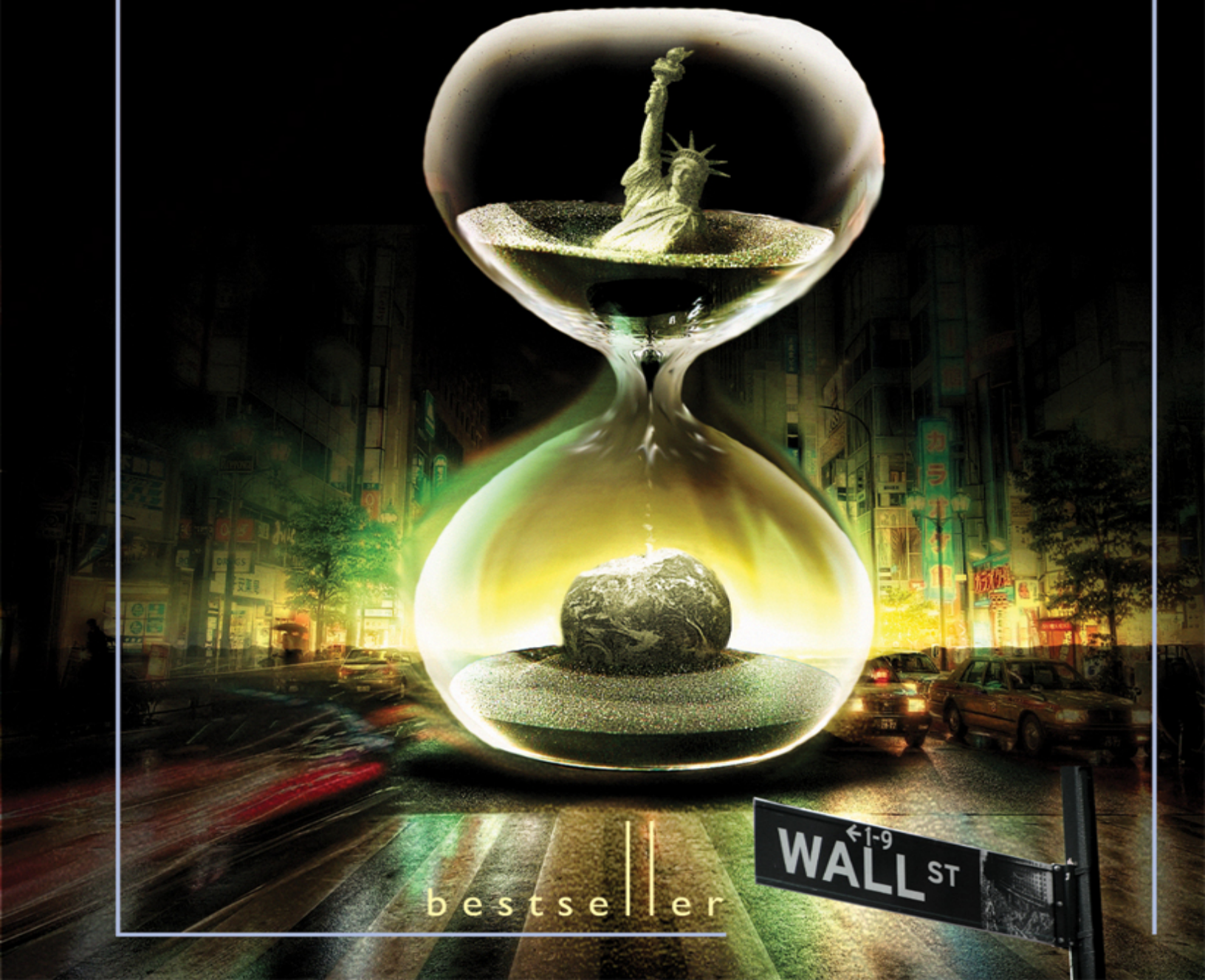
GEORGE FRIEDMAN

URMĂTORUL DECENIU

De unde venim... și încotro ne îndreptăm

bestseller

George Friedman

Următorul deceniu

De unde venim... şi încotro ne îndreptăm

Editura Litera
2011

The Next Decade:
Where We've Been… and Where We're Going
George Friedman
Copyright © 2011 George Friedman
Ediție publicată prin înțelegere cu Doubleday,
un imprint al The Knopf Doubleday Publishing Group,
o divizie a Random House, Inc.

Următorul deceniu.
De unde venim... şi încotro ne îndreptăm
George Friedman

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Copyright © 2011 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate
Traducere din limba engleză: Radu Cristian Pop
Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Mona Apa, Ovidiu Şerban
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Andrei Gamarț
ISBN 978-606-600-642-2

Lectura digitală protejează mediul
Versiune digitală realizată de elefant.ro

Pentru Don Kuykendall, prieten

Sper să-l am pe Dumnezeu de partea mea, dar statul Kentucky trebuie să-l am.

ABRAHAM LINCOLN

Regulile nu sunt neapărat sfinte, dar principiile sunt.

FRANKLIN ROOSEVELT

Nu putem să ne prefacem nevinovați peste ocean, într-o lume lipsită de inocență.

RONALD REAGAN

Este necesar ca un principe care doreşte să-şi păstreze locul să învețe cum să nu fie bun şi să se folosească sau nu de această ştiință, după caz.

NICCOLÒ MACHIAVELLI

Nota autorului

Această carte tratează relația dintre imperiu, republică şi exercițiul puterii din următorii zece ani. Lucrarea are un ton mai personal decât *Următorii 100 de ani*, pentru că este marcată de temerea mea cea mai mare, şi anume că puterea Statelor Unite pe plan mondial va submina republica. Nu consider că puterea trebuie disprețuită. Înțeleg că, fără putere, nu poate exista republică. Dar întrebarea pe care o ridic este cum ar trebui să se comporte Statele Unite față de restul lumii în timp ce-şi exercită puterea, conservând totodată republica.

Îi invit pe cititori să mediteze asupra a două teme. Prima este conceptul de imperiu neintenționat. Consider că SUA au devenit un imperiu nu pentru că aşa s-a dorit, ci pentru că acesta a fost cursul istoriei. N-are nici un rost să ne întrebăm dacă SUA ar trebui sau nu să fie un imperiu. America este deja un imperiu.

Cea de-a doua temă o constituie, aşadar, felul în care se conduce un imperiu, iar pentru mine cea mai importantă chestiune din spatele acestei discuții este supraviețuirea republicii. Statele Unite au fost întemeiate pe împotrivirea față de imperialismul britanic. Este ironic, şi în multe privințe înfricoşător, faptul că moştenirea lăsată de părinții fondatori este confruntată acum cu această dilemă. Ar fi putut exista căi de scăpare din fața acestui destin, dar acestea erau foarte improbabile. Națiunile se supun constrângerilor impuse de cursul istoriei, iar istoria este prea puțin sentimentală atunci când vine vorba de ideologie ori de preferințe. Suntem ceea ce suntem.

Nu îmi este clar dacă republica poate rezista presiunilor imperiului sau dacă America poate supraviețui unei conduceri imperiale defectuoase. Altfel spus, poate conducerea unui imperiu să devină compatibilă cu cerințele unei republici? Nu cunosc răspunsul la această întrebare. Ştiu că Statele Unite vor fi o mare forță pe plan mondial în următorul deceniu – ba chiar în următorul –, dar nu ştiu în ce regim vor fi guvernate.

Susțin cu înflăcărare republica. Se poate ca istoriei să nu-i pese de dreptate, dar mie îmi pasă. Am meditat vreme îndelungată la relația dintre imperiu şi republică, şi singura concluzie la care am ajuns este că, dacă republica va supraviețui, unica instituție care o poate salva este preşedinția. Paradoxal, având în vedere faptul că preşedinția este, în multe privințe, cea mai imperială dintre instituții (singura instituție condusă de numai o persoană). Totuşi, este în acelaşi timp cea mai democratică, întrucât reprezintă singura funcție de conducere pentru care poporul, ca tot unitar, alege un lider unic, puternic.

Pentru a înțelege această instituție, aduc în discuție trei preşedinți care au conturat măreția Americii. Primul este Abraham Lincoln, care a salvat republica. Al doilea este Franklin Roosevelt, care a oferit Statelor Unite oceanele lumii. Al treilea este Ronald Reagan, care a subminat Uniunea Sovietică şi a pus bazele imperiului. Cu toții au fost oameni profund morali… pregătiți să mintă, să încalce legea şi propriile principii pentru a îndeplini acele țeluri. Ei reprezentau acel paradox al preşedinției machiavelice, o instituție care, în cazul ideal, împacă ipocrizia cu cinstea pentru a clădi America promisă.

Nu cred că a fi drept este un lucru uşor, nici că puterea reprezintă pur şi simplu întruchiparea bunelor intenții. Tema acestei cărți, aplicată diverselor regiuni ale lumii, este că dreptatea derivă din putere şi puterea nu este posibilă decât printr-o cruzime de care puțini dintre noi sunt capabili. Tragedia vieții politice rezidă în conflictul dintre limita bunelor intenții şi nevoia de putere. Uneori, de aici rezultă binele. Aşa s-a întâmplat în cazul lui Lincoln, Roosevelt şi Reagan, dar, pe viitor nu există garanții. Pentru aşa ceva, este nevoie de măreție.

Geopolitica descrie transformările prin care trec națiunile, dar spune puține lucruri despre tipurile de regimuri care se vor afla la conducerea acestora. Sunt convins că fără să înțelegem natura puterii şi să devenim maeştri în arta stăpânirii, nu vom putea alege noi înşine direcția în care se îndreaptă

regimul nostru. Aşadar, nu este nimic contradictoriu în a spune că Statele Unite vor domina următorul secol, cu toate că este posibil ca spiritul republicii să se piardă. Eu sper că nu se va întâmpla aşa, întrucât am copii şi, mai nou, nepoți – şi nu sunt convins că imperiul este mai de valoare decât republica. Sunt în acelaşi timp sigur că istoria nu se sinchiseşte deloc de ce cred eu sau oricine altcineva.

Această carte va cerceta, aşadar, problemele, oportunitățile şi provocările inerente ale următorilor zece ani. Se vor forma alianțe surprinzătoare, tensiuni neaşteptate vor lua amploare, iar scena economică va cunoaşte suişuri şi coborâşuri. După cum este de aşteptat, felul în care Statele Unite (în special preşedintele american) se vor raporta la aceste evenimente va impune fie vindecarea, fie deteriorarea republicii. Ne aşteaptă un deceniu interesant.

Introducere: Reechilibrarea Americii

Într-un secol, contează evenimentele. Într-un deceniu, oamenii.

Am scris *Următorii 100 de ani* pentru a explora forțele impersonale care schimbă cursul istoriei pe termen lung. Dar ființele umane nu au o viață prea lungă. Noi trăim în intervale mult mai scurte, în care destinele noastre sunt conturate nu atât de curente politice vaste, cât de anumite decizii ale unor indivizi.

Această carte tratează intervalul scurt al următorilor zece ani: realitățile concrete care vor trebui înfruntate, deciziile practice care vor fi luate şi consecințele cele mai probabile ale acelor decizii. Cei mai mulți oameni cred că previziunile sunt cu atât mai dificile, cu cât intervalul de timp ales este mai lung. Opinia mea este contrară. Acțiunile individuale sunt cel mai dificil de prezis. În decursul unui secol, sunt luate atât de multe decizii individuale, încât nici una dintre ele, privită separat, nu este critică. Fiecare decizie se pierde în torentul judecăților din care se compune un secol. Dar în intervalul mai scurt al unui deceniu, deciziile individuale, luate de personaje individuale, care dispun de putere politică, pot conta enorm. Ceea ce am scris în *Următorii 100 de ani* reprezintă schema după care poate fi înțeles acest deceniu. Dar este doar o schemă.

Arta previziunilor pentru un secol constă în recunoaşterea imposibilului, urmată de eliminarea tuturor evenimentelor care, în mod logic, cel puțin, nu vor avea loc. Motivația acestei strategii este bine definită de cuvintele lui Sherlock Holmes: „Odată ce ai eliminat imposibilul, ceea ce rămâne, *oricât de improbabil ar fi*, trebuie să reprezinte adevărul“.

Este întotdeauna posibil ca un conducător să facă o manevră neaşteptat de prostească sau de strălucită, de aceea este întotdeauna mai înțelept ca previziunile să aibă în vedere o perioadă lungă de timp, în decursul căreia deciziile individuale nu cântăresc la fel de mult. Dar făcând deja previziunea pe termen lung, poți derula scenariul obținut, pentru a vedea cum se desfăşoară într-un interval de timp mai scurt, să spunem un deceniu. Această unitate de timp prezintă interes deoarece este suficient de lungă pentru ca forțele mari, impersonale, să-şi joace rolul, şi suficient de scurtă pentru ca deciziile individuale ale fiecărui conducător să răstoarne situații al căror final părea inevitabil. Deceniul este punctul de întâlnire dintre istorie

şi diplomație, şi un interval de timp în cadrul căruia politicile încă au un impact real.

În mod normal, nu-mi stă în fire să mă amestec în dezbateri politice – sunt mai interesat de ceea ce se va întâmpla, de fapt, decât de ceea ce îmi doresc eu să se întâmple. Dar pe parcursul unui deceniu, evenimente care poate că nu au importanță pe termen lung ne afectează direct şi profund. Acestea pot avea, de asemenea, o mare însemnătate în stabilirea căii pe care o vom urma pe viitor. Aceasta carte este, aşadar, atât un pronostic, cât şi o analiză asupra politicilor care ar trebui urmate.

Vom începe cu Statele Unite, din acelaşi motiv pentru care un studiu asupra anului 1910 ar trebui să înceapă cu Marea Britanie. Indiferent ce ne rezervă viitorul, sistemul global din ziua de azi orbitează în jurul Statelor Unite, la fel cum Marea Britanie era pivotul în anii de dinaintea Primului Război Mondial. În *Următorii 100 de ani*, am vorbit despre puterea pe termen lung a Statelor Unite. În această carte, va trebui să scriu despre slăbiciunile națiunii americane, care, în opinia mea, nu constituie probleme reale într-o perioadă lungă de timp; timpul le va rezolva pe cele mai multe dintre ele. Dar pentru că nici unul dintre noi nu va trăi atât de mult, percepem aceste probleme ca fiind foarte reale. Cele mai multe îşi au rădăcinile în dezechilibre structurale care se cer soluționate. Unele dintre ele sunt probleme la nivel de conducere, întrucât, aşa cum am spus la început, într-un deceniu, cei care contează sunt indivizii.

Analiza problemelor şi a persoanelor se impune în mod special în acest moment. În primul deceniu după ce SUA au devenit puterea supremă la nivel global, lumea a rămas, în comparație cu alte epoci, relativ liniştită. În ceea ce priveşte problemele reale de securitate ale Statelor Unite, situațiile din Bagdad şi din Balcani au fost mai degrabă neplăceri decât pericole. SUA nu aveau nevoie de o strategie într-o lume care părea să accepte poziția de lider a Americii fără nici o plângere. Zece ani mai târziu, ziua de 11 septembrie a spulberat această iluzie. Lumea era mai primejdioasă decât ne imaginam, dar opțiunile păreau, la rândul lor, mai puține. SUA nu au ticluit o strategie globală pentru a răspunde situației. În schimb, au dezvoltat o strategie politico-militară cu o țintă foarte îngustă, concepută pentru a eradica terorismul, acest scop eclipsându-le aproape complet pe toate celelalte.

Acum, această decadă se apropie de sfârşit şi se caută o cale de ieşire din Irak, din Afghanistan şi, de fapt, din lumea creată atunci când acele avioane

deturnate au lovit clădirile din New York şi Washington. Impulsul Statelor Unite este întotdeauna acela de a se retrage de pe scena globală, de a savura beneficiile securității, protejate de apele întinse ale oceanelor de ambele părți – veritabile zone-tampon. Dar națiunea nu este în siguranță, fiind amenințată atât de teroriști, cât şi de statele naționale care consideră SUA un jucător deopotrivă periculos şi imprevizibil.

În timpul mandatelor președinților Bush şi Obama, SUA au pierdut din vedere strategia pe termen lung de care s-au servit atât de bine în secolul trecut. În locul acesteia, președinții recenți s-au lansat în aventuri. Şi-au fixat țeluri de neatins pentru că au prezentat greşit problema în fața opiniei publice, ca şi cum ar fi crezut în propria lor retorică. În consecință, SUA şi-au supralicitat abilitatea de a-şi proiecta puterea asupra lumii, fapt care a permis până şi personajelor mai puțin importante să dețină controlul.

Pentru America, deceniul următor va fi marcat de necesitatea revenirii la strategia globală echilibrată, pe care SUA au preluat-o de la Roma antică şi de la Marea Britanie, cu o sută de ani în urmă. Aceşti imperialişti de şcoală veche nu conduceau prin forță, ci îşi păstrau dominația stârnindu-i pe jucătorii regionali unii împotriva celorlalți şi ținându-i în opoziție față de alți jucători, care, de asemenea, puteau opune rezistență. Păstrau balanța puterii, făcând aceste forțe contrare să se anuleze reciproc, asigurând în acelaşi timp atingerea scopurilor mai importante ale imperiului. În acelaşi fel, țineau statele clientelare legate între ele de interese economice şi diplomație, ceea ce nu presupunea atențiile obişnuite schimbate între națiuni, ci o manipulare subtilă care făcea ca statele vecine şi cele clientelare să fie mai suspicioase unele față de altele decât față de puterile imperiale. Intervenția directă, bazată numai pe trupele imperiului, era ultima soluție, în caz de forță majoră.

Rămânând loiale acestei strategii, Statele Unite au intervenit în Primul Război Mondial numai atunci când egalitatea de forțe din Europa se clătina, doar atunci când părea că Germania, după prăbuşirea ruşilor în est, ar putea învinge Marea Britanie şi Franța în vest. La finalul luptelor, SUA au contribuit la scrierea unui tratat de pace care nu permitea Franței să domine Europa postbelică.

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite s-au ținut departe de conflictul direct atât cât a fost posibil, sprijinindu-i pe britanici în efortul lor de a-i alunga pe germani din vest şi încurajându-i pe sovietici să provoace victime în rândul forțele germane în est. Apoi au conceput o

strategie de echilibrare a puterii pentru a preveni dominația sovietică asupra Europei Occidentale, a Orientului Mijlociu şi, în cele din urmă, a Chinei. În lunga perioadă dintre prima apariție a „Cortinei de Fier“ şi sfârşitul Războiului Rece, această strategie americană de distragere şi manipulare a fost rațională, coerentă şi de o viclenie cu adevărat eficientă.

În urma prăbuşirii Uniunii Sovietice, însă, SUA au schimbat strategia concentrată pe efortul de a îngrădi marile puteri cu o încercare neclară de a îngrădi potențialii hegemoni regionali atunci când purtarea lor ofensa bunul-simț american. În perioada 1991–2001, SUA au invadat sau au intervenit în cinci țări – Kuwait, Somalia, Haiti, Bosnia şi Iugoslavia –, ceea ce reprezintă un tempo extraordinar pentru operațiunile militare. Câteodată, strategia americană părea guvernată de sensibilitatea umanitară, alteori, țelul nu era cu totul clar. Cum s-ar putea pretinde, spre exemplu, că invazia statului Haiti din 1994 urmărea vreun interes național?

Dar Statele Unite au avut o rezervă imensă de putere în anii 1990, ceea ce le-a oferit atât un spațiu amplu de manevră, cât şi posibilitatea de a-şi satisface capriciile ideologice. Atunci când eşti de departe o forță dominantă, nu mai este nevoie să operezi cu precizie chirurgicală. Şi, în acelaşi fel, nici atunci când se confruntau cu potențialii hegemoni locali, SUA nu aveau nevoie să câştige, în sensul înfrângerii unei armate adverse şi a ocupării teritoriilor acesteia. Din punct de vedere militar, incursiunile americanilor din timpul anilor 1990 erau atacuri de hărțuire, țelul fiind să distrugă organizarea unei puteri regionale aspirante, forțând-o să se concentreze asupra amenințărilor regionale şi interne într-un timp şi un loc alese de americani, în loc să îi permită să se dezvolte şi să confrunte Statele Unite după programul națiunii mai mici.

După 11 septembrie 2001, Statele Unite, dezvoltând o obsesie cu privire la terorism, au devenit încă şi mai dezorientate, pierzând cu totul din vedere principiile strategiei pe termen lung. Ca alternativă, au impus un țel strategic nou, dar intangibil, şi anume eliminarea terorismului. Principală amenințare, organizația al-Qaeda, îşi propusese un scop improbabil, dar nu de neconceput: recrearea Califatului Islamic, teocrația înființată de Mahomed în secolul al VII-lea, care a rezistat într-o formă sau alta până la prăbuşirea Imperiului Otoman, la sfârşitul Primului Război Mondial. Strategia al-Qaeda consta în răsturnarea guvernelor musulmane pe care nu le considera îndeajuns de islamice, obiectiv ce trebuia atins prin instigarea la răscoale populare în țările respective. În opinia al-Qaeda, motivul pentru

care masele islamice erau asuprite îl reprezenta teama față de propriile guverne, bazată, la rândul ei, pe impresia că Statele Unite, care controlau respectivele guverne, nu puteau fi provocate. Pentru a elibera masele de aceşti factori de intimidare, al-Qaeda a considerat că are datoria de a demonstra că puterea colosală a Statelor Unite este doar o aparență – că americanii sunt, de fapt, vulnerabili în fața unui grup restrâns de musulmani, cu condiția ca aceştia din urmă să fie gata să-şi sacrifice viața.

Ca răspuns la atacurile al-Qaeda, Statele Unite s-au năpustit asupra lumii islamice, lovind cu precădere Afghanistanul şi Irakul. Scopul era acela de a demonstra capacitățile şi aria de acțiune a SUA, dar aceste operațiuni au fost încă o dată atacuri de dezarmare. Scopul lor nu era de a învinge o armată şi de a ocupa un teritoriu, ci de a opri al-Qaeda şi de a crea haos în lumea musulmană. Dar crearea haosului este o tactică pe termen scurt, nu o strategie pe termen lung. SUA au demonstrat că este posibil să distrugi organizațiile teroriste şi să slăbeşti terorismul, dar nu şi-au atins scopul propus, şi anume eliminarea completă a acestui pericol. Eliminarea unei astfel de amenințări ar fi necesitat monitorizarea activităților particulare a peste un miliard de oameni, împrăştiați pretutindeni pe glob. Până şi o tentativă în acest sens necesită resurse uriaşe. Şi cum reuşita ar fi oricum imposibilă, este evident că SUA s-ar epuiza şi ar rămâne fără resurse în decursul procesului, aşa cum s-a şi întâmplat. Doar pentru că un lucru precum eliminarea terorismului este de dorit, nu înseamnă că el este şi realizabil sau că prețul plătit se înscrie în limitele raționalului.

Recuperarea după cheltuielile şi epuizarea impuse de acest efort va consuma Statele Unite în următorii zece ani. Primul pas – revenirea la o politică de menținere a balanțelor puterii în fiecare regiune – trebuie făcut începând cu aria principală de intervenție militară americană, un teatru de război care se întinde între Marea Mediterană şi munții Hindukuş. În general, în ultima jumătate a secolului trecut, în această zonă au existat trei balanțe separate de putere – între arabi şi evrei, între India şi Pakistan, şi între Iran şi Irak. În primul rând ca urmare a politicii americane, aceste balanțe sunt acum instabile sau nu mai există deloc. Evreii israelieni nu mai sunt constrânşi de vecinii lor şi încearcă acum să-şi clădească din temelii o nouă realitate. Pakistanezii au fost secătuiți de războiul din Afghanistan şi nu mai reprezintă o contrapondere eficientă pentru India. Şi, cel mai important, după ce statul irakian s-a prăbuşit, Iranul a devenit cea mai puternică forță militară din zona Golfului Persic.

Restabilirea echilibrului în regiune, apoi în politica americană în sens mai general, va necesita în următorul deceniu îndeplinirea unor paşi care vor stârni cu siguranță controverse. Aşa cum voi demonstra în capitolele ce urmează, SUA trebuie să se distanțeze discret de Israel. Trebuie să ajute la întărirea (sau măcar să înfrâneze slăbirea) Pakistanului. Şi în spiritul antantei lui Roosevelt cu URSS, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cât şi al antantei lui Nixon cu China, din anii 1970, SUA trebuie să ajungă la o înțelegere neplăcută cu Iranul, indiferent dacă atacă sau nu unitățile nucleare ale acestui stat. Aceşti paşi vor necesita un exercițiu mai subtil al puterii decât am văzut din partea celor mai recenți preşedinți. Natura acestei subtilități este o a doua temă majoră a deceniului ce urmează, temă la care mă voi mai raporta pe parcursul cărții.

Orientul Mijlociu este punctul de plecare pentru revenirea Americii la echilibru, dar întreaga Eurasie are nevoie de o reaşezare a relațiilor sale interne. Timp de multe generații, separarea tehnologiei sofisticate a Europei de resursele naturale şi mâna de lucru ale Rusiei a reprezentat unul dintre principalele aspecte ale politicii externe americane. La începutul anilor 1990, când Statele Unite dețineau supremația, iar Moscova pierduse controlul nu doar asupra Uniunii Sovietice, ci şi asupra Rusiei, acest țel a fost neglijat. Aproape imediat după 11 septembrie 2001, angajarea dezechilibrată a trupelor americane în teatrul mediteraneeano-himalayan a creat o fereastră de oportunitate care a permis aparatului rusesc de securitate să-şi recâştige influența. Sub conducerea lui Putin, ruşii au început să-şi facă simțită prezența, chiar şi înainte de războiul cu Georgia, şi şi-au accelerat ascensiunea de atunci până astăzi. Ocupați cu conflictele din Irak şi Afghanistan, americanii nu au mai avut puterea să oprească renaşterea influenței moscovite, nici măcar să facă amenințări credibile, care să inhibe ambițiile Rusiei. Prin urmare, Statele Unite se confruntă acum cu o putere regională importantă, având o agendă proprie, diferită, care include câştigarea influenței la nivel european.

Pericolul renaşterii Rusiei şi al implicării ei în problemele occidentale va deveni mai evident odată ce analizăm celălalt jucător din această a doua regiune problematică, Uniunea Europeană. Odinioară menită să devină o supernațiune de rangul Statelor Unite, structura UE a început să dea semne de slăbiciune în timpul crizei financiare din 2008, care a condus la criza economiilor europene sudice (Italia, Spania, Portugalia şi Grecia). Odată ce Germania, principalul motor economic al Uniunii Europene, a văzut că

riscă să se asocieze greşelilor şi exceselor partenerilor săi din UE, a început să-şi reevalueze priorităţile. Concluzia care a ieşit la iveală a fost că Germania are mai multe interese comune cu Rusia decât cu vecinii săi europeni. Oricât de multe beneficii ar avea Germania de pe urma alianţelor economice europene, ea depinde în continuare de Rusia, pentru o mare parte din cantitatea de gaze naturale de care are nevoie. Rusia are, la rândul ei, nevoie de tehnologie, de care Germania dispune din abundenţă. În aceeaşi manieră, Germania are nevoie de o infuzie de mână de lucru care să nu creeze probleme la nivel social prin emigrarea în Germania, şi o soluţie dintre cele mai evidente o reprezintă deschiderea de fabrici germane în Rusia. Între timp, cererile din ce în ce mai insistente ale americanilor pentru ajutor din partea Germaniei în Afghanistan şi în restul zonelor au tensionat relaţia cu SUA şi au apropiat interesele germanilor de cele ale Rusiei.

Toate acestea ne ajută să înţelegem de ce, pentru Statele Unite, revenirea la o stare de echilibru va necesita un efort semnificativ de-a lungul următorului deceniu, în vederea împiedicării unui parteneriat germano-rus. După cum vom vedea, abordarea cea mai potrivită pentru Statele Unite va presupune o nouă relaţie cu Polonia, ghimpele geografic care poate fi înfipt în coasta unei antante ruso-germane.

Desigur, şi China necesită, la rândul ei, atenţie. În orice caz, preocuparea curentă legată de expansiunea chineză se va estompa odată ce miracolul economic al ţării se va împlini. Ritmul economic va încetini, China devenind o economie mai matură – şi, am putea remarca, o economie mai matură cu mai bine de un miliard de oameni trăind în sărăcie lucie. Eforturile americane se vor concentra asupra adevăratei puteri din Asia de Nord-Est: Japonia, cea de-a treia economie a lumii şi naţiunea cu cea mai importantă flotă din regiune.

Aşa cum se deduce şi din această privire de ansamblu, următorii zece ani vor fi extrem de complecşi, cu multe elemente flexibile şi aspecte imprevizibile. Preşedinţii deceniului care urmează vor trebui să împace tradiţiile şi principiile morale americane cu realităţile pe care cei mai mulţi americani preferă să le evite. Aceasta va necesita efectuarea unor manevre dificile, incluzând alianţe cu inamici, păstrând totodată o opinie publică încrezătoare – sau care îşi doreşte să creadă – în acordul simplu şi perfect dintre politica externă şi valorile naţionale. Preşedintele va trebui să urmărească virtutea la fel cum au făcut-o toţi marii preşedinţi: cu o ipocrizie potrivită situaţiei.

Dar toată iscusința din lume nu poate compensa slăbiciunea. Statele Unite posedă ceea ce eu numesc „putere profundă“, iar aceasta trebuie să fie înainte de toate o putere echilibrată. Ceea ce înseamnă putere economică, militară şi politică în cantități adecvate şi complementare. Este profundă şi într-un alt sens, întrucât se sprijină pe o temelie de norme etice şi culturale care definesc felul în care va fi folosită şi oferă un cadru pentru acțiunile individuale. Europa, spre exemplu, dispune de putere economică, dar este slabă din punct de vedere militar şi nu are o fundație solidă. Există foarte puțin consens politic în Europa, în special în ceea ce priveşte cadrul obligațiilor impuse membrilor săi.

Acea putere deopotrivă adânc înrădăcinată şi bine echilibrată este o raritate, şi voi încerca să arăt că, în următorul deceniu, Statele Unite vor deține o poziție unică din care pot consolida ambele aspecte. Şi, mai important, nu vor avea aproape deloc libertate de alegere în această privință. Există o teorie, vehiculată atât în cercurile de stânga, cât şi în cele de dreapta, conform căreia SUA au opțiunea de a se retrage din plasa încurcată a controlării puterii globale. Este credința că, dacă Statele Unite ar înceta să se implice în problemele întregii omeniri, lumea nu ar mai urî America şi nu s-ar mai teme de ea, iar americanii ar trăi liniştiți, fără să se mai teamă de atacuri. Această credință provine din nostalgia unei epoci în care SUA îşi urmăreau propriile interese în țară, lăsând lumea să îşi urmeze cursul propriu.

A fost, într-adevăr, o vreme în care Thomas Jefferson atrăgea atenția asupra pericolului pe care-l presupunea tentația alianțelor de tot felul, dar, pe atunci, Statele Unite nu reprezentau 25% din economia globală. Această producție în sine obligă America să se implice în problemele lumii. Ceea ce SUA consumă şi produc afectează viețile oamenilor din întreaga lume. Politicile economice urmate de SUA modifică realitățile economice la nivel global. Controlul marinei americane asupra mărilor garantează accesul economic al Statelor Unite în lume şi le oferă puterea potențială de a interzice acest acces altor țări. Chiar dacă SUA ar vrea să-şi reducă economia până la o dimensiune mai puțin „incomodă“, nu este foarte clar cum s-ar putea realiza acest lucru, ca să nu mai spunem că americanii ar trebui să plătească ei înşişi prețul pentru această schimbare.

Dar aceasta nu înseamnă că SUA îşi acceptă cu uşurință propria putere. Lucrurile s-au derulat mult prea repede, şi au ajuns prea departe. De aceea, reechilibrarea politicii americane va necesita şi reconcilierea Statelor Unite

cu locul lor real în lume. Am amintit deja că prăbuşirea Uniunii Sovietice a lăsat Statele Unite fără rival în dominaţia globală. Ceea ce trebuie înţeles ca atare în acest moment este că, indiferent dacă ne place sau nu, indiferent dacă a fost intenţionat sau nu, SUA au ieşit din Războiul Rece impunându-se nu numai ca hegemon global, ci ca imperiu global.

Realitatea este că poporul american nu-şi doreşte un imperiu. Ceea ce nu înseamnă că nu-şi doreşte beneficiile care decurg de aici, atât economice, cât şi strategice. Înseamnă, pur şi simplu, că nu vrea să plătească preţul. În ceea ce priveşte economia, americanii vor potenţialul de creştere al pieţei libere, dar nu vor şi bătăile de cap. Politic, îşi doresc să aibă o influenţă enormă, dar nu sunt dispuşi să-şi atragă resentimentele întregii lumi. Din punct de vedere militar, vor să fie la adăpost de primejdii, dar nu să poarte povara unei strategii pe termen lung.

Imperiile sunt rareori planificate sau premeditate, iar acelea care au fost, spre exemplu cel al lui Napoleon sau al lui Hitler, nu au durat prea mult. Cele care rezistă în timp cresc în mod organic, iar statutul lor imperial rămâne adesea neobservat până când începe să fie copleşitor. A fost atât cazul Romei antice, cât şi al Marii Britanii, iar acestea au reuşit pentru că, odată ce au dobândit statutul de imperiu, nu doar că s-au ridicat la nivelul său, ci au învăţat să-l gestioneze.

Spre deosebire de Imperiul Roman sau de Imperiul Britanic, structura dominaţiei americane este una informală, dar asta nu o face mai puţin reală. Statele Unite controlează oceanele, iar economia lor reprezintă un sfert din întreaga producţie mondială. Dacă în America este popular iPod-ul sau o nouă modă culinară, fabricile şi fermele din China şi America Latină se reorganizează pentru a veni în întâmpinarea cererii. Aşa au guvernat puterile europene China în secolul al XIX-lea – niciodată în mod formal, ci prin transformarea şi exploatarea sa până într-acolo încât distincţia dintre formal şi informal aproape că nu mai conta.

Un adevăr pe care poporul american nu reuşeşte să-l asimileze este că dimensiunea şi puterea imperiului american sunt în sine subminante şi incomode, ceea ce înseamnă că SUA pot cu greu să facă un pas care să nu ameninţe o naţiune sau să aducă benificii alteia. Deşi o asemenea forţă presupune avantaje economice, ea naşte în mod firesc ostilitate. America este o republică bazată pe comerţ, ceea ce înseamnă că trăieşte din schimburi. Uriaşa sa prosperitate provine din propriile bunuri şi valori, dar ea nu poate fi păstrată printr-o izolare de restul lumii. Aşadar, dacă SUA

intenționează să-şi păstreze dimensiunea, bogăția şi puterea, singura opțiune este să învețe să-şi gestioneze influența cu maturitate.

Până când imperiul va fi acceptat, este dificilă o discuție publică elocventă şi coerentă asupra foloaselor, a daunelor şi, mai presus de toate, a inevitabilității sale. Puterea supremă este periculoasă în sine, dar puterea supremă care nu ține seama de propriul statut este ca un animal furios.

Voi argumenta apoi că în următorul deceniu Statele Unite vor face trecerea de la ignorarea intenționată a realității la acceptarea sa, cu oricâte rețineri. Odată cu acceptarea, îşi va face apariția o politică externă mai sofisticată. Imperiul nu va fi proclamat, ci îşi va dezvolta o conducere mai eficientă, bazată pe înțelegerea profundă a situației.

Capitolul 1. Imperiul neintenționat

Președintele american este cel mai important lider politic al lumii. Motivul este unul simplu: conduce o națiune ale cărei politici economice și militare influențează viețile oamenilor din toate țările, de pe toate continentele. Președintele poate să comande invazii, să impună embargouri sau sancțiuni, și chiar o face. Strategiile economice pe care le elaborează influențează miliarde de vieți, poate chiar de-a lungul mai multor generații. Cine va fi președintele Statelor Unite și ce decizii va lua el (sau ea) în următorul deceniu sunt aspecte care vor afecta viețile oamenilor din afara Americii mai mult chiar decât deciziile propriilor guverne.

Aceasta a fost o concluzie la care am ajuns în noaptea care a urmat celei mai recente alegeri prezidențiale americane, atunci când am încercat să telefonez unei membre a staffului meu la Bruxelles și am reușit să dau de ea într-un bar plin de belgieni care sărbătoreau victoria lui Barack Obama. Am aflat mai apoi că asemenea petreceri în cinstea lui Obama fuseseră organizate în orașe din întreaga lume. Oameni din toate țările păreau să-și dea seama că rezultatul alegerilor americane conta enorm pentru ei, și mulți erau cu adevărat impresionați de ascensiunea lui Obama.

Înainte de sfârșitul primului an al mandatului său prezidențial, cinci politicieni norvegieni i-au acordat lui Obama Premiul Nobel pentru Pace, spre consternarea multor oameni care considerau că nu făcuse încă nimic ca să-l merite. Dar, conform declarațiilor comisiei, Obama schimbase imediat și în mod profund percepția lumii cu privire la Statele Unite, iar această schimbare în sine justifica premiul. George W. Bush fusese urât pentru că lumea îl percepea ca pe un imperialist belicos. Obama a fost primit cu urale deoarece atrăsese atenția că el nu va fi deloc așa.

Pretutindeni, de la comisia de acordare a Premiului Nobel până în barurile din Singapore și São Paolo, se confirma neintenționat unicitatea președinției americane în sine, precum și noua realitate pe care americanii se feresc s-o recunoască. Noul regim american era atât de important pentru norvegieni și belgieni și polonezi și chilieni și pentru miliarde de alți oameni din întreaga lume pentru că președintele american se află acum în poziția uneori stânjenitoare, incomodă (și niciodată explicit afirmată) de

împărat global, o realitate cu care lumea – şi preşedintele – se va confrunta în deceniul următor.

Împăratul american

Statutul unic al preşedintelui american şi influenţa sa nu provin din cuceriri, abilitatea de a conduce sau drept divin, ci *ipso facto* sunt rezultatul poziţiei Statelor Unite ca unică putere militară globală din lume. Economia Statelor Unite este, totodată, de trei ori mai mare decât cea de-a doua economie a lumii. Aceste realităţi conferă Statelor Unite o putere disproporţionată în raport cu populaţia şi dimensiunile sale, precum şi cu ceea ce majoritatea consideră a fi just sau prudent. Dar SUA nu au intenţionat să devină un imperiu. Acest aranjament involuntar a fost o consecinţă a unui şir de evenimente, dintre care puţine s-au aflat sub controlul americanilor.

Cu siguranţă s-a vorbit despre imperiu înainte de acestea. Între „destinul evident“ şi Războiul Hispano-American, secolul al XIX-lea a fost dominat de o viziune a imperiului uimitor de modestă comparativ cu ceea ce s-a creat. Imperiul despre care vorbesc eu are prea puţin de-a face cu acele gânduri timpurii. Într-adevăr, opinia mea este că cea mai recentă versiune a acestui imperiu a luat naştere fără planificare sau intenţie.

De la al Doilea Război Mondial până la sfârşitului Războiului Rece, SUA şi-au croit încet calea către această superioritate, obţinută abia în 1991, odată cu prăbuşirea Uniunii Sovietice, ce a lăsat Statele Unite singure, în postura unui gigant fără contrapondere.

În 1796, cu ocazia discursului său de adio, Washington a enunţat următorul principiu: „Principala noastră regulă, în ceea ce priveşte naţiunile străine, este extinderea relaţiilor comerciale şi limitarea legăturilor politice cât mai mult posibil“. SUA au avut opţiunea să se îndepărteze de lume în acel moment, fiind o ţară mică, izolată geografic. Astăzi, indiferent cât de mult şi-ar dori restul lumii să fie o prezenţă mai puţin incomodă sau oricât de tentantă ar fi această perspectivă pentru americani, este pur şi simplu imposibil ca o naţiune cu o economie atât de vastă să întreţină relaţii comerciale fără imixtiuni politice sau alte consecinţe. Impulsul antipolitic al lui Washington i se potrivea fondatorului antiimperialist al republicii. Ca o ironie a sorţii, extraordinarul succes al acelei republici a făcut această viziune imposibil de îndeplinit.

Economia americană este ca un vârtej, atrăgând în miezul său tot ce o înconjoară, cu vâltori imperceptibile care pot devasta sau îmbogăţi ţările de

mici dimensiuni. Atunci când economia SUA o duce bine, ea este motorul care propulsează întreaga maşinărie; când dă rateuri, maşinăria se poate bloca. Nu există nici o altă economie care să afecteze lumea atât de profund sau s-o țină laolaltă atât de eficient.

Când privim lumea din punctul de vedere al exporturilor şi al importurilor, este uimitor cât de multe țări depind de Statele Unite pentru 5 sau chiar 10 procente din produsul lor intern brut, o interdependență enormă. Există relații economice bilaterale şi chiar multilaterale care nu includ Statele Unite, dar nici una care să nu fie influențată de Statele Unite. Toată lumea urmăreşte şi aşteaptă să vadă ce vor face Statele Unite. Toată lumea încearcă să influențeze acțiunile Americii, măcar puțin, pentru a câştiga un avantaj sau pentru a evita un neajuns.

Relații comerciale majore americane

De-a lungul istoriei, acest grad de interdependență a dat naştere la tensiuni şi chiar la războaie. În secolul al XIX-lea şi la începutul secolului XX, Franța şi Germania se temeau fiecare de puterea celeilalte, aşa că încercau să-şi influențeze reciproc cursul acțiunilor. Rezultatul a fost că cele două țări au purtat trei războaie în decursul a şaptezeci de ani. Înainte de Primul Război Mondial, jurnalistul englez (ulterior membru al Parlamentului) Norman Angell a scris o lucrare de o mare popularitate, *The Great Illusion*, în care demonstra gradul înalt de interdependență economică din Europa şi afirma că, de aceea, războiul este imposibil. Evident, cele două Războaie Mondiale au infirmat această teorie. Susținătorii comerțului liber continuă să folosească acest argument. Totuşi, după cum vom vedea,

un grad înalt de interdependență globală, având drept centru Statele Unite, creşte, de fapt – mai degrabă decât să scadă –, pericolul izbucnirii unui război.

Această primejdie este întru câtva diminuată de faptul că lumea nu mai este plină de puteri relativ egale, ispitite de aventuri militare. Cu siguranță supremația puterii militare americane este atât de evidentă, încât nici o altă țară nu poate spera să folosească forța brută pentru a-şi redefini relațiile cu Statele Unite. În acelaşi timp, însă, vedem că rezistența în fața puterii americane este considerabilă şi că s-au purtat frecvent războaie din 1991 până astăzi.

Puterea imperială a Americii s-ar putea degrada, dar o putere de asemenea amploare nu se prăbuşeşte decât în urma unui război. Puteri ca Germania, Japonia, Franța şi Marea Britanie au intrat în declin nu din cauza datoriilor, ci din cauza războaielor care au devastat economiile acestor țări, printre numeroasele consecințe nefaste numărându-se datoriile uriaşe. Marea Criză, care a marcat omenirea în anii 1920 şi 1930, îşi avea rădăcinile în distrugerea economiei germane ca urmare a Primului Război Mondial şi în subminarea comerțului şi a relațiilor financiare, fenomen care s-a răspândit în cele din urmă în întreaga lume. Pe de altă parte, marea prosperitate a alianței americane de după 1950 a fost un rezultat al puterii economice pe care Statele Unite au clădit-o – fără oprelişti – în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

În lipsa unui război major, devastator, orice realiniere a influenței internaționale pe criterii economice va fi un proces care se va întinde pe generații întregi, dacă va fi să se întâmple vreodată. Se spune despre China că va fi noua putere. Este posibil. Dar economia Statelor Unite este de 3,3 ori mai puternică decât cea a Chinei. China trebuie să mențină un ritm de creştere extrem de ridicat pentru a reduce din distanța față de Statele Unite. În 2009, SUA au efectuat 22,5% din toate investițiile străine directe la nivel global, ceea ce, conform Consiliului pentru Comerț şi Dezvoltare al Organizației Națiunilor Unite, proclamă America drept cea mai mare sursă de investiții din lume. China, prin comparație, a efectuat 4,4% din investiții.

SUA ar putea avea în acelaşi timp şi cele mai mari împrumuturi din lume, dar datoriile nu îi reduc capacitatea de a influența sistemul internațional. Fie că încetează să se mai împrumute, fie că reduce sau creşte împrumuturile, economia americană influențează constant piețele globale. Puterea de influență este crucială. Bineînțeles, ar trebui să se țină cont de

faptul că fiecare dolar pe care SUA îl împrumută este oferit cu împrumut de alte state. Dacă ne putem încrede în piață, aceasta arată că este o mutare bună să împrumuți Statele Unite, chiar şi cu o dobândă scăzută.

Multe țări au impact asupra altora. Ceea ce ne poate face să considerăm America un imperiu este numărul de state asupra cărora are un impact major, intensitatea acestuia şi numărul de oameni afectați de aceste procese şi decizii economice.

În ultimii ani, spre exemplu, apetitul americanilor pentru creveți a crescut. Afluxul din piața americană a făcut ca piscicultorii din Delta Mekongului să-şi crească producția pentru a veni în întâmpinarea noii cereri. Atunci când economia americană a intrat în declin în 2008, mâncărurile de lux, precum crevețiii, au fost primele asupra cărora s-a răsfrânt reducerea pieței, o schimbare care a avut ecouri până la fermele piscicole din Delta Mekongului. Urmând un model similar, producătorul de calculatoare Dell a construit o fabrică de mari dimensiuni în Irlanda, dar când costul mâinii de lucru a crescut, Dell şi-a mutat fabrica în Polonia, chiar într-o perioadă în care Irlanda se afla sub o gravă presiune economică. America este influențată de alte țări, la fel cum au fost, la rândul lor, Marea Britanie şi Roma antică. Dar Statele Unite se află în centrul rețelei, nu la periferia sa, iar economia sa este susținută de armată. Dacă adăugăm avantajul tehnologic, putem percepe structura puterii profunde a Americii.

Imperiile pot fi formale, cu o structurare clară a autorității, sau mai subtile şi mai complexe. Britanicii controlau Egiptul, dar puterea formală a Marii Britanii era mai puțin evidentă. SUA posedă o arie de activitate internațională suficient de vastă încât să modifice traseul multor țări, dar pentru că refuză să se considere o putere imperială, nu şi-au creat o structură formală, rațională pentru a gestiona puterea de care, în mod evident, dispune.

Faptul că SUA au avut surprize în Orientul Mijlociu nu alterează în nici un fel argumentul că ar fi un imperiu, deşi unul lipsit de maturitate. Eşecul nu este incompatibil cu ideea de imperiu; în timpul creşterii şi expansiunii imperiale, au loc şi dezastre. Marea Britanie a pierdut cea mai mare parte a coloniilor nord-americane în timpul rebeliunilor, cu un secol înainte ca imperiul să atingă apogeul. Romanii se confruntau cu războaie civile în cicluri recurente.

Puterea americană se întemeiază pe economie – oricât de instabilă ar părea la momentul actual –, dar în spatele acestei economii puternice se află

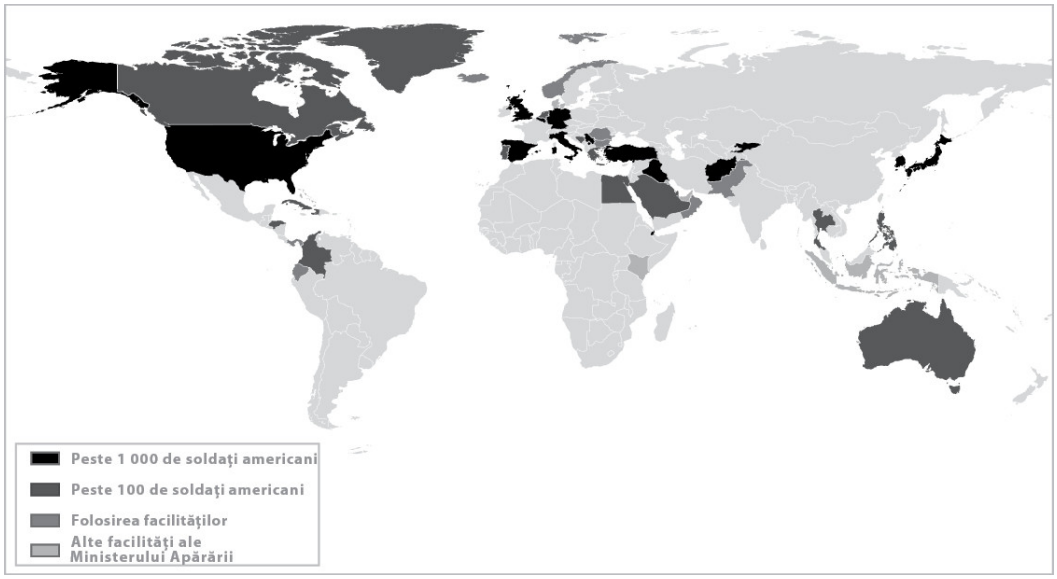
forța militară. Scopul armatei americane este să prevină tentativele, din partea oricărei națiuni afectate de influența economică a Statelor Unite sau a oricărei coaliții de acest gen, de a face uz de forță pentru a schimba condițiile care le pun în dezavantaj. La fel ca legiunile Romei, trupele americane sunt trimise preventiv în jurul lumii, pentru că cel mai eficient mod de a folosi forța militară este, pur şi simplu, dezbinarea puterilor emergente înainte ca acestea să poată prezenta vreun pericol.

Harta de pe pagina următoare subevaluează grav prezența militară americană. Nu include, spre exemplu, trupele de operațiuni speciale, care lucrează sub acoperire în multe regiuni, în special din Africa. Nu prezintă nici misiunile de antrenament, de suport tehnic sau cu funcții similare. Unele trupe americane luptă în războaie, altele se implică în problema drogurilor, unele protejează țările în care sunt cantonate împotriva eventualelor atacuri, iar altele folosesc țările-gazdă ca zonă de organizare în caz că prezența trupelor americane este cerută într-o țară din apropiere. Uneori, aceste trupe îi sprijină pe cetățenii americani implicați în conducerea respectivei țări, direct sau indirect. Alteori, trupele sunt pur şi simplu prezente, fără să controleze nimic. Trupele cantonate în Statele Unite nu au drept scop apărarea patriei, ci trebuie să fie disponibile pentru ceea ce, în termeni militari, se numeşte „proiecția forței“. Aceasta înseamnă că trebuie să fie mereu pregătite pentru a fi trimise oriunde preşedintele consideră necesară prezența lor.

Aşa cum este specific unui imperiu global, SUA îşi adaptează sistemul economic şi militar pentru a ocupa locul de garant în economia globală. Statele Unite oferă în acelaşi timp tehnologie şi alte bunuri şi servicii, o piață enormă pentru vânzare, şi forțe armate care să mențină rutele maritime deschise. Dacă este nevoie, intervine pentru a stabili ordinea în zonele turbulente, dar nu face asta spre beneficiul altor țări, ci pentru propriile interese. În ultimă instanță, puterea economiei şi distribuția forței militare americane impun multor țări acordul cu SUA. Această necesitate leagă țările de Statele Unite mai strâns decât ar face-o orice sistem imperial formal.

Imperiile, consecința neintenționată a unei puteri acumulate în scopuri mult diferite de visul legat de întemeierea unui imperiu, sunt de obicei recunoscute mult după apariție. Pe măsură ce devin conştiente de propriul statut, se folosesc de avântul lor pentru a se extinde în mod conştient, adăugând o ideologie imperialistă – gândiți-vă la Pax Romana sau la

„povara omului alb“ – realității imperiului. Un imperiu beneficiază de scriitori precum Vergiliu sau de poeți precum Rudyard Kipling *după* ce este bine împământenit, nu înainte. Şi, la fel ca în cazul Romei antice, cât şi al Marii Britanii, cei care celebrează imperiul american coexistă cu cei care îl resping şi care îşi doresc o revenire la vremurile mai pure de altădată.

Ţări cu prezenţă militară americană (la data de 31 decembrie 2007; nu include detaşamentele clandestine)
SURSĂ: Ministerul Apărării (SUA), Institutul Internaţional pentru Studii de Strategie, STRATFOR

Roma şi Marea Britanie erau captive în lumea imperială, dar învăţaseră să se bucure de capcana lor. America este încă în punctul în care refuză să se vadă în postura de imperiu, deşi a ajuns până la acel nivel, şi oricând simte că se apropie de capcanele imperiului, ia distanţă. Dar a venit vremea să se accepte faptul că preşedintele Statelor Unite gestionează un imperiu de o putere şi o influenţă fără precedent, deşi, poate, informal şi lipsit de o documentaţie. Numai atunci vom putea formula strategii care să acopere următorul deceniu şi care să ne permită să conducem în mod corect şi eficient lumea pe care o dominăm.

Adaptarea la realitatea imperială

De-a lungul ultimilor douăzeci de ani, SUA s-au confruntat cu urmările faptului că au fost „singurul supravieţuitor“ după prăbuşirea Uniunii Sovietice. Sarcina preşedintelui în următorul deceniu este să renunţe la statutul său reactiv şi să-şi dezvolte o metodă sistematică de conducere a lumii pe care o domină, o metodă care să înfrunte cu onestitate şi fără teamă realităţile operaţionale ale lumii. Aceasta înseamnă transformarea

imperiului american dintr-un haos nedocumentat într-un sistem ordonat, un fel de Pax Americana – nu pentru că aceasta ar fi alegerea liber consimțită a preşedintelui, ci tocmai pentru că nu are de ales.

Ordonarea unui imperiu este o necesitate pentru că, deşi SUA au o putere copleşitoare, sunt departe de a fi omnipotente, şi deținerea unei puteri unice aduce cu sine pericole unice. America a fost atacată la 11 septembrie 2001, spre exemplu, tocmai pentru puterea sa unică. Sarcina preşedintelui este să gestioneze acest gen de putere într-un fel care să recunoască deopotrivă riscurile şi oportunitățile, apoi să minimizeze riscurile şi să fructifice beneficiile.

Pentru cei care se arată dezgustați numai atunci când se vorbeşte despre imperiu, cu atât mai mult când se vehiculează ideea de ordonare a controlului imperial, aş vrea să atrag atenția că realitățile geopolitice nu le oferă preşedinților luxul de a-şi exercita virtuțile în acelaşi fel în care ar face-o un cetățean obişnuit. Doi preşedinți care au încercat să-şi urmeze valorile proprii, Jimmy Carter şi George W. Bush, au cunoscut eşecuri monumentale. Pe de altă parte, alți preşedinți, precum Richard Nixon şi John F. Kennedy, care erau mult mai neînduplecați, au eşuat pentru că acțiunile lor nu erau direcționate şi concentrate către atingerea unui țel moral superior.

În ceea ce priveşte ordonarea imperiului, propun ca viitorii preşedinți să urmeze exemplul a trei dintre cei mai eficienți lideri ai noştri, oameni lipsiți de scrupule în aplicarea unei strategii care avea, totodată, la bază un principiu moral. În aceste cazuri, scopul moral a scuzat într-adevăr mijloace care au fost nu numai imorale, ci şi neconstituționale.

Abraham Lincoln a păstrat unitatea statelor din Nord şi a abolit sclavia prin înşelăciune şi încălcând libertățile civile. Pentru a păstra loialitatea statelor de graniță, nu şi-a recunoscut niciodată intenția de a aboli sclavia, afirmată cu claritate în marile dezbateri din 1858. În schimb, a apelat la un şiretlic, susținând că, deşi se opunea răspândirii sclaviei dincolo de granițele Sudului, nu avea intenția să o abolească acolo unde era deja legală.

Dar Lincoln a făcut mai mult decât să ocolească adevărul. A suspendat în întreaga țară dreptul de *habeas corpus* şi a autorizat arestarea legislatorilor prosecesionişti din Maryland. Nici măcar nu a încercat să justifice aceste acțiuni, altfel decât spunând că dacă Maryland şi celelalte state de graniță s-ar separa, războiul ar fi pierdut şi națiunea s-ar destrăma, caz în care Constituția ar deveni lipsită de orice sens.

După şaptezeci şi cinci de ani, în mijlocul unei alte crize naționale de proporții, Franklin Roosevelt a făcut, la rândul lui, ceea ce era necesar, mințind pentru a-şi ascunde acțiunile de ochii unui public care nu era încă pregătit să-l urmeze. La sfârşitul anilor 1930, Congresul şi opinia publică voiau să păstreze neutralitatea în timp ce Europa se pregătea de război, dar Roosevelt a înțeles că miza era însăşi supraviețuirea democrației. A aranjat în secret vânzarea de armament către Franța şi a făcut un pact cu Winston Churchill pentru folosirea marinei americane în scopul protecției navelor comerciale care duceau provizii în Anglia – o violare clară a statutului de neutralitate.

La fel ca Lincoln, Roosevelt a fost motivat de un țel moral, care presupunea o viziune morală asupra unei strategii globale. A simțit amenințarea Germaniei naziste şi a rămas dedicat conceptului democrației. Totuşi, pentru a apăra interesele şi instituțiile americane, s-a aliat cu Uniunea Sovietică a lui Stalin, un regim care, în termeni morali, era cel puțin la fel de viciat precum cel nazist. În țară, a sfidat o directivă a Curții Supreme şi a autorizat ascultarea telefoanelor fără mandat, precum şi interceptarea şi deschiderea corespondenței. Totuşi, cea mai uimitoare încălcare a libertăților civile a fost aprobarea închiderii şi strămutării imigranților japonezi, indiferent de statutul lor privind cetățenia. Roosevelt era foarte conştient de acțiunile pe care le întreprindea. Încălca fără ezitare normele de decență în urmărirea unui scop moral necesar.

Ronald Reagan a urmat la rândul lui o cale lipsită de scrupule către atingerea unui obiectiv moral. Scopul lui era distrugerea a ceea ce numea imperiul malefic al Uniunii Sovietice, iar el l-a urmat, în parte accelerând cursa înarmării, până la un ritm pe care ştia că sovieticii nu îşi permit să-l susțină. Apoi a comandat operațiuni dintre cele mai viclene şi mai complexe pentru a bloca sprijinul sovietic pentru mişcările de eliberare națională din Lumea a Treia. A invadat Grenada în 1983 şi a sprijinit luptele insurgenților împotriva guvernului marxist din Nicaragua, determinând Israelul, printr-un artificiu elaborat, să vândă armament Iranului, aflat în conflict cu Irakul, pentru a vărsa apoi profitul în buzunarele insurgenților din Nicaragua, ca o metodă de ocolire a unei legi concepute special pentru a preveni asemenea intervenții. Trebuie să ne amintim şi sprijinul activ al lui Reagan pentru jihadiştii musulmani din Afghanistan, care luptau împotriva sovieticilor. În ceea ce-i priveşte pe Roosevelt şi pe Stalin, un inamic viitor poate fi folositor pentru a înfrânge unul actual.

Deceniul care ne aşteaptă nu va fi unul al marilor cruciade morale. În schimb, va fi o epocă a procesării, un timp în care realităţile lumii, înţelese prin intermediul faptelor, vor fi încorporate într-un mod mult mai formal de instituţiile noastre.

În ultimul deceniu, SUA au purtat o adevărată cruciadă împotriva terorismului. În următorul deceniu, va fi nevoie de mai puţină înflăcărare şi de o reorganizare mai meticuloasă a relaţiilor cu ţări ca Israelul şi Iranul. Este vremea să se creeze un sistem de alianţe incluzând state precum Polonia şi Turcia, care au dezvoltat noi relaţii cu Statele Unite. Este vorba despre munca laborioasă a dezvoltării strategiei imperiale. Totuşi, preşedintele nu trebuie să-şi permită iluzia că lumea va accepta pur şi simplu realitatea hegemoniei americane, la fel cum nu-şi poate permite să abandoneze puterea. El nu are voie să uite că, în ciuda statutului său cvasiimperial, este preşedintele unei singure ţări şi nu al întregii lumi.

De aceea, singurul cuvânt pe care nu trebuie să-l folosească este *imperiu*. Etica antiimperialistă aflată la temelia Americii continuă să susţină cultura politică a ţării. În plus, pretenţia ca puterea să fie împărţită mai egal este folositoare, nu doar pentru alte ţări, ci şi pentru Statele Unite. Chiar şi aşa, în deceniul următor, realitatea informală a imperiului global american trebuie să înceapă să capete coerenţă.

Pentru că un preşedinte nu poate să forţeze publicul să confrunte direct realităţile pentru care nu este încă pregătit, el trebuie să devină un maestru în întreţinerea iluziilor. Sclavia nu ar fi putut să supravieţuiască mult după anii 1860, indiferent cât şi-ar fi dorit sudiştii acest lucru. Al Doilea Război Mondial nu putea fi evitat, indiferent de tendinţa publicului spre o politică izolaţionistă. Confruntarea cu Uniunea Sovietică trebuia să aibă loc, chiar dacă opinia publică se temea de acea perioadă de criză. În fiecare caz, un preşedinte puternic a creat o ţesătură de iluzii care să-i permită să ia măsurile necesare fără să stârnească o imensă revoltă din partea publicului. În cazul lui Reagan, când stratagemele lui cu contrabanda de armament au ieşit la iveală, cu titlul de „scandalul Iran-Contra“, atrăgând după sine audieri în faţa Congresului, rechizitorii şi condamnări pentru mulţi dintre cei implicaţi, imaginea sa publică foarte bine croită, de om simplu, l-a salvat de la prăbuşire. Evenimentele ce au urmat în Israel, Iran şi Nicaragua au fost atât de complexe, încât chiar şi detractorii săi se îndoiesc că ar fi fost el însuşi responsabil.

O strategie globală a regiunilor

Interesele fundamentale ale Americii sunt securitatea fizică a Statelor Unite şi un sistem economic aproape lipsit de constrângeri. După cum vom vedea când ne vom îndrepta atenția asupra stării curente a economiei globale, aceasta nu implică în nici un caz un regim de comerț liber în sensul pe care îl înțeleg ideologii pieței libere. Înseamnă pur şi simplu un sistem internațional care permite vastei economii americane să interacționeze cu cea mai mare parte, dacă nu chiar cu întreaga lume.

Un sfert din economia lumii nu se poate dezvolta printr-o politică izolaționistă, şi nici consecințele interacțiunii nu pot fi reduse la sfera economică. Economia americană este construită pe inovație tehnologică şi organizațională, mergând până la ceea ce economistul Joseph A. Schumpeter numeşte „distrugere creatoare“: procesul prin care economia se autodistruge şi se reconstruieşte constant, cu precădere prin dezvoltarea tehnologiilor disruptive (de salt).

Atunci când cultura economică americană se răspândeşte în alte țări, acestea pot să se adapteze sau să se lase absorbite. Computerele, spre exemplu, împreună cu companiile clădite în jurul lor, au avut consecințe profunde asupra vieții culturale din întreaga lume, din Bangalore până în Irlanda. Cultura americană se simte confortabil în mijlocul acestui flux, ceea ce nu se poate spune despre alte culturi. China şi-a asumat sarcina adițională de a încerca să se adapteze unei economii de piață, păstrând în acelaşi timp instituțiile politice ale unui stat comunist. Germania şi Franța s-au străduit să atenueze impactul american, să se ferească de ceea ce ei numeau „economia anglo-saxonă“. Rusia s-a clătinat atunci când a fost pentru prima dată expusă direct acestei forțe în anii 1990 şi a încercat să-şi recapete echilibrul în următorul deceniu.

Atitudinea lumii vizavi de vârtejul american este adeseori, deloc surprinzător, închisă şi reticentă, țările încercând fie să profite, fie să evite consecințele. Preşedintele Obama a simțit această rezistență şi a pus accentul pe ea. Pe plan intern, a răspuns nevoii americanilor de a fi admirați, iar peste ocean a răspuns nevoii ca SUA să devină mai împăciuitoare şi mai puțin arogante.

Deşi Obama a identificat problema şi a încercat s-o rezolve, rezistența în fața puterii imperiale rămâne o problemă fără soluție permanentă, deoarece,

în ultimă instanță, ea nu derivă din politicile Statelor Unite, ci este inerentă puterii imperiale.

SUA au ocupat această poziție de putere aproape hegemonică doar în ultimii douăzeci de ani. Primul deceniu al acestei perioade imperiale a întruchipat o fantezie amețitoare, în care sfârşitul Războiului Rece a fost considerat sfârşitul războiului însuşi – o iluzie care îşi face apariția la sfârşitul fiecărui conflict major. Primii ani ai noului secol au reprezentat decada în care poporul american a descoperit că aceasta este încă o planetă periculoasă şi că preşedintele american a făcut eforturi disperate de a produce un răspuns ad-hoc. Perioada cuprinsă între anii 2011 şi 2021 va reprezenta deceniul în care SUA vor începe să învețe cum să facă față ostilității mondiale.

Preşedinții următorului deceniu trebuie să-şi croiască o strategie care să țină cont că amenințările care şi-au făcut din nou apariția în ultimii zece ani nu au reprezentat o excepție. Al-Qaeda şi terorismul au fost un astfel de pericol, dar aceasta nu a reprezentat de fapt cea mai importantă amenințare pentru Statele Unite. Preşedintele poate şi ar trebui să vorbească despre o epocă în care aceste pericole nu vor mai exista, dar nu trebuie să creadă în propria retorică. Din contră, trebuie să îndepărteze treptat națiunea de ideea că amenințările față de puterea imperială vor înceta vreodată, apoi s-o facă să înțeleagă că aceste pericole reprezintă prețul pe care americanii trebuie să-l plătească pentru bunăstarea şi puterea de care se bucură. În acelaşi timp, trebuie să planifice şi să ducă la îndeplinire o strategie, fără să recunoască neapărat că ea există.

Neavând nici un rival la hegemonia globală, preşedintele trebuie să privească lumea ca pe o serie de regiuni separate şi, astfel, să înceapă să creeze balanțe de putere în aceste regiuni, parteneri de coaliție şi planuri de intervenție în caz de necesitate. Țelul strategic trebuie să fie prevenirea ascensiunii vreunei puteri care s-ar putea împotrivi Statelor Unite, în orice colț al lumii.

În timp ce Roosevelt şi Reagan s-au bucurat de privilegiul de a juca o singură mână globală – vastă, dar bine închegată –, preşedinții din deceniul ce va urma vor trebui să joace mai multe mâini, la o masă extrem de fragmentată. A trecut vremea când totul gravita în jurul uneia sau a câtorva amenințări globale. Balanța puterii în Europa nu este strâns legată de cea din Asia şi este complet separată de echilibrul de forțe care menține pacea în America Latină. Aşadar, chiar dacă lumea nu este la fel de periculoasă

pentru Statele Unite cum era în timpul celui de-al Doilea Război Mondial sau în vremea Războiului Rece, ea este astăzi cu mult mai complicată.

Politica externă americană a fost deja fragmentată în funcţie de regiuni, desigur, după cum o reflectă seria de centre regionale de comandă, care dirijează forţele militare ale SUA. Acum este necesar să acceptăm deschis aceeaşi fragmentare în gândirea noastră strategică şi să acţionăm în consecinţă. Trebuie să acceptăm că nu există nici o alianţă globală care să sprijine Statele Unite şi că acestea nu au nici o relaţie istorică specială cu nimeni. Un alt citat din discursul de adio al lui Washington îşi are locul aici: „O naţiune care manifestă faţă de alta o ură sau o apreciere devenită obişnuinţă a căzut, într-o oarecare măsură, în sclavie. Ea este sclava propriei animozităţi sau a propriei afecţiuni, fiecare dintre acestea fiind suficientă pentru a o îndepărta de la datoria şi interesele sale“. Ceea ce înseamnă că NATO nu mai are un singur înţeles pentru Statele Unite în afara contextului european şi că Europa nu poate fi considerată mai importantă decât oricare altă parte a lumii. În pofida nostalgiei faţă de „relaţia specială“, realitatea simplă din ziua de azi este că Europa nu mai are aceeaşi importanţă.

Chiar şi aşa, preşedintele Obama a dus o campanie concentrată asupra europenilor. Călătoriile sale dinainte de alegerile din 2008 sunt o dovadă vie că ceea ce el numea multilateralism reprezenta concilierea Statelor Unite cu Europa, consultarea Europei cu privire la acţiunile americane de peste hotare şi acceptarea avertismentelor Europei (acum că Europa şi-a pierdut imperiile, gândirea europeană gravitează în jurul precauţiei). Acţiunile lui Obama au dat roade. Europenii erau extrem de entuziasmaţi şi mulţi americani se arătau încântaţi că sunt din nou plăcuţi. Desigur, entuziasmul s-a risipit rapid, pe măsură ce europenii au descoperit că Obama era totuşi un preşedinte american, urmărind ţelurile propriei naţiuni.

Toate acestea atrag din nou atenţia asupra provocărilor cu care se va confrunta preşedintele în deceniul care urmează: să ducă o politică externă lipsită de scrupule şi sentimentalisme, pentru o naţiune care încă nutreşte fantezia iraţională de a fi iubită sau cel puţin lăsată în pace. Trebuie să joace cartea sentimentalităţii în faţa opiniei publice, depăşind însă acest cadru în plan politic.

O politică externă fără sentimentalisme presupune că, în deceniul următor, preşedintele trebuie să identifice cu un ochi precis şi obiectiv cei mai periculoşi inamici, apoi să creeze coaliţii pentru a se ocupa de ei. Această abordare calculată înseamnă eliberarea de întregul sistem de alianţe

şi instituții din perioada Războiului Rece, inclusiv NATO, Fondul Monetar Internațional şi Organizația Națiunilor Unite. Aceste relicve ale Războiului Rece nu sunt suficient de flexibile pentru a fi de un real ajutor în diversitatea lumii actuale, redefinită în 1991, şi care a lăsat în urmă aceste instituții perimate. Unele ar putea avea în continuare valoare, dar numai în contextul înființării unor noi instituții. Acestea trebuie să fie regionale, servind interesele strategice ale Statelor Unite, în virtutea următoarelor trei principii:

1. În măsura în care acest lucru este posibil, să ajute la stabilirea echilibrului de forțe în lume, să consume energiile în fiecare regiune în parte şi să țină la distanță de Statele Unite eventualele pericole.
2. Să creeze alianțe în care Statele Unite dirijează alte țări, făcându-le pe acestea să poarte răspunderea majoră a confruntărilor sau conflictelor, sprijinindu-le prin avantaje economice, tehnologie militară şi promisiunea intervenției armate atunci când va fi nevoie.
3. Să folosească intervenția militară doar ca ultimă variantă, atunci când balanța de putere se prăbuşeşte şi aliații nu mai pot face față problemei.

În perioada de glorie a Imperiului Britanic, lordul Palmerston a spus: „Să presupui că o țară sau alta va fi însemnată ca aliat sau inamic perpetuu al Angliei reprezintă o viziune îngustă. Nu avem aliați sau duşmani eterni. Interesele noastre sunt eterne şi perpetue, iar datoria noastră este să urmăm acele interese“. Acesta este tipul de politică pe care preşedintele va trebui să-l instituționalizeze în următorul deceniu. Acceptând că SUA vor naşte resentimente şi ostilitate, trebuie să nu ne facem iluzii cum că am putea pur şi simplu să convingem alte națiuni să aibă o impresie mai bună despre noi, fără să renunțăm la interesele esențiale ale Statelor Unite. Preşedintele american va trebui să seducă aceste națiuni, atât cât se poate, prin promisiuni strălucitoare, dar, în cele din urmă, va trebui să accepte că aceste demersuri sunt sortite eşecului. Însă în responsabilitatea sa de a călăuzi Statele Unite printr-o lume ostilă, el nu are voie să dea greş.

Capitolul 2. Republica, imperiul şi preşedintele machiavelic

Cea mai mare provocare pe care o va presupune guvernarea unui imperiu în următorul deceniu va fi aceeaşi cu care s-a confruntat şi Roma antică: având deja statut de imperiu, cum s-ar mai putea menține republica? Părinții Fondatori ai Statelor Unite erau antiimperialişti convinşi. Și-au dedicat viețile, averile şi onoarea pentru a înfrânge Imperiul Britanic şi pentru a forma o republică bazată pe principiile autonomiei naționale şi pe drepturile naturale. O relaționare de la nivel imperial cu alte țări, indiferent dacă este intenționată sau nu, amenință acele principii fundamentale.

Dacă ar fi să considerăm principiile universale ca având însemnătate, atunci deducem că o republică antiimperialistă nu poate să fie un imperiu şi să-şi păstreze totodată integritatea morală. Această argumentare a fost făcută încă din anii 1840, în timpului războiului dintre Mexic şi SUA. Astăzi, ambele extreme ale spectrului politic descurajează expedițiile peste hotare. Printre oamenii de stânga, există o lungă tradiție antiimperialistă. Dar dacă luăm în seamă o parte din retorica celor de dreapta, atât libertarieni, cât şi unii membri ai mişcării „Tea Party“, vedem aceeaşi împotrivire față de implicarea militară în problemele altor țări. Teama este legată de avertismentul lui Dwight Eisenhower cu privire la „complexul militar-industrial“. Dacă un ofițer militar de carieră şi un erou de război de rangul lui Ike exprimă o asemenea temere, ne dăm seama cât de adânc înrădăcinată este aceasta în cultura politică americană. În opinia mea, de aici va porni un curent important în politica americană în decursul următorilor zece ani, într-o țară în care, indiferent de orientarea politică, populația s-a săturat de implicarea în problemele externe.

Teama de ambiția imperială este perfect justificată. Republica romană a fost copleşită de imperiu. Imperiul a generat o ambiție pentru bani şi putere, care a distrus virtuțile republicane cu care cetățenii romani se mândreau cel mai mult. Chiar dacă acea mândrie nu a fost complet justificată, nu există nici o îndoială că republica a fost distrusă nu doar de rivalitățile militare care au dus la o lovitură de stat, ci şi de sumele astronomice de bani pe care

cetățenii şi străinii, încercând să cumpere favoruri, le vărsau în capitala imperială.

Acelaşi pericol există şi în cazul Statelor Unite. Puterea globală americană dă naştere unor pericole constante şi unor ispite din ce în ce mai mari. S-a observat că, încă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, SUA şi-au creat un dispozitiv de securitate națională atât de învăluit într-o discreție oficială, încât nu mai poate fi supravegheat şi nici măcar înțeles cu uşurință. Acest aparat foarte costisitor şi greoi, împreună cu extraordinara activitate economică de peste granițe – de la comerțul foarte extins până la investițiile străine care dau tonul pieților globale – creează un sistem greu de controlat de instituțiile democratice şi care nu se poate ralia întotdeauna principiilor americane. Nu este de neînchipuit că, împreună, aceste forțe ar putea să facă democrația americană să-şi piardă sensul.

Problema este că, la fel ca Roma în timpul lui Caesar, SUA au ajuns într-un punct în care nu mai pot alege dacă vor sau nu să devină un imperiu. Dimensiunea economiei americane, implicarea în problemele țărilor din lumea întreagă, puterea şi prezența la nivel mondial a trupelor americane sunt aspecte specifice țelurilor unui imperiu. Ruperea Statelor Unite de acest sistem global este aproape imposibilă şi, dacă s-ar face vreo încercare în acest sens, s-ar destabiliza nu doar economia americană, ci şi sistemul global. Când prețul antiimperialismului va fi înțeles, acesta nu va mai beneficia de prea mult sprijin. Într-adevăr, multe țări străine se opun nu atât prezenței americane, cât felului în care această prezență se face simțită. Ele acceptă puterea americană, dar vor, pur şi simplu, ca aceasta să servească propriilor interese naționale.

Pericolele puterii imperiale sunt substanțiale şi vor implica probleme din ce în ce mai controversate în politica americană, fiind deja dezbătute cu înflăcărare peste tot în lume. Retrospectiv, înțelegem că politica non-intervenționistă a republicii întemeiate de Părinții Fondatori se baza nu pe virtuțile republicii, ci pe slăbiciunea sa. Statele Unite, 13 foste colonii, nu se puteau arunca într-o rețea de legături internaționale fără să fie distruse. SUA, cu o populație de 300 de milioane de oameni, nu pot evita legăturile externe.

Gestionarea imperiului neintenționat, păstrând, în acelaşi timp, valorile republicii, va fi o prioritate pentru Statele Unite mult timp de aici încolo, dar cu siguranță că, în urma războaielor jihadiste, va constitui o adevărată provocare. Cele mai multe discuții vor fi pur şi simplu iluzorii. Nu există

cale de întoarcere şi nici soluţii clare. Paradoxal este că cea mai mare şansă de a conserva republica o au nu instituţiile, ci indivizii, iar ea va depinde de o definire a virtuţii care încalcă percepţia obişnuită asupra acesteia. Nu caut salvarea republicii în balanţa de putere, ci în priceperea şi înţelepciunea preşedintelui. Preşedintele controlează cu siguranţă o birocraţie vastă, care îl controlează la rândul ei, dar, până la urmă, ne amintim de Lincoln, Roosevelt şi Reagan, nu de birocraţi, senatori sau magistraţi. Motivul este simplu. Pe lângă putere, preşedinţii deţin şi calitatea de lider. Aceasta poate fi decisivă în termen de un deceniu sau mai puţin.

Personalităţile individuale ar putea părea un fir prea subţire de care să atârni viitorul unei ţări. În acelaşi timp, Părinţii Fondatori au creat instituţia preşedinţiei cu un scop clar, miezul acestei motivaţii fiind necesitatea existenţei unui lider. Preşedinţia este unică prin faptul că este singura structură în care o instituţie şi o persoană individuală se identifică. Congresul şi Curtea Supremă sunt adunări care rareori vorbesc printr-o singură voce. Preşedinţia este însuşi preşedintele, singurul oficial ales de reprezentanţii întregului popor. De aceea trebuie să-l considerăm agentul principal în gestionarea relaţiei dintre imperiu şi republică.

Să începem prin a analiza caracterul preşedintelui în general. Preşedinţii diferă de alţi oameni prin faptul că pentru ei, prin definiţie, puterea înseamnă plăcere. Ei consideră obţinerea şi folosirea ei o prioritate şi îşi investesc o mare parte din viaţă în atingerea acestui scop. Cunoştinţele şi instinctele preşedinţilor sunt atât de bine adaptate în acest sens, încât ei înţeleg noţiunea de putere într-un fel pe care aceia dintre noi care nu au avut-o cu adevărat nu îl pot aprecia. Cel mai bun şi cel mai slab preşedinte sunt, prin caracterul lor, mai apropiaţi decât de oricine altcineva care nu a trecut prin acele lucruri de care are nevoie un aspirant la statutul de preşedinte.

Nivelul şi raza de acţiune a puterii pe care o ating preşedinţii americani moderni îi fac în mod inevitabil să privească lumea diferit, chiar comparativ cu alţi şefi de stat. Nici un alt lider nu trebuie să se implice în atât de multe aspecte ale lumii înconjurătoare prin atât de multe metode diferite. În democraţia noastră, preşedintele trebuie să-şi câştige poziţia prefăcându-se că nu este cu nimic diferit de omul obişnuit, un gând pe cât de greu de imaginat, pe atât de înfricoşător, dacă ar fi adevărat. Pericolul este că, pe măsură ce încercările prin care trece un imperiu devin din ce în ce mai dificile, şi ameninţările potenţiale din ce în ce mai reale, se vor naşte lideri

care vor avea nevoie şi vor solicita o putere ce va ajunge să depăşească limitele impuse de Constituție.

Printr-o ironie fericită, deşi au creat un guvern antiimperial, Părinții Fondatori au oferit o formulă pentru ca un conducător de imperiu să poată respecta constrângerile republicii. Ei au creat preşedinția americană ca alternativă la dictatură şi aristrocrație deopotrivă, iar şeful statului trebuia să fie slab acasă, dar extrem de puternic în afara granițelor. În treburile interne, Constituția impune un lider ale cărui prerogative sunt limitate de un Congres prin natura sa de nestăpânit şi de o Curte Supremă destul de imprevizibilă. Economia se află în mâinile investitorilor, managerilor şi consumatorilor, precum şi ale Băncii Rezervelor Federale (dacă nu prin cuvântul Constituției, atunci cu siguranță prin cel al legislației şi al practicii). Statele dețin o putere substanțială şi o mare parte a societății civile – religia, presa, cultura de masă, artele – nu se află sub controlul preşedintelui. Aceasta a fost exact dorința Părinților Fondatori: cineva care să prezideze asupra țării, dar nu să o conducă. Totuşi, atunci când SUA trebuie să se confrunte cu lumea prin politica sa externă, nu există persoană cu o putere mai mare decât ocupantul fotoliului de la Casa Albă.

Conform articolului 2, secțiunea 2 din Constituție, „preşedintele este comandantul suprem al armatei şi al marinei Statelor Unite, precum şi al miliților statale, atunci când membrii acestora sunt chemați în serviciul militar propriu-zis al Statelor Unite.“ Aceasta este singura putere încredințată preşedintelui pe care el nu o împarte cu Congresul. Tratatele, numirile în funcție, bugetul şi declararea efectivă a războiului au nevoie de aprobare din partea Congresului, dar conducerea forțelor armate îi revine exclusiv preşedintelui.

Cu toate acestea, de-a lungul anilor, limitările constituționale care țineau în frâu prerogativele diplomatice ale foştilor preşedinți au dispărut. Tratatele trebuie aprobate de Senat, dar astăzi, rareori se mai încheie tratate, iar politica externă este dirijată prin acorduri şi înțelegeri, multe dintre ele încheiate în secret. Aşadar, cursul politicii externe, în ansamblul ei, se află acum, efectiv, în mâinile preşedintelui. În mod similar, în timp ce Congresul a declarat război doar de cinci ori, preşedinții au trimis de mult mai multe ori trupele americane în conflicte din întreaga lume. Realitatea regimului american în cea de-a doua decadă a secolului XXI este că puterea preşedintelui pe scena politică mondială aproape că transcende separarea

puterilor în stat şi sistemul de „limitări şi echilibre“[1], fiind restricţionată doar de priceperea lui în exercitarea acelei puteri.

Când preşedintele Clinton a bombardat Iugoslavia în 1999 şi când preşedintele Reagan a decis să invadeze Grenada în 1983, Congresul nu ar fi putut să îi oprească nici dacă ar fi avut intenţia. Preşedintele american are puterea să devasteze o ţară care nu îi face pe plac şi să recompenseze o ţară pe care o favorizează. Legislaţia cu privire la puterile militare a fost aprobată, dar mulţi preşedinţi au susţinut că ar avea dreptul inerent, din postura de comandant suprem, să pornească războiul în ciuda acestor regulamente. În practică, aceştia au reuşit să câştige Congresul de partea lor pentru a le sprijini politica. Această stare de fapt este puţin probabil să se schimbe în următorul deceniu.

În gestionarea politicii externe găsim cele mai multe asemănări între preşedintele american şi principele lui Machiavelli, ceea ce nu este atât de surprinzător dacă luăm în considerare faptul că Părinţii Fondatori au studiat filosofia politică modernă, al cărei creator a fost Machiavelli. La fel cum trebuie să recunoaştem existenţa unui imperiu american, trebuie să recunoaştem valoarea explicaţiilor şi sfaturilor lui pentru propria noastră situaţie. Ideea că principalele griji ale preşedintelui sunt politica externă şi exerciţiul puterii este în conformitate cu învăţăturile lui Machiavelli:

> „Un principe nu trebuie, aşadar, să aibă alt scop sau alt gând decât acesta, şi nici nu trebuie să se perfecţioneze în altă artă decât cea a războiului, cu instituţiile şi disciplina sa; pentru că este singura artă potrivită unui conducător. Această disciplină este atât de plină de virtuţi, încât nu doar că îi menţine principi pe cei născuţi astfel, dar permite şi oamenilor de rând să acceadă la acest rang. Pe de altă parte, este evident că atunci când principii au acordat mai multă atenţie rafinamentelor decât problemelor militare, şi-au pierdut statul. Principalul motiv pentru care îl poţi pierde este să neglijezi această artă, iar felul în care îl poţi obţine este să o stăpâneşti.“

Principala distincţie din politica externă a Statelor Unite şi din exerciţiul puterii preşedinţilor americani – distincţia discutată de Machiavelli – este cea dintre idealism şi realism, o distincţie împământenită în tradiţia politicii externe a Statelor Unite. SUA au fost întemeiate pe principiul autodeterminării naţionale, ceea ce implică alegerea liderilor printr-un proces democratic, reflectat de Constituţie. Se bazează în acelaşi timp pe

principiile libertății umane, înscrise în Declarația Drepturilor Omului. Imperialismul ar părea să submineze principiul autodeterminării, fie formal, fie informal. În plus, orientarea politicii externe sprijină anumite regimuri, în interes național, chiar dacă acestea nu aplică sau nu admiră principiile americane ale drepturilor omului. Reconcilierea politicii externe americane cu principiile americane este dificilă şi reprezintă o amenințare la adresa fundamentelor morale ale regimului.

Idealiştii susțin că Statele Unite trebuie să acționeze după principiile morale care izvorăsc din intențiile atât de clar enunțate de Părinții Fondatori. Statele Unite sunt privite ca un proiect moral izvorât din idealurile iluministe ale lui John Locke şi ale altora, iar țelul politicii externe americane ar trebui să fie imprimarea acestor principii morale acțiunilor Statelor Unite şi, chiar mai important, țelurilor Statelor Unite. Continuând în aceeaşi notă, SUA ar trebui să sprijine doar acele regimuri care îmbrățişează valorile americane şi ar trebui să se opună celor care resping aceste valori.

Şcoala realistă susține că SUA reprezintă o națiune ca oricare alta şi că, în virtutea acestui fapt, trebuie să-şi protejeze interesele naționale. Printre aceste interese se numără siguranța Statelor Unite, urmărirea avantajului economic propriu şi sprijinirea regimurilor care sunt utile acestor obiective, indiferent de caracterul moral al acestora. Conform acestei teorii, politica externă americană ar trebuie să nu fie nici mai morală, nici mai puțin morală decât cea a oricărei alte națiuni.

Idealiştii susțin că negarea imperativului moral unic al Americii reprezintă o trădare nu numai a idealurilor americane, ci şi a întregii imagini a istoriei americane. Realiştii spun că trăim într-o lume periculoasă şi că, dacă ne concentrăm asupra țelurilor morale, ne vom distrage atenția de la urmărirea intereselor autentice, punând astfel în pericol însăşi existența republicii care întruchipează idealurile americane. Trebuie ținut cont de faptul că idealismul ca bază a politicii americane transcende orice ideologie. Varianta de stânga este construită în jurul drepturilor omului şi prevenirii războiului. Versiunea de dreapta este construită în jurul unei dorințe neoconservatoare de a răspândi principiile democrației şi valorile americane. Aceste două viziuni au în comun ideea că politica externă americană ar trebui să se concentreze asupra unor principii morale.

Din punctul meu de vedere, dezbaterea dintre realism şi idealism pune problema în mod fundamental greşit, iar această enunțare greşită va juca un

rol crucial în următorul deceniu. Dezechilibrul din cadrul politicii externe a Statelor Unite fie va fi rezolvat, fie va deveni încă şi mai evident. Argumentul idealist se împiedică întotdeauna de o dilemă mai veche între dreptul autodeterminării naţionale şi drepturile omului. Revoluţia Americană are la bază ambele principii, dar acum, după mai bine de două secole, ce este de făcut când o ţară precum Germania hotărăşte prin procedee constituţionale să abroge drepturile omului? Care dintre ele are prioritate, dreptul la autodeterminare naţională sau drepturile omului? Ce este de făcut în cazul regimurilor care nu organizează alegeri precum cele din Statele Unite, ci întruchipează clar voinţa poporului în virtutea unei practici culturale cu tradiţie? Arabia Saudită este unul dintre cele mai grăitoare exemple. Cum poate SUA să îmbrăţişeze multiculturalismul şi apoi să ceară altor popoare să-şi aleagă liderii la fel cum o fac cetăţenii din Iowa?

Teza realistă este la fel de contradictorie. Aceasta are ca premisă ideea că interesul naţional al unui imperiu de secol XXI este la fel de evident ca acela al unei mici republici din secolul al XVIII-lea, de pe litoralul estic al Americii de Nord. Naţiunile mici şi slabe au definiţii foarte clare ale interesului naţional – care vizează în primul rând supravieţuirea, cu o doză cât mai mare de siguranţă şi prosperitate. Dar pentru o ţară atât de sigură şi de prosperă cum sunt SUA – şi cu o extindere imperială fără precedent –, definiţia interesului naţional este mult mai complicată. Teoria realistă porneşte de la ideea că există mai puţin loc pentru alegere personală pe termen scurt decât pe termen lung, iar pericolul este întotdeauna la fel de mare. Conceptul realismului nu poate fi combătut ca propunere abstractă – cine ar vrea să fie nerealist? Definirea precisă a realităţii este o problemă mult mai complexă. În secolul al XVI-lea, Machiavelli scria: „Principala bază a fiecărui stat, fie el nou, vechi sau mixt, sunt legile bine făcute şi armatele bine organizate, iar acolo unde există o armată bună, vor apărea cu siguranţă şi legile bune“. Aceasta este o definiţie mai bună a realităţii decât cele pe care ni le-au servit realiştii.

Eu cred că dezbaterea dintre realişti şi idealişti este, de fapt, o interpretare naivă a lumii, prea larg vehiculată în ultimele decenii. Idealurile şi realitatea sunt feţe diferite ale aceluiaşi lucru: puterea. Puterea ca scop în sine este o monstruozitate care nu aduce cu sine nimic durabil şi care va altera, inevitabil, regimul american. Idealurile fără putere sunt vorbe goale – ele pot prinde viaţă numai atunci când sunt întărite de capacitatea de

acțiune. Realitatea înseamnă să înțelegi cum să mânuieşti puterea, dar de sine stătătoare, ea nu te călăuzeşte spre țelurile către care puterea ar trebui să tindă. Realismul lipsit de înțelegerea scopurilor puterii este adeseori sinonim cu tâlhăria, care este, în ultimă instanță, nerealistă. În mod similar, idealismul este adesea sinonim cu fariseismul, o boală care îşi găseşte leac doar într-o profundă înțelegere a tuturor laturilor puterii, câtă vreme realismul neînsoțit de principiu este de multe ori incompetență deghizată în convingere. Realismul şi idealismul nu trebuie privite ca fiind alternative, ci complementare. Nici unul dintre ele nu poate servi în sine ca principiu pentru politica externă.

Idealismul şi realismul duc adesea la lupte pentru putere, iar luptele pentru putere nasc război. Citându-l din nou pe Machiavelli: „Războiul ar trebui să fie singurul domeniu studiat de un principe. Acesta ar trebui să considere pacea un simplu răgaz, care să-i dea prilejul să conceapă planuri militare şi să-i confere abilitatea de a le executa“.

În secolul XX, SUA au fost implicate în războaie 17% din timp – şi acestea nu au fost intervenții minore, ci războaie însemnate, la care au participat mii de oameni. În secolul XXI, am fost în război aproape 100% din timp. Părinții Fondatori au dat preşedintelui funcția de comandant suprem pentru un motiv bine întemeiat: îl citiseră cu atenție pe Machiavelli şi ştiau că, după cum scria acesta, „războiul nu poate fi evitat, ci doar întârziat spre avantajul uneia dintre tabere“.

Cea mai mare virtute pe care o poate avea un preşedinte este înțelegerea puterii. Preşedinții nu sunt filosofi, iar exercițiul puterii este o artă aplicată, nicidecum una abstractă. Încercarea preşedintelui de a deveni virtuos ar aduce nu doar lui, ci şi țării, mari pierderi. Pe timp de război, înțelegerea puterii relevă faptul că distrugerea rapidă şi totală a inamicului este o dovadă de blândețe, spre deosebire de prelungirea războiului din cauza ezitărilor sau pierderea acestuia prin sentimentalisme. De aceea, virtuțile convenționale, virtuțile „oamenilor buni“, nu sunt acceptabile în cazul unui preşedinte. Ne întoarcem la cuvintele lui Machiavelli: „Adevărul este că un om care doreşte să aibă mereu o purtare virtuoasă va avea fără îndoială de suferit printre atâția care nu sunt virtuoşi“.

Machiavelli introduce o nouă definiție a virtuții, care presupune nu bunătatea individuală, ci şiretenia. Pentru principi, virtutea este abilitatea de a învinge norocul. Lumea este aşa cum este, imprevizibilă şi schimbătoare, iar principele trebuie să se folosească de forțele proprii pentru a depăşi

surprizele pe care lumea i le pune în față. Sarcina lui este să apere republica de o lume plină de oameni care nu sunt virtuoşi în nici unul dintre sensurile convenționale ale termenului.

Preşedinții pot candida la funcție pe platforme ideologice şi politici promise, dar preşedinția este definită de fapt prin întâlnirea dintre noroc şi valoare, dintre improbabil şi neaşteptat – pentru care nici ideologia, nici propriile idei nu i-au pregătit – şi reacția lor la acestea. Sarcina preşedintelui este să anticipeze ceea ce se va întâmpla, să minimizeze caracterul imprevizibil al lucrurilor, apoi să răspundă la obstacolele neaşteptate prin viclenie şi forță.

Din punctul de vedere al lui Machiavelli, ideologia este lipsită de însemnătate, iar caracterul înseamnă totul. Virtutea preşedintelui, perspicacitatea sa, şiretenia, lipsa de scrupule şi înțelegerea consecințelor sunt ceea ce contează. În cele din urmă, imaginea şi moştenirea pe care le lasă în urmă vor fi definite de instinctele sale, care îi reflectă caracterul.

Marii preşedinți nu uită niciodată principiile republicii şi caută să le conserve şi să le întărească – pe termen lung – fără a neglija necesitățile de moment. Preşedinții slabi fac pur şi simplu ceea ce se potriveşte circumstanțelor, fără să țină cont de principii. Dar cei mai slabi preşedinți sunt aceia care aderă la principii indiferent de cerințele momentului.

SUA nu se pot descurca în lume ocolind națiunile care au valori diferite şi regimuri brutale, în timp ce îndeplinesc numai acțiuni nobile. În urmărirea unor scopuri morale, trebuie să fii dispus să te faci frate cu dracul, ca să treci puntea.

Am început acest capitol vorbind despre tensiunea ce se va instala în deceniul următor între republica americană şi imperiu. Oricâte rețineri morale am avea cu privire la faptul că suntem un imperiu, acesta este rolul pe care istoria ni l-a rezervat. Dacă devenind imperiu riscăm să pierdem republica, cu siguranță viziunea realistă asupra politicii externe ne-ar conduce în acel punct, dacă nu intenționat, atunci pur şi simplu prin indiferența față de problemele morale. În acelaşi timp, idealiştii ar distruge republica punând în pericol națiunea, nu cu intenție, ci prin ostilitatea şi indiferența față de putere. Desigur, prăbuşirea republicii nu va avea loc în deceniul următor. Dar deciziile luate în decursul acestor zece ani vor afecta profund rezultatul pe termen lung.

Pe parcursul următorului deceniu, preşedintele nu îşi va permite luxul de a ignora nici idealurile, nici realitatea. Va trebui să aleagă incomoda sinteză

a celor două, recomandată de Machiavelli. Preşedintele trebuie să se concentreze nu numai asupra acumulării şi folosirii puterii, ci şi asupra limitelor acesteia. Este nevoie de un regim bun, susținut de putere şi lideri care înțeleg atât valoarea regimului, cât şi pe cea a puterii. Acesta nu este un pachet ideologic clar, care să explice şi să reducă totul la formule simpliste. Este, mai degrabă, un punct de vedere existențialist asupra politicilor care susțin adevărurile morale în politică fără a deveni prizonierii obtuzi ai acestora şi care se folosesc de putere fără a o venera.

Factorul decisiv în prevenirea distrugerii republicii de către imperiul neintenționat nu îl reprezintă balanța de putere între părțile guvernului, ci mai degrabă un preşedinte care să fie dedicat acestui echilibru constituțional, dar dispus să mânuiască puterea după voința sa. Pentru a face asta, preşedintele trebuie să accepte că nici punctul de vedere idealist, nici cel realist nu sunt suficiente în sine. Idealiştii, de orientare neoconservatoare sau liberală, nu înțeleg că este necesar să cunoşti perfect natura puterii pentru a acționa în conformitate cu principiile morale. Realiştii nu înțeleg inutilitatea puterii lipsite de conținut moral.

Machiavelli spune că „cel care îşi adaptează politica la vremuri va prospera, spre deosebire de cel a cărui politică intră în conflict cu cerințele vremii“. Moralitatea în politica externă poate fi eternă, dar ea trebuie aplicată, de asemenea, fiecărei epoci în parte. Aplicarea ei în următorii zece ani va fi cu atât mai dificilă, cu cât următorul deceniu va aduce cu sine provocarea pe care o presupune imperiul neintenționat.

1 În original, *checks and balances*, unul dintre principiile de bază ale democrației SUA, vizând sistemul separării puterilor în stat. Acestea trebuie să fie echilibrate pentru a se evita abuzul de putere. (n.red.)

Capitolul 3. Criza financiară şi renaşterea statului

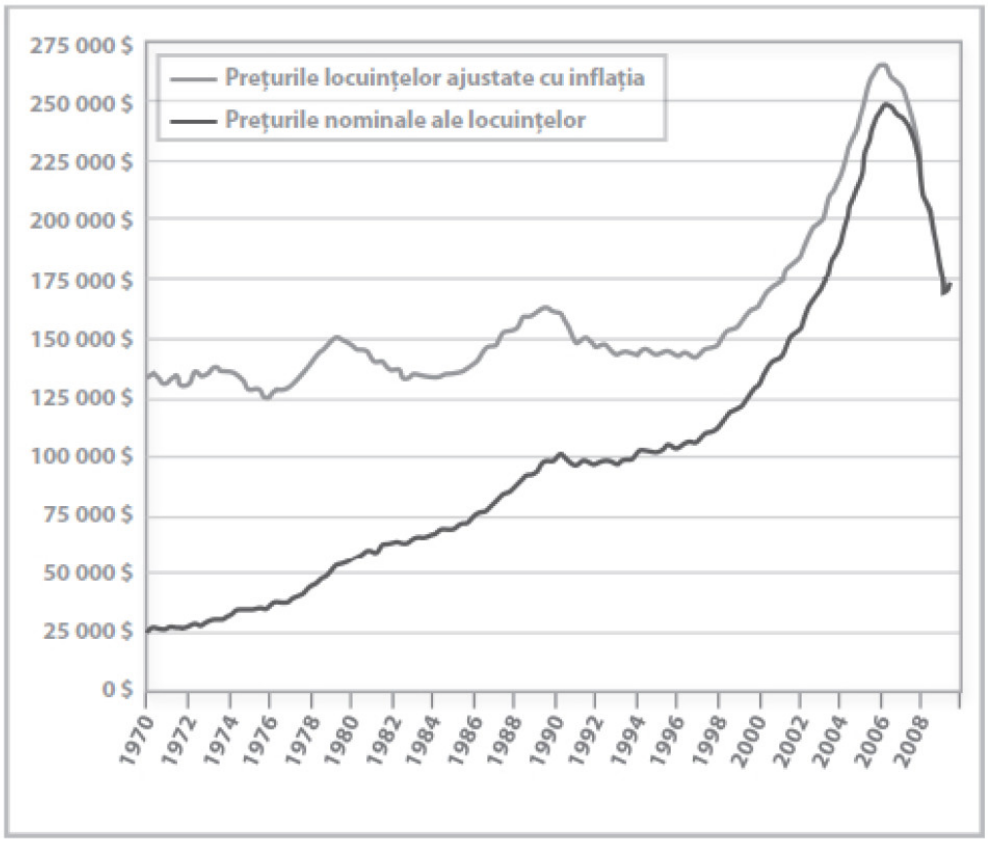
Două evenimente globale îşi vor pune amprenta asupra deceniului următor: răspunsul preşedintelui Bush la momentul „11 septembrie“ şi panica financiară din 2008. Înțelegerea celor întâmplate şi a motivelor din spatele fiecărui eveniment ne face să vedem mai clar ce presupune un imperiu şi care este prețul plătit, mai ales atunci când ne gândim cum aceste evenimente, fără legătură între ele, ce au părut la început nişte probleme mărunte ale Americii, au ajuns treptat să cuprindă întreaga lume. Să începem cu criza financiară.

Fiecare ciclu din lumea afacerilor se încheie cu un crah, şi de obicei un sector deschide calea. Boomul din perioada Clinton s-a încheiat în 2000, când companiile „dot-com“ s-au prăbuşit; boomul din timpul lui Reagan, din anii 1980, s-a încheiat într-o manieră spectaculoasă, cu colapsul caselor de economii. Din acest punct de vedere, ceea ce s-a întâmplat în 2008 nu a fost cu nimic ieşit din comun.

Explicația acestor fluctuații este destul de simplă. Pe măsură ce economia creşte, generează bani, mai mulți decât poate economia să consume imediat. Atunci când există un surplus de bani în jurul unor bunuri precum case, acțiuni sau obligațiuni, prețurile cresc, şi dobânzile scad. În cele din urmă, prețurile ating nişte cote iraționale, după care cad. Banii încep să dispară, iar afacerile ineficiente sunt obligate să-şi declare falimentul. În schimb, afacerile eficiente supraviețuiesc, iar procesul se reia. Acest ciclu se repetă încă de la începuturile capitalismului.

Uneori, statul influențează acest ciclu, păstrând banii ieftini pentru a evita un crah şi recesiunea care îi urmează inevitabil. Banii sunt, până la urmă, un artificiu inventat de stat. Banca Rezervelor Federale poate imprima câte bancnote vrea şi poate plăti cu ele datoriile guvernului. Asta au făcut Rezervele Federale în perioada de după 11 septembrie. Administrația Bush nu a vrut să crească impozitele pentru a susține lupta împotriva terorismului, iar Rezervele Federale au cooperat finanțând războiul şi împrumutând practic guvernul. Rezultatul a fost că, cel puțin pentru o vreme, nimeni nu a simțit impactul economic al războiului.

Motivele lui Bush izvorăsc atât din politica internă, partizană, cât şi din geopolitică. Era în război cu jihadiştii şi nu voia să crească impozitele pentru a-şi finanța intervențiile militare. Teoretic, combinația dintre costurile militare, reducerea impozitelor şi scăderea ratei dobânzilor ar fi permis creşterea economiei, mărind venitul din impozite suficient de mult încât să acopere cheltuielile de război. Dacă acest truc de încurajare a producției n-ar funcționa, probabil că s-a gândit Bush, cel puțin va avea de câştigat pentru că nu-şi va pierde sprijinul politic înainte de alegerile din 2004, ca urmare a creşterii impozitelor. A presupus şi că poate repara dezechilibrele economice după alegeri, pe măsură ce războiul se mai domolea. Problema lui a fost că războiul nu s-a domolit, şi el a subestimat grav durata şi intensitatea pe care le va atinge. Ca urmare, Bush şi Rezervele Federale nu au mai reuşit să calmeze economia, iar războiul şi această strategie economică au ajuns să definească mandatul său prezidențial.

Prețurile locuințelor în Statele Unite

Un alt element care a condus la colapsul din 2008 au fost banii ieftini, vărsați într-un anumit segment al economiei, piața imobiliară. Acesta a fost

parțial un calcul economic. Prețurile la locuințe au tendința să crească de-a lungul timpului, ceea ce face ca imobiliarele să pară o investiție sigură. Programele guvernamentale au încurajat, la rândul lor, cumpărarea de case, şi, în această perioadă, încurajarea respectivă s-a extins asupra celui mai larg segment de populație de până atunci. Percepția siguranței, combinată cu politica guvernamentală, au adus sume enorme de bani pe piață, împreună cu speculanți şi milioane de cumpărători cu venituri reduse, care în vremuri obişnuite nu ar fi putut avea acces la ipotecile pe care le-au făcut.

Prețurile locuințelor crescuseră în timpul ultimei generații, dar, aşa cum arată graficul de mai sus, povestea creşterii lente, dar sigure este înşelătoare. Dacă ajustăm prețurile locuințelor cu inflația, observăm că fluctuațiile acestora au avut o plajă îngustă între 1970 şi 2000. Dar ipotecile nu cresc odată cu inflația. Astfel că, dacă ai împrumutat 20000 $ pentru a cumpăra o casă de 25000 $ în 1970, până în anul 2000, valoarea acelei case va ajunge la 125000 $, iar tu îți vei fi plătit ipoteca. Dar 125000 $ nu însemna cu mult mai mult de 25000 $ în termeni reali. Te-ai fi simțit mai bogat pentru că cifrele erau mai mari, dar adevărul era că deținerea de locuințe nu constituia o metodă prea bună pentru a obține beneficii reale. Pe de altă parte, înregistrările arătau că era puțin probabil să pierzi bani, iar asta le oferea creditorilor încredere. În cel mai rău caz, puteau întotdeauna să revendice casa şi să o vândă, primindu-şi astfel banii înapoi.

Întrucât banii ieftini le permiteau oamenilor să cumpere case, cererea a crescut, iar prețurile la imobiliare au sărit în aer în 2001, apoi au crescut încă şi mai mult în 2004. Creditorii căutau în continuare din ce în ce mai mulți clienți pentru banii lor ieftini, ceea ce însemna că împrumuturile ajungeau acum la oameni care probabil că erau din ce în ce mai puțin capabili să restituie aceste împrumuturi subprime. Apogeul l-a reprezentat invenția împrumutului ipotecar pe cinci ani, cu rată variabilă, care le permitea oamenilor să cumpere case cu rate lunare adeseori mai scăzute decât chiria pentru un apartament. Aceste rate au explodat după cinci ani, dar dacă un cumpărător nu reuşea să-şi mai plătească datoriile, măcar s-ar fi bucurat de câțiva ani buni şi s-ar fi trezit apoi pur şi simplu în locul din care plecase. Dacă prețurile locuințelor ar fi rămas pe loc, ar fi putut face o refinanțare, aşa că, una peste alta, nu părea că-şi asumă vreun risc important.

Nici creditorii nu păreau să rişte prea mult, având în vedere mai ales faptul că îşi scoteau banii din costuri de lichidare sau alte tarife de tranzacţionare, apoi vindeau ipotecile (şi transferau şi riscurile) unor investitori secundari, în pachete de tip *bundle*. Pentru a ambala frumos aceste împrumuturi pentru piața secundară, creditorii puneau accentul pe veniturile din decursul întregii vieți, care făceau aceste împrumuturi de un rang mai scăzut să pară investiția perfectă de conservare a venitului.

Toată lumea făcea bani şi nimeni nu avea de suferit – era povestea clasică. Şi cei mai mulți nu erau interesați sau nu voiau să audă că bula imobiliară s-ar putea sparge.

Cu toate astea, realitatea a început să fie din ce în ce mai evidentă. Noii proprietari care, în vremuri obişnuite, nu s-ar fi calificat pentru un împrumut obişnuit, nu au mai reuşit să țină pasul cu plata şi, pe măsură ce proprietățile obținute în urma vânzărilor forțate şi prescierilor ipotecilor au început să apară pe piață, prețurile despre care se credea cu siguranță că aveau să urce au început să scadă. În timpul creşterii de prețuri, investitorii mici au cumpărat multe case, le-au adus îmbunătățiri, apoi le-au vândut în continuare pentru un mic profit. Dar pe măsură ce boomul s-a transformat în cădere liberă şi speculanții nu au mai reuşit să transforme casele în profit, s-au grăbit să scape de ele cu orice preț, ceea ce a coborât încă şi mai mult prețurile. Până în 2007, declinul uşor care începuse în 2005 a devenit răsunător. De fapt, nu s-a întâmplat nimic altceva decât că prețurile au revenit la cel mai înalt nivel precedent; spoiala dispărea, dar valoarea reală se menținea. Totuşi, mulți dintre oamenii care băgaseră bani în aceste case au fost distruşi.

Odată cu prăbuşirea pieței imobiliare, ipotecile care fuseseră incluse în pachete de tip *bundle* şi vândute investitorilor nu mai aveau o valoare clară. Pentru că aceşti investitori crezuseră că prețurile nu aveau să scadă vreodată, nu s-au uitat niciodată ce se afla în pachetele lor. Cei care au investit cel mai agresiv în aceste ipoteci, bănci de investiții precum Bear Stearns şi Lehman Brothers, şi-au mărit exponențial valoarea, şi până la termenul la care plata împrumuturile trebuia făcută, valoarea activelor subiacente era atât de neclară încât nimeni nu îndrăznea să le cumpere, şi nici să refinanțeze împrumuturile. Neputând să-şi mai finanțeze pariurile, aceşti mari jucători au intrat în faliment. Şi din moment ce mulți dintre cei care au făcut aceste investiții presupuse a fi prudente, incluzând biletele de

trezorerie emise de bănci, se aflau în alte țări, întregul sistem global s-a prăbuşit.

Povestea colapsului se concentrează adesea pe Statele Unite, dar pagubele au fost resimțite la nivel global. Locuitorii Europei de Est – Polonia, Ungaria, România şi alte țări –, care în vremuri obişnuite n-ar fi putut niciodată să-şi cumpere casa în care locuiau, au făcut acest lucru. În special băncile austriece şi cele italiene, susținute de bani europeni şi arabi, voiseră să ofere credite ipotecare, dar dobânzile din Europa de Est erau mari. Aşa că băncile au oferit acestor cumpărători noi, entuziaşti şi neştiutori împrumuturi cu dobânzi mult mai mici, doar că exprimate în euro, franci elvețieni sau chiar yeni.

Problema era că proprietarii de case nu îşi primeau salariile în aceste monede, ci în zloți sau forinți. Un proprietar polonez îşi plătea practic creditul cumpărând întâi yeni, apoi plătind banca. Cu cât mai puțini yeni se puteau cumpăra cu un zlot, cu atât mai mulți zloți trebuia să cheltuie proprietarul şi cu atât mai mult creşteau ratele lunare. Dacă aceşti zloți creşteau comparativ cu yenul sau cu francul elvețian, nu era nici o problemă. În fiecare lună, din ce în ce mai mulți est-europeni cumpărau euro şi alte monede. Pe măsură ce criza financiară se adâncea, toată lumea se grăbea să se pună la adăpost; iar monedele est-europene au căzut. Proprietarii de case au fost distruşi.

Extinderile majore se termină întotdeauna într-o completă iraționalitate financiară, iar această iraționalitate era globală. Dacă americanii au întins coarda cu ipotecile subprime, europenii au făcut un pas mai departe, încurajând proprietarii să joace pe piețele monetare mondiale.

Auzim peste tot spunându-se că nu a mai fost o asemenea catastrofă economică de la Marea Criză încoace. O teorie de trei ori falsă, pentru că astfel de colapsuri au mai avut loc în trei rânduri de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace. Acesta este un aspect esențial în înțelegerea următorului deceniu, pentru că dacă această criză financiară este comparabilă doar cu Marea Criză, atunci argumentul meu în legătură cu puterea americană va fi greu de susținut. Dar dacă o asemenea criză este ceva relativ obişnuit de la al Doilea Război Mondial încoace, atunci importanța ei scade şi este mult mai dificil de explicat de ce panica din anul 2008 reprezintă o lovitură atât de mare pentru Statele Unite.

Adevărul este că asemenea evenimente sunt obişnuite. În anii 1970, spre exemplu, a existat un grav pericol pentru piața obligațiunilor municipale.

Obligațiunile emise de state şi guverne locale sunt atractive mai ales pentru că nu sunt impozabile. Asemenea obligațiuni sunt considerate în acelaşi timp departe de a fi lipsite de risc, asumându-se faptul că instanțele guvernamentale vor reuşi întotdeauna să-şi achite datoriile, întrucât au puterea de a strânge impozite. În anii 1970, însă, municipalitatea New Yorkului n-a reuşit să-şi plătească împrumuturile şi nu a vrut să crească impozitele. Dacă New Yorkul nu şi-ar fi îndeplinit obligațiile, întregul sistem financiar al statului şi al guvernului local ar fi devenit un haos, aşa că guvernul federal a răscumpărat New Yorkul, făcând clar faptul că Washingtonul era pregătit să fie un garant al pieței.

În aceeaşi perioadă, a avut loc un val de investiții în Lumea a Treia, în principal pentru a finanța extragerea şi prelucrarea resurselor naturale, precum țițeiul şi minereurile. Prețurile minereurilor erau, la fel ca toate celelalte, în creştere în anii 1970, iar investitorii presupuneau că valoarea lor nu are cum să scadă, întrucât minereurile se găsesc într-o cantitate finită şi sunt de neînlocuit. Investitorii au mai presupus că împrumuturile către guvernele țărilor din Lumea a Treia, care controlau în general aceste resurse, erau sigure, dat fiind faptul că părea imposibil ca o țară suverană să nu reuşească să-şi plătească datoriile.

La mijlocul anilor 1980, încrederea în prețurile în urcare şi în guvernele stabile, la fel ca majoritatea presupunerilor comode, s-a dovedit a fi o greşeală. Prețurile minereurilor şi cel al energiei au scăzut brusc, iar ramurile industriei extractive care se bazau pe prețurile ridicate au intrat în colaps. Banii investiți – o mare parte din ei injectați ca împrumuturi – au fost pierduți. Forțate să aleagă între imposibilitatea de plată şi creşterea impozitelor (care ar fi sărăcit încă şi mai mult cetățenii şi ar fi aprins protestele), țările din Lumea a Treia au ales insolvența, care amenința să blocheze întregul sistem financiar global. Aceasta a impus un proces multinațional – condus de Statele Unite – de salvare a economiei țărilor datornice din Lumea a Treia. În timpul preşedinției lui George Bush Sr., secretarul Trezoreriei, Nicholas Brady, a creat un sistem de garanții, emițând aşa-numitele „obligațiuni Brady“ pentru a se ajunge la stabilitate.

Apoi a urmat criza „cooperativelor de creditare“. Băncile de economii, care fuseseră create pentru a accepta depozite din partea clienților şi a oferi credite de nevoi personale – gândiți-vă la Jimmy Stewart în *O viață minunată*. Acestea au primit dreptul de a investi în alte bunuri, ceea ce le-a adus pe piața imobiliară comercială. Părea a fi un pas mic înainte față de

tradiționala piață rezidențială, iar expansiunea venea cu aceeaşi garanție „de bun-simț“ că prețurile nu vor scădea niciodată. Într-o economie în creştere, după cum se presupunea că ar fi, prețul spațiilor comerciale, de la clădiri de birouri la malluri, nu putea decât să urce.

Încă o dată, inimaginabilul s-a întâmplat. Prețurile spațiilor comerciale au scăzut şi multe dintre împrumuturile acordate de aceste cooperative de creditare nu au mai putut fi plătite. Problema era serioasă şi avea dublu tăiş. În primul rând, banii clienților individuali erau în joc, la o scară foarte mare. În al doilea rând, eşecul unui întreg segment din industria financiară, care îşi revânduse ipotecile comerciale pe o piață mai mare, ar fi avut urmări catastrofale.

Guvernul federal a intervenit, preluând controlul asupra cooperativelor de creditare aflate în insolvență – adică marea majoritate – şi şi-a asumat datoriile acestora. Ipotecile neachitabile au fost prescrise, iar proprietățile subiacente au fost preluate de o instituție nou creată, numită Resolution Trust Corporation. În loc să încerce să vândă toate aceste proprietăți imobiliare deodată, distrugând astfel piața pentru următorii zece ani, RTC, sprijinită de garanții federale care s-ar fi putut ridica până la 650 de miliarde de dolari, a preluat controlul asupra proprietăților imobiliare ale cooperativelor de creditare intrate în insolvență.

Criza din 2008 s-a bazat pe aceeaşi predilecție pentru risc scăzut şi pe aceeaşi presupunere că o anumită clasă de bunuri reprezenta cu adevărat un risc mai scăzut pentru că prețurile lor nu aveau cum să scadă. Aceasta a fost, la rândul ei, contracarată printr-o intervenție guvernamentală similară, cu scopul de a ajuta sistemul şi, la fel ca înainte, toată lumea a considerat că este vorba despre sfârşitul capitalismului. Ceea ce contează aici este tiparul urmat cu consecvență, în care se încadrează şi exagerarea consecințelor. Într-o anumită măsură, acesta este un fenomen psihologic. Odată cu durerea vine şi panica, iar gestionarea panicii este o chestiune de leadership. Gândiți-vă cum a fost gestionată în trecut.

Atât Franklin Roosevelt, cât şi Ronald Reagan au venit la putere în plină criză economică. Roosevelt, desigur, s-a confruntat cu Marea Criză. Reagan s-a luptat cu stagflația care a pus stăpânire pe economie în anii 1970 – o rată ridicată a şomajului, combinată cu inflația ridicată şi dobânzile mari. Problemele economice cu care s-au confruntat ambii preşedinți făceau parte din dislocările economice globale şi au declanşat profunde crize de

încredere în capacitățile Statelor Unite. Criza din anii 1930 i-a inspirat lui Roosevelt celebra frază: „Nu trebuie să ne temem decât de teama însăşi“.

Atât Roosevelt, cât şi Reagan au înțeles elementul psihologic al crizelor financiare. Anticiparea greutăților economiei îi făcea pe oameni să-şi înfrâneze achizițiile pentru a se proteja. Cu cât se abțineau mai mult, cu atât mai tare se adâncea problema economică. Pe măsură ce o criză economică se înrăutățeşte, aduce în discuție integritatea şi capacitatea de conducere a elitelor, fapt care poate naşte instabilitate politică şi destabiliza însăşi societatea. Această nesiguranță socială poate, la rândul ei, să facă imposibil pentru o țară să acționeze decisiv pe plan mondial. Roosevelt se confrunta cu ascensiunea fascismului, Reagan a ajuns la putere pe fondul unei confruntări cu ceea ce se credea a fi forța tot mai mare a Uniunii Sovietice. Nici unul dintre ei nu îşi putea permite urmările destabilizatoare ale unei crize economice severe, totuşi, nici unul nu ştia exact cum să rezolve problema prin strategii economice. Amândoi au atacat problema dintr-o perspectivă psihologică, încercând să creeze impresia că, mai presus de orice, se încerca o rezolvare.

Privind retrospectiv, cele o sută de zile frenetice de legiferare ale lui Roosevelt au avut un impact minor asupra Marii Crize, care a fost încheiată mai degrabă de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial decât prin strategiile sale economice. Reagan a promis şi el să adopte măsuri active, deşi în cele din urmă soluția nu se afla în mâinile preşedintelui, ci ale Rezervelor Federale. Cu toate acestea, descrierea epocii respective prin expresia „Dimineața în America“, ce a făcut parte din campania sa electorală din 1984, Reagan, ca şi Roosevelt, a încercat să schimbe aşteptările publicului, stabilizând situația politică şi câştigând timp pentru ca economia să se vindece fără să slăbească statul.

Atât Roosevelt, cât şi Reagan au înțeles că adevărata amenințare a unei crize economice ar fi impactul ei politic, nefericirea generală ajungând să sufoce sistemul. Cei doi preşedinți au înțeles că rolul lor de lideri nu era să rezolve problema – preşedintele are, de fapt, un control foarte restrâns asupra economiei –, ci să convingă publicul că se află în posesia unui plan, că au o încredere deplină în succesul acestuia şi că numai o persoană cinică sau indiferentă la binele public ar îndrăzni să-i chestioneze în legătură cu detaliile. Acesta nu este un lucru uşor de îndeplinit, cere iscusință politică, adică trebuie să fii un maestru în arta amăgirii. Roosevelt a salvat cu siguranță țara de o gravă instabilitate şi, deşi aceasta se afla în recuperare, a

aruncat-o în luptă în cel de-al Doilea Război Mondial. Reagan a salvat țara de slăbiciunea bolnăvicioasă a regimului Carter şi a pregătit scena pentru o răsturnare de situație în problema sovietică.

Roosevelt şi Regan au mai făcut un lucru care le stătea în putere, pentru a contribui la soluționarea crizei. Au modificat granițele dintre public şi privat, dintre stat şi piață. Roosevelt a crescut considerabil puterea guvernului federal. Reagan a diminuat-o. Problema de care se ocupau nu era criza economică în sine, ci prevenirea unei crize politice fundamentale. În timpul Crizei din 1929, elita financiară pierduse încrederea publicului. Păreau nu atât corupți, cât incompetenți. În timpul administrației Hoover, li s-a permis să-şi joace mâna, dar apoi situația s-a înrăutățit. Roosevelt a intervenit, transferând o parte din puterea care se afla în mâinile elitei financiare către elita politică. Dacă nu ar fi procedat astfel, ar fi părut că toate elitele țării eşuaseră, un sentiment periculos, care a dus la fascism în țări precum Italia şi Germania.

În timpul mandatului lui Reagan lucurile s-au petrecut invers. În anii 1980, se credea că elita politică se afla în spatele crizei economice, iar publicul dădea vina pe structura „guvernului mare“, moştenită de la Roosevelt. Reagan a schimbat balanța de putere dintre stat şi piață, slăbind statul şi întărind piața.

O parte din reclădirea încrederii are de-a face cu stabilirea unui aspect important: care parte a elitei – politică, financiară, corporatistă, mediatică – trebuie trasă la răspundere pentru criză. Arătând practic cu degetul spre o elită sau alta, transferând autoritatea lor în multe domenii altor elite, Reagan şi Roosevelt au dat publicului senzația că preşedintele lua atitudine în mod decisiv, retrăgând puterea din mâinile celor care eşuaseră. Aceste acțiuni au atenuat impresia că toți erau neajutorați şi a deschis drumul unor reforme care n-aveau cum să strice, ar fi putut fi de ajutor şi de care era cu siguranță nevoie ca simbol. În cele din urmă, ambele crize au fost soluționate datorită puterii implicite a Statelor Unite şi datorită vindecării rapide a statului şi a corporațiilor moderne, care nu pot trăi separat, dar conviețuiesc cu mare dificultate.

Nici Bush, nici Obama nu au fost în stare să controleze psihicul național aşa cum au făcut-o Roosevelt şi Reagan. Bush a pierdut controlul asupra războiului şi a fost luat prin surprindere de criza financiară. A rămas în urmă după Irak şi nu a mai recuperat. Obama a creat aşteptări pe care nu le-a putut îndeplini, apoi a eşuat în a crea iluzia că le îndeplineşte. Dar,

desigur, şi Reagan a întâmpinat asemenea probleme la început. Problema încă necunoscută care va influența profund următorul deceniu este dacă Obama va putea să-şi revină şi să conducă. Poate el să înțeleagă că, atunci când Roosevelt vorbea despre teama de teamă însăşi, spunea, de fapt, că datoria preşedintelui este să pară eficient indiferent dacă este sau nu? Dacă Obama nu înțelege acest lucru, națiunea nu va supraviețui. Preşedinții vin şi pleacă, dar aceasta este o perioadă de fragilitate, în care legitimitatea preşedintelui şi țara însăşi sunt prinse între cerințele republicii şi cele ale imperiului.

Când vorbim despre transformarea granițelor dintre elitele politice şi cele corporatiste şi dintre stat şi sectorul privat, apar inevitabil probleme ideologice. Pentru cei de stânga, împuternicirea elitei corporatiste şi a pieței private amenință democrația şi egalitatea. Pentru cei de dreapta, împuternicirea elitei politice şi a statului amenință libertatea individuală şi dreptul la proprietate. Este o dezbatere interesantă, doar că problema nu este de ordin moral sau filosofic, ci practic. Marea distincție care stârneşte asemenea dezbateri ideologice încinse pur şi simplu nu există.

Piața liberă modernă este o invenție a statului, iar regulile sale nu sunt impuse natural, ci sunt rezultatul aranjamentelor politice. Motivul pentru care am ajuns la această concluzie este că fundamentul practic al economiei moderne este corporația, iar corporația este o născocire care a devenit posibilă datorită statului modern. Corporația este o invenție extraordinară. Creează o entitate despre care legea spune că este răspunzătoare pentru datoriile unei afaceri. Persoanele care dețin afacerea, fie că sunt proprietari unici, fie că vorbim despre un număr mare de parteneri, nu sunt personal răspunzătoare de acele cheltuieli. Ele nu se expun pierderii unei sume mai mari decât investiția inițială. În acest fel, legea şi statul mută riscul de la îndatorați la creditori. Dacă afacerea eşuează, creditorii trag ponoasele. Nu exista aşa ceva înainte de naşterea „companiilor coloniale“ în secolul al XVII-lea. Înainte de acea vreme, dacă deținei o afacere, erai răspunzător pentru fiecare parte a ei. Fără această inovație, nu ar fi existat piața de acțiuni aşa cum o cunoaştem noi astăzi şi nimeni nu ar fi investit în firme start-up şi în micii întreprinzători.

Dar această distribuție a riscului este o decizie politică. Nu există nimic firesc în ideea că aceste limite de risc individual sunt trasate acolo unde sunt. Într-adevăr, de-a lungul timpului, aceste granițe se schimbă. Corporațiile nu există decât pentru că au fost create de lege. Decizia politică

de a crea corporațiile înseamnă şi că legislația corporatistă, nu legea naturală, defineşte precis limitele de risc şi răspundere. Teoretic ar putea să existe un fel de piață naturală; dar o piață dominată de societăți cu răspundere limitată, de la marii magnați din Fortune 500[2] şi până la instalatorul din cartier, este inerent politică.

Începând cu 1933 şi „New Deal“[3], problema riscului corporațiilor a fost legată de problema stabilității sociale. Structura de risc a fost construită în jurul cerințelor sociale. În timpul administrației Roosevelt, limitele controlului de stat s-au extins. În timpul lui Reagan, s-au restrâns.

Pretutindeni în lume, criza din 2008 a redefinit granițele dintre corporație şi stat, reducând autonomia pieței şi puterea elitei financiare, ceea ce a avut un impact minimal asupra Chinei şi Rusiei, unde sistemul era deja puternic orientat spre stat. A avut un oarecare efect în Europa, unde puterea statală a fost întotdeauna mai puternică decât în SUA. A avut un efect substanțial în Statele Unite, unde piața şi elita financiară dominaseră încă din timpul lui Reagan. A aprins în acelaşi timp şi o dispută politică între stânga şi dreapta asupra justificării acestei modificări. În Statele Unite, în special, limitele sunt în continuă schimbare, iar disputa se poartă tot timpul în termeni morali. În ciuda fluctuațiilor, întărirea statului va fi una dintre caracteristicile definitorii ale următorului deceniu, la nivel global.

Pe lângă contribuția la definirea graniței dintre controlul statal şi cel corporatist, preşedinții şi alți politicieni se ocupă de aparențe, în mare măsură prin manipularea temerilor şi speranțelor. Ceea ce le-a adus măreția lui Roosevelt şi Reagan a fost nu numai faptul că au reajustat limita dintre stat şi sectorul privat pentru a se adapta nevoilor epocii istorice, ci şi că au creat o atmosferă în care aceasta nu părea doar o operațiune tehnică, ci o necesitate morală. Dacă ei înşişi credeau sau nu asta este mai puțin important decât faptul că i-au făcut pe alții să creadă, permițând astfel realinierea tehnică.

Cel mai semnificativ efect al crizei din 2008 se va face simțit la nivel geopolitic şi politic, nu economic. Criza financiară din 2008 a demonstrat importanța independenței naționale. O țară care nu îşi controla propriul sistem financiar sau propria monedă era foarte vulnerabilă în fața acțiunilor altor țări. Această conştientizare a făcut ca anumite structuri precum Uniunea Europeană să nu mai fie la fel de bine privite ca înainte. În următorul deceniu, principalul curent nu va mai fi unul de limitare a suveranității economice, ci de creştere a naționalismului economic.

Un efect similar va avea loc la nivel politic. Un conflict enorm pe care îl putem observa în China, Rusia, Europa, Statele Unite, şi nu numai, a izbucnit între elitele politice şi cele economice. Pentru că eşecul pieței şi al elitei financiare i-a costat pe cei din urmă credibilitatea, prima rundă a fost în mod cert câştigată de stat şi de elitele politice. În unele țări, această stare va dura o vreme. În Statele Unite, armistițiul care exista încă din epoca Reagan a fost distrus, şi conflictul este încă aprins. Iar *aprins* este cuvântul cel mai potrivit, întrucât acesta a fost tonul dezbaterilor. Dar politica americană a fost întotdeauna teatrală, părând să transmită mereu viziuni apocaliptice. Totuşi, lumea consideră incertitudinea politică din Statele Unite, pe teme atât de fundamentale, aproape alarmantă.

Surprinzător, panica din 2008 va avea efectele de cea mai scurtă durată la nivel economic. Este absurd să compari acest declin cu Marea Criză. PIB-ul a scăzut cu aproape 50% în acea perioadă. Între 2007 şi 2009 a scăzut cu doar 4,1%. Aceasta nu este nici măcar cea mai gravă recesiune de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace. Locul de onoare revine recesiunilor din anii 1970 şi începutul anilor 1980, când am asistat la o triplă lovitură: rata şomajului şi inflația peste 10% şi rata dobânzilor la ipoteci peste 20%.

Deşi criza economică actuală nu se compară cu acestea, ea este totuşi dureroasă, iar americanii au o toleranță scăzută la problemele economice. La orizont se întrevăd probleme încă şi mai grave, după acest deceniu, când demografia se va modifica, mâna de lucru va fi sporadică, iar problema imigranților va deveni subiectul numărul unu în Statele Unite. Dar până acolo mai este încă mult timp, şi aceste aspecte nu vor afecta următorii zece ani. Acest deceniu nu va fi unul exuberant, şi va tensiona atât viețile cetățenilor, cât şi sistemul politic. Dar nu va schimba cu mult ordinea fundamentală a lumii, iar SUA vor rămâne puterea mondială dominantă. În mod ironic, o măsură a dominației americane este dată de impactul pe care o greşeală de calcul a elitei financiare americane îl poate avea asupra lumii şi suferințele pe care o eroare din partea Americii le provoacă la nivel mondial.

2 Fortune 500 – topul celor mai mari corporații americane, conform cifrei de afaceri. Clasamentul este întocmit de prestigioasa revistă *Fortune*. (n.tr.)

3 Politica intervenționistă adoptată între 1933–1938 de preşedintele Franklin Delano Roosevelt, pentru a contracara efectele Marii Crize asupra societății americane. (n.red.)

Capitolul 4. Crearea balanței de putere

Atacul al-Qaeda din 11 septembrie a forțat Statele Unite să răspundă, implicându-se într-un conflict care a degenerat într-un război cu două teatre de luptă, bătălii mai mici pe teritoriul altor țări şi amenințarea intrării în război cu Iranul. Acest conflict a definit ultimii zece ani, iar gestionarea lui va fi punctul central al primei părți (cel puțin) din deceniul următor.

SUA doresc în mod evident să distrugă al-Qaeda şi alte grupări jihadiste, pentru a apăra țara de atacuri. În acelaşi timp, celălalt interes major american în acest context este protecția peninsulei Arabia şi a petrolului care se găseşte aici – petrol pe care SUA nu vor să-l vadă în mâinile unei singure puteri regionale. În tot timpul în care SUA au avut influență în regiune, au preferat să vadă petrolul arab în mâinile familiei regale saudite sau ale altor şeici care depindeau într-o anumită măsură de Statele Unite. Acesta va continua să fie un imperativ strategic.

Corolarul care derivă din opțiunile Statelor Unite este că numai două țări din regiune au fost vreodată suficient de mari şi de puternice pentru a controla peninsula Arabia: Iranul şi Irakul. În loc să ocupe Arabia şi să protejeze fluxul țițeiului, SUA au urmat strategia clasică a unui imperiu, încurajând rivalitatea dintre Iran şi Irak şi neutralizându-le astfel puterea. Această strategie a precedat căderea şahului Iranului, când SUA au încurajat un conflict între Iran şi Irak, apoi au negociat o înțelegere între ele care să mențină tensiunea în regiune.

După căderea şahului, guvernul irakian al lui Saddam Hussein, în mare parte laic, dar de etnie sunnită, a atacat națiunea iraniană, islamistă şi în mare proporție şiită. De-a lungul anilor 1980, SUA şi-au mutat centrul de greutate dintr-o tabără în alta, încercând să prelungească războiul, asigurându-se că nici una dintre părți nu va ceda. La aproape doi ani după război, câştigat de Irak la o diferență mică, Saddam a încercat să pună stăpânire pe peninsula Arabia, începând să cu invazia Kuwaitului. În acest moment, SUA au intervenit cu o uimitoare desfăşurare de forțe, dar doar pe o perioadă de timp suficient de lungă încât să evacueze, nu să invadeze, Irakul. SUA s-au asigurat încă o dată că balanța de putere din regiune era menținută, protejând astfel fluxul de țiței din peninsula Arabia – interesul central al Americii – fără să fie nevoie de ocupația americană.

Acesta era statu-quoul atunci când Osama bin Laden a încercat să redefinească realitatea geopolitică a Orientului Mijlociu şi a Asiei de Sud la 11 septembrie 2001. Odată cu atacurile asupra New Yorkului şi Washingtonului, el a pricinuit multă suferinţă, dar cel mai profund efect al acţiunilor sale a fost provocarea lansată preşedintelui american de a abandona vechea şi eficienta strategie americană. Altfel spus, Bin Laden a reuşit să-l facă pe preşedintele american să muşte momeala.

Pe termen lung, ţelul lui Bin Laden era recrearea califatului, conducerea centralizată a Islamului, care fusese instituită în secolul al XVII-lea şi dominase Orientul Mijlociu până la căderea Imperiului Otoman. Bin Laden a înţeles că pentru a putea măcar să se apropie de această revenire la o unitate geopolitică religioasă, statele-naţiune din lumea islamică vor trebui să treacă prin revoluţii care să răstoarne guvernele lor actuale, instaurând ulterior regimuri islamiste care îi împărtăşeau viziunea şi credinţa. În 2001, singurul stat-naţiune care îi împărtăşea pe deplin viziunea era Afghanistanul. Izolat şi înapoiat, acesta putea servi ca bază de operaţiuni, dar numai temporar. Putea servi drept trambulină pentru naţiuni mai importante, precum Pakistan, Arabia Saudită şi Egipt, dar era mult prea izolat şi primitiv pentru a juca vreodată un rol mai important.

Analiza făcută de Bin Laden spunea că mulţi musulmani îi împărtăşeau crezul într-un fel sau altul, dar că, date fiind realităţile puterii, sprijinul lor nu putea fi decât unul ezitant şi insuficient pentru atingerea scopurilor sale. Pentru a putea avansa în proiectul său, trebuia să declanşeze o revoltă în cel puţin una – şi preferabil în mai multe – dintre ţările islamice. Aşa ceva ar fi fost imposibil de obţinut dacă masele musulmane îşi priveau guvernele ca pe nişte entităţi de neclintit şi copleşitor de puternice.

Din punctul de vedere al lui Bin Laden, problema era în primul rând una de percepţie, întrucât guvernele din regiune erau de fapt mai slabe decât păreau. Aparenta putere militară şi economică a Pakistanului, a Arabiei Saudite şi a Egiptului provenea din relaţiile acestor ţări cu lumea creştină (după cum o vedea el), şi în special cu cea mai mare putere creştină, Statele Unite. Dar Bin Laden a presupus că şi beneficiind de această putere împrumutată, guvernele ţărilor respective erau vulnerabile. Sarcina lui era să demonstreze această slăbiciune maselor musulmane, apoi să pună în mişcare o serie de revolte care să schimbe radical politica lumii islamice. A eşuat în îndeplinirea scopului său, dar acoliţii lui au continuat această strategie, iar tentativele lor de a restructura politica lumii islamice, începute

încă din secolul al XIX-lea, vor continua să fie o temă semnificativă în geopolitica deceniului următor.

Obiectivul pe termen scurt al atacurilor de la 11 septembrie a fost accelerarea acestui proces prin atacarea unor ținte americane importante, din centrul structurii de putere imperialistă. Speranța lui Bin Laden era aceea că prin expunerea vulnerabilității Statelor Unite, ar fi putut ştirbi credința musulmanilor că guvernele lor erau invulnerabile.

Atacurile de la 11 septembrie vizau doar marginal Statele Unite, şi felul în care aveau să reacționeze americanii la stratagema lui Bin Laden conta prea puțin, pentru că orice răspuns ar fi putut fi folosit în avantajul lui. Dacă americanii nu făceau nimic, aceasta le-ar fi confirmat slăbiciunea. Dacă americanii răspundeau în forță, ar fi fost o confirmare că erau într-adevăr duşmani ai Islamului.

Dar câtă vreme atacurile au fost în primul rând îndreptate asupra spiritului musulman, impactul psihologic asupra americanilor s-a dovedit a fi uriaş. Caracterul neaşteptat al atacurilor, intruziunea în viața cotidiană – prin deturnarea avioanelor comerciale –, precum şi numărul mare de victime au generat o stare de panică. Câte alte echipaje erau pregătite să atace? Care avea să fie următoarea țintă a grupării al-Qaeda? Deținea al-Qaeda arme de distrugere în masă? Mai mult decât în urma bombardamentului de la Pearl Harbor, americanii au rămas cu un sentiment de spaimă vizavi de siguranța lor personală după momentul 11 septembrie. Posibilitatea ca ei sau apropiații lor să fie următoarele victime ale terorismului îi urmărea neîncetat. Pretutindeni plutea o neliniște profundă la care guvernul trebuia se răspundă părând că acționează decisiv.

Alarmele psihologice care s-au declanşat în rândul populației Americii au contribuit la problema strategică în fața căreia se afla guvernul Statelor Unite. Al-Qaeda în sine – în afară de cazul în care deținea arme de distrugere în masă – nu reprezenta un pericol strategic real. Nu putea distruge Statele Unite. Totuşi, dacă ruptura pe care a provocat-o a atins efectul scontat în lumea islamică şi regimurile care aveau strânse legături cu Statele Unite începeau să cadă, urma un impact uriaş asupra strategiei americane. Dacă guvernul egiptean era răsturnat de la putere, spre exemplu, poziția Israelului avea să se schimbe, ceea ce ar fi reprezentat o amenințare la adresa ancorei americane din regiune. Dacă guvernul saudit s-ar fi aflat în pericol, fluxul țițeiului din regiune ar fi putut fi întrerupt. Pericolul strategic nu era atacul asupra populației americane, a distrugerii infrastructurii

economice, a forței militare, ci pur şi simplu posibilul succes politic al grupării al-Qaeda în regiune – ca să nu mai vorbim de visul îndepărtat al lui Bin Laden de a restaura califatul.

SUA, la fel ca al-Qaeda, au definit clar câmpul de luptă strategic: sentimentele populației musulmane. Dar pentru preşedinte, populația americană avea în primul rând nevoie de calmare şi de asigurarea că se acționa pentru apărarea țării. FBI a luat măsuri agresive pentru depistarea tuturor persoanelor care erau suspectate, chiar şi într-o mică măsură, că întreţin legături cu al-Qaeda, iar securitatea de pe aeroporturi a fost înăsprită, dar nici unul dintre aceste demersuri nu a fost eficient la acel moment. În multe aspecte, SUA continuă să opereze în ideea alocării unor resurse enorme pentru măsuri de securitate cu o eficiență limitată, pentru a calma temerile legitime ale opiniei publice. Concilierea resurselor cu realitatea operațională şi percepția publică va fi o sarcină critică în următorul deceniu.

Atacul asupra sentimentului de siguranță şi bunăstare al Americii impunea în acelaşi timp capturarea sau uciderea liderilor al-Qaeda. În termeni strategici, aceasta era o prioritate discutabilă, dar un preşedinte trebuie să satisfacă nu doar nevoia de siguranță, ci şi nevoia de răzbunare. Aici, provocarea consta în faptul că al-Qaeda era o rețea răspândită pe tot globul, operând fără un sediu central sau un lanț convențional de comandă. Al-Qaeda îşi încurajează simpatizanții să îşi organizeze singuri loviturile şi să fie inventivi. Aşa că, deşi este posibilă orchestrarea unor acte de răzbunare împotriva acestor terorişti, al-Qaeda nu poate fi, practic, distrusă, pentru că nu este o organizație în sensul convențional al termenului. Neavând infrastructură şi nici un lanț de comandă, nu există un conducător real a cărui eliminare să ducă la dispariția organizației.

Ceea ce avea sens din punct de vedere politic era o minimă infiltrare de forțe militare care să împiedice procesul de planificare şi antrenament al grupării al-Qaeda şi să afecteze capacitățile limitate de comandă. Al-Qaeda se considera la adăpost atâta vreme cât îşi desfăşura operațiunile de pe teritoriul Afghanistanului, o țară fără ieşire la mare. Bin Laden şi partenerii săi erau întru câtva familiarizați cu operațiunile americane, după ce asistaseră la Operațiunea „Furtună în Deşert“ din 1991 şi participaseră la antrenamentele cu americanii, în Afghanistan, în timpul războiului sovieto-afghan din anii 1980. În special Operațiunea „Furtună în Deşert“ a demonstrat organizației al-Qaeda că şi dacă existau căi maritime de acces,

americanii tot făceau în mod obsesiv planuri, iar acestea cer timp. Cum iarna bătea la uşă, al-Qaeda preconiza că indiferent dacă SUA decideau să înceapă căutările în Afghanistan, în nici un caz nu se putea acționa înainte de venirea primăverii. Portul pakistanez Karachi ar fi fost esențial pentru invazie, iar negocierile pentru folosirea lui ar fi întârziat şi mai mult atacul.

Administrația Bush, însă, a considerat că nu poate aştepta până în primăvară. Preşedintele voia neapărat să decapiteze sau măcar să dezmembreze al-Qaeda, dar, pe plan politic, trebuia să răspundă cererii unei acțiuni vizibile şi imediate. Atacurile zdruncinaseră încrederea americanilor în capacitatea de apărare a țării, iar preşedintele trebuia să reconstruiască acea încredere, punând în acelaşi timp bazele politice pentru ceea ce ar fi putut deveni un război de lungă durată. Nu îşi permitea în acest punct o criză de încredere în legătură cu prosperitatea americană. În această conjunctură, războiul împotriva terorismului a început să afecteze şi deciziile economice. Dacă ar fi trecut şase luni înainte ca America să-şi lanseze contraofensiva, situația politică deja precară s-ar fi deteriorat şi mai mult, iar preşedintele ar fi pierdut sprijinul în acest demers încă dinainte de a-l demara. Alegerea lui Bush de a merge înainte a fost una dintre acele judecăți individuale care afectează viețile a milioane de oameni de-a lungul unui deceniu şi, cu siguranță, urmările acestei decizii vor continua să-şi pună semnificativ amprenta şi asupra deceniului următor.

Exista în acelaşi timp şi o motivație strategică pentru această grabă: SUA voiau să se asigure că regimurile din Orientul Mijlociu nu cedau, şi nici nu începeau să-şi regândească interesele. SUA erau, într-adevăr, percepute ca o mare putere, dar o putere care nu era dispusă să rişte prea mult în acea regiune. Decizia lui Ronald Reagan de a se retrage din Beirut după bombardarea cazarmelor marinei, decizia lui George H.W. Bush de a nu avansa în Bagdad după eliberarea Kuwaitului şi decizia lui Bill Clinton de a se retrage din Somalia, urmată de replica sa destul de anemică la atacurile al-Qaeda de dinainte de 11 septembrie, toate au contribuit la alcătuirea imaginii unei țări care nu voia să-şi asume riscuri şi să sufere pierderi. Între timp, guvernele musulmane întrevedeau posibilitatea foarte reală de a fi răsturnate de la putere ca urmare a neliniştilor politice stârnite de abilele manevre sub acoperire ale grupării al-Qaeda, în special dacă ar fi cooperat cu Statele Unite.

Aceste guverne nu aveau de gând să devină jihadiste, dar nici nu erau pregătite să se expună pericolului în numele Statelor Unite. Se aşteptau ca

SUA să-şi continue strategia de risc scăzut, aşa că, pentru ele, cooperarea cu Statele Unite părea un risc major, cu puține avantaje. Americanii cereau informații secrete despre al-Qaeda, spre exemplu, dar aceste guverne, care nu se aşteptau ca SUA să îi apere pe termen lung, erau reticente în a se implica. Cu cât întârzia acțiunea Statelor Unite, cu atât era mai puțin probabil ca țările musulmane să se implice în acest conflict.

Al-Qaeda a greşit concentrându-se prea mult pe consecințele atacului asupra lumii musulmane şi nu îndeajuns de mult asupra presiunii politice şi strategice pe care momentul 11 septembrie a creat-o pentru Bush. Fără îndoială că SUA aveau să acționeze agresiv şi, din motivele explicate mai sus, într-un timp destul de scurt. Ținta era al-Qaeda, ceea ce însemna că centrul de operațiuni trebuia să fie Afghanistanul.

La mijlocul lunii septembrie 2001, SUA au trimis membrii CIA pentru a negocia cu liderii militari afghani. În acelaşi timp, au fost desfăşurate trupe speciale de intervenție şi echipaje paramilitare ale CIA pentru a lupta împreună cu afghanii antitalibani şi pentru a fixa țintele atacurilor aeriene asupra centrelor talibane. SUA au încheiat un acord cu Alianța Nordului, un grup de organizații antitalibane, sprijinit de Rusia. Fiind înfrântă de talibani în războiul civil din anii 1990, Alianța Nordului s-a bucurat acum de oportunitatea de a răspunde loviturii, iar ruşii nu au avut nici o obiecție. Alți conducători militari au fost pur şi simplu cumpărați. SUA beneficiau şi de cooperarea activă a Iranului.

Evenimentele din Afghanistan au creat iluzia unei invazii, dar ceea ce s-a întâmplat cu adevărat a fost reluarea unui război civil, sprijinit de forța aviatică americană. La luptele care au început la o lună după 11 septembrie au luat parte în primul rând afghani, susținuți de atacuri aeriene ale portavioanelor şi bombardierelor staționate în Golful Persic şi în Oceanul Indian. Dar în loc să se grupeze în fața oraşelor importante şi să devină ținte sigure pentru bombardierele B-52, talibanii, în stilul specific unor adevărați insurgenți, s-au dispersat, reunindu-se mai târziu pentru a continua lupta.

Ca urmare, talibanii nu au fost niciodată învinşi cu adevărat, dar SUA şi-au atins trei dintre obiective. În primul rând, au asigurat populația americană că sunt capabile s-o apere, demarând acțiuni militare oriunde în lume. Ceea ce nu era întru totul adevărat, dar era îndeajuns pentru a calma spiritele. În al doilea rând, au dat de înțeles lumii islamice că SUA se implicaseră trup şi suflet în conflict. Mai sofisticați decât publicul american, liderii musulmani au luat notă de faptul că americanii se implicau îndeosebi

la nivel aviatic, în timp ce munca de jos era făcută de afghani. Aceasta nu era o dovadă prea clară a implicării americane; era, în schimb, mai mult decât lipsa oricărei acțiuni. În al treilea rând, operațiunile au produs daune grupării al-Qaeda. Bin Laden şi mulți alții au scăpat, dar structura lor de comandă a fost grav afectată, liderii devenind astfel nişte fugari. Ca urmare, aceştia s-au izolat tot mai mult, iar puterea lor a scăzut.

Momentul Afghanistan a fost în multe privințe un artificiu, dar, prin intermediul său, s-a obținut ceea ce trebuia. SUA demaraseră un atac de hărțuire – o strategie tipică americanilor. Administrația Bush a numit şi a protejat în continuare un guvern, ştiind că mare parte din Afghanistan era de neatins şi că instaurarea unei democrații aici nu ar fi avut vreun succes. După nouă ani, Afghanistanul încă reprezintă o situație nerezolvată, care va trebui soluționată pentru a putea păşi înainte în următorul deceniu.

Din punctul de vedere al al-Qaeda, însă, operațiunile americane în Afghanistan şi în restul zonelor din Orientul Mijlociu ofereau dovezi clare musulmanilor că SUA reprezintă inamicul lor numărul unu. Jihadiştii au aşteptat revolte şi schimbări de regimuri, dar acestea nu s-au produs niciodată. Regimurile supraviețuiau, în parte pentru că protestatarii islamici se temeau că aparatul de securitate al regimurilor lor avea încă eficiență prin luarea unor măsuri agresive, şi în parte pentru că aceste regimuri se fereau de pariurile riscante. Au înțeles cum trebuie atacurile de hărțuire ale Statelor Unite şi nu s-au implicat prea mult. Nici Arabia Saudită, nici Pakistanul nu au oferit prea multe informații secrete, întrucât nici unul dintre state nu dorea să îşi declare loialitatea față de Statele Unite fără a avea o idee clară despre cât de departe erau dispuse să meargă Statele Unite. Pe măsură ce devenea tot mai clar că nu vor avea loc revolte, al-Qaeda acționa tot mai agresiv în regiune.

Gambitul irakian

Următorul pas în războiul american împotriva terorismului a fost atacul asupra Irakului din 2003. Este uşor de argumentat astăzi că invazia a fost o greşeală totală, dar trebuie luat în considerare contextul în care a fost luată decizia. În februarie 2002, Arabia Saudită nu a mai permis staționarea trupelor americane pe teritoriul său. Pakistanul, în ciuda presiunii puternice din partea Indiei şi a Statelor Unite, a făcut numai gesturi neconvingătoare pentru a sprijini demersurile americanilor. Impresia generală era că SUA

făcuseră ce îşi propuseseră în Afghanistan, şi acum sperau că alte naţiuni vor prelua ştafeta, atât în spionaj, cât şi în operaţiunile militare.

Fără cooperarea totală a Arabiei Saudite şi a Pakistanului, SUA nu aveau prea multe variante. Puteau duce un război al spionajului împotriva al-Qaeda, la fel cum făcuseră israelienii în cazul grupării Septembrie Negru, în Europa anilor 1970; dar fără aliaţi de nădejde în regiune, capacitatea spionajului american de a lupta împotriva al-Qaeda era extrem de restrânsă.

O a doua opţiune era ca Statele Unite să se mute într-o poziţie pur defensivă, bazându-se pe departamentul de Homeland Security şi sperând că operaţiunile afghane au afectat suficient de puternic structura de comandă a grupării al-Qaeda pentru a preveni orice alt atac. Teoretic, FBI putea demasca celulele clandestine în timp ce frontierele erau păzite împotriva infiltrărilor, iar aeroporturile, asigurate împotriva teroriştilor. Deşi atractiv pe hârtie, acest plan era imposibil de pus în practică. FBI nu putea garanta că nu mai exista nici o celulă clandestină în ţară, iar punctele de intrare în Statele Unite nu puteau fi vreodată 100% sigure. Orice iluzie de siguranţă pe care această acţiune o oferea publicului american – şi oricâtă apreciere i-ar fi adus preşedintelui pentru o treabă bine făcută –, ar fi durat doar până la următorul atac terorist, a cărui natură era complet necunoscută, la fel ca şi momentul în care avea să se producă. Iar odată cu acest nou atac, problema dorinţei Statelor Unite de a se implica şi de a-şi asuma riscuri în lumea musulmană ar ieşi din nou la suprafaţă, fără vreun răspuns clar. Ce urmează după Afghanistan?

Administraţia Bush a încercat să întocmească o strategie prin care să forţeze Pakistanul şi Arabia Saudită să fie mai agresive în ceea ce priveşte strângerea de informaţii şi dezvăluirea lor, ceea ce plasa Statele Unite într-o poziţie dominantă în Orientul Mijlociu, din care îşi putea demonstra puterea.

Acestea au fost motivele fundamentale care au dus la invazia Irakului. Acţiunea militară a avut un rezultat imediat în crearea unei noi realităţi strategice. A intimidat în principal Arabia Saudită, plasând blindatele americane la o distanţă de doar câteva zile de terenurile petrolifere saudite. A permis, în acelaşi timp, Statelor Unite să controleze ţara cu cea mai mare importanţă strategică din regiune, Irakul, care se învecinează cu Arabia Saudită, Kuwait, Iordania, Siria, Turcia şi Iran. Aşadar, controlul asupra Irakului a îndeplinit obiectivele pe termen scurt din războiul împotriva terorismului, dar a încălcat principiul potrivit căruia SUA nu trebuie să

devină un jucător permanent în nici o regiune din lume. Administrația Bush a considerat că poate sacrifica această parte a strategiei americane – menținerea balanței regionale de putere prin surogate, ținând trupele în rezervă –, obținând în schimb alte avantaje. A fost o alegere proastă dintr-o listă de variante încă şi mai proaste, o idee de care trebuie să ținem cont atunci când ne gândim la natura puterii imperiale: trebuie să se acționeze chiar şi atunci când nici o variantă nu este cu adevărat bună.

Pentru a-şi însuşi aceste avantaje, însă, SUA trebuiau nu doar să invadeze Irakul, ci şi să aducă acolo pacea. Invazia a fost, fără îndoială, un succes, iar Arabia Saudită şi-a extins semnificativ cooperarea în ceea ce priveşte divulgarea de informații. Dar s-a dovedit că dominarea celei mai importante țări din regiune era imposibilă. Forțele americane, intrând fără probleme în Bagdad, s-au trezit prinse în mijlocul unei insurgențe care le dicta concentrarea forțelor înăuntrul țării, când intenția fusese aceea de a folosi Irakul ca bază de operațiuni din care să-şi desfăşoare efectivele în afară.

Acest eşec al ocupației a schimbat cursul războiului. Irakul a devenit un scop în sine, iar obiectivul final îl reprezintă acum nu crearea unei noi realități strategice în regiune, ci pur şi simplu retragerea trupelor americane într-un interval de timp rezonabil. Cel mai bun rezultat ar fi ca SUA să lase în urmă un guvern neutru; în cel mai rău caz, totul ar culmina cu un haos general.

Irakul a fost decuplat de la strategia de ansamblu a Americii şi a devenit un studiu de caz pentru relația dintre moralitate, strategie şi leadership. Dintr-un punct de vedere strict moral, eliminarea regimului lui Saddam Hussein cu greu ar fi ridicat vreo obiecție. Era un monstru, iar regimul său era monstruos. Dar nu acesta era imperativul moral pe care Bush îşi întemeiase preşedinția. Imperativul moral declarat pe care acesta l-a ales a fost purtarea unui război împotriva terorismului, şi ocuparea Irakului avea sens pentru cetățenii americani doar în măsura în care servea acelui obiectiv.

Prin decizia de a invada în 2003, George W. Bush şi-a plasat obsesia morală deasupra principiului fundamental de strategie americană: păstrarea unui echilibru în fiecare regiune, fără implicarea unui număr substanțial de trupe. Regiunile sunt multe şi, dacă Statele Unite ar începe să trimită forțe de ocupație în fiecare dintre ele, această povară ar epuiza cu repeziciune capacitățile Americii. În plus, forțele americane au înlocuit trupele irakiene ca o contrapondere la Iran, acum cea mai mare putere autohtonă din

regiune. Dacă la un moment dat Statele Unite s-ar retrage pur şi simplu din Irak, Iranul ar domina inevitabil întregul Golf Persic. Indiferent de beneficiile pe care invazia a adus-o în războiul împotriva grupării al-Qaeda, costul strategic al Irakului a devenit prea mare.

Pentru ca invadarea Irakului să se ralieze principiilor strategiei americane tradiționale, forțele americane ar fi trebuit să ocupe Irakul repede, eficient şi fără a întâmpina prea multă rezistență. Apoi SUA ar fi trebuit să instituie rapid un regim viabil la Bagdad şi să desfăşoare o forță militară substanțială, care să preia rolul de contrapondere a inamicului său istoric, Iran. Dacă acest plan ar fi putut fi îndeplinit în termen de cinci ani, să zicem, Bush şi-ar fi atins atât țelurile morale, cât şi pe cele strategice. Ar fi produs şocul necesar lumii musulmane, intimidând Arabia Saudită, şi ar fi reuşit să folosească poziția strategică a Irakului pentru a face presiuni asupra țărilor din jur. SUA s-ar fi putut apoi retrage, lăsând pionii locali să se reechilibreze între ei.

Strategia lui Bush a eşuat pentru că premisa era defectuoasă: exista o rezistență care nu putea fi suprimată cu uşurință. În cadrul acestui război, cea mai mare greşeală a serviciilor de informații nu a vizat armele de distrugere în masă, ci mai degrabă eşecul de a înțelege că insurgența fusese de multă vreme planul stabilit al lui Saddam pentru a contracara o invazie. Era, în acelaşi timp, vorba de un eşec în a înțelege că distrugând Partidul Ba'ath al lui Saddam, dominat de sunniți, SUA au îndepărtat efectiv tabăra sunnită din guvern, aruncând puterea în brațele rivalilor săi religioşi şi culturali, şiiții. Speriați de un guvern şiit (care, întâmplător, ar fi avut o anumită afinitate cu majoritatea şiită ce domina Iranul), sunniții din Irak nu au mai avut nimic de pierdut, recurgând la focuri de armă trase la întâmplare şi la bombe plasate de-a lungul drumurilor.

Dar greşelile de judecată ale lui Bush nu s-au oprit aici. A contat pe sprijinul şiiților pentru a se opune organizării sunnite, dar nu a luat în calcul legăturile dintre şiiții irakieni şi iranienii profund şiiți. Iranienii nu aveau nici un interes în a vedea Irakul renăscând sub un guvern proamerican care urma să amenințe din nou Iranul, aşa că SUA au rămas prinse la mijloc între două fronturi. Sunniții au pornit războiul împotriva ocupanților, iar şiiții, influențați de iranieni, au evitat cu orice preț tipul de cooperare care i-ar fi făcut dependenți de americani.

Bush a încălcat principii strategice, sperând să se întoarcă la calea cea dreaptă mai târziu, dar a rămas prins în realitățile locale, pe care nu le-a

putut gestiona. Pe măsură ce situația s-a deteriorat, credibilitatea lui în fața publicului american a scăzut. Ar fi putut rezista după ce justificarea sa inițială pentru război, prezența armelor de distrugere în masă, a fost infirmată. Dar nu a putut rezista după ce s-a lăsat antrenat într-un război multilateral cu final incert.

Au existat şi alte erori care au subminat autoritatea preşedintelui. A doua justificare pentru invazie a fost nevoia de a crea un regim democratic în Irak. Publicul american nu a percutat la această idee, negăsindu-i nici o justificare imediată. Această motivație, de *nation-building*, era de fapt o minciună. După cum am observat în cazul lui Lincoln, al lui Roosevelt şi al lui Reagan, preşedinții mari sunt adesea nevoiți să mintă pentru a-şi servi scopurile morale superioare. Dar Bush nu a fost convingător, pentru că imperativul său moral clar exprimat – înfrângerea terorismului – se desprinsese de realitatea strategică într-o asemenea măsură, încât întreaga sa politică externă părea haotică, ceea ce l-a făcut să pară incompetent. Au fost prea multe explicații disparate, prea multe pledoarii speciale. Eşecul său de a alinia obiectivele morale la țelurile strategice, împreună cu un mit coerent adresat publicului larg, l-a făcut să piardă puterea.

În 2007, prea târziu pentru a-şi mai salva preşedinția, Bush a sporit numărul de soldați. Această operațiune avea mai puțin de-a face cu strategia militară decât cu utilizarea forței militare în vederea unei înțelegeri cu sunniții. Odată ce aceasta a fost obținută, şiiții, temându-se de o forță sunnită sprijinită de americani, au devenit mai cooperanți, iar violențele s-au stins.

Odată ce Irakul nu mai reprezenta o contrapondere eficientă, balanța de putere cu Iranul a fost complet distrusă. O retragere a forțelor americane ar fi lăsat Iranul în poziția de forță dominantă în regiune, fără vreo putere locală care să-i stea în cale – o perspectivă care neliniştea puterile arabe, precum şi Israelul şi Statele Unite. Acest dezechilibru pregăteşte terenul pentru problemele regionale cu care se vor confrunta preşedinții americanii în deceniul următor.

Complexitatea Iranului

Odată cu începutul celui de-al doilea deceniu al secolului XXI, problema dublă cu care s-au confruntat Statele Unite în această regiune era retragerea trupelor fără a lăsa Iranul contracarat de o putere comparabilă. Având în vedere că nu exista nici un alt candidat care să blocheze ambițiile Iranului,

părea că Statele Unite nu se puteau retrage din Irak înainte de a crea la Bagdad un guvern suficient de puternic pentru a reechilibra balanța.

Iranienii se bucuraseră în mod evident de invazia Irakului. Cu mult înainte de 11 septembrie, făcuseră tot ce era posibil pentru a convinge Statele Unite să intervină şi să-l elimine pe Saddam Hussein. Într-adevăr, o mare parte din informațiile care preziseseră că trupele americane nu aveau să întâmpine rezistență proveneau din surse iraniene.

Odată ce trupele americane şi-au făcut intrarea, Iranul a început să amenințe direct interesele Statelor Unite în Irak, implicându-se profund în diferite facțiuni şiite, apoi furnizând arme sunniților pentru a menține conflictul. Iranul sprijinise şi forțele talibane în vestul Afghanistanului, precum şi gruparea Hezbollah în Liban.

Iranienii se aşteptaseră ca Statele Unite să creeze un guvern irakian care să îi marginalizeze pe sunniți şi să cuprindă o majoritate şiită. Anticipaseră că, odată cu retragerea americanilor, un asemenea guvern avea să devină un satelit al Iranului. Se aşteptau ca americanii să se folosească de aliații şiiți din Iran pentru a guverna Irakul, dar Statele Unite i-au luat prin surprindere încercând să guverneze direct Irakul, prin diferite persoane şi instituții. Cu toate astea, dată fiind dificultatea pe care o presupune formarea unui guvern, precum şi retragerea americanilor, este încă destul de probabil ca Iranul să rămână la final într-o poziție favorabilă.

Dar aceşti factori sunt exact cei care s-au dovedit a fi periculoşi pentru guvernul de la Teheran. Prinsă între încercarea de a guverna direct o țară rebelă şi pasarea responsabilității în mâinile unui guvern în care s-ar infiltra agenți iranieni şi simpatizanți ai acestora, retrăgându-se ulterior, SUA trebuiau să ia în calcul o posibilitate mai radicală: un atac care l-ar fi răsturnat de la putere pe preşedintele iranian Mahmud Ahmadinejad şi regimul care îl susținea.

Cu o populație de 70 de milioane de oameni înconjurată de un lanț muntos, Iranul se bucură de o fortificație naturală eficientă. Întrucât terenul nu permite o invazie directă, americanii au încercat de multe ori să stârnească o revoluție similiară celor care au răsturnat de la putere guvernele fostei Uniuni Sovietice. De-a lungul anilor, aceste tentative au eşuat în mod repetat. Dar după eşecurile din Irak, în urma cărora SUA nu puteau nici să restaureze echilibrul puterii şi nici să lase Iranul în postura de putere dominantă în regiunea Golfului Persic, era firesc ca americanii să se gândească la un atac pentru a îndepărta guvernul iranian. Faptul că acest

regim este împărțit între bătrânii clerici care au venit la putere odată cu ayatollahul Khomeini şi liderii tineri, care nu au legătură cu clerul, precum Ahmadinejad, sporesc motivele de îngrijorare ale iranienilor. Dar principala preocupare a liderilor este că au mai văzut şi alte revoluții sprijinite de Statele Unite care au avut succes, mai ales în fosta Uniune Sovietică, şi nu îşi pot asuma riscul ca Statele Unite să aibă, din nou, noroc.

Iranienii au luat notă de felul în care Coreea de Nord abordase o problemă similară în anii 1990, când guvernul său se temea că prăbuşirea comunismului sovietic ar fi dus la propria sa prăbuşire. Încercând să pară mai periculoşi şi mai instabili psihologic decât erau, coreenii au lansat un program de înarmare nucleară. Pentru a convinge omenirea că ar putea, într-adevăr, să folosească acel armament, ei au făcut declarații care păreau de-a dreptul nebuneşti. Ca urmare, toată lumea se temea de căderea unui regim care ar fi dus la rezultate imprevizibile. Aşadar, Coreea de Nord a reuşit să creeze o situație în care puteri precum Statele Unite, China, Rusia, Japonia şi Coreea de Sud depuneau eforturi susținute pentru a-i atrage la masa negocierilor. Stratagema nord-coreenilor a avut un asemenea succes, încât puterile mai mari negociau între ele cum să-i convingă să negocieze. A fost o performanță extraordinară.

Mizând pe fobia Americii față de armele nucleare, iranienii s-au ocupat de tehnologia nucleară timp de un deceniu, în cadrul unui program care includea crearea unei imagini a Iranului similare Coreei de Nord, la fel de imprevizibil şi de periculos. Ca şi nord-coreenii, au reuşit să ajungă în poziția în care membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU, precum şi Germania, încercau să negocieze cu ei însăşi ideea de a negocia.

Căderea Irakului a lăsat Statele Unite într-o situație extrem de dificilă, cu un număr limitat de variante. Un atac aerian asupra centrelor nucleare iraniene ar fi dus cel mai probabil la o reînviere a patriotismului care nu ar fi făcut decât să întărească regimul. Iar Iranul avea mai multe opțiuni de a riposta, printre care şi capacitatea de a destabiliza şi mai tare Irakul şi, într-o oarecare măsură, Afghanistanul. Iranul putea, de asemenea, să dezlănțuie Hezbollahul, o organizație teroristă mult mai capabilă decât al-Qaeda. Sau putea mina strâmtoarea Ormuz, generând haos economic prin blocarea fluxului de petrol dinspre Golful Persic.

Astfel că încălcarea vechii politici americane a balanțelor regionale şi a implicării limitate a avut cele mai nefaste consecințe în plan geopolitic. Iranul devenise puterea autohtonă supremă în Golful Persic şi doar SUA

aveau mijloacele necesare de a contracara, ceea ce ar fi contrazis principiile strategice fundamentale ale Americii. În plus, concentrarea dezechilibrată asupra acestei regiuni slăbea Statele Unite în alte părți ale lumii, ținând țara într-o poziție incomodă, fără vreo posibilitate evidentă de contrapondere.

Aceasta este principala problemă geopolitică pe care preşedintele Obama a moştenit-o şi cu care el şi toți ceilalți preşedinți din următorii zece ani vor trebui să se confrunte. Iranul a devenit un adevărat pivot pentru Orientul Mijlociu. În multe privințe, aşa a fost dintotdeauna. Dar înainte ca SUA să se poată ocupa de Iran, trebuiau să acționeze decisiv în ceea ce priveşte terorismul islamic. Americanii şi-au dedicat resursele războaielor pe care le-au considerat ca fiind îndreptate împotriva terorismului, ceea ce a pus Iranul la adăpost față de amenințarea intervenției militare americane, ba chiar i-a conferit o poziție mai bună în regiune.

Evenimentele economice şi geopolitice din deceniul trecut sunt strâns legate. Ele au dat naştere unei crize de încredere a publicului american, atrăgând gândirea strategică americană într-o serie de soluții tactice pe termen scurt. Chestiunea iraniană este legată de grija că explozia prețului țițeiului va spulbera tentativele de redresare economică, precum şi de impactul reacțiilor la războiul jihadist. Atacurile de la 11 septembrie şi evenimentele din 2008 au creat o capcană pentru gândirea strategică americană. Pe măsură ce SUA avansează în următorul deceniu, trebuie să scape din această capcană. Problema economică se va rezolva de la sine, în timp. Provocarea geopolitică a terorismului impune luarea unor decizii.

Capitolul 5. Capcana terorii

Preşedintele George W. Bush şi-a intitulat replica la atentatele al-Qaeda din 11 septembrie „războiul global împotriva terorii“. Dacă ar fi numit-o războiul împotriva islamismului radical, şi-ar fi înstrăinat aliaţii din lumea islamică, de care SUA aveau mare nevoie. Dacă ar fi numit-o războiul împotriva al-Qaeda, ar fi exclus atacarea teroriştilor care nu făceau parte din acea grupare. Bush a încercat să rezolve elegant problema printr-un artificiu semantic, ceea ce a generat confuzie la nivel politic şi strategic.

Preşedintele Obama a abandonat sintagma de *război împotriva terorii*, şi pe bună dreptate. Terorismul nu este un inamic, ci o tactică de luptă care ar putea sau nu să fie adoptată de acesta. Imaginaţi-vă ce ar fi fost dacă după Pearl Harbor, un atac care se baza pe portavioane, preşedintele Roosevelt ar fi declarat un război global împotriva aviaţiei navale. Concentrându-se asupra terorismului, şi nu asupra al-Qaeda sau a islamismului radical, Bush a conturat strategia globală a Americii în funcţie de un tip specific de atac, ceea ce a condus la dezechilibrul strategic al Statelor Unite.

Deşi Obama a clarificat terminologia, a lăsat nealterată o parte importantă a acestui dezechilibru, şi anume obsesia pentru pericolul atacurilor teroriste. Cântărind opţiunile preşedinţiei în următorul deceniu, trebuie neapărat să clarificăm în ce măsură pericolul este real şi ce înseamnă această ameninţare pentru politica Statelor Unite.

Conform teoreticianului militar prusac Carl von Clausewitz, războiul este o continuare a politicii prin alte mijloace. Victoria din al Doilea Război Mondial nu a însemnat o interdicţie asupra Japoniei de a folosi portavioane. Victoria a însemnat distrugerea capacităţii Japoniei de a purta războaie, apoi impunerea voinţei americanilor – un scop politic. Dacă un preşedinte implică o naţiune într-un război, el trebuie să desemneze cu precizie atât inamicul, cât şi scopul urmărit. Dacă terorismul a fost inamicul după atacurile de la 11 septembrie, atunci oricine recurgea la terorism devenea automat inamic, ceea ce ar fi presupus o listă extrem de lungă. Dacă, din motive politice, preşedintele nu poate identifica precis ţinta şi motivaţiile, atunci trebuie să-şi reanalizeze posibilitatea de a câştiga, hotărând apoi dacă trebuie să se implice sau nu. Dacă preţul desemnării inamicului este

inacceptabil din punct de vedere diplomatic sau politic, atunci războiul are mari şanse să dea greş.

În ciuda deciziei lui Bush de a se concentra asupra războiului cu terorismul, lumea islamică ştia că adevăratul inamic vizat era islamismul radical. Aici se dezvoltase al-Qaeda, iar Bush nu putea convinge pe nimeni de contrariu. Atunci când nu a putut să explice coerent şi credibil motivul invadării Irakului, strategia a început să iasă la iveală.

Confuzia semantică şi strategică a lui Bush s-a intensificat atunci când războiul împotriva terorismului s-a extins pentru a include eforturile de răsturnare a guvernului irakian. Saddam Hussein, ţinta acestui demers, era mai degrabă un militarist profan decât un islamist religios, şi nu avea nimic de-a face cu al-Qaeda. Nu fusese implicat în operaţiunile teroriste ale acestei grupări înainte de invadarea Irakului, dar el şi al-Qaeda aveau un duşman comun: Statele Unite. Din acest motiv, Bush nu a putut să ignore pericolul unei alianţe de convenienţă între statul irakian şi islamiştii radicali apatrizi care alcătuiau gruparea al-Qaeda. Soluţia sa era organizarea unui atac preventiv. Bush şi consilierii săi au considerat că distrugerea regimului lui Saddam şi ocuparea Irakului nu ar fi permis formarea unei potenţiale baze al-Qaeda, câştigându-se, în schimb, o bază strategică de operaţiuni pentru Statele Unite.

În orice caz, având în vedere că strategia în ansamblu a fost identificată ca război împotriva terorismului şi că Saddam nu fusese implicat recent în acţiuni teroriste, invadarea Irakului a părut nejustificată. Dacă războiul s-ar fi concentrat mai mult asupra inamicului real, al-Qaeda, atunci invazia ar fi părut mult mai plauzibilă, pentru că un război împotriva unei anumite grupări ar fi inclus ostilitatea faţă de aliaţii sau chiar potenţialii aliaţi ai acesteia, printre care Saddam se număra, cu siguranţă.

Într-o democraţie, pentru a obţine sprijin din partea opiniei publice trebuie să arăţi o imagine clară a ameninţării reprezentate de inamic şi a propriului scop în confruntarea acelei ameninţări. O astfel de transparenţă nu numai că mobilizează publicul, ci oferă şi un suport coerent pentru comunicarea cu acesta. Mandatul lui Truman nu a mai putut fi salvat după ce a folosit termenul de „acţiune poliţienească“ referindu-se la Războiul din Coreea, un conflict în care au murit peste 30000 de americani. Războiul lui Roosevelt împotriva Germaniei, Japoniei şi Italiei, însă, a supravieţuit unui şir nesfârşit de subterfugii, atacuri asupra civililor şi alianţe cu cei într-

adevăr malefici, pentru că Roosevelt a spus foarte clar cine este duşmanul şi de ce trebuia să luptăm pentru a-l învinge.

Importanța terorismului

Terorismul este un act de violență al cărui scop principal este să genereze frică şi, prin aceasta, să aibă o influență politică. Bombardarea Londrei de către germani în al Doilea Război Mondial a fost un atac terorist, al cărui țel nu a fost să slăbească abilitățile militare ale britanicilor, ci să creeze un climat psihologic şi politic care să poată separa opinia publică de guvern şi să oblige guvernul să negocieze. Terorismul palestinian din anii 1970 şi 1980, începând cu asasinate şi terminând cu deturnarea avioanelor, a avut rolul de a atrage atenția asupra cauzei lor şi de a hiperboliza puterea palestiniană. După cum am încercat să arăt, operațiunile al-Qaeda aveau şi ele un scop politic. Problema este simplă: câte eforturi ar trebui depuse pentru oprirea şi prevenirea terorismului şi a consecințelor sale, comparativ cu asumarea altor sarcini strategice?

Terorismul apare în mod normal ca substitut al unei acțiuni mai eficiente. Dacă germanii ar fi fost în stare să distrugă marina britanică sau dacă palestinienii ar fi fost capabili să nimicească armata israeliană, ar fi făcut-o. Ar fi fost o cale mai dreaptă şi mai eficientă către atingerea scopurilor lor. Terorismul derivă din slăbiciune, concentrându-se asupra psihicului, pentru ca teroristul să pară mai puternic decât este. Scopul teroristului este de a fi considerat o amenințare importantă când, de fapt, nu este aşa. După cum o arată şi numele, teroristul creează o stare de spirit. Scopul său suprem este de a fi tratat ca un pericol uriaş, incomparabil. Acest fapt pune bazele unui proces politic pe care teroristul doreşte să-l inițieze. Unii nu vor decât să fie luați în serios. Al-Qaeda a vrut să convingă lumea islamică de faptul că puterea sa este cea mai mare grijă a Americii.

Al-Qaeda şi-a atins, de fapt, acest scop.

Declarând război terorismului, SUA au demonstrat că acest pericol unic era mai important decât toate celelalte. Protejarea Statelor Unite împotriva actelor de terorism a devenit principalul curent al strategiei globale americane, cu un consum enorm de resurse şi energie. Dar terorismul practicat de al-Qaeda nu reprezintă un pericol strategic pentru Statele Unite. El poate să ucidă mii de americani, şi uneori chiar o va face, şi este în stare să provoace suferință şi frică. Dar terorismul în sine nu poate distruge baza materială a republicii americane.

Pentru că terorismul – incluzând chiar şi terorismul nuclear – nu reprezintă o ameninţare existenţială la adresa Statelor Unite, o politică externă concentrată exclusiv pe terorism este fundamental dezechilibrată. Lipsa de echilibru se datorează alocării tuturor resurselor disponibile pentru un singur obiectiv dintr-o listă lungă, pierzându-se astfel controlul asupra altor ameninţări la fel de mari sau chiar mai mari şi mai periculoase. Nu este un argument în favoarea ignorării terorismului, ci mai degrabă un argument că terorismul trebuie luat în considerare în contextul strategiei naţionale. Aici a picat în capcană George W. Bush, iar succesorii săi riscă să repete greşeala.

Precum Lincoln, Roosevelt şi Reagan, Bush a trebuit să se ocupe de psihicul naţiunii în timp ce îşi urmărea scopul strategic, dar două fenomene s-au dovedit a-i fi fatale. În primul rând, pe măsură ce reuşea să împiedice acţiunile al-Qaeda, trauma psihologică se vindeca. O parte a opiniei publice a trecut de la solicitarea luării unor măsuri extreme la şocul provocat de duritatea măsurilor luate. Bush ar fi trebuit să anticipeze asta, dar privind războiul contra terorismului ca scop în sine, nu şi-a mai înţeles locul în ansamblul strategic şi politic. În al doilea rând, nu a fost capabil să îşi reorienteze atenţia în conformitate cu schimbările opiniei publice, pentru că nu a înţeles scopul propriului război global împotriva terorismului. Acel scop nu era înfrângerea terorismului, ci satisfacerea nevoilor psihologice ale poporului. Totuşi, Bush a mers înainte mult după ce populaţia nu s-a mai simţit ameninţată.

Făcând o fixaţie pentru terorism ca scop strategic independent, Bush a alocat extrem de multe resurse unor lupte pe care nu le putea câştiga şi unor teatre de război care nu aveau în mod direct legătură cu terorismul. Ducând un război global împotriva terorii, nu numai că a pierdut imaginea de ansamblu, dar a şi uitat să gestioneze întregul spectru al intereselor strategice americane. A devenit atât de obsedat de lumea islamică încât, spre exemplu, nu a mai acordat atenţia şi resursele necesare noii ascensiuni a Rusiei.

Problema era, aşadar, cum să facă tranziţia între o concentrare a întregii atenţii asupra terorismului şi a lumii islamice şi o strategie mai echilibrată. O parte a problemei viza opinia publică. Interesul pentru lumea islamică este un subiect pasionant în Statele Unite, unul care divizează ţara. Mulţi văd lumea islamică nu doar ca pe problema principală, ci ca pe unica problemă din agenda Americii. Sarcina preşedintelui este aceea de a se

alinia opiniei publice, urmându-şi în tăcere propriile scopuri morale şi strategice. Problema cu care preşedintele Obama şi alți președinți se vor confrunta în următorul deceniu este plasarea obiectivă în context a problemei terorismului şi a organizației al-Qaeda, redefinind în acelaşi timp interesele americane în lumea islamică. Trebuie procedat în aşa fel încât publicul să nu se întoarcă împotriva preşedintelui, mai ales atunci când inevitabilele atacuri teroriste chiar se vor produce. El trebuie să satisfacă opinia publică şi atunci când este terifiată şi ultragiată de atacuri, şi atunci când este neinteresată de problema terorismului sau şocată de măsurile care s-au luat pentru a-l înfrânge. Mai presus de toate, preşedintele trebuie să se ocupe de lumea islamică în sine, fără a permite opiniilor înflăcărate ale cetățenilor să influențeze intențiile sale finale.

Nu militez în favoarea complezenței. De exemplu, deşi sunt şanse slabe să se întâmple aşa ceva, urmările unui atac cu arme de distrugere în masă ar fi catastrofale. Acestei amenințări trebuie să-i fie alocate resursele necesare. Ceea ce înseamnă, într-adevăr, război, deschis sau sub acoperire, iar războiul implică potențiale costuri şi angajamente care riscă să depăşească amenințarea în sine. Sarcina preşedintelui este să alinieze amenințarea, consecințele şi eforturile alocate cu alte provocări şi să le transforme într-o strategie coerentă. SUA sunt amenințate din multe părți şi interesele țării se răspândesc în la fel de multe direcții; nu poate răspunde unidirecțional. Frica în sine nu poate fi motorul unei strategii.

Preşedintele trebuie, după cum am mai spus, să calmeze întotdeauna opinia publică şi să-şi dovedească hotărârea de a stopa terorismul. În acelaşi timp, trebuie să reziste ispitei de a încerca imposibilul sau de a întreprinde acțiuni care au costuri disproporționate față de efectele scontate. El poate mințI populația, dar nu se poate mințI niciodată pe sine. Înainte de toate, trebuie să înțeleagă adevăratele amenințări la adresa țării şi să acționeze împotriva lor.

În afară de crimele de la Fort Hood din 2009, 11 septembrie a reprezentat singurul atac reuşit asupra Statelor Unite în decursul a zece ani de război. Acele atacuri sincronizate asupra New Yorkului şi Washingtonului au fost rezultatul unei operațiuni întinse pe mai mulți ani şi pe mai multe continente şi au presupus, pentru al-Qaeda, pierderea a nouăsprezece dintre cei mai capabili şi mai devotați agenți. Două clădiri de birouri foarte importante au fost distruse în New York, iar Pentagonul din Washington a suferit daune semnificative. Trei mii de americani au fost uciși. Dar pentru

o națiune de 300 de milioane de oameni, consecințele materiale ale atacului au fost, de fapt, minimale.

Nu am intenția de a trivializa moartea atâtor oameni sau de a nesocoti groaza pe care americanii au trăit-o în acea zi, dar vreau să întăresc ideea că nouă, ca simpli cetățeni, ne este permis luxul durerii; unui preşedinte, nu. Un preşedinte trebuie să ia în calcul sentimentele cetățenilor, să se ocupe de ei şi să-i conducă, dar nu trebuie să cedeze în fața propriilor sentimente. Sarcina lui este să păstreze un simț pragmatic al proporției, ținând pentru sine răceala acestor calcule. Dacă cedează în fața sentimentelor, va lua decizii care merg împotriva intereselor pe termen lung ale țării sale. Un preşedinte trebuie să-şi accepte pierderile şi să treacă mai departe. Atunci când japonezii au atacat Pearl Harbor, Roosevelt a vorbit despre răzbunare, dar în particular s-a decis să se concentreze asupra Germaniei, şi nu a Japoniei. A înțeles că un preşedinte nu-şi poate permite să-şi întemeieze o întreagă strategie pe sentimente.

Scopul războiului, în opinia lui von Clausewitz, este de a-ți impune propria voință asupra unei alte națiuni, făcând-o pe cea din urmă incapabilă să reziste presiunii. Principalul mijloc prin care se poate face acest lucru este distrugerea armatei națiunii sau descurajarea rezistenței în rândul populației. Infiltrarea terorii poate distruge o armată; spre exemplu, mongolii îşi paralizau inamicii prin faima cruzimii lor de nedescris. Orașele-stat greceşti îşi purtau războaiele până la ultimul om, împinse de teama sclaviei care le aştepta dacă erau cucerite. Aşa că efectul real al terorismului este greu de prevăzut.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nici germanii, nici britanicii nu au ascuns scopul a ceea ce britanicii numeau „bombardament de noapte“. Țintirea civililor era o tactică menită să genereze teroare în rândurile populației, în speranța că civilii fie ar fi devenit mai ineficienți în gestionarea economiei pe timp de război, fie, în cel mai bun caz, s-ar fi ridicat împotriva propriului regim. În Japonia, americanii au urmărit același țel folosind dispozitive incendiare, profitând de faptul că majoritatea clădirilor japoneze erau făcute din lemn. În trei zile de bombardament convențional asupra orașului Tokyo, forțele aeriene americane au făcut o sută de mii de victime printre civilii japonezi, mai multe decât la Hiroshima. Totuși, până la lansarea bombei atomice, strategia teroristă a eșuat, așa cum eșuase atât în Germania, cât și în Marea Britanie. În loc să distrugă încrederea în guvern, bombardarea zonelor civile a raliat opinia publică în sprijinul războiului. Atacurile au stârnit un val de dezaprobare, creând pentru guvernele-țintă o imagine mai clară asupra consecințelor oribile ale înfrângerii pe care s-o transmită civililor. Dacă inamicul era dispus să meargă atât de departe încât să consume resurse pe timp de război doar pentru a ucide civili, imaginați-vă ce ar fi făcut după sfârșitul războiului. Terorismul făcea demonizarea inamicului ușoară, și capitularea de neconceput.

Într-un război convențional, teroarea este răspândită de forța concentrată. Dar teroarea poate fi răspândită și prin operațiuni sub acoperire, îndeplinite de un număr mic de indivizi: atacuri de comando. Aceste operațiuni erau odată reprezentate exclusiv de asasinate, dar după invenția explozibililor – și a amplificatorilor pentru explozibilii puternici, precum avioanele –, terorismul de comando s-a concentrat pe ținte civile, cu scopul concret al producerii de victime.

Este important să facem corect diferența între operațiunile de comando ale căror scopuri sunt militare și cele ale căror ținte sunt civile și al căror scop este răspândirea fricii. Rezistența Franceză a atacat în 1944 infrastructura folosită de trupele germane, încercând să submineze capacitatea invadatorilor de a lupta direct în război. Țelul comandoului terorist nu este, însă, hărțuirea armatei rivale, ci scăderea moralului inamicului, lăsându-i impresia propriei vulnerabilități. Uneori, atacul nici nu se adresează populației din țara inamică, ci opiniei publice de altundeva, cum s-a întâmplat cazul atacurilor de la 11 septembrie.

Stârnind frică, neputință și furie, terorismul transformă opinia publică, aceasta cerând apoi guvernului să ofere protecție împotriva teroriștilor și să-i pedepsească pe aceștia pentru faptele lor. Cu cât este mai eficient un atac terorist, cu atât mai înfricoșată va fi populația, și cu atât mai obligat va fi guvernul să răspundă agresiv și vizibil. Din nou, aflându-se față în față cu terorismul, președintele trebuie să convingă cetățenii că le împărtășește sentimentele, adoptând o atitudine care să pară că le satisface dorința de siguranță și pe cea de răzbunare deopotrivă.

O astfel de acțiune, cu valoare preponderent simbolică, întreprinsă după 11 septembrie, a fost încercarea de a întări măsurile de securitate din aeroporturi. În ciuda miliardelor de dolari și a uriașei frustări a pasagerilor, un terorist antrenat încă poate găsi un număr infinit de metode prin care să treacă explozibili sau alte dispozitive prin aceste filtre de securitate. Unii teroriști s-ar putea simți descurajați, iar alții vor fi depistați de sistem. Dar deși măsurile sporite de securitate din aeroporturi pot micșora amenințarea, acestea nu o pot opri.

Pur și simplu nu există măsură de securitate care să fie în același timp suficient de subtilă încât să detecteze fără eroare teroriștii și îndeajuns de eficientă pentru a permite funcționarea transporturilor aeriene. El Al, linia aeriană israeliană, este adeseori luată ca exemplu, dar El Al are 35 de avioane. Conform Biroului de Statistică a Transporturilor, flota aeriană combinată a Americii are aproape 8000 de avioane și efectuează peste 26000 de decolări zilnic. Potrivit Administrației pentru Siguranța Transporturilor, în 2009 s-a înregistrat o medie de 1,8 milioane de pasageri pe zi. Aceste cifre sunt de-a dreptul astronomice.

Ceea ce înțelegem din limitările filtrelor din aeroporturi este că, dacă al-Qaeda nu a reușit să lovească Statele Unite din nou în primul deceniu al secolului XXI, acest lucru nu se datorează doar măsurilor de precauție luate. Nu suntem siguri nici măcar dacă oamenii care concep filtrele de securitate din aeroporturi se așteaptă ca ele să funcționeze. Adevăratul lor obiectiv este de a calma opinia publică, demonstrând ostentativ că se iau măsuri. Cu cât măsurile luate sunt mai ostentative și mai inconfortabile, cu atât mai liniștitor și mai sigur pare întregul sistem.

Dar pe măsură ce explozibilii ajung să fie din ce în ce mai sofisticați, devine posibilă uciderea a zeci de oameni cu un dispozitiv transportat de un individ, a sute de oameni cu un dispozitiv ascuns într-o mașină sau într-un camion, și a mii de oameni cu un avion care acționează ca un explozibil.

Lumea este plină de asemenea explozibili, iar graniţele terestre ale SUA au aproape 9000 de kilometri lungime. SUA sunt şi o ţară comercială, şi zilnic sosesc nave, avioane şi camioane. Oricare dintre aceste mijloace de transport poate conţine oameni cu explozibili meniţi să ucidă. Este adevărat şi că printre cei 300 de milioane de americani, s-ar putea număra oricâţi teroriştі crescuţi în ţară, gata să lovească oricând.

Din aceste motive, siguranţa veritabilă într-o ţară precum Statele Unite este imposibilă, iar această sarcină va rămâne imposibilă în următorul deceniu. Nu există gloanţe de argint. Eliminarea terorismului islamist este, de asemenea, imposibilă. Este, însă, posibilă reducerea pericolului, dar cu cât sperăm să-l reducem mai mult, cu atât mai mare va fi costul. Cu un număr infinit de posibilităţi şi resurse limitate, putem presupune că vor continua să existe atacuri teroriste asupra Statelor Unite, indiferent de efortul depus.

Preşedintele SUA trebuie să fie perfect conştient de asta şi trebuie întotdeauna să acţioneze pe baza informaţiilor pe care le are, dar nu trebuie niciodată să recunoască public aceste limitări. Trebuie să demonstreze în permanenţă că acţiunile sale pot distruge inamicul şi proteja patria, şi trebuie întotdeauna să lase impresia că eliminarea terorismului islamist este posibilă, ştiind în tot acest timp că nu este aşa.

Îndreptându-ne atenţia asupra deciziilor politice din următorul deceniu, trebuie să înţelegem un lucru: canalizarea tuturor resurselor Americii spre un ţel care nu poate fi atins, împotriva unei primejdii care poate fi şi va trebui să fie îndurată, nu este numai lipsit de sens, dar poate crea oportunităţi pentru alţi inamici şi alte atacuri.

În timp ce terorismul poate ucide cetăţeni americani şi poate crea o impresie profundă de nesiguranţă, dorinţa obsesivă de a distruge terorismul poate submina Statele Unite – aşa cum s-a şi întâmplat, de altfel – din punct de vedere strategic. Acesta este un aspect important la care liderii următorului deceniu vor trebui să se gândească. De aceea, deşi mii de americani poate că vor fi ucişi de către teroriştі – printre aceştia şi eu, şi cei dragi mie –, terorismul nu trebuie plasat deasupra tuturor celorlalte probleme. În fiecare moment, strategia trebuie să rămână proporţională cu pericolul.

Terorismul şi armele de distrugere în masă

Există o altă realitate neplăcută care va plana asupra următorilor zece ani şi care trebuie luată în considerare separat: armele de distrugere în masă. Existența unor astfel de arme va impune ocazional replici severe din partea preşedinților care ne vor conduce. Pagubele pe care un dispozitiv nuclear le poate produce le eclipsează pe cele ale terorismului convențional. În timp ce terorismul obişnuit este rareori strategic, armele de distrugere în masă pot avea un efect profund asupra condițiilor materiale ale țării.

Îndreptându-ne din nou atenția spre Bush, exista, de fapt, şi o altă explicație a reacției sale la momentul 11 septembrie, în afară de oprirea terorismului convențional. După acea zi, administrația Bush a aflat că un dispozitiv nuclear – ca să fim precişi, o bombă portabilă, din epoca sovietică – a fost furat şi s-ar putea afla în mâinile al-Qaeda. Aşa că povara care apăsa administrația în ultimele luni din 2001 era teama că în orice moment un oraş american ar fi putut fi distrus de o armă nucleară.

Această amenințare a conturat acțiunile inițiale ale administrației Bush. Preşedintele şi vicepreşedintele nu se aflau niciodată în acelaşi oraş în acelaşi timp, iar serviciile de spionaj şi securitate se concentrau pe găsirea bombei. Se pare că nu au găsit-o niciodată, sau că ea nici nu a existat. După ani întregi de păstrare în condiții improprii, s-ar fi putut defecta; sau ar fi putut fi descoperită, guvernul luând decizia de a nu face publică existența ei.

Indiferent de aceste ipoteze, armele de distrugere în masă, în special dispozitivele nucleare, reprezintă un tip de pericol care nu poate fi tolerat. Ar fi nevoie de mult armament nuclear pentru a distruge cu adevărat infrastructura şi populația Statelor Unite, dar un singur atac cu o armă nucleară ar putea destabiliza moralul opiniei publice într-o asemenea măsură, încât ar paraliza țara pentru o perioadă lungă de timp.

Pentru un atac terorist de mică amploare, în care mor zeci de oameni, precum atentatele sinucigaşe din Israel, probabilitatea ca oricare individ dintr-o populație de 300 de milioane de oameni să cadă victimă este mică. Probabilitatea morții în urma unui accident obişnuit sau a unei boli în cursul următorului an este cu mult mai mare decât aceea de a fi ucis într-un atentat sinucigaş. Evenimentele din 11 septembrie au distorsionat percepția pericolului pentru o vreme, oamenii evitând să zboare, evitând probabil şi locurile aglomerate şi clădirile importante. Dar odată cu trecerea timpului, senzația aceea de a fi în permanență sub atac a scăzut în intensitate. Pericolul revenea în mintea celor mai mulți oameni în momentul în care

mergeau la aeroport sau poate atunci când intrau în Turnul Sears, în Empire State Building sau în clădirea Capitoliului. Dar de-a lungul timpului, conştientizarea riscului de a te afla în locul nepotrivit la momentul nepotrivit s-a pierdut în zgomotul de fundal. Odată cu această liniştire, pentru mulți, cererea vehementă adresată guvernului de a se merge oricât de departe era nevoie pentru a garanta protecția împotriva terorismului s-a transformat în exasperare vizavi de ceea ce ei considerau a fi excese, inconveniente şi intruziuni.

În ceea ce priveşte armele de distrugere în masă, probabilitatea instaurării şi persistenței fricii este diferită. Să presupunem că un oraş american ar fi distrus de un dispozitiv nuclear. Odată ce un atac cu arme de distrugere în masă ar distruge un oraş, numărul țintelor pe care un terorist ar vrea să le atace după aceea ar fi destul de mic, dar pentru oricine locuieşte într-un oraş mare, ar exista o teamă imediată şi firească la gândul că inamicul mai deține alte asemenea arme şi că în orice clipă ar putea lovi din nou.

Din punctul de vedere al unui terorist, irosirea unei arme nucleare pe oraşul Spokane din Washington sau Bangor din Maine nu ar avea nici un sens. Oraşele mari sunt centrele vieții politice, economice şi sociale. Evacuarea cetățenilor panicați din aceste oraşe ar aduce cu sine haos şi ar însemna abandonarea întregului sistem economic şi de comunicații, în timp ce milioane de refugiați s-ar grăbi să se adăpostească undeva. Această reacție la teama anihilării în masă ca urmare a unei amenințări complet aleatorii este obiectivul suprem al terorismului care face uz de arme nucleare.

Terorişti din toată lumea – palestinieni, europeni, japonezi – au operat încă de la sfârşitul anilor 1960, iar majoritatea acestor grupări ar fi profitat de orice şansă pentru a produce daune de genul celor făcute de o armă de distrugere în masă. Multe dintre aceste grupări au dispus de o tehnică mult mai sofisticată decât al-Qaeda. Aşadar, de ce nu a existat niciodată un atac semnificativ cu arme de distrugere în masă?

Răspunsul cel mai simplu este că, deşi construirea şi folosirea unei astfel de arme este uşor de imaginat, este foarte dificil de pus în practică. Armele existente sunt relativ puține, foarte bine păzite, greu de mutat şi ar putea cu uşurință să îl ucidă pe terorist mult înainte ca acesta să apuce să ucidă pe altcineva. S-a vorbit adesea despre armele nucleare din epoca sovietică, de armele biologice şi chimice, disponibile pe piața neagră, dar majoritatea ofertelor erau făcute de agenți ai serviciilor de informații care încercau să

atragă teroriştii într-o capcană. Dacă ai fi fost un terorist căruia un fost colonel sovietic îi oferea o bombă de valiză, cum ai fi putut să-ţi dai seama dacă era vorba chiar de o armă sau doar de o cutie umplută cu fire şi becuri care clipesc? Aceeaşi incertitudine ar trebui să apară şi în cazul armelor chimice sau biologice. Serviciile de informaţii nu trebuie să ştie cine vinde adevăratele arme de distrugere în masă pentru a speria clientela, iar tentaţia de a cumpăra aceste dispozitive a scăzut considerabil atunci când ofertele-capcană ale serviciilor de spionaj s-au dovedit a fi de o sută de ori mai numeroase decât cele veritabile.

Există, bineînţeles, varianta de a construi tu însuţi o asemenea armă, şi în fiecare an un student publică o diagramă pentru construirea unui dispozitiv nuclear. Între acea schiţă şi un succes se interpun un număr de paşi: cumpărarea materialului de fisiune, împreună cu toate circuitele şi învelişurile necesare; cumpărarea aparaturii necesare pentru a aduce materialul de fisiune la nivelul precis de toleranţă necesar pentru detonare; angajarea experţilor care sunt cu adevărat capabili să construiască aşa ceva, odată ce ai făcut rost de material şi de echipament; găsirea unui loc foarte sigur unde aceşti experţi să poată lucra şi locui etc. Şansele de a fi detectat cresc cu fiecare stadiu al acestui proces chinuitor. Chiar dacă ai reuşi să faci rost de materialul de fisiune, păzit cu strictețe, echipamentele necesare pentru a produce o armă nucleară sunt extrem de specializate, iar producătorii lor sunt puţini şi se află la distanţe mari unii de alţii. Atunci când un cumpărător privat îşi face apariţia, cu cardul său American Express pregătit pentru a comanda o astfel de maşinărie, sunt şanse foarte mari să fie detectat.

În cazul armelor biologice şi chimice, la aceste riscuri se adaugă probabilitatea ca singurele persoane pe care le ucizi să fii tu însuţi şi ajutoarele tale. Armele chimice şi biologice aduc încă un element în ecuaţia deja complexă, întrucât ele trebuie să fie dispersate. Atunci când un grup japonez a eliberat sarin, un gaz neurotrop extrem de toxic, în metroul din Tokyo, contaminarea a rămas locală şi doar câţiva oameni au fost ucişi, în loc de numărul considerabil de victime la care se aşteptau teroriştii. Oamenii vorbesc întotdeauna despre cum o picătură dintr-o anumită substanţă ar putea şterge de pe faţa pământului un oraş întreg. Cu siguranţă, dar întâi trebuie să îţi dai seama cum să împrăştii substanţa.

Singura ţară care a produs o armă nucleară de la zero a fost SUA. Marea Britanie şi-a primit armele nucleare ca plată pentru contribuţia la efortul de

cercetare american. Francezii au achiziționat la rândul lor tehnologia de la americani, pe care au făcut-o apoi cadou Israelului. Ruşii au furat cunoştințele de la americani, apoi le-au transferat chinezilor şi indienilor. Chinezii au dat tehnologia Pakistanului. Ideea este că realizarea acestor arme printr-un efort de cercetare independent este extrem de dificilă, de aceea Iranul încă încearcă, iar Coreea de Nord nu a ajuns niciodată la un rezultat cu adevărat bun.

La fel cum criza financiară a creat un dezechilibru intern în Statele Unite, atacurile de la 11 septembrie au dat naştere unui dezechilibru strategic. Acesta va trebui reparat în următorul deceniu şi vor trebui luate decizii dificile. O strategie concepută pentru a preveni amenințările hegemonilor regionali asupra intereselor Statelor Unite este o strategie care se bazează pe ideea balanței de putere. Aceasta impune prezența americanilor în multiple regiuni. Următorul deceniu va orbita, aşadar, în jurul redefinirii strategiei americane în aşa fel încât SUA să-şi poată urmări interesele. Aceasta va însemna depăşirea războiului împotriva terorismului şi redefinirea intereselor în fiecare regiune, precum şi în întreaga lume. Un loc potrivit pentru a începe această planificare este Israelul.

Capitolul 6. Redefinirea strategiei: cazul Israelului

Statele Unite nu se confruntă cu nici o relație internațională mai complexă decât cea cu Israelul, şi nici cu vreuna mai prost înțeleasă, cu precădere de către israelieni şi americani. Relațiile SUA–Israel ar părea că otrăvesc relațiile dintre America şi lumea islamică şi complică finalizarea luptelor din Orientul Mijlociu. În plus, unii cred că Israelul îşi exercită controlul asupra politicii externe a Statelor Unite, o părere pe care nu o au doar fundamentaliştii musulmani. Realitatea complexă, precum şi percepția încă şi mai complexă a legăturilor dintre SUA şi Israel vor continua să fie probleme fundamentale pentru strategia globală a Statelor Unite în următorii zece ani.

Relațiile SUA–Israel sunt, de asemenea, un studiu de caz pentru dezbaterea dintre realişti şi idealişti în ceea ce priveşte politica externă. Relațiile apropiate ale Americii cu Israelul se bazează pe interes național şi pe crezul moral că Statele Unite trebuie să sprijine regimurile similare cu cel american. Această a doua idee a stârnit, desigur, o intensă dispută filosofică. În tabăra idealistă sunt cei care se concentrează pe tipul de regim pe care îl are Israelul: o insulă de democrație într-o mare de autocrații. Dar sunt şi cei care spun că, din cauza tratamentului pe care îl aplică palestinienilor, Israelul a renunțat la orice pretenții morale. În tabăra realiştilor sunt cei care susțin că Israelul stă în calea unor relații mai bune cu arabii, şi cei care spun că aceştia sunt aliați în războiul împotriva terorismului.

Dacă există un loc în care să fie mai dificilă găsirea unui traseu coerent care să încorporeze atât interesele strategice, cât şi pe cele morale, eu nu mi-l pot închipui. Dar pentru a înțelege cu adevărat complexitatea situației, trebuie să ne întoarcem în timp.

Dată fiind vechimea Orientului Mijlociu, este un caz fericit că înțelegerea geografiei politice contemporane nu ne cere să ne întoarcem în timp decât până în secolul al XIII-lea. Aceasta era perioada când Imperiul Bizantin se afla în declin, iar controlul regiunilor din jurul Mării Negre şi din estul Mediteranei a trecut sub comanda turcilor otomani. În 1453, turcii

cuceriseră Constantinopolul şi până în secolul al XVI-lea o mare parte din teritoriul care fusese odată cucerit de Alexandru cel Mare. Cea mai mare parte din Africa de Nord, Grecia şi Peninsula Balcanică, precum şi zona care se întinde de-a lungul ţărmului nordic al Mării Mediterane, s-a aflat sub control otoman din vremea lui Columb şi până în secolul XX.

Toate acestea s-au sfârşit în momentul în care otomanii, care se aliaseră cu Germania, au fost învinşi în Primul Război Mondial. Prada a ajuns în mâna învingătorilor, aceasta incluzând provincia otomană numită Siria. O înţelegere secretă pe timp de război între englezi şi francezi, Acordul Sykes-Picot, împărţea acest teritoriu între cei doi aliaţi printr-o linie care se întindea de la muntele Hermon înspre vest, către mare. Zona din nord avea să fie plasată sub control francez, iar cea din sud, sub comanda Marii Britanii. Împărţirile ulterioare au dat naştere nu numai Siriei moderne, ci şi Libanului, Iordaniei şi Israelului.

Francezii doreau să reprezinte o influenţă în regiune încă din epoca lui Napoleon. Făcuseră, de asemenea, o promisiune să apere creştinii arabi din zonă împotriva majorităţii musulmane a populaţiei. În timpul unui război civil care a fost purtat în regiune în anii 1860, francezii s-au aliat cu facţiuni care îşi creaseră legături cu Franţa. Parisul voia să menţină alianţele, aşa că în anii 1920, când francezii au ajuns în sfârşit să deţină controlul, au transformat regiunea predominant maronită (creştină) a Siriei într-o ţară separată, denumind-o după elementul topografic dominant, munţii Liban. Ca stat, Libanul nu avea nici o realitate anterioară. Singura trăsătură care unea populaţia era o anumită afinitate faţă de Franţa.

Zona britanică din sud a fost împărţită în mod similar prin nişte linii arbitrare. În timpul Primului Război Mondial, clanul musulman al haşemiţilor care conducea regiunea Hejaz, din partea vestică a peninsulei Arabia, îi sprijinise pe britanici. Ca răsplată, Marea Britanie promisese instalarea acestei grupări în fruntea Arabiei după război. Dar Londra făcuse promisiuni şi altor triburi. Un clan rival, saudiţii, aşezaţi în Kuwait, pornise război împotriva turcilor în 1900, încercând să preia controlul asupra părţilor estice şi centrale ale peninsulei Arabia. Într-o luptă care s-a pornit la scurt timpul după Primul Război Mondial, saudiţii i-au învins pe haşemiţi, aşa că britanicii le-au dat Arabia lor – de aici, Arabia Saudită de astăzi. Haşemiţii au primit ca premiu de consolare Irakul, al cărui control l-au deţinut până în 1958, când au fost răsturnaţi de la putere printr-o lovitură militară.

Haşemiții rămaşi în Arabia au fost mutați într-o zonă dinspre nord, de-a lungul malului estic al fluviului Iordan. Concentrat în jurul oraşului Amman şi fără vreo identitate evidentă, acest nou protectorat a devenit cunoscut ca Transiordania, adică „de cealaltă parte a fluviului Iordan“. După ce britanicii s-au retras în 1948, Transiordania a devenit Iordania de astăzi, o țară care, precum Libanul şi Arabia Saudită, nu a existat înainte.

La vest de fluviul Iordan şi la sud de muntele Hermon se afla o altă regiune care fusese odată un district administrativ al Siriei Otomane. O mare parte din acesta era numită Filistin, fără îndoială după filisteni, al căror erou, Goliat, se luptase cu David, cu mii de ani în urmă. Britanicii au luat cuvântul *Filistin*, l-au trecut prin greaca veche şi au dat numele acestei noi regiuni: Palestina. Capitala era la Ierusalim, iar locuitorii s-au numit de atunci înainte palestinieni.

Nici una dintre aceste frânturi nu era o națiune, în sensul deținerii unei istorii sau identități comune, cu excepția Siriei, care îşi revendica o descendență ajungând până în vremurile biblice. Libanul, Iordania şi Palestina erau invenții franceze şi britanice, menite să le aducă avantaje politice. Istoria națională nu ajungea decât până la domnul Sykes şi domnul Picot şi la câteva înşelătorii britanice în Arabia.

Ceea ce nu înseamnă că locuitorii nu aveau o anumită conexiune istorică cu țara în care locuiau. Chiar dacă nu era patria lor, teritoriul le oferea cu siguranță un cămin, dar chiar şi aici lucrurile sunt complicate. Sub conducerea otomană, dreptul de proprietate asupra pământului, mai ales în Palestina, se împărțea printr-un sistem semifeudal, cu proprietari absenteişti care primeau arendă de la *felaheen*, sau țărani, cei care munceau, de fapt, pământul.

Aici, au intrat în scenă evreii. Membri ai diasporei europene veniseră în această regiune încă din anii 1880, alăturându-se comunităților evreieşti relativ mici, care deja se aflau acolo (şi în majoritatea regiunilor arabe) de secole întregi. Această imigrație era parte a unei mişcări sioniste, care – motivată de ideea europeană a statului-națiune – intenționa să creeze o patrie evreiască în regiunea pe care evreii o controlaseră ultima oară în vremurile biblice.

Evreii au venit în număr mic şi s-au aşezat pe pământurile cumpărate din fondurile adunate de evreii din Europa. Adeseori, aceste pământuri erau cumpărate de la moşierii absenteişti, care le vindeau de sub arendaşii lor arabi. Din punctul de vedere al evreilor, aceasta era o achiziție legitimă de

terenuri. Din punctul de vedere al arendaşilor, era un atac direct asupra mijloacelor lor de trai, precum şi o evacuare de pe pământurile pe care familiile lor lucraseră de generaţii întregi. Pe măsură ce soseau din ce în ce mai mulţi evrei, cumpărarea terenurilor, ale căror titluri de proprietate erau oricum dubioase de multe ori, a devenit şi mai lipsită de scrupule şi încă şi mai intruzivă.

Deşi arabii îi priveau în general (dar nu la modul universal) pe evrei ca pe nişte invadatori străini, nu cădeau de acord în ceea ce priveşte un aspect poate chiar mai important: cui datorau locuitorii Palestinei supunere?

Sirienii priveau Palestina la fel cum priveau Libanul şi Iordania – ca o parte integrantă a Siriei. Se opuneau independenţei palestiniene, la fel cum se opuneau existenţei unui stat evreiesc independent, din acelaşi motiv pentru care se opuneau independenţei Libanului şi Iordaniei: pentru ei, acordul Sykes-Picot era o încălcare a vechii integrităţi teritoriale a Siriei.

Haşemiţii, veniţi din peninsula Arabia, aveau probleme încă şi mai mari cu palestinienii. Haşemiţii erau, totuşi, un trib arab, strămutat pe malul răsăritean al Iordanului. După plecarea britanicilor, în 1948, au intrat automat în stăpânirea a ceea ce astăzi se numeşte Cisiordania. Împărtăşind etnia arabă şi credinţa musulmană cu palestinenii, care erau băştinaşi, această populaţie strămutată era profund diferită cultural şi istoric. De fapt, cele două grupări erau întru câtva ostile una faţă de alta. Haşemiţii (acum iordanieni) erau de părere că Palestina le aparţinea de drept, cel puţin partea rămasă după ce Israelul şi-a obţinut independenţa. Într-adevăr, din momentul în care evreii au început să devină mai numeroşi şi mai puternici în Palestina, conducătorii haşemiţi ai Iordaniei i-au privit pe aceşti noi emigranţi din Europa de Est, şi nu numai, ca pe nişte aliaţi împotriva palestinienilor indigeni.

La sud-vest de Israel se aflau egiptenii, care în diferite momente ale istoriei se aflaseră sub stăpânirea Franţei şi a Marii Britanii, precum şi a otomanilor. În 1956 s-au confruntat cu o lovitură de stat militară, care l-a adus la putere pe Gamal Abdel Nasser. Nasser s-a opus existenţei Israelului, dar avea o viziune foarte diferită asupra palestinienilor. Visul lui Nasser era crearea unei singure naţiuni arabe, o Republică Arabă Unită, vis pe care l-a împlinit prin uniunea de scurtă durată cu Siria. Pentru el, toate statele din lumea arabă erau produse ilegitime ale imperialismului şi trebuiau să se unească, sub conducerea celei mai mari şi mai puternice ţări arabe, Egiptul.

În acel context Palestina nu putea exista, iar palestinienii erau, pur şi simplu, arabi care ocupau o bucată de pământ cu graniţe prost trasate.

Toate statele arabe din regiune, cu excepţia Iordaniei, voiau atunci distrugerea Israelului, dar nimeni nu sprijinea şi nici nu vehicula măcar ideea unei Palestine independente. Fâşia Gaza, ocupată de Egipt în timpul războiului israelian de independenţă din 1948, a fost administrată ca provincie egipteană pentru următorii douăzeci de ani. Cisiordania rămânea parte a Iordaniei. Sirienii voiau ca întreaga Iordanie şi Palestina să le fie înapoiate, împreună cu Libanul. Aceasta era o chestiune destul de complicată în sine, dar în 1967, Războiul de Şase Zile a mai bulversat o dată situaţia.

În 1967, Egiptul a expulzat forţele ONU pentru menţinerea păcii din peninsula Sinai şi a remilitarizat-o. Egiptenii au făcut o blocadă în strâmtorile Tiran şi Bab el-Mandeb, izolând portul Eliat de Marea Roşie. Ca răspuns, israelienii nu i-au atacat doar pe egipteni, ci şi Cisiordania, care înconjura Ierusalimul, şi platoul Golan din Siria, care înconjurase aşezările israelite.

Succesul Israelului, care includea ocuparea Iordaniei la vest de fluviu, a transformat întreaga regiune. Deodată, un număr mare de arabi palestinieni revoltaţi se aflau sub conducerea unui stat israelian. Intenţia iniţială a Israelului însemna înapoierea zonelor cucerite pentru un acord de pace cu statele vecine. Însă la o întrunire care a avut loc la Khartoum după războiul din 1967, statele arabe au răspuns cu celebrele „trei nu-uri“: nu negocierilor, nu recunoaşterii şi nu păcii. În acest punct, ocupaţia israelienilor asupra acestor regiuni foste palestiniene a devenit permanentă.

Tot în acest moment, palestinienii au fost percepuţi pentru prima dată ca o naţiune separată. Egiptenii sponsorizaseră un grup cunoscut ca Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei şi au instalat la conducerea sa un tânăr pe nume Yasser Arafat. Nasser încă păstra ideea unei federaţii arabe, dar nici o altă naţiune nu a fost de acord să îi accepte conducerea. Nasser nu era pregătit să se supună nimănui altcuiva, ceea ce însemna că OEP şi organizaţiile componente, precum al-Fatah, rămăseseră automat singurele care sprijineau ideea unui stat palestinian.

Iordanienii erau încântaţi că palestinienii trăiau pe un teritoriu israelian, reprezentând o problemă a Israelului. Erau, de asemenea, încântaţi să recunoască OEP ca reprezentant al poporului palestinian şi la fel de încântaţi că israelienii nu îi lăsau pe palestinieni să-şi obţină independenţa.

Sirienii îşi sprijineau propriile organizaţii, precum Frontul Popular de Eliberare a Palestinei, care susţinea că Israelul ar trebui distrus şi că Palestina ar trebui anexată Siriei. Aşa că recunoaşterea naţionalismului palestinian de către arabi nu era nici universală, nici favorabilă. Într-adevăr, sprijinul arab pentru palestinieni părea să crească în raport cu distanţa la care arabii se aflau de Palestina.

Ar trebui să reiasă clar din această descriere sumară că disputa morală încinsă cu privire la drepturile Israelului, cu care orice preşedinte american va trebui să se confrunte, este extrem de complexă. Pe lângă dislocările masive de populaţie care au survenit în urma creării Israelului modern, imigrarea evreilor europeni nu a însemnat distrugerea naţiunii palestiniene, pentru că aceasta nici nu a existat vreodată. Identitatea naţională palestiniană s-a născut, de fapt, doar din rezistenţa în faţa ocupaţiei israeliene după 1967. Şi ostilitatea faţă de revendicările naţionale palestiniene a fost la fel de intensă din partea arabilor, ca şi din cea a evreilor. Politica externă israeliană a fost conturată de aceste realităţi şi a profitat de ele pentru a impune ordinea politică actuală în regiune. Dar indiferent care a fost situaţia în trecut, astăzi există cu siguranţă o naţiune palestiniană conştientă de sine, iar acesta este unul dintre lucrurile care vor determina cursul politicii americane în regiune.

În afară de gestionarea acestei istorii incredibil de încurcate, care apasă asupra oricărei judecăţi morale, strategia Statelor Unite din regiune trebuie să ţină cont de alte două adevăruri fundamentale. În primul rând, indiferent de revendicările istorice ale israelienilor, din punctul de vedere al secolului XX, evreii au fost colonişti de pe alt continent, care au dislocat populaţia indigenă. Este, însă, o problemă spinoasă pentru americani, care au îndepărtat propria populaţie indigenă într-un mod încă şi mai hotărât, neputând acum să ridice un argument moral împotriva uzurpării pământului palestinian de către Israel şi a maltratării populaţiei indigene.

Un argument moral mai puternic este cel adus de Roosevelt pentru a sprijini Franţa şi Anglia împotriva Germaniei naziste. Israelul (inclusiv Cisiordania şi Fâşia Gaza) este o ţară democratică, iar SUA reprezintă „arsenalul democraţiei“. Ceea ce înseamnă că SUA au o relaţie specială cu statele democratice, precum şi obligaţii care depăşesc nivelul geopolitic. Aşadar, Statele Unite trebuie să sprijine Israelul democratic fără nici un alt motiv şi chiar fără consideraţii geopolitice.

Realiştii nu ar fi de acord. Ei ar spune că pretenţiile morale emise de oricare dintre părţi nu au nici o legătură cu Statele Unite şi că acestea trebuie să-şi adapteze politica la interesele naţionale. Totuşi, aşa cum am explicat, urmărirea unui interes naţional fără referire la un scop moral face interesul naţional să pară superficial şi incomplet. Şi, mai important, definirea în termeni proprii a interesului naţional în regiune este extrem de dificilă. Călăuzirea morală trebuie să existe, dar ea arată în multe direcţii. Urmărirea interesului naţional este mai puţin evidentă decât ar putea părea.

Moralitatea care-şi trage seva din revendicările istorice poate fi modificată pentru a se potrivi în context şi este modificată de fiecare tabără. O judecată morală simplă nu se ocupă de realităţile efective, şi obţinerea unei poziţii morale coerente este uimitor de dificilă. Iar tabăra realistă este extrem de greu de înţeles. Aşa că întrebarea este: cum plasăm în context o politică externă care să servească scopului moral şi interesului naţional în următorul deceniu? Pentru a afla răspunsul, trebuie să luăm în considerare istoria relaţiei dintre Israel şi Statele Unite.

Statele Unite şi Israelul

Statele Unite au recunoscut independenţa Israelului în 1948, dar cele două ţări nu au fost aliate în nici un sens al cuvântului. În timp ce SUA au recunoscut întotdeauna dreptul Israelului de a exista, acest lucru nu a constituit niciodată subiect cu adevărat important în politica Statelor Unite. În 1948, atunci când Israelul a devenit realitate, interesul american principal era limitarea influenţei Uniunii Sovietice, iar atenţia Americii se concentra în primul rând asupra Turciei şi a Greciei. Grecia se confrunta cu insurgenţele comuniştilor. Atât Grecia, cât şi Turcia erau în acelaşi timp ameninţate din exterior de Uniunea Sovietică. Pentru Statele Unite, Turcia era statul-cheie al regiunii. O singură strâmtoare îngustă din Turcia, Bosforul, ţinea flota Uniunii Sovietice blocată în Marea Neagră, neputând să pătrundă în forţă în Marea Mediterană. Dacă acea strâmtoare ar fi căzut în mâinile sovieticilor, aceştia ar fi putut să lanseze o provocare la adresa puterii americanilor şi să ameninţe sudul Europei.

Obstacolul major al strategiei Statelor Unite din Orientul Mijlociu îl reprezenta încercarea Franţei şi a Marii Britanii de a restabili în regiune influenţa pe care o avuseseră înainte de al Doilea Război Mondial. Căutând să dezvolte legături mai strânse cu lumea arabă, sovieticii puteau să exploateze – şi chiar au făcut-o – acţiunile europenilor. Situaţia a culminat

în anul 1956, după ce Nasser a preluat puterea şi a naţionalizat Canalul Suez.

Nici britanicii, nici francezii (care luptau să suprime o revoltă anticolonială în Algeria şi se străduiau să-şi recapete influenţa în Liban şi Siria) nu voiau ca Egiptul să controleze canalul. Cu atât mai puţin Israelul. În 1956, cele trei naţiuni au întocmit un plan pentru o invazie israeliană asupra Egiptului, dar apelând la un subterfugiu. Odată ce Israelul ajungea la canal, forţele britanice şi franceze urmau să intervină, preluând controlul asupra acestuia pentru a-l proteja de invazia Israelului şi de potenţialul conflict cu Egiptul. Era una dintre acele idei care probabil par să aibă sens atunci când le notezi pe un şerveţel după ce ai băut câteva pahare.

Din perspectiva americanilor, aventura nu era numai sortită eşecului, dar avea să arunce Egiptul în tabăra Uniunii Sovietice, oferindu-i un aliat puternic şi plasat strategic. Întrucât orice ar fi ajutat la creşterea puterii sovietice era inacceptabil pentru Statele Unite, administraţia Eisenhower a intervenit împotriva stratagemei din jurul Canalului Suez, forţând Franţa şi Marea Britanie să se retragă şi restrângând Israelul la graniţele din 1948. La finalul anilor 1950, relaţiile dintre Statele Unite şi Israel erau cât se poate de reci.

Problema strategică a Israelului consta în faptul că necesităţile sale de securitate naţională depăşeau întotdeauna propria bază industrială şi militară. Cu alte cuvinte, având în vedere ameninţările din partea Egiptului şi Siriei, şi posibil şi a Iordaniei, ca să nu mai vorbim despre Uniunea Sovietică, nu putea produce armele de care avea nevoie pentru a se apăra. Pentru a asigura o sursă stabilă de armament, avea nevoie de un protector străin important.

Primul protector al Israelului a fost Uniunea Sovietică, aceasta privind Israelul ca pe o putere antibritanică cu care s-ar fi putut alia. URSS furniza arme Israelului prin intermediul Cehoslovaciei, dar această relaţie s-a degradat în scurt timp. Apoi Franţa, care încă purta lupte în Algeria, i-a înlocuit pe sovietici în rolul de binefăcător al Israelului. Ţările arabe îi sprijineau pe rebelii algerieni, astfel că era în interesul Franţei să aibă un Israel puternic alături. Aşa că francezii au oferit Israelului avioane, tancuri şi tehnologia de bază pentru producerea propriilor arme nucleare.

În acest moment, SUA încă priveau Israelul ca pe un pion prea mic în imaginea strategică de ansamblu. După criza Canalului Suez, însă, SUA au început să-şi regândească relaţiile strategice. Americanii interveniseră în

favoarea Egiptului în cazul Suez, dar cu toate astea, egiptenii s-au mutat în tabăra sovietică. Francezii şi britanicii lăsaseră în urmă o serie de regimuri, mai ales în Siria şi Irak, care sufereau de o instabilitate inerentă şi erau extrem de susceptibile față de doctrina nasserită de naționalism arab de orientare militară. Siria începuse să se îndrepte spre latura sovietică încă din 1956, dar în 1963, o lovitură de stat militară de stânga i-a definit poziția. O lovitură similară a venit în acelaşi an în Irak.

Până în anii 1960, susținerea americană pentru arabi începuse să pară o idee destul de neinspirată. În ciuda faptului că singurul sprijin pe care americanii îl ofereau Israelului erau alimentele, lumea arabă devenise puternic antiamericană. Sovieticii se pregăteau să finanțeze proiecte pe care SUA nu aveau de gând să le finanțeze, iar modelul sovietic era mai atractiv pentru socialiştii arabi. SUA au păstrat distanța o vreme, încântate să lase Franța să-şi continue relațiile cu Tel Avivul. Dar atunci când americanii au început să furnizeze sisteme antiaeriene regimurilor antisovietice din regiune, Israelul se afla şi el pe listă.

În 1967, Charles de Gaulle a încheiat războiul din Algeria şi a revenit la relațiile precedente dintre Franța şi lumea arabă, nedorind ca Israelul să-şi atace vecinii. Când israelienii au nesocotit cerințele lui şi au pornit Războiul de Şase Zile, au pierdut accesul la armamentul francez. Victoria Israelului asupra vecinilor arabi din conflictul din 1967 a declanşat acțiuni pro-israeliene din partea americanilor, care se împotmoliseră în Vietnam; israelienii păreau a oferi un model de luptă rapidă, decisivă, care a reînsufleți spiritul american. Israelienii au mizat pe acel sentiment pentru a atrage în mod agresiv simpatia Statelor Unite.

Preocupat de Războiul din Vietnam şi de opinia publică, Lyndon Johnson privea aprecierea exaltată a publicului american față de succesele militare israeliene ca fiind utilă în două moduri. În primul rând, generarea de sprijin pentru un alt război ar fi putut întări sprijinul pentru Războiul din Vietnam. În al doilea rând, victoria Israelului întărise o mână sovietică deja puternică asupra Egiptului şi Siriei, făcând din Israel un aliat util. A apărut, aşadar, o bază strategică pentru relațiile dintre SUA şi Israel. Sovieticii pătrunseseră în Siria şi Irak la mijlocul anilor 1960 şi dezvoltau deja armatele ambelor țări. Strategia sovieticilor pentru a face față situației în care se aflau, înconjurați de aliați ai americanilor, era de a-i ocoli, recrutându-şi aliați din spatele acestora şi încercând apoi să crească presiunea politică şi militară asupra lor. Turcia, care fusese tot timpul în centrul strategiei Statelor Unite,

ar fi fost un aliat-cheie pentru URSS, la fel cum ar fi fost şi pentru americani. Loviturile de stat din Siria şi Irak – dinainte de 1967 – acutizaseră problemele strategice ale Statelor Unite. Turcia era acum la mijloc între puternica Uniune Sovietică, în nord, şi doi sateliți sovietici, în sud. Dacă sovieticii îşi plasau trupele în Irak şi Siria, Turcia ar fi fost amenințată şi, împreună cu ea, ar fi picat întreaga strategie americană de blocare a Uniunii Sovietice.

Israelienii reprezentau acum un avantaj strategic, permițând Statelor Unite să avanseze la rândul lor. Pentru a imobiliza forțele irakiene, SUA au înarmat Iranul, important în sine pentru că avea o graniță comună cu sovieticii. Israelul nu se învecina cu URSS, dar avea graniță cu Siria, iar un Israel proamerican ar fi ajutat la imobilizarea sirienilor şi la creşterea riscului şi complexității unei descinderi sovietice în Siria. În plus, Israelul se opunea Egiptului. Sovieticii nu doar înarmau Egiptul, ci se foloseau şi de portul egiptean Alexandria ca bază navală, care ar fi putut deveni o amenințare pentru Flota a Şasea americană din Marea Mediterană.

În ciuda părerii generale, Egiptul şi Siria nu au devenit state prosovietice din cauza sprijinului acordat de Statele Unite israelienilor. De fapt, a fost exact pe dos. Răzgândirea egiptenilor şi lovitura de stat din Siria s-au întâmplat înainte ca America să înlocuiască Franța în postul de furnizor de armament pentru Israel, o schimbare care a avut loc, de fapt, ca răspuns la politica egipteană şi la cea siriană. Odată ce Egiptul şi Siria s-au raliat URSS, înarmarea Israelului a devenit o soluție ieftină pentru ținerea în frâu a forțelor egiptene şi siriene, obligându-i în acelaşi timp pe sovietici să treacă în defensivă în acele țări. Această mişcare a asigurat Marea Mediterană pentru Statele Unite şi a ridicat din presiunea asupra Turciei. În acest punct, din motive strategice, şi nu morale, SUA au început să trimită masiv ajutoare în Israel.

Stategia americană a funcționat. Egiptenii i-au alungat pe sovietici în 1973 şi au semnat un tratat de pace cu Israelul în 1978. În timp ce sirienii au rămas prosovietici, alungarea forțelor sovietice din Egipt a scăzut amenințarea sovietică asupra Mării Mediterane. Cu toate acestea, o altă amenințare se ivise între timp: terorismul palestinian.

OEP fusese concepută de Nasser ca parte a luptei sale cu monarhiile din peninsula Arabia, un efort pentru răsturnarea caselor regale şi integrarea lor în Republica sa Arabă Unită. Serviciile sovietice de spionaj, care urmăreau slăbirea Statelor Unite contribuind la instabilitatea din Arabia, au antrenat şi

plasat agenți OEP. Situația devenise critică în septembrie 1970, când Yasser Arafat a organizat o revoltă împotriva liderilor haşemiți din Iordania, aliați-cheie pentru americani şi aliați secreți ai Israelului. În acelaşi timp, Siria şi-a mutat diviziile blindate la sud, în Iordania, cu scopul evident de a crea haos şi de a face simțită autoritatea siriană. Aviația israeliană a intervenit pentru a-i bloca pe sirieni, în timp ce SUA au adus pe calea aerului trupe palestiniene pentru a sprijini forțele iordaniene în încercarea de a stinge revoltele. Aproape 10000 de palestinieni au fost uciși în timpul conflictului, iar Arafat s-a refugiat în Liban.

Conflictul s-a aflat la originea grupului cunoscut ca Septembrie Negru care, printre altele, se face responsabil de masacrul atleților israelieni de la Olimpiada din München din 1972. Septembrie Negru era arma secretă a mişcării Fatah, condusă de Arafat, dar importanța sa consta îndeosebi în faptul că servea în acelaşi timp intereselor sovietice în Europa. În timpul anilor 1970, sovieticii organizaseră o campanie de destabilizare, mobilizând grupări teroriste în Franța, Italia şi Germania, printre altele, şi sprijinind organizații precum Armata Republicană Irlandeză.

Palestinienii au devenit o forță principală în această „internațională teroristă“, o situație care a apropiat şi mai mult Statele Unite şi Israelul. Pentru a preveni destabilizarea NATO, SUA plănuiau să desființeze organizațiile teroriste finanțate de Uniunea Sovietică, ai căror membri erau antrenați în Libia şi Coreea de Nord. Israelienii erau interesați să distrugă mijloacele palestinienilor de a activa sub acoperire. CIA şi Mossadul, serviciul extern de informații al Israelului, au cooperat intens în următorii douăzeci de ani pentru a suprima mişcările teroriste, care nu au slăbit în intensitate până la mijlocul anilor 1980, când sovieticii au adoptat o politică mai împăciuitoare cu privire la Occident. În acest timp, CIA şi Mossadul au cooperat pentru a asigura peninsula Arabia împotriva operațiunilor URSS şi Organizației pentru Eliberarea Palestinei.

Prăbuşirea Uniunii Sovietice – şi, desigur, schimbarea de paradigmă în politică survenită după moartea lui Leonid Brejnev – a schimbat dramatic această dinamică. Turcia nu mai era amenințată. Egiptul era o națiune slabă, în declin, care nu mai reprezenta vreun pericol pentru Israel şi se arăta destul de ostilă față de Hamas. Fondat în 1987, Hamas era un derivat al Frăției Musulmane care amenințase regimul preşedintelui egiptean Hosni Mubarak. Siria era izolată şi îşi îndrepta toată atenția asupra Libanului. Iordania era acum, în multe privințe, protejata Israelului. Amenințarea din

partea mişcării laice, socialiste palestiniene care crease OEP şi care sprijinise mişcările teroriste din Europa a scăzut simțitor. Ajutorul oferit de Statele Unite Israelului a rămas constant în timp ce economia Israelului s-a dezlănțuit. În 1974, când ajutoarele au început să vină în cantități substanțiale, acestea au reprezentat 21% din produsul intern brut israelian. Astăzi, reprezintă aproximativ 1,4%, conform Congressional Research Office.

Din nou, este vital să înțelegem că parteneriatul între SUA şi Israel nu a generat atitudinea de antiamericanism din lumea arabă, ci a rezultat din aceasta. Interesele care au legat Israelul de Statele Unite din 1967 până în 1991 erau clare şi substanțiale. La fel de important de înțeles este şi faptul că, din 1991 încoace, fundamentul acestei relații a fost mult mai neclar. În situația curentă, este necesar să ne întrebăm de ce are nevoie SUA de la Israel şi, desigur, de ce are Israelul nevoie de la Statele Unite. Gândindu-ne la politica externă americană în decursul următorilor zece ani, este, de asemenea, vital să ne întrebăm cât de apropiată trebuie să fie relația Americii cu Israelul, pentru a servi intereselor naționale.

În ceea ce priveşte problema morală a drepturilor israelienilor şi palestinienilor, istoria este marcată de haos. Afirmația că evreii nu au nici un drept în Palestina poate fi argumentată numai dacă eşti pregătit să susții că europenii nu au nici un drept în America sau în Australia. În acelaşi timp, există o diferență evidentă între dreptul Israelului de a exista şi dreptul Israelului de a ocupa teritoriul unui mare număr de palestinieni care nu doresc acest lucru. Pe de altă parte, cum poți cere Israelului să cedeze controlul atunci când un mare număr de palestinieni nu recunosc dreptul Israelului de a exista. Disputa morală devine amețitoare şi nu poate reprezenta un fundament pentru politica externă a nici uneia dintre părți. Ideea ca americanii să sprijine Israelul pentru că sprijină democrația, în general, reprezintă un argument mult mai persuasiv, dar chiar şi acesta trebuie trecut prin sita interesului național. Şi trebuie ținut minte că Statele Unite au fost cel puțin inconsecvente în aplicarea acestui principiu.

Israelul contemporan

Astăzi, Israelul este în siguranță, din punct de vedere strategic. A devenit puterea dominantă între statele vecine, creând un echilibru regional de putere între vecinii săi, care se bazează pe ostilitate reciprocă, dar şi pe dependența unora dintre ei față de Israel.

De departe cel mai important element din sistem este Egiptul, care reprezenta odată cea mai mare ameninţare strategică la adresa Israelului. Decizia egiptenilor din anii 1970, conform căreia ostilităţile faţă de Israel şi susţinerea Uniunii Sovietice nu erau în favoarea lor, a dus la semnarea unui tratat de pace, în urma căruia zona Sinai a fost demilitarizată, ceea ce a împiedicat forţele egiptene şi israeliene să intre în conflict. În lipsa unei ameninţări militare din partea Egiptului, Israelul era în siguranţă, pentru că Siria, luată separat, nu reprezenta un pericol real.

Pacea dintre Egipt şi Israel a părut întotdeauna fragilă, dar este de fapt fondată pe forţe geopolitice foarte puternice. Egiptul nu poate învinge Israelul, atât din motive geografice, cât şi tehnologice. Pentru a înfrânge Israelul, Egiptul ar trebui să creeze un sistem logistic prin regiunea Sinai, care să susţină sute de mii de trupe, un sistem dificil atât de construit, cât şi de apărat.

Israelienii nu pot înfrânge Egiptul, şi nici nu pot susţine un război lung de uzură. Pentru a câştiga, ar avea nevoie de o victorie rapidă, pentru că Israelul are o armată mică şi trebuie să strângă combatanţi din rândul populaţiei civile, acţiune ce nu poate fi susţinută pe o perioadă lungă de timp. Chiar şi în 1967, când victoria a venit după câteva zile, nevoia de oameni a paralizat economia israeliană. Chiar dacă Israelul ar fi putut învinge armata egipteană, nu ar fi putut ocupa regiunea ce reprezenta inima Egiptului, bazinul Nilului. Această regiune adăposteşte peste 70 de milioane de oameni, iar armata israeliană pur şi simplu nu dispunea de resurse suficiente pentru a se gândi măcar la cucerirea ei.

Ca urmare a acestui impas, Egiptul şi Israelul ar risca mult şi ar câştiga puţin luptând unul împotriva celuilalt. În plus, ambele guverne se luptă acum împotriva aceloraşi forţe islamice. Regimul egiptean de astăzi îşi trage seva din revoluţia militară, laică şi socialistă a lui Gamal Abdel Nasser. Regimul nu a fost niciodată islamist şi a fost întotdeauna atacat de musulmanii convinşi, mai ales de cei care se strânseseră în jurul Frăţiei Musulmane, organizaţia sunnită reprezentând cea mai importantă forţă care se opune tuturor regimurilor recunoscute din lumea arabă. Egiptenii au reprimat această grupare. Ei se tem că un succes din partea Hamas ar destabiliza propriul regim. Aşadar, oricâte ar fi avut de comentat la adresa politicii Israelului cu privire la Palestina, împărtăşeau ostilitatea Israelului faţă de Hamas şi lucrau activ pentru a nu lăsa această grupare să iasă din Fâşia Gaza.

Acordul israelienilor cu Egiptul este, de fapt, cea mai importantă relație pe care o au. Atâta vreme cât Egiptul rămâne aliniat Israelului, securitatea naturală a Israelului este asigurată, pentru că nici o altă alianță a țărilor vecine nu o poate amenința. Chiar dacă regimul laic al lui Nasser a căzut, va mai dura cel puțin o generație până când Egiptul va putea reprezenta o amenințare, şi atunci numai sub patronajul unei puteri majore.

Nici Iordania nu reprezintă o amenințare pentru Israel, chiar dacă fluviul Iordan este cea mai vulnerabilă graniță a Israelului. Are o lungime de câteva sute de kilometri, iar distanța dintre acea frontieră şi coridorul Tel Aviv-Ierusalim este mai mică de 80 de kilometri. În orice caz, armata iordaniană, împreună cu serviciul de informații, păzesc această frontieră pentru Israel, o situație neobişnuită, care există din două motive.

Primul este ostilitatea dintre iordanieni şi palestinieni, o amenințare pentru regimul haşemit; israelienii servesc interesele iordaniene din domeniul siguranței naționale, ținându-i în şah pe palestinieni. Al doilea este că iordanienii sunt prea puțini şi prea uşor de învins de către israelieni pentru a reprezenta vreun pericol. Singurul caz în care frontiera de pe fluviul Iordan ar putea fi amenințată ar fi dacă o țară străină (cel mai probabil Irak sau Iran) şi-ar staționa trupe de-a lungul acelei linii. Întrucât deşertul separă fluviul Iordan de aceste țări, amplasarea şi aprovizionarea trupelor ar reprezenta nişte sarcini dificile. Dar mai mult decât atât, o asemenea desfăşurare de forțe ar însemna sfârşitul conducerii haşemite în Iordania, care ar face orice pentru a preveni o asemenea mişcare şi ar fi sprijinită de israelieni. Israelul şi Iordania sunt, astfel, precum nişte gemeni siamezi.

Rămâne doar Siria, care nu reprezintă un pericol în sine pentru Israel. Trupele sale sunt mai puțin numeroase decât cele complet mobilizate de care dispune Israelul, iar zonele în care ar putea ataca sunt prea strâmte pentru a putea fi exploatate eficient. Dar, mult mai important, Siria este o țară orientată către vest, aşadar către Liban, pe care nu îl percepe doar ca aparținându-i, ci şi ca locul cu care elita sa conducătoare, alawiții, are o profundă legătură istorică.

Libanul este interfața lumii arabe nordice cu Marea Mediterană. Băncile şi piața imobiliară din Beirut, precum şi piața drogurilor şi contrabanda din valea Beeka, prezintă un interes practic mult mai mare pentru sirieni decât orice pretenție că Siria Otomană le aparține lor. Interesul lor practic este de a domina şi de a integra neoficial Libanul în economia lor națională.

În urma acordurilor de la Camp David, dintre Egipt şi Israel, din 1978, confruntându-se cu ostilitatea Irakului, sirienii s-au trezit izolaţi în regiune. Erau, în acelaşi timp, ostili mişcării Fatah conduse de Arafat, până-ntr-acolo încât au invadat Libanul în 1975 pentru a se lupta cu palestinienii. În orice caz, au înţeles că sunt în pericol. Revoluţia iraniană din 1979 a creat o nouă relaţie, distantă, este drept, care le-a permis sirienilor să-şi mărească puterea asupra Libanului, folosind resursele ideologice şi financiare ale Iranului. În anii 1980, după o altă invazie a Libanului, de data aceasta israeliană, a fost formată o miliţie antiisraeliană, numită Hezbollah. Dintr-un anumit punct de vedere, Hezbollah este pur şi simplu o parte a constelaţiei politice libaneze. Din alt punct de vedere, este o forţă creată pentru a lupta împotriva Israelului. Dar în schimbul libertăţii de acţiune asupra Libanului pe care a primit-o din partea Israelului, Siria şi-a asumat datoria de a înfrâna acţiunile Hezbollah împotriva israelienilor. Această înţelegere a fost anulată în 2006, când SUA au alungat trupele siriene din Liban, ca pedeapsă pentru sprijinul acordat jihadiştilor în Irak. Ca urmare, Siria a renunţat la orice promisiune pe care o făcuse Israelului.

Cu cât intrăm mai mult în detalii, cu atât mai ameţitoare şi mai ambiguă devine situaţia acestei regiuni, aşa că este nevoie de un sumar al relaţiilor strategice. Între Israel şi Egipt, respectiv Iordania, domneşte pacea, o pace durabilă, bazată pe interese comune considerabile. Cum Egiptul şi Iordania s-au aliniat Israelului, Siria a rămas izolată, slăbită, şi nu mai reprezintă vreun pericol. Hezbollahul este, însă, o ameninţare, dar nu una suficient de importantă pentru a îngrijora Israelul.

Principala ameninţare la adresa Israelului vine din interiorul graniţelor sale: ostilitatea palestinienilor aflaţi sub ocupaţie. Dar deşi principala lor armă, terorismul, este uneori extrem de dureroasă, nu ar putea vreodată să-i distrugă pe israelieni. Statul israelian nu este în primejdie nici atunci când intră în ecuaţie Hezbollahul şi alte forţe externe, în parte pentru că resursele pe care le au la dispoziţie acele forţe sunt inadecvate, şi în parte pentru că Siria, temându-se de represalii din partea Israelului, limitează acţiunile acelor grupări.

Într-adevăr, problemele Israelului au fost diminuate de ruptura internă a palestinienilor. Fatah, organizaţia lui Arafat, a fost, până în anii 1990, principala forţă a comunităţii palestiniene. La fel ca mişcarea nasserită din care a derivat, era laică şi socialistă, nu islamistă. În timpul anilor 1990, Hamas, o mişcare palestiniană islamistă, a ieşit la lumină, fapt care a

împărțit comunitatea palestiniană, dând naştere unui război civil. Fatah controlează Cisiordania; Hamas controlează Gaza. Israelienii, mizând pe jocul balanței de putere atât în cadrul comunității palestieniene, cât şi în întreaga regiune, sprijină acum organizația Fatah şi sunt ostili Hamasului. Probabilitatea este la fel de mare ca ambele grupări să lupte una împotriva celeilalte sau să lupte împotriva Israelului.

Pericolul terorismului pentru israelieni, mai presus de dramele pe care acesta le lasă în urmă, este că poate reorienta politica Israelului de la problemele strategice la simpla gestionare a amenințării. Uciderea israelienilor prin atentate cu bombă nu va fi niciodată un fapt acceptabil şi nici un guvern israelian nu poate supraviețui dacă desconsideră pericolul. Dar balanța de putere asigură Israelul în fața amenințărilor din partea statelor-națiune, iar pericolul terorismului din interiorul teritoriilor ocupate este secundar.

Problema Israelului rămâne aceeaşi din vremurile biblice. Israelul a fost întotdeauna capabil să controleze Egiptul şi orice putere s-ar afla la est sau la nord. Numai puterile îndepărtate, precum Babilonul, Persia, Grecia şi Roma au reuşit să doboare regatul antic al evreilor. Aceste imperii erau competitorii cu care Israelul nu avea cum să se confrunte, dar pe care uneori îi provoca, supraestimându-şi forța sau subestimând nevoia de subtilitate diplomatică.

Terorismul pune Israelul de astăzi în aceeaşi situație. Amenințarea pe care aceste violențe o reprezintă nu înseamnă prăbuşirea regimului, ci îndreptarea forțată a acestuia către acțiuni care ar aduce Israelul în colimatorul unei mari puteri. Dacă Israelul apare drept centru de interes pe radarul global, consecințele nu pot fi decât negative.

Din perspectiva israeliană, nefericirea sau revolta sau chiar terorismul palestinian sunt lucruri cu care se poate trăi. Israelul nu poate permite însă intervenția unei puteri majore atrase de acțiunile israeliene împotriva palestinienilor. Marile puteri – puterile imperiale – îşi permit să cheltuiască o mică parte din enormele lor resurse pentru probleme care satisfac interese marginale sau menite pur şi simplu să calmeze opinia publică. Acea părticică poate eclipsa cu totul resursele unei țări precum Israelul, de aceea, Israelul trebuie să-şi mențină aranjamentele din regiune şi să se ocupe de palestineni şi de actele lor de terorism cu prudență.

Singura astfel de putere imperială de astăzi este SUA. În această poziție, Statele Unite au interese globale variate, iar pe unele dintre ele le-au

neglijat într-o perioadă în care erau preocupate de terorism şi de islamismul radical. SUA trebuie să îşi decupleze politica externă de concentrarea asupra terorismului şi să se realinieze cu ţările care nu privesc terorismul ca unică problemă a lumii şi care nu sunt interesate de ocuparea de către israelieni a unor teritorii cu o numeroasă populaţie palestiniană.

În acelaşi timp, există numeroase puteri regionale, precum Rusia şi Europa, care au avut un impact major asupra Israelului, iar Israelul nu îşi poate permite să fie indiferent la interesele lor. Dacă israelienii nu îşi reevaluează propria viziune asupra terorismului şi a palestinienilor, s-ar putea trezi izolaţi de mulţi dintre aliaţii lor cu vechime, printre care şi Statele Unite. Ceea ce nu ar distruge propriu-zis Israelul, dar ar fi o precondiţie a distrugerii sale.

După cum am văzut, sprijinul american acordat israelienilor nu a fost principalul propulsor al ostilităţii musulmane faţă de Statele Unite şi nici un şir de evenimente din Israel nu afectează direct interesele americane de bază. Drept urmare, SUA nu ar avea prea multe de câştigat din ruperea relaţiilor cu Israelul sau din a-i obliga pe israelieni să-şi schimbe politica vizavi de palestinieni. De fapt, efectul real al înstrăinării Statelor Unite faţă de Israel ar fi panica în rândul vecinilor Israelului. După cum am menţionat mai devreme, sprijinul pentru palestinieni creşte pe măsură ce ne îndepărtăm de ei, iar acest sprijin este în mare parte retoric în lumea arabă.

Excluzând violenţele din Liban, Israelul menţine balanţa de putere echilibrată, şi asta fără asistenţă din partea americanilor. Iordania şi Egiptul chiar depind de Israel în multe privinţe, la fel ca şi alte ţări arabe. Israelienii nu vor fi copleşiţi de palestinieni, aşa că balanţa complexă de putere din regiunea estică a Mării Mediterane va rămâne stabilă indiferent de ce fac SUA. Toate acestea ne aduc la concluzia că, în ceea ce priveşte conflictul israeliano-palestinian, putem să stăm liniştiţi.

Cea mai bună variantă pentru preşedintele american este să marginalizeze conflictul fără să dea impresia că ceva s-ar fi schimbat. SUA ar trebui să adopte în linişte o politică de separare de Israel, care ar părea o simplă acceptare a dezechilibrului actual de putere. Dar pe termen lung, scopul său ar trebui să fie restabilirea echilibrului, păstrarea Israelului în interiorul limitelor sale, fără a pune în pericol existenţa acestui stat. Ar forţa, însă, Israelul să îşi reconsidere interesele naţionale.

Distanţarea publică a Statelor Unite vizavi de Israel ar părea nu doar că naşte noi oportunităţi pentru Siria şi Egipt, ci că ar genera şi probleme

politice interne în Statele Unite. Votul evreilor nu este unul major, dar influența politică evreiască este sporită prin acțiuni de lobby atent organizate şi finanțate. Dacă îi adăugăm la această formulă şi pe conservatorii creştini care privesc interesele israeliene din perspectiva importanței teologice, preşedintele are în față o rezistență puternică pe care nu ar vrea s-o confrunte. Din aceste motive, preşedintele ar trebui să continue condamnarea tuturor taberelor pentru atrocitățile comise. Ar trebui să-şi continue discursurile de sprijin pentru Israel, dar nu ar trebui să aibă vreo ambiție de „pace durabilă“, pentru că orice efort în această direcție ar putea să destabilizeze, de fapt, regiunea.

Lucrurile de care SUA aveau nevoie în trecut de la Israel nu mai există. Americanii nu au nevoie de Israel pentru a se ocupa de regimurile pro-sovietice din Egipt şi Siria în timp ce ei sunt deja ocupați altundeva. Israelul este însă valoros pentru informațiile furnizate şi pentru rolul său de bază logistică pentru armata americană staționată în regiune. Israelul nu este amenințat de posibilitatea izbucnirii unui război convențional în viitorul apropiat. Nu are nevoie să îşi procure într-un timp scurt o cantitate masivă de tancuri şi de avioane, cum a fost cazul în 1973. Nu are nevoie nici de sprijinul financiar pe care SUA l-au oferit încă din 1974. Economia Israelului este solidă şi se află în creştere.

Pentru Israel, ajutorul extern este mult mai puțin important decât legăturile strânse cu fondurile speculative americane. Israelul este capabil să se descurce singur din punct de vedere financiar. Pentru israelieni, care nu au încheiat vreun tratat formal cu Statele Unite, semnificația ajutorului din străinătate este un angajament public al Statelor Unite față de Israel. Israelul poate folosi acest sprijin atât ca atu în regiune, cât şi pentru a linişti opinia publică israeliană. Ceea ce obținea SUA în trecut ca răsplată pentru acest ajutor era un partener stabil în regiune, care nu se putea descurca fără finanțare. Acum SUA au un parteneriat care nu mai depinde de aceşti bani. Partea proastă a acestui parteneriat este că ar susține argumentele islamiştilor potrivit cărora SUA ar fi sursa tututor problemelor, inclusiv a comportamentului lipsit de scrupule al Israelului. Având în vedere că ajutorul este de o importanță redusă, acesta este un preț prea mare. Renunțarea la acest angajament ar fi chiar de ajutor Israelului, eliminând unul dintre principalele argumente ale taberei antiisraeliene din Statele Unite.

Desigur, acestea sunt doar butaforie în jurul politicii centrale, care presupune ca echilibrul de putere să se restabilească singur. Israelul a fost deosebit de important pentru Statele Unite în cea de-a doua jumătate a Războiului Rece. După încheierea lui, beneficiile SUA din această relație au început să scadă, iar costurile, să crească. Bilanțul nu impune o ruptură a relațiilor cu Israelul. Impune, în schimb, o recalibrare bazată pe realitățile actuale. Israelul nu are nevoie de ajutor extern şi nu este expus, din punct de vedere strategic, în fața forțelor convenționale. Este nevoie de un schimb de informații şi de dezvoltare a tehnicii militare, dar acesta ar fi, prin definiție, un proces ascuns de ochii publicului.

Nu există nici o dispută morală. Nici un aliat democratic nu este abandonat, iar supraviețuirea Israelului nu constituie o problemă. Pe de altă parte, în timp ce stabilitatea în Cisiordania este un interes național fundamental pentru Israel, nu este şi un interes al Statelor Unite. Vorbim despre două state suverane, ceea ce înseamnă că amândouă au ocazia de a-şi defini relația. Şi orice relație trebuie raportată la interesul național, în cel mai larg sens al termenului. Ceea ce Statele Unite cereau de la Israel cu treizeci şi cinci de ani în urmă nu mai este valabil astăzi.

Din perspectiva israelienilor, principalul factor care determină necesitatea unei înțelegeri cu palestinienii este îngrijorarea că se vor îndepărta de Statele Unite şi mai ales de Europa, din cauza tratamentului aplicat palestinienilor. Relațiile economice sunt importante pentru Israel, dar la fel de importante sunt şi legăturile culturale. Însă israelienii sunt supuşi unor presiuni interne. Dat fiind haosul în care se află comunitatea palestiniană, ideea unui acord cu un stat palestinian care nu este capabil sau nu doreşte să controleze atacurile teroriste de pe teritoriul său nu îşi găseşte mulți susținători. Orice înțelegere ar solicita concesii în fața palestinienilor, pe care israelienii nu îşi doresc să le facă şi pe care, dată fiind slăbiciunea palestinienilor, nu au de gând să le facă.

Balanța de putere între arabi şi evrei este profund destabilizată. Egiptul şi Iordania s-au îndepărtat de această balanță, iar Israelul este liber să îşi contureze propriile realități concrete în regiune. Nu este în interesul Statelor Unite sau al Israelului, şi al nici unei alte țări, să aibă libertate de acțiune în zonă. Aşa cum am mai spus, balanța de putere trebuie să fie principiul de bază al Statelor Unite. SUA trebuie să modifice balanța de putere din zonă în primul rând apropiindu-se de statele arabe şi, apoi, distanțându-se de Israel. Ceea ce nu este o amenințare existențială pentru Israel; aceasta ar fi

adus cu sine dispute morale. Israelul nu este în pericol şi nu depinde de Statele Unite pentru a supraviețui. Acele vremuri s-au dus. Nu mai sunt valabile pentru deceniul următor. SUA au nevoie de distanță şi o vor obține. Vor întâmpina rezistență politică internă. Nu este vorba de abandonarea Israelului, dar relațiile dintre cele două națiuni nu trebuie înghețate într-o manieră învechită.

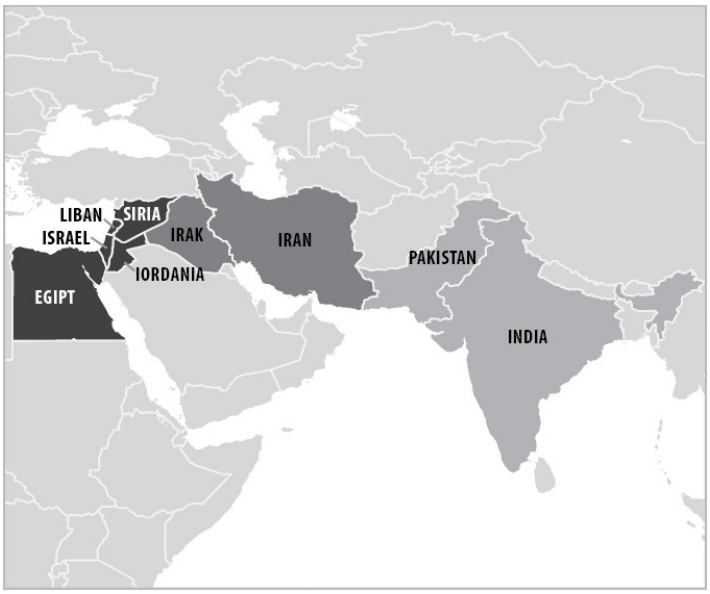
Factorul complicat din această analiză este restul lumii islamice, în special Iranul şi Turcia. Primul amenință să devină o forță nucleară, iar cea de-a doua va deveni o forță importantă în regiune, renunțând la legăturile strânse cu Israelul. Deşi am început concentrându-ne atenția asupra Israelului, trebuie să privim acum situația în ansamblu. Şi astfel înțelegem, printr-un studiu de caz, cum funcționează balanța de putere stabilită de un imperiu.

Capitolul 7. Schimbarea strategică: Statele Unite, Iranul şi Orientul Mijlociu

Exceptând cazul particular al Israelului, zona care se întinde de la estul Mediteranei până la munții Hindukuş rămâne punctul central al strategiei americane. După cum am observat, SUA au trei interese majore acolo: să mențină balanța regională de putere; să asigure continuitatea fluxului de petrol; şi să înfrângă grupările islamiste care amenință Statele Unite. Pentru orice pas pe care îl fac SUA în direcția atingerii acestor obiective trebuie să se țină cont de celelalte două, ceea ce creşte semnificativ gradul de dificultate al realizării vreunuia dintre ele.

Pe lângă această provocare, să nu uităm că balanța de putere trebuie gestionată în trei regiuni: între arabi şi israelieni, între indieni şi pakistanezi şi între irakieni şi iranieni. Fiecare dintre aceste balanțe este dezechilibrată, dar cea mai importantă, cea dintre iranieni şi irakieni, a fost distrusă odată cu dezintegrarea statului şi a armatei irakiene după invazia americană din 2003. Distorsionarea echilibrului indiano-pakistanez nu diferă cu mult, având în vedere instabilitatea pe care războiul din Afghanistan încă o imprimă asupra Pakistanului.

După cum am văzut în capitolul anterior, slăbiciunea părții arabe a dus la o situație în care israelienii nu mai aveau nevoie să se preocupe de reacțiile adversarilor. În deceniile următoare, Israelul va încerca să profite de această conjunctură pentru a schimba contextul regional în favoarea sa, în timp ce SUA, păstrându-şi interesul pentru echilibru strategic, vor încerca să limiteze mişcările israelienilor.

Trei echilibre regionale

Echilibrul indo-pakistanez este destabilizat de Afghanistan, o zonă de război complexă, unde trupele americane urmăresc două scopuri contrarii, cel puțin conform datelor făcute publice. Primul este acela de a împiedica al-Qaeda să folosească Afghanistanul ca bază de operațiuni; al doilea constă în crearea unui guvern democratic stabil. Dar nu se câştigă prea multe doar pentru că teroriştii nu beneficiază de un adăpost liniştit în Afghanistan, fiindcă grupările care urmează principiile al-Qaeda (fruntaşii al-Qaeda, grupul din jurul lui Osama bin Laden, nu mai funcționează la capacitatea normală) se pot aşeza oriunde, din Yemen până în Cleveland. Acesta este un factor cu atât mai important, cu cât tentativa de a descuraja al-Qaeda înseamnă destabilizarea țării, antrenarea armatei afghane lipsite de experiență, menținerea poliției compuse din recruți afghani şi implicarea în politica afghană. Nu ai cum să pui pe picioare o țară printr-o atitudine atât de invazivă.

Descurcarea ițelor acestei probleme începe cu înțelegerea faptului că SUA nu au vreun interes vital cu privire la tipul guvernării din Afghanistan şi că, din nou, preşedintele nu poate permite ca strategia sa națională să fie influențată într-o asemenea măsură de contraterorism.

Dar concluzia fundamentală de care este nevoie pentru a asigura echilibrul în următorii zece ani este că Afghanistanul şi Pakistanul sunt, de fapt, o singură entitate, împărtăşind diferite grupuri etnice şi triburi, granița politică dintre ele având o foarte mică însemnătate. Împreună, populația acestor două țări este de peste două sute de milioane de oameni, iar Statele

Unite, cu doar o sută de mii de soldați în regiune, nu vor putea vreodată să își impună direct voința pentru a stabili ordinea după bunul lor plac.

În plus, principala problemă strategică nu este, de fapt, Afghanistanul, ci Pakistanul, iar balanța de putere într-adevăr semnificativă din regiune este, de fapt, cea dintre Pakistan și India. Încă de la obținerea independenței, aceste două țări desprinse din aceeași porțiune a Imperiului Britanic au avut o relație tensionată, care a degenerat uneori chiar în violență. Ambele dispun de armament nuclear și au o preocupare obsesivă una față de alta. Deși India este cea mai puternică, Pakistanul dispune de un teren mai ușor de apărat, cu toate că centrul său administrativ este mai expus față de India. Totuși, cele două țări sunt într-o constantă opoziție statică – o situație convenabilă pentru Statele Unite.

În mod evident, provocările care derivă din menținerea acestui echilibru complex în decursul următorului deceniu sunt enorme. Dacă Pakistanul ajunge să se dezintegreze sub presiunea cooperării cu Statele Unite în lupta împotriva al-Qaeda și în conflictul din Afghanistan, remiza dintre Pakistan și India va fi anulată, permițând Indiei să acceadă la statutul de putere dominantă în regiune. Războiul din Afghanistan se va extinde inevitabil asupra Pakistanului, iscând tensiuni interne care ar putea slăbi statul pakistanez. Este o doar o ipoteză, dar una care nu trebuie desconsiderată. Fără vreun inamic important în afară de China, aflată de cealaltă parte a munților Himalaya, India ar fi liberă să-și folosească resursele pentru a încerca să domine bazinul Oceanului Indian, dezvoltându-și cel mai probabil flota pentru a îndeplini acest scop. O Indie triumfătoare ar spulbera echilibrul pe care SUA și-l doresc cu ardoare, așa că problema Indiei este de fapt mult mai apăsătoare decât amenințarea terorismului sau problema *nation-building*-ului în Afghanistan.

De aceea, în următorii zece ani, principala strategie a americanilor în această regiune trebuie să se axeze pe consolidarea Pakistanului. Cel mai important pas în această direcție este scăderea presiunii asupra Pakistanului, prin încheierea războiului din Afghanistan. Ideologia concretă a guvernului pakistanez nu contează cu adevărat, Statele Unite putând să-și impună oricum propriile convingeri asupra Pakistanului.

Întărirea Pakistanului nu ar ajuta numai la restabilirea echilibrului de forțe cu India, ci ar și readuce Pakistanul în postura de a contracara Afghanistanul. În aceste două țări musulmane există multe grupuri și interese antagonice, iar SUA nu pot gestiona aranjamentele lor interne. Pot,

în schimb, să urmeze aceeaşi strategie care a fost aleasă după colapsul Uniunii Sovietice, şi anume să permită ca echilibrul natural care exista înaintea invaziei americane în Afghanistan să fie restabilit, în măsura în care acest lucru este posibil. SUA pot atunci să-şi investească resursele în constituirea unei puternice armate pakistaneze care să menţină stabilitatea.

Forţele jihadiste din Pakistan şi Afghanistan vor reveni, probabil, dar şansele ca acest lucru să se întâmple sunt la fel de mari şi cu forţelor americane blocate în Afghanistan, precum şi în absenţa lor. Războiul pur şi simplu nu are un impact asupra acestei dinamici. Există o mică şansă ca armata pakistaneză, beneficiind de sprijinul american, să aibă ceva mai mult succes în împiedicarea terorismului, dar acest lucru nu este sigur şi, în ultimă instanță, este neimportant. Încă o dată, obiectivul central pentru a înainta este păstrarea forţelor indiene şi pakistaneze în echilibru.

La fel ca în cazul retragerii din Israel, preşedintele nu va putea să-şi exprime deschis strategia sa în ceea ce priveşte Afghanistanul, Pakistanul şi India. Cu siguranță, SUA nu vor putea să pară triumfătoare, iar războiul afghan se va încheia asemenea celui din Vietnam, printr-un acord de pace care să permită forțelor insurgente – în acest caz, talibanii – să preia controlul. O armată pakistaneză mai puternică nu va avea nici un interes să-i distrugă pe talibani, ci se va mulțumi să-i controleze. Statul pakistanez va supraviețui, stabilind o contrapondere pentru India şi permițând Statelor Unite să se concentreze asupra altor puncte de echilibru importante din regiune.

Centrul strategic al regiunii: Iranul şi Irakul

Echilibrul dintre forţele iraniene şi irakiene s-a menținut până în 2003, când invazia americană a distrus atât guvernul, cât şi armata Irakului. De atunci, principala forță care a ținut Iranul în şah au fost SUA. Dar americanii au anunțat că intenționează să îşi retragă trupele din Irak, ceea ce, având în vedere starea guvernului şi a armatei irakiene, ar lăsa Iranul în poziția de putere dominantă în Golful Persic. Aceasta este o problemă fundamentală atât pentru strategia americană, cât şi pentru situația complicată din regiune. Să ne gândim la alianțele care s-ar putea lega în lipsa Statelor Unite.

Populația Irakului este de aproximativ 30 de milioane de oameni. Populația Arabiei Saudite, în jur de 27 de milioane. Întreaga peninsulă Arabia are o populație de aproximativ 70 de milioane de oameni, dar aceasta este împărțită între mai multe națiuni, în special între Arabia

Saudită şi Yemen. Cea din urmă însumează cam o treime din populație şi este departe de vulnerabilele câmpuri petrolifere saudite. În schimb, numai Iranul are aproape 70 de milioane de locuitori. Turcia are o populație de 70 de milioane. Într-un sens larg, aceste cifre şi felul în care aceste populații se vor alia între ele vor defini realitatea geopolitică a regiunii Golfului Persic. Populația şi bogăția Arabiei Saudite, la care se adaugă populația Irakului, pot fi o contrapondere la Iran, la Turcia, dar nu la amândouă. În timpul războiului iraniano-irakian din anii 1980, sprijinul Arabiei Saudite pentru Irak a dus la succesul acestuia, oricât de puțin însemnat ar fi fost.

Deşi Turcia este o putere în plină ascensiune, cu o populație numeroasă, ea rămâne o putere limitată, incapabilă să-şi extindă influența asupra Golfului Persic. Poate face presiuni asupra Irakului şi Iranului în nord, distrăgându-le atenția de la zona golfului, dar nu poate interveni direct pentru a proteja câmpurile petrolifere arabe. În plus, stabilitatea Irakului, în starea în care este, se află aproape cu totul în mâinile Iranului. Poate că Iranul nu ar putea să impună un regim pro-iranian la Bagdad, dar are puterea de a destabiliza Bagdadul după voința sa.

Irakul fiind practic neutralizat, iar cei 30 de milioane de locuitori ai săi luptându-se între ei fără să se poată organiza, Iranul este pentru prima dată, după secole întregi, eliberat de sub presiunea amenințărilor externe importante din partea vecinilor săi. Granița între Iran şi Turcia este într-o zonă muntoasă greu accesibilă, făcând operațiunile militare ofensive dificile. La nord, Iranul beneficiază de o zonă-tampon în fața Rusiei, compusă din Armenia, Azerbaidjan şi Georgia, iar la nord-est, din Turkmenistan. Dacă SUA se retrag din Irak, Iranul nu va mai fi amenințat nici de această enormă putere. Astfel, Iranul este, cel puțin pentru moment, într-o poziție strategică extraordinară, la adăpost de atacurile de pe continent şi liber să exploreze în sud-vest.

După căderea Irakului, națiunile din peninsula Arabia nu ar putea rezista în fața Iranului nici dacă şi-ar coordona acțiunile. Să nu uităm că armele nucleare nu sunt relevante pentru această realitate. Iranul ar rămâne puterea dominantă din Golful Persic chiar şi în cazul în care armele sale nucleare ar fi distruse. Într-adevăr, o lovitură îndreptată strict asupra unităților nucleare iraniene s-ar dovedi extrem de ineficientă, impunând o reacție cel puțin neplăcută din partea Iranului. Deşi Iranul nu îşi poate instaura propriul regim în Irak, ar putea, dacă s-ar simți provocat, să blocheze formarea oricărui alt guvern generând haos, chiar şi în timp ce trupele americane sunt

încă staționate acolo, prinse într-un nou val de violențe interne, dar cu un număr mai mic de efective disponibile.

Cea mai drastică reacție a Iranului la atacul asupra centrelor nucleare ar fi o tentativă de a bloca strâmtoarea Ormuz, un canal strâmt, prin care trece aproape 45% din cantitatea de petrol exportată pe cale maritimă. Iranul dispune de rachete împotriva navelor maritime şi, mai important, de mine. Dacă Iranul ar mina strâmtoarea şi SUA nu ar putea curăța apele în măsura în care traficul să fie cât de cât asigurat, liniile comerciale ar putea fi închise. Aceasta ar face ca prețul petrolului să crească dramatic şi ar împiedica cu siguranță încercările de redresare a economiei mondiale.

Orice atac izolat asupra facilităților nucleare iraniene – genul de atac pe care Israelul l-ar putea întreprinde pe cont propriu – ar reprezenta din start o înfrângere, făcând Iranul mai periculos ca niciodată. Singura cale de a le neutraliza fără a produce pagube colaterale ar fi un atac asupra forțelor navale iraniene, precum şi folosirea forțelor aeriene pentru a scădea capacitatea de luptă convențională a Iranului. Un astfel de atac ar putea dura luni întregi (dacă ar fi îndreptat asupra armatei iraniene), iar eficiența sa, la fel ca a tuturor atacurilor aeriene, nu poate fi prezisă.

Pentru ca Statele Unite să-şi atingă obiectivele strategice din regiune, trebuie să găsească o modalitate de a constitui o contrapondre la Iran fără a păstra efectivele actuale (care au fost reduse deja la 50000 de soldați) în Irak şi fără să sporească efectiv forțele militare alocate pentru această regiune. O campanie aviatică masivă împotriva Iranului nu este o perspectivă de dorit; SUA nu se pot baza nici pe resuscitarea puterii irakiene pe post de contrapondere, pentru că Iranul nu ar permite vreodată asta. SUA trebuie să se retragă din Irak pentru a reuşi să-şi atingă celelalte scopuri strategice. Dar, pe lângă această retragere, trebuie să adopte o gândire foarte radicală.

Peninsula Arabia şi Golful Persic

În următorul deceniu, cea mai dezirabilă opțiune cu privire la Iran va proveni dintr-o mişcare ce astăzi pare de neconceput. Este varianta aleasă de Roosevelt şi de Nixon atunci când s-au văzut față în față cu asemenea situații strategice aparent imposibile: crearea unor alianțe cu țări care fuseseră privite în trecut ca amenințări strategice sau morale. Roosevelt a realizat o alianță între Statele Unite şi Rusia stalinistă, iar Nixon s-a raliat Chinei lui Mao, scopul acestor acorduri fiind de a bloca o a treia putere care părea mai periculoasă. În ambele cazuri, exista o profundă rivalitate ideologică între noii aliați şi Statele Unite, pe care majoritatea o considera de neclintit. Cu toate astea, atunci când SUA aveau doar alternative inacceptabile, interesul strategic a primat în fața repulsiei morale de ambele părți. Alternativa pentru Roosevelt era victoria germanilor în al Doilea Război Mondial. Nixon risca o lovitură din partea sovieticilor, care ar fi profitat de vulnerabilitatea Americii după Războiul din Vietnam pentru a întoarce balanța globală de putere.

Circumstanțele actuale i-au pus pe americani într-o poziție similară față de Iran în zilele noastre. Aceste țări se disprețuiesc reciproc. Nici una nu o poate distruge cu uşurință pe cealaltă şi, ce-i drept, au câteva interese comune. Mai simplu spus, preşedintele american trebuie, pentru a-şi îndeplini țelurile strategice, să cadă la înțelegere cu Iranul.

Situația strategică aparent imposibilă care împinge Statele Unite spre acest gest este, după cum am mai explicat, necesitatea menținerii fluxul petrolului prin strâmtoarea Ormuz, iar îndeplinirea acestui țel trebuie să

vină într-un moment în care țara este nevoită să reducă forțele pe care le alocă acestei părți a lumii.

Motivul principal pentru care Iranul ar putea accepta o înțelegere este viziunea sa asupra Americii, pe care o consideră periculoasă și imprevizibilă. Într-adevăr, în mai puțin de zece ani, Iranul s-a trezit cu trupe americane atât la granița de est, cât și la cea de vest. Cel mai important interes strategic al Iranului este supraviețuirea regimului. Trebuie să evite o intervenție zdrobitoare a Statelor Unite, asigurându-se în același timp că Irakul nu va mai deveni vreodată o amenințare. Între timp, Iranul trebuie să-și sporească autoritatea asupra lumii musulmane, impunându-se în fața musulmanilor sunniți care i se opun și uneori chiar îl amenință.

În încercarea de a ne imagina o destindere a relațiilor iraniano-americane, trebuie să luăm în considerare suprapunerile dintre scopurile acestor țări. SUA se află în război cu o parte dintre sunniți, iar aceștia sunt și inamicii Iranului șiit. Iranul nu vrea ca trupele americane să staționeze de-a lungul granițelor sale estice și vestice. (De fapt, nici SUA nu vor să mai rămână acolo.) La fel cum SUA vor ca petrolul să treacă în siguranță prin strâmtoarea Ormuz, Iranul vrea să profite de acest flux, nu să-l întrerupă. În final, iranienii înțeleg că Statele Unite reprezintă cea mai mare amenințare reală la adresa securității lor: dacă problema americană ar fi rezolvată, supraviețuirea regimului ar fi asigurată. SUA înțeleg, sau ar trebui să înțeleagă, că reinstaurarea contraponderii irakiene pentru Iran nu este o opțiune pe termen scurt. Dacă SUA nu vor să-și cantoneze pe termen lung trupele terestre în Irak, ceea ce în mod clar nu este de dorit, soluția evidentă pentru problema din regiune este să cadă la o înțelegere cu Iranul.

Pericolul major care ar putea izvorî din această strategie de pace ar fi ca Iranul să treacă peste constrângeri și să încerce să ocupe direct țările producătoare de petrol din Golful Persic. Date fiind limitările logistice ale armatei iraniene, aceasta ar fi o sarcină dificilă. Având în vedere și faptul că ar urma o intervenție americană rapidă, o astfel de acțiune agresivă din partea iranienilor ar fi lipsită de sens și s-ar solda cu o înfrângere. Iranul este deja puterea dominantă din regiune, iar SUA nu au nevoie să blocheze influența iraniană indirectă asupra vecinilor săi. Aspectele influenței iraniene cuprind de la participarea financiară la proiectele regionale la influența semnificativă asupra cotelor Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), și până la o oarecare influență asupra politicilor interne ale țărilor arabe. Prin simpla demonstrare a unei politici moderate, iranienii ar

putea dobândi o preeminență incontestabilă, şi avantaje economice, văzând în acelaşi timp cum petrolul lor ajunge pe piață. Economia lor ar putea să se bucure din nou de investiții serioase.

Chiar şi după o înțelegere cu Statele Unite, dominația Iranului asupra regiunii va cunoaşte restricții. Iranul ar beneficia de o sferă de influență dependentă de acordul cu Statele Unite în alte probleme, adică nu ar putea să încalce anumite limite care ar impune intervenția directă a Statelor Unite. De-a lungul timpului, creşterea puterii iraniene în cadrul unor astfel de acorduri clare ar aduce beneficii ambelor părți. La fel ca în cazul acordurilor cu Stalin şi Mao, această alianță americano-iraniană ar fi detestabilă, dar necesară şi, bineînțeles, temporară.

Marii învinşi ai acestei alianțe ar fi, desigur, sunniții din peninsula Arabia, inclusiv casa regală saudită. Fără Irak, aceştia ar fi incapabili să se apere şi, câtă vreme petrolul curge şi nici o putere nu controlează direct întreaga regiune, SUA nu au vreun interes pe termen lung în legătură cu starea lor politică şi economică. Aşa că o antantă americano-iraniană ar redefini în acelaşi timp şi relația istorică dintre Statele Unite şi saudiți. Saudiții vor fi nevoiți să considere SUA un girant al intereselor proprii, încercând să încheie cu Iranul o înțelegere politică. Dinamica geopolitică a Golfului Persic s-ar schimba pentru toată lumea.

Şi israelienii ar fi amenințați, deşi nu în aceeaşi măsură precum saudiții sau alte principate din Golful Persic. De-a lungul anilor, retorica antiisraeliană a Iranului a fost una extremistă, dar acțiunile sale au fost precaute. Iranul a făcut un exercițiu de răbdare, folosindu-se de retorică pentru a-şi masca inactivitatea. În cele din urmă, israelienii s-ar supune deciziei americane. Israelului îi lipseşte capacitatea convențională de a duce la îndeplinire o campanie aviatică de mare amploare, cu scopul de a distruge programul nuclear iranian. Cu siguranță îi lipseşte capacitatea militară de a schimba contextul geopolitic din regiunea Golfului Persic. În plus, un stat iranian căruia i s-ar împlini visul unei granițe vestice asigurate şi cel al dominației asupra Golfului Persic ar putea deveni chiar împăciuitor. În fața unor asemenea oportunități, Israelul este pentru ei o problemă minoră, îndepărtată şi pur simbolică.

Până acum, israelienii încă aveau opțiunea de a ataca Iranul unilateral, în speranța de a provoca un răspuns din partea iranienilor în strâmtoarea Ormuz, atrăgând astfel Statele Unite în conflict. Dacă americanii şi iranienii s-ar apropia de o înțelegere, Israelul nu ar mai avea un asemenea efect

asupra politicii americane. O lovitură israeliană ar putea declanşa o reacţie total neplăcută din partea Statelor Unite, în locul reacţiei în lanţ la care Israelul ar fi putut spera odată.

Cel mai mare şoc produs de o antantă americano-iraniană ar fi de natură politică, de ambele părţi. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, acordul americano-sovietic a şocat profund opinia publică americană (pe sovietici mai puţin, pentru că aceştia fuseseră deja martorii pactului antebelic de neagresiune între Stalin şi Hitler). Antanta Nixon–Mao, de neconceput la acea vreme, a şocat întreaga lume. Odată stabilită, însă, s-a dovedit a fi de-a dreptul raţională, chiar acceptabilă.

Când Roosevelt a semnat acordul cu Stalin, el era vulnerabil politic faţă de oamenii de dreapta, dintre care cei mai radicali deja îl considerau un socialist cu o afinitate pentru sovietici. Nixon, ca un adversar de dreapta al comunismului, a avut mai puţin de furcă. Preşedintele Obama se va afla în poziţia lui Roosevelt, fără ameninţarea copleşitoare a unui rău mult mai mare – Germania nazistă.

Poziţia politică a preşedintelui Obama ar fi amplificată de un atac aerian mai mult decât de un acord cinic. O înţelegere cu Iranul ar fi cu atât mai dificilă pentru el, având în vedere că aceasta ar fi privită ca un exemplu de slăbiciune, şi nu de viclenie şi lipsă de scrupule. Preşedintele iranian Ahmadinejad va avea o sarcină mult mai uşoară în a explica un astfel de acord poporului său. Dar ţinând cont de variantele existente – un stat iranian înarmat nuclear, lovituri aviatice cu toate consecinţele fireşti, indezirabila prezenţă în număr mare şi pe termen lung a americanilor în Irak –, această alianţă pare într-adevăr raţională.

Nixon şi China au dovedit că schimbările diplomatice majore pot surveni destul de brusc. Există adesea o perioadă de negocieri secrete, urmate de o rezolvare datorată fie circumstanţelor schimbătoare, fie abilităţii negociatorilor.

Preşedintele actual va avea nevoie de o remarcabilă iscusinţă politică pentru a orienta alianţa ca sprijin în războiul cu al-Qaeda, arătând clar că Iranul dominat de şiiţi este la fel de ostil sunniţilor ca şi Statele Unite. În această problemă i se vor opune două părţi puternice, saudiţii şi israelienii. Israelul va fi scandalizat de manevră, dar saudiţii vor fi terifiaţi, ceea ce reprezintă unul dintre marile avantaje ale manevrei, crescând influenţa americanilor asupra politicilor acestora. Israelienii pot fi influenţaţi mai uşor, pur şi simplu pentru că armata şi serviciile secrete israeliene privesc

de multă vreme Iranul ca pe un aliat ocazional împotriva amenințărilor arabe, chiar dacă Iranul sprijină Hezbollahul împotriva Israelului. Au avut o relație complexă în ultimii treizeci de ani. Saudiții vor condamna această mişcare, dar presiunea pe care o creează asupra lumii arabe va fi atractivă pentru Israel. Chiar şi aşa, comunitatea evreiască americană nu este la fel de sofisticată şi de cinică precum Israelul în aceste privințe, iar membrii săi îşi vor face auzite vocile. Chiar mai dificil de manevrat va fi lobby-ul saudit, sprijinit de companiile americane care fac afaceri în regat.

Vor exista câteva avantaje pentru Statele Unite. Primul este că fără a amenința fundamental interesele israeliene, mişcarea ar demonstra că SUA nu se află sub controlul Israelului. Al doilea ar fi că ar da de înțeles unei țări destul de puțin populare, Arabia Saudită – un stat obişnuit să facă pe plac Washingtonului –, că Statele Unite au şi alte variante. În ceea ce-i priveşte, saudiții nu au unde să se ducă şi se vor agăța de orice garanție pe care Statele Unite le-o oferă în vederea unei antante americano-iraniene.

Amintindu-şi cei treizeci de ani de ostilitate față de Iran, opinia publică americană va fi furioasă. Preşedintele va trebui să justifice această manevră afişând o retorică axată pe protejarea patriei de pericolul cel mai mare. Se va folosi, desigur, de China ca exemplu de acord reuşit, acolo unde nu se mai putea spera la vreo înțelegere.

Preşedintele va trebui să se ocupe de amețitoarele dispute publice stârnite de lobby-urile străine şi să îşi susțină antanta. Dar va trebui să-şi păstreze luciditatea, amintindu-şi că, totuşi, Iranul nu este prietenul Americii, la fel cum nici Stalin şi nici Mao nu au fost.

Dacă a fost vreodată nevoie să se ajungă la o înțelegere secretă, atunci acesta este momentul, şi cea mai mare parte a acestor angajamente nu vor fi făcute publice. Nici una dintre părți nu va dori să provoace pagube politice interne în urma unei publicități prea ample. Dar, în cele din urmă, SUA trebuie să iasă din capcana în care se află, iar Iranul trebuie să evite confruntarea reală cu Statele Unite.

Iranul este o țară inerent defensivă. Nu este suficient de puternică pentru a constitui nici baza politicii americane din regiune, nici problema principală pe termen lung. Populația sa este concentrată în munții care înconjoară țara, în timp ce mare parte din centru este aproape de nelocuit. Iranul îşi poate proiecta puterea în anumite circumstanțe speciale, precum cele care se aplică momentului actual, dar pe termen lung, este ori victimă a puterilor externe, ori izolată.

O alianță cu Statele Unite va oferi temporar Iranului un avantaj în relațiile cu arabii, dar în câțiva ani, SUA vor trebui să restabilească balanța de putere. Pakistanul nu este capabil să-şi extindă influența spre vest. Israelul este un stat mult prea mic şi îndepărtat pentru a fi o contrapondere pentru Iran. Peninsula Arabia este prea fragmentată, iar duplicitatea Statelor Unite în încurajarea sa spre înarmare este prea evidentă pentru a reprezenta o posibilă contrapondere. O alternativă mai realistă ar fi încurajarea Rusiei să-şi extindă influența până la granița iraniană. Aceasta s-ar putea întâmpla oricum, dar după cum vom vedea, ar genera probleme majore în altă parte.

Singura țară capabilă să reprezinte o contrapondere pentru Iran şi o potențială putere pe termen lung în regiune este Turcia, care va atinge acest statut în următorii zece ani, indiferent de acțiunile Statelor Unite. Turcia este a şaptea economie a lumii şi prima din Orientul Mijlociu. Are cea mai puternică armată din regiune şi, în afară de ruşi şi, posibil, de britanici, probabil cea mai puternică din Europa. La fel ca majoritatea țărilor din lumea musulmană, este în momentul de față împărțită între laici şi islamişti în interiorul granițelor sale. Dar lupta lor este mult mai restrânsă decât în alte părți ale lumii musulmane.

Dominația iraniană asupra peninsulei nu este în interesul Turciei pentru că Turcia îşi doreşte ea însăşi petrolul din regiune, care i-ar reduce dependența față de petrolul rusesc. În acelaşi timp, Turcia nu vrea ca Iranul să devină mai puternic decât ea. Şi, în vreme ce Iranul are o populație restrânsă de kurzi, sud-estul Turciei adăposteşte un număr extrem de mare de kurzi, o realitate pe care Iranul o poate exploata. Puterile regionale şi globale s-au folosit de sprijinul acordat kurzilor pentru a pune presiune asupra Irakului, Turciei şi Iranului şi a le destabiliza. Este o strategie cu vechime, care profită de o vulnerabilitate constantă.

În decursul următorului deceniu, iranienii vor fi nevoiți să-şi redistribuie majoritatea resurselor pentru a se ocupa de Turcia. Între timp, lumea arabă va căuta un adversar puternic pentru Iranul şiit, şi în ciuda istoriei amare a puterii turceşti în lumea arabă în timpul Imperiului Otoman, Turcia sunnită este cea mai bună alegere.

În următorii zece ani, SUA trebuie să se asigure că Turcia nu devine ostilă intereselor americane şi că Iranul şi Turcia nu formează o alianță în scopul dominației şi împărțirii lumii arabe. Cu cât Turcia şi Iranul se tem mai mult de Statele Unite, cu atât mai mare este probabilitatea ca aşa ceva să se întâmple. Iranienii vor fi liniştiți pe termen scurt de antanta lor cu

americanii, dar vor rămâne perfect conştienţi că este o alianţă necesară, nu un parteneriat pe termen lung. Turcii sunt însă deschişi spre un acord pe termen lung cu Statele Unite, iar Turcia poate fi valoroasă pentru Statele Unite în alte părţi ale lumii, mai ales în Balcani şi în Caucaz, unde această ţară serveşte ca scut în calea aspiraţiilor ruseşti.

Câtă vreme SUA respectă termenii esenţiali ai înţelegerii sale cu Iranul, Iranul va reprezenta o ameninţare pentru Turcia. Oricare ar fi orientarea turcilor, ei vor trebui să se apere şi, pentru a face asta, trebuie să lucreze pentru a submina puterea iraniană în peninsula Arabia şi în ţările arabe din nordul peninsulei – Irak, Siria şi Liban. Se vor angaja în această acţiune nu doar pentru a limita puterea Iranului, ci şi pentru a avea un acces mai bun la petrolul din sud, deoarece au nevoie de acel petrol, şi vor vrea să profite de pe urma lui.

În timp ce Turcia şi Iranul se confruntă în următorul deceniu, Israelul şi Pakistanul vor fi preocupate de balanţele locale de putere. Pe termen lung, Turcia nu poate fi ţinută în frâu de Iran. Turcia este de departe cea mai dinamică ţară din punct de vedere economic, aşadar poate susţine o armată mai complexă. Mai important însă este că, în timp ce Iranul are opţiuni regionale limitate de poziţia geografică, Turcia ajunge până la Caucaz, în Balcani, în Asia Centrală şi în cele din urmă la Marea Mediterană şi în nordul Africii, ceea ce presupune oportunităţi şi alianţe pe care Iranul nu şi le permite. Din Antichitate până astăzi, Iranul nu a fost o putere navală importantă şi, din cauza amplasării porturilor sale, nu poate fi nici în viitor. Turcia, în schimb, a fost adeseori puterea dominantă din Marea Mediterană şi va reveni la acea poziţie. De-a lungul următorului deceniu, vom asista la începutul ascensiunii Turciei spre dominaţia regiunii. Este interesant de notat faptul că, deşi nu ne putem imagina secolul acesta fără rolul extrem de important jucat de Turcia, deceniul acesta va fi unul preparator. Turcia va trebui să îşi rezolve conflictele interne şi să-şi dezvolte economia. Precauta politică externă pe care Turcia a urmat-o în ultimii ani va fi continuată. Ea nu se va arunca în conflicte, şi astfel va influenţa, dar nu va defini contextul geopolitic al regiunii. Statele Unite trebuie să privească Turcia din perspectiva dezvoltării sale pe termen lung şi să evite presiunile care ar putea împiedica această dezvoltare.

Ca soluţie la problemele complexe din Orientul Mijlociu, preşedintele american va trebui să aleagă o înţelegere temporară cu Iranul, prin care să ofere Iranului ceea ce îşi doreşte, Statele Unite să beneficieze de spaţiul

necesar pentru a se retrage şi, în acelaşi timp, să reprezinte un fundament al relației bazate pe ostilitatea comună față de fundamentaliştii sunniți. Cu alte cuvinte, preşedintele trebuie să aşeze peninsula Arabia în sfera de influență iraniană, limitând controlul direct al iranienilor şi aducând un enorm dezavantaj pentru multe tabere, inclusiv cea sunnită.

Această strategie va avea de confruntat realitatea puterii iraniene, pe care va încerca să o modeleze. Fie că va reuşi sau nu, soluția pe termen lung pentru problema balanței de putere din regiune va fi ascensiunea Turciei. O Turcie puternică va constitui o contrapondere pentru Iran şi Israel, stabilizând în acelaşi timp peninsula Arabia. La momentul potrivit, turcii vor începe să reacționeze, provocându-i pe iranieni, astfel încât balanța centrală de putere va fi reinstaurată, stabilizând regiunea. Astfel se va crea o nouă balanță de putere. Dar acest lucru nu se va întâmpla în deceniul care urmează.

Consider că, date fiind circumstanțele, aceasta este opțiunea politică preferabilă. Dar consider şi că acesta este cel mai logic rezultat. Alternativele sunt inacceptabile pentru ambele părți – riscurile fiind prea mari. Iar atunci când alternativele sunt inacceptabile, ceea ce rămâne, indiferent cât de absurd pare, va fi urmarea cea mai probabilă.

Pentru a vedea cum va afecta acest lucru sferele mai largi de putere şi echilibrul lor, vom discuta în continuare despre următoarea preocupare, balanța de putere dintre Europa şi Rusia.

Capitolul 8. Întoarcerea Rusiei

Prăbuşirea Uniunii Sovietice a părut să semnaleze desfiinţarea Rusiei ca personaj important pe scena politică internaţională, dar ştirile care anunţau această moarte au sosit prea devreme. O naţiune atât de mare, cu atât de multe resurse şi atât de bine amplasată nu se poate destrăma pur şi simplu. În anii 1990, căderea URSS a spulberat totuşi imperiul imens clădit de ţari şi menţinut de către comunişti, lăsând Moscova să controleze doar o fracţiune din ceea ce deţinea în 1989. Numai Cnezatul Moscovei (şi Siberia), regiunea care a constituit miezul imperiului, a rămas în mâinile Rusiei. Cât timp acel nucleu încă exista, jocul nu se terminase. Federaţia Rusă, foarte slăbită, a supravieţuit însă, şi va juca un rol important în următorul deceniu.

În timp ce Rusia suferea de pe urma pierderii anumitor regiuni şi a economiei care se prăbuşea, SUA începeau să se remarce ca unică putere globală rămasă, capabilă să domine planeta într-o manieră firească, aproape fără nici un efort. Dar colapsul sovietic a oferit Statelor Unite doar un interval limitat de timp în care să înfigă ţăruşul în inima vechiului său rival, asigurându-se că va rămâne la pământ. SUA ar fi putut lovi sistemul rus sprijinind mişcările secesioniste sau crescând presiunea economică. Asemenea mişcări ar fi putut să destrame întreaga Federaţie Rusă, permiţând foştilor parteneri minori să absoarbă ce rămăsese şi să formeze o nouă balanţă de putere în Eurasia.

La acea vreme, însă, efortul nu părea proporţional cu riscul, în principal pentru că Rusia nu părea capabilă să renască din acel haos timp de generaţii întregi. Distrugerea rămăşiţelor puterii ruseşti nici nu părea necesară, pentru că Statele Unite puteau crea echilibrul regional de putere pe care şi-l doreau extinzând pur şi simplu NATO şi sistemul de alianţe spre est.

Dar SUA erau în acelaşi timp profund îngrijorate de viitorul arsenalului nuclear sovietic, care era chiar mai masiv decât cel american. Haosul care continua să domnească în regiune ar fi lăsat armele vulnerabile în faţa teroriştilor şi a pieţei negre, printre alte riscuri pe care le presupunea. SUA voiau ca armele nucleare din fosta Uniune Sovietică să se afle sub controlul unui singur stat, care putea fi monitorizat şi modelat, iar acel stat nu era nici Ucraina, nici Belarus, ci Rusia. Aşadar, deşi arsenalul nuclear rusesc nu a

conservat Uniunea Sovietică, el a salvat Federația Rusă – cel puțin din calea intervenției americane.

În timpul anilor 1990, unele state membre ale fostei Uniuni Sovietice – mai puțin Rusia –, țări precum Kazahstan sau Ucraina, își doreau, mai presus de orice, să fie organizate. Prin integrarea lor rapidă şi agresivă în NATO, SUA ar fi putut să mărească forța şi coeziunea acestor națiuni înconjurătoare, pentru a îngrădi atât Rusia, cât şi fostele republici sovietice, iar Rusia nu ar fi putut să oprească procesul.

Totuşi, deşi SUA planificau să facă acest lucru, nu s-au mişcat suficient de repede. Numai statele din Europa de Est şi țările baltice au fost absorbite de NATO, o schimbare strategică semnificativă, care devine şi mai importantă dacă luăm în considerare următorul fapt: atunci când Uniunea Sovietică deținea controlul asupra Germaniei de Est, distanța dintre forțele NATO şi Sankt-Petersburg era de circa 1600 de kilometri, dar după ce țările baltice au fost primite în NATO, distanța a ajus la circa 160 de kilometri. Această senzație de încercuire, de micşorare şi de cotropire influențează comportamentul Rusiei de aici înainte.

Temerile Rusiei

Cu NATO bătându-le la uşă, ruşii au devenit, în mod firesc, îngrijorați. Din punctul lor de vedere, această alianță era în primul rând militară, şi oricât de binevoitoare ar fi părut la momentul respectiv, intențiile sale de viitor erau imprevizibile. Ruşii ştiau foarte bine cât de uşor se poate schimba o stare de spirit, păstrând amintirea dureroasă a felului în care Germania s-a transformat, dintr-o țară haotică, săracă şi aproape lipsită de capacitate militară în 1932, în forța militară dominantă a Europei, după numai şase ani. Rusia nu vedea nici un motiv pentru care Occidentul să extindă NATO decât dacă, mai devreme sau mai târziu, Occidentul îşi dorea ca NATO să se plaseze într-o poziție prielnică unui atac. În ultimă instanță, gândeau ruşii, cu siguranță nu voiau să invadeze Europa.

Existau membri NATO, în special America şi foştii sateliți ai Uniunii Sovietice, care voiau să profite de ocazie pentru a se extinde din motive strategice. Dar alții, cu precădere europenii, începuseră să privească NATO cu alți ochi. În loc să vadă NATO ca pe o alianță militară axată pe război, o priveau ca pe o Organizație a Națiunilor Unite regională, concepută să integreze democrațiile liberale, deschise, într-un organism a cărui funcție principală era să mențină stabilitatea.

Asimilarea țărilor baltice a fost punctul maxim al expansiunii NATO; evenimentele ulterioare au modificat climatul politic. Ascensiunea lui Vladimir Putin a creat o Rusie foarte diferită de cea care existase sub Boris Elțîn în anii 1990. Între timp, singura instituție care nu își încetase activitatea era serviciul de informații. Jucând rolul de liant pentru Rusia și imperiul ei timp de generații întregi, a operat de-a lungul anilor 1990 aproape ca un stat autonom sau ca o organizație criminală. Putin fusese antrenat în cadrul KGB și, ca urmare, privea lumea dintr-o perspectivă geopolitică mai degrabă decât ideologică. În mintea lui, un stat puternic era esențial pentru stabilitatea Rusiei, așa că, din clipa în care a preluat puterea, în 2000, a început procesul reconsolidării forței ruseşti.

Mai bine de un secol, Rusia a încercat să devină o putere industrială care să concureze cu Occidentul. Văzând că Rusia nu are cum să recupereze întârzierea, Putin a mutat concentrarea strategiei economice a țării către prelucrarea și exportul resurselor naturale, precum metalele, cerealele și, în special, energia. Strategia era excepțională, deoarece dădea naștere unei economii pe care Rusia o putea susține și care putea susține Rusia. A întărit statul rus făcând din Gazprom un braț al guvernului rus care deținea monopolul asupra gazului natural. Apoi a aranjat ca Europa să depindă de energia rusească, scăzând astfel probabilitatea ca europenii – mai ales germanii – să urmărească sau să poată susține o confruntare.

Punctul de cotitură în relațiile dintre Statele Unite și Rusia a venit în 2004, când evenimentele din Ucraina i-au convins pe ruși că SUA intenționau să îi distrugă sau măcar să îi controleze cu strictețe. O națiune mare, Ucraina acoperă întreaga frontieră de sud-vest a Rusiei și, din punctul de vedere al Rusiei, este cheia siguranței naționale ruseşti.

Teritoriul rusesc care se întinde între Ucraina și Kazahstan are o lățime de numai 400 de kilometri, și toată influența rusească asupra Caucazului – alături de cantitățile serioase de petrol care vin prin conductele din sud – trece prin acest spațiu. În centrul acestei zone se află Volgogradul, fostul Stalingrad. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sovieticii au sacrificat în luptă viețile a un milion de oameni, pentru a ține această trecătoare închisă în fața germanilor.

Câștigătorul inițial în alegerile ucrainene din 2004, președintele Viktor Ianukovici, a fost acuzat de fraudă electorală de mare amploare, faptă de care era fără îndoială vinovat. Au avut loc demonstrații care cereau anularea scrutinului, demiterea lui Ianukovici și reorganizarea alegerilor. Acest

scandal, cunoscut ca Revoluția Portocalie, a fost privit de Moscova ca o revoltă prooccidentală, antirusească, având scopul de a aduce Ucraina în NATO. Ruşii au acuzat şi că, în loc să fie un protest al populației, a fost o lovitură de stat orchestrată cu precizie şi finanțată de CIA şi de MI6. Conform surselor ruseşti, organizații nonguvernamentale occidentale şi grupuri de consultanță au intrat în număr mare în Ucraina pentru a pune la cale demonstrațiile, a răsturna un guvern prorus şi a ameninţa direct siguranța națională a Rusiei.

Bineînțeles că americanii şi britanicii sprijiniseră aceste ONG-uri, iar consultanții care lucrau acum la campaniile unor candidați prooccidentali din Ucraina se ocupaseră în trecut de alegerile din Statele Unite. Bani occidentali ajungeau în mod clar în țară, din surse multiple, dar din punctul de vedere al americanilor, nu exista nimic periculos în asta şi totul era la vedere. SUA făceau pur şi simplu ceea ce făcuseră încă de la căderea Zidului Berlinului: lucrau cu grupuri democratice pentru a construi democrații.

Zona dintre Ucraina şi Kazahstan

Aici a apărut ruptura profundă dintre Statele Unite şi Rusia. Ucraina era împărțită între tabăra prorusă şi cea antirusă, dar americanii se vedeau pur şi simplu ca nişte susținători ai democraților. Faptul că taberele văzute de americani ca democrate erau cele antiruseşti era, pentru America, un amănunt neesențial.

Pentru ruşi, nu era deloc aşa. Păstrau amintiri vii ale politicii de îngrădire pe care Statele Unite o exercitaseră vreme îndelungată față de Uniunea

Sovietică, numai că acum, gardul părea mai înalt şi situaţia mult mai periculoasă. Ei vedeau acţiunile americanilor ca pe o tentativă de a lipsi Rusia de apărare şi de a afecta interesele ruseşti vitale din Caucaz, o regiune în care Statele Unite aveau deja un acord bilateral cu Georgia.

Politica de îngrădire făcea, într-adevăr, parte din strategia americană, oricât de inofensivă ar fi părut. Interesul fundamental american a fost întotdeauna balanţa de putere şi, abţinându-se de la distrugerea Federaţiei Ruse în anii 1990, SUA au lucrat pentru a crea un echilibru regional în 2004, având la bază Ucraina, cu intenţia clară de a include majoritatea fostelor ţări sovietice în această contrapondere pentru puterea rusească.

Temerile Rusiei au sporit atunci când au văzut ce făceau SUA în Asia Centrală. Chiar şi aşa, atunci când SUA au decis, în urma evenimentelor de la 11 septembrie, să răstoarne rapid guvernul taliban din Afghanistan, ruşii au cooperat în două moduri. În primul rând, au permis accesul la Alianţa Nordului, o facţiune prorusă care data încă din zilele ocupaţiei ruse şi a războiului civil ce i-a urmat. În al doilea rând, Rusia s-a folosit de influenţa proprie pentru a obţine baze terestre şi aeriene în cele trei ţări care înconjoară Afghanistanul – Uzbekistan, Tadjikistan şi Turkmenistan –, din care SUA îşi puteau sprijini forţele invadatoare. Rusia a permis şi traficul în spaţiul aerian de deasupra teritoriilor sale, ceea ce a fost extrem de util pentru transportul dinspre Coasta de Vest sau Europa.

Rusia a înţeles că aceste baze din ţările învecinate urmau să fie temporare, dar după trei ani, americanii nu dădeau semne că ar pleca în viitorul apropiat. Între timp, avusese loc invazia Irakului, în ciuda obiecţiilor din partea Rusiei, iar SUA erau acum blocate în ceea ce părea a fi o ocupaţie pe termen lung. Erau de asemenea profund implicate în Ucraina şi Georgia şi susţineau un front puternic în Asia Centrală. Deşi aceste acţiuni, privite individual, ar putea să nu pară atât de dăunătoare intereselor Moscovei, luate împreună păreau a fi un efort sincronizat de strangulare a Rusiei.

Prezenţa americană în Georgia nu putea fi văzută decât ca o provocare intenţionată, pentru că acest stat avea graniţă comună cu regiunea rusească Cecenia. Ruşii se temeau că dacă Cecenia se îndepărtează de Federaţia Rusă, întreaga structură avea să se prăbuşească, pentru că alte regiuni îi vor urma exemplul. Cecenia era localizată pe latura extrem nordică a munţilor Caucaz, iar influenţa rusească se retrăsese deja sute de kilometri de la frontierele sale iniţiale, adânc în interiorul acestor munţi. Dacă ruşii se

retrăgeau încă şi mai mult, ar fi ieşit complet din Caucaz şi ar fi rămas pe o suprafață complet plană, foarte greu de apărat. În plus, o conductă importantă de petrol trecea prin Groznîi, capitala cecenă, iar pierderea acesteia (deşi nu este operațională în prezent din cauza sabotajului cecen) ar fi avut un impact răsunător asupra strategiei ruseşti de export al energiei.

Încă din anii 1990, ruşii credeau că georgienii permiteau traficul de arme către Cecenia prin ceea ce se numea valea Pankisi. Credeau, de asemenea, şi că SUA, care aduseseră în Georgia consilieri din Forțele Speciale, nu făceau nimic pentru a opri traficul, asta în cel mai bun caz, iar în cel mai rău caz, chiar îl încurajau.

Conform politicii sale fundamentale, SUA încercau să lege prietenii în regiune, în special cu Georgia, dar era evident pentru toată lumea că SUA nu mai erau capabile de o desfăşurare majoră de forțe. Americanii aveau încă în rezervă marina şi aviația, dar efectivele terestre erau cantonate în Irak şi Afghanistan.

Aceasta avea un efect psihologic suficient de important, dar războiul din Irak a avut şi un impact politic. Separarea care s-a produs între Statele Unite şi Franța şi Germania cu privire la Irak, precum şi antipatia generală a europenilor pentru administrația Bush, însemna că Germania în special nu mai era la fel de dispusă să sprijine planurile americane ale unei expansiuni NATO sau confruntările cu Rusia. În plus, ruşii au făcut ca Germania să fie dependentă de gazul natural rusesc, livrând aproape jumătate din necesarul Germaniei, aşa că germanii nu erau într-o poziție favorabilă confruntării. Combinația dintre dezechilibrul militar şi tensiunile diplomatice au limitat drastic opțiunile americanilor; cu toate acestea, ca de obicei, SUA au încercat în continuare să-şi sporească influența.

În discursul său public adresat în 25 aprilie 2005 națiunii, Putin a declarat că prăbuşirea Uniunii Sovietice este „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului“. Acesta a fost anunțul public al intenției sale de a acționa pentru a inversa o parte din consecințele acestei căderi. Deşi Rusia nu mai era o putere globală, în cadrul regiunii – şi în lipsa Statelor Unite – avea o forță copleşitoare. Din cauza războaielor din Irak şi Afghanistan, SUA nu se mai aflau acum în zonă. În virtutea acestui fapt, Putin s-a grăbit să-şi sporească forța militară. A început şi să-şi întărească regimul prin creşterea veniturilor din exporturile de bunuri, o decizie fortuită, dată fiind creşterea prețurilor mărfurilor. S-a folosit de capacitățile de spionaj ale FSB şi SVR, urmaşi ai KGB, pentru a identifica şi a controla personajele-cheie ale fostei Uniuni

Sovietice. Din moment ce majoritatea fuseseră activi politic în regimul sovietic, aceştia erau ori foşti comunişti, ori, cel puțin, foarte bine cunoscuți de către FSB din dosarele lor. Toți aveau puncte vulnerabile, iar Putin s-a folosit de cea mai puternică resursă a sa pentru a exploata aceste slăbiciuni.

În august 2008, guvernul georgian, din motive încă neclare pe alocuri, a atacat Osetia de Sud. Odată parte a Georgiei, regiunea se separase şi fusesese independentă încă din anii 1990, fiind aliată a Rusiei. Putin a răspuns ca şi cum Rusia s-ar fi aşteptat la atac: a contracarat în decurs de câteva ore, învingând armata georgiană şi ocupând o parte din teritoriul țării.

Principalul scop al atacului a fost să demonstreze că Rusia încă îşi putea impune forța. Armata rusă fusese anihilată în anii 1990, iar Putin avea nevoie să spulbere concepția potrivit căreia aceasta nu mai era relevantă. Dar voia în acelaşi timp să demonstreze țărilor din fosta Uniune Sovietică că prietenia şi garanțiile din partea americanilor nu înseamnă nimic. A fost un atac mic asupra unei țări mici, dar, cu toate astea, o lovitură asupra unei țări foarte apropiate de Statele Unite. Operațiunea a şocat atât regiunea, cât şi întreaga Europă de Est, la fel ca şi lipsa unui răspuns din partea americanilor şi perfecta indiferență a europenilor. Neimplicarea americanilor, care s-au limitat doar la note diplomatice, a dus la înțelegerea pragmatică a faptului că America se afla extrem de departe, şi Rusia, foarte aproape, iar câtă vreme SUA continuau să-şi trimită trupele în Orientul Mijlociu, incapacitatea lor de a acționa avea să persiste. Susținătorii ucraineni ai Rusiei, ajutați de serviciile ruse de informații, au început procesul inversării rezultatelor Revoluției Portocalii. În 2010, alegerile au înlocuit guvernul provestic cu omul care a fost dat jos de Revoluția Portocalie.

Mişcându-se prea încet, SUA au permis Rusiei să îşi recâştige echilibrul, în timp ce americanii pierdeau propriul echilibru strategic în Irak. Exact în momentul în care trebuiau să-şi concentreze forțele la periferia Rusiei pentru a-şi sprijini strategia de îngrădire, SUA aveau trupele mobilizate altundeva, iar aliațele sale din Europa erau prea firave pentru a însemna ceva. Pentru a evita asemenea paşi greşiți şi oportunități ratate, preşedintele american va trebui să adopte o strategie nouă şi mult mai consecventă în deceniul următor.

Renaşterea Rusiei

Pe termen lung, Rusia este o țară slabă. Strategia lui Putin, de concentrare asupra producerii şi exportului energiei, este o unealtă deosebit de eficientă pe termen scurt, dar nu funcționează decât pentru a forma o bază în vederea unei expansiuni economice majore. Pentru a atinge acest obiectiv mai mare, Rusia trebuie să se ocupe de punctele slabe din propria structură, dar aceste slăbiciuni îşi au originea în probleme geografice care nu pot fi depăşite cu uşurință.

Spre deosebire de majoritatea lumii industrializate, Rusia are o densitate foarte scăzută a populației, iar locuitorii sunt foarte dispersați, nefiind legați între ei decât printr-un aparat de securitate şi o cultură comună.

Chiar şi oraşele mari, precum Moscova şi Sankt-Petersburg, nu sunt centrele unui imens megalopolis. Sunt entități de sine stătătoare, separate între ele prin întinderi vaste de teren agricol şi pădure. Lăsând la o parte faptul că populația Rusiei este în scădere, repartiția sa curentă face ca economia modernă, şi chiar şi distribuția eficientă a alimentelor, să fie dificilă, dacă nu imposibilă. Infrastructura care leagă zonele agricole de oraş este proastă, la fel şi infrastructura de legătură între centrele industriale şi comerciale.

Problemele cu infrastructura derivă din faptul că râurile din Rusia curg în direcția greşită. Spre deosebire de râurile americane, care fac legătura între regiunile agricole şi porturi, de unde mâncarea poate fi distribuită, râurile ruseşti nu reprezintă decât nişte bariere. Nici țarii şi legăturile lor feroviare, nici Stalin, prin înfometarea forțată a populației, nu s-au apropiat vreodată de rezolvarea acestei probleme, iar costul construirii unui țesut conjunctiv pentru economia rusească – sisteme feroviare şi rutiere ample – rămâne astronomic. Rusia a dispus dintotdeauna de o forță militară care îi depăşeşte capacitățile economice, dar această situație nu poate continua la infinit.

Rusia trebuie să se concentreze asupra acțiunilor pe termen scurt, câtă vreme beneficiază de avantajul dublu al dependenței germane față de energia sa şi al distragerii atenției americanilor în Orientul Mijlociu. Trebuie să încerce să creeze structuri durabile – unele dintre ele interne, altele externe –, care pot să reziste chiar şi în fața limitărilor economice.

Structura internă se formează deja, Rusia, Belarusul şi Kazahstanul ajungând la o înțelegere cu privire la o uniune economică şi discutând acum ideea unei monede comune. Armenia, Kîrgîzstanul şi Tadjikistanul şi-au exprimat interesul de a se alătura, iar Rusia a vehiculat ideea interesului Ucrainei pentru această alianță. Aceasta este o relație care va evolua într-un

fel de uniune politică, precum Uniunea Europeană, o orientare care va recrea eficient trăsăturile de bază ale fostei Uniuni Sovietice.

Densitatea populației în Rusia

Structura internațională de care Rusia are nevoie este poate cea mai importantă şi cea mai problematică. Aceasta începe printr-o relație cu Europa, în special cu Germania. Rusia are nevoie să acceseze tehnologia de care germanii dispun din abundență, în timp ce Germania are nevoie de resursele naturale ruseşti. Germania a luptat în două războaie pentru a pune mâna pe aceste resurse, dar a eşuat. Interesul său pentru aceste resurse nu a scăzut, dar mijloacele sale sunt acum diplomatice, şi nu militare. Dorința de a exploata această relație complementară se va afla în centrul strategiei ruseşti din următorii zece ani.

Germania este forța conducătoare a Uniunii Europene, ceea ce presupune, după cum vom vedea, sarcini neaşteptate. Germania nu are un interes prea mare în ceea ce priveşte operațiunile americane din Orientul Mijlociu şi absolut nici un interes în extinderea NATO şi a influenței americane către periferia Rusiei. Vrea să păstreze distanța față de Statele Unite şi are nevoie de alte variante în afară de UE. Cooperarea mai strânsă cu Rusia nu este o idee rea din perspectiva Germaniei, iar din perspectiva Rusiei, este o idee excelentă. Putin îi cunoaşte suficient de bine pe germani pentru a realiza că au depăşit lumea postbelică şi se confuntă cu propriile probleme economice serioase, având nevoie de resursele ruseşti.

Simultaneitatea reconstrucției sferei de influență dominată de Rusia şi a stabilirii unor relații structurale cu Germania este o idee asupra căreia Rusia

trebuie să insiste, şi să o ducă la îndeplinire într-un timp scurt, pentru că timpul nu este de partea sa. Trebuie să convingă Germania că poate fi un partener de încredere fără a face vreo manevră care să încurce Uniunea Europeană sau relațiile Germaniei cu aceasta. Acțiunile sale vor fi un balet susținut de o putere reală, fie ea şi tranzitorie.

Pentru a avea un cât de mic loc de manevră în următorii ani, Rusia trebuie să îndepărteze Statele Unite de Europa. În acelaşi timp, va face tot ce îi stă în putință pentru a ține SUA blocate în Irak, Afghanistan şi, dacă este posibil, în Iran. Pentru ruşi, războiul între americani şi jihadişti este similar celui din Vietnam: eliberează Rusia de povara armatei americane şi chiar face ca Statele Unite să depindă de cooperarea Rusiei în luarea unor măsuri precum aplicarea sancțiunilor în țări ca Iranul. Ruşii îi pot şicana la nesfârşit pe americani amenințând să trimită arme grupărilor antiamericane şi unor țări precum Iranul şi Siria. Ceea ce ține SUA pe loc în încercarea de a-i atrage pe ruşi, când singurul lucru pe care aceştia îl vor de la americani este să-i vadă blocați într-un război permanent.

Această strategie rusească dezvăluie prețul implicării prea adânci a americanilor în războiul contra terorismului. Demonstrează, de asemenea, că este obligatoriu pentru Statele Unite să găsească un răspuns eficient la islamismul radical, precum şi un răspuns eficient pentru ruşi. În spatele fiecărei mişcări a Rusiei se află un potențial coşmar geopolitic pentru americani.

Strategia americană

Interesul american în Eurasia – Rusia şi peninsula europeană – este acelaşi pe care Statele Unite îl au în toată lumea: ca nici o putere de sine stătătoare sau coaliție să nu domine. Unificarea Rusiei şi a Europei ar crea o forță a cărei populație, capacitate tehnologică şi industrială şi resurse naturale ar fi cel puțin egale cu cele ale Americii, dar foarte probabil le-ar depăşi.

În secolul XX, SUA au acționat de trei ori pentru a preveni tipul de antantă ruso-germană care ar unifica Eurasia şi ar amenința interesele fundamentale americane. În 1917, pacea separată a Rusiei cu Germania a întors roata împotriva anglo-francezilor în Primul Război Mondial. SUA au intervenit în al Doilea Război Mondial, susținându-i pe britanici şi mai ales pe sovietici, care aduceau daune Wehrmachtului şi preveneau o cucerire a vastelor teritorii ruseşti de către germani. În 1944, SUA au invadat Europa Occidentală, blocându-i nu doar pe germani, ci şi pe sovietici. Din 1945

până în 1991, americanii au alocat o cantitate enormă de resurse pentru a preveni dominația sovietică asupra Eurasiei.

Răspunsul Statelor Unite la o antantă ruso-germană trebuie să fie același în următorii zece ani ca și în secolul XX. SUA trebuie să continue să facă tot ce le stă în putință pentru a bloca alianța ruso-germană și a limita efectul pe care sfera de influență rusească l-ar putea avea asupra Europei, pentru că însăși prezența unei Rusii puternice schimbă radical acțiunile Europei.

Germania este centrul gravitațional european, așa că, odată cu reorientarea sa, celelate țări se vor reorienta la rândul lor, iar în această mișcare vor fi antrenate suficiente state pentru a schimba echilibrul întregii regiuni. Odată cu reconsolidarea Rusiei și cu refacerea sferei sale de influență asupra țărilor din fosta Uniune Sovietică, ea va putea să își aducă aproape majoritatea acestor țări. Oricât de informală ar fi relația la început, aceasta se va solidifica, devenind un aspect foarte important de-a lungul timpului, pentru că părțile se potrivesc, pur și simplu, prea bine pentru ca lucrurile să stea altfel. Aceasta ar fi o redefinire istorică a relațiilor dintre Statele Unite și Europa, o schimbare fundamentală nu numai în echilibrul regional, ci și în balanța mondială de putere, cu rezultate complet imprevizibile.

Deși consider probabilă realizarea unei confederații între Belarus și Rusia, o asemenea mișcare ar aduce armata rusă la frontierele Europei. Într-adevăr, Rusia are deja o alianță militară cu Belarusul. Dacă adăugăm în ecuație Ucraina și faptul că forțele ruseşti se vor afla la granița cu România, Ungaria, Slovacia, Polonia și țările baltice – toate foşti sateliți ruseşti –, se recreează astfel Imperiul Rus, doar într-o formă instituțională diferită.

Totuși, țările din spatele liniei întâi sunt mai preocupate de Statele Unite decât de Rusia. Acestea văd în americani mai degrabă competitori în plan economic decât parteneri, și o forță care îi atrage în conflicte la care nu vor să ia parte. Ruşii, în schimb, par a fi în sinergie cu țările avansate din Europa, în ceea ce privește economia.

Națiunile europene consideră foştii sateliți ai Rusiei o zonă-tampon în calea Moscovei, întărind garanția că pot colabora cu Rusia, rămânând în siguranță în propria lor regiune. Ele înțeleg grijile pe care și le fac țările est-europene, dar consideră că beneficiile economice ale acestor relații, precum și dependența est-europenilor de economia din restul Europei, vor ține Rusia în frâu. Europenii pot să-și slăbească relațiile cu americanii, construind în schimb un nou acord de ajutor reciproc cu Rusia și să păstreze

în acelaşi timp avantajul zonei de siguranță strategică. Aceasta ar presupune un risc enorm pentru Statele Unite. Aşadar, preşedintele american trebuie să intervină pentru a îngrădi Rusia, lăsând slăbiciunile pe termen lung, inerente, ale acestei națiuni să-şi spună cuvântul. El nu poate aştepta sfârşitul războiului cu jihadiştii. Trebuie să acționeze imediat.

Dacă Germania şi Rusia continuă să se apropie de un acord, atunci țările dintre Marea Baltică şi Marea Neagră – numite odinioară „Intermarium“ – devin indispensabile americanilor şi politicii acestora. Dintre aceste țări, Polonia este cea mai mare şi cea mai bine plasată. În acelaşi timp, are şi cel mai mult de pierdut şi este şi cea mai conştientă de potențialele pierderi. Pentru polonezi, a fi membru în Uniunea Europeană înseamnă un lucru, dar a fi prins într-o antantă ruso-germană este cu totul altceva. Polonia şi celelalte țări est-europene se tem să nu fie trase înapoi în sferele de influență ale unui inamic istoric sau chiar ale amândurora.

Majoritatea acestor țări nu au fost independente până când Primul Război Mondial nu a dus la prăbuşirea imperiilor austro-ungar, rus, otoman şi german. În general, au fost împărțite, subjugate şi exploatate. În cazul Ungariei, spre exemplu, presiunea nu a fost prea mare. În alte cazuri, a fost de-a dreptul brutală. Dar toate aceste națiuni țin minte ocupația nazistă, şi apoi pe cea sovietică, iar acele ocupații au fost monstruoase. Este adevărat că regimul german şi cel rus de astăzi sunt diferite, dar epoca ocupației este încă proaspătă în amintirea est-europenilor, iar urmările faptului de a se fi aflat în sfera de influență germano-rusă le-au marcat caracterul național. Acea amintire va continua să le modeleze comportamentul în deceniul următor.

Acest adevăr se aplică în special Poloniei, care în diferite momente ale istoriei a fost cucerită de Germania, Rusia şi Austria. Compromisul istoric, atunci când se puteau face compromisuri, a fost împărțirea Poloniei, ceea ce a rămas de atunci înainte coşmarul acestei țări. Atunci când țara şi-a dobândit independența, după Primul Război Mondial, a trebuit să ducă un război pentru a preveni invazia sovietică. Douăzeci de ani mai târziu, în baza unui pact secret, germanii şi sovieticii au lansat o invazie simultană. Următoarea jumătate de secol, dominată de comunism şi de Războiul Rece, a fost un adevărat coşmar.

Polonezii au suferit direct proporțional cu importanța strategică a localizării lor, având graniță comună atât cu Germania, cât şi cu Rusia, şi ocupând Câmpia Nord-Europeană, care se întinde ca o autostradă de la

coasta atlantică franceză până la Sankt-Petersburg. Celelalte ţări est-europene împărtăşesc viziunea polonezilor, dar sunt într-o poziţie geografică mai sigură, în spatele lanţului carpatic.

Expusă pe ambele laturi, Polonia nu va avea altă variantă decât să accepte deciziile Germaniei şi Rusiei, ceea ce ar fi dezastruos pentru Statele Unite. Este, aşadar, în interesul americanilor să garanteze independenţa Poloniei în faţa Rusiei şi a Germaniei, nu doar formal, ci creând o economie şi o armată poloneză viabile şi eficiente, care să poată servi ca model şi impuls pentru restul Europei de Est. Polonia a fost ghimpele istoric din coasta Germaniei şi Rusiei, şi este în interesul americanilor să se asigure că va rămâne la fel. O Polonie raliată intereselor Germaniei este o ameninţare pentru Rusia, iar reversul este şi el valabil. Polonia trebuie să rămână o ameninţare pentru amândouă, pentru că SUA nu le pot lăsa pe nici una dintre ele să se simtă prea sigură de propriile forţe.

Pe parcursul următorilor zece ani, relaţia americanilor cu Polonia va avea două scopuri: ar putea preveni sau limita antanta ruso-germană, dar eşuând în această privinţă, ar putea crea o contrapondere. SUA au nevoie disperată de Polonia, pentru că nu există nici o strategie alternativă pentru o contrapondere la o alianţă ruso-germană. Din perspectiva polonezilor, prietenia cu americanii ar servi ca scut în faţa vecinilor săi, dar aici apare o problemă specială. Mentalitatea naţională poloneză a fost marcată de eşecul Marii Britanii şi al Franţei de a veni în apărarea Poloniei, împotriva Germaniei, în al Doilea Război Mondial, în ciuda garanţiilor oferite. Hipersensibilitatea Poloniei faţă de trădare o va face să prefere o înţelegere cu puterile ostile în locul alianţei cu o putere în care nu poate avea încredere. Din acest motiv, preşedintele nu trebuie să pară ezitant în abordarea sa. Asta înseamnă că este nevoit să ia o decizie strategică nesigură – întotdeauna o poziţie inconfortabilă, pentru că preşedinţii buni caută mereu să-şi păstreze mai multe variante. Dar insistenţa de a obţine un spaţiu prea amplu de manevră ar putea distruge imediat opţiunea poloneză.

Câmpia Nord-Europeană

Atunci când administrația George W. Bush a început să creeze scutul balistic antirachetă în Europa de Est, SUA s-au pus la adăpost. Au decis să construiască un sistem de apărare în fața unui număr mic de rachete lansat de țările rebele, în special de Iran. Planificau să amplaseze un sistem de radar în Republica Cehă şi îşi făcuseră planuri să instaleze rachetele în Polonia. Aceasta după ce au trimis polonezilor arme sofisticate, precum avionul de luptă F-16 şi rachetele Patriot. Sistemul putea fi localizat şi în alte zone; a fost amplasat în Polonia pentru a evidenția importanța acestui stat pentru interesele strategice americane şi pentru a extinde relațiile de cooperare americano-poloneze în afara NATO. Ruşii au înțeles asta şi au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a bloca demersul.

Ruşii s-au opus amplasării rachetelor în Polonia, deşi sistemul ar fi putut fi folosit doar împotriva unui număr mic de rachete, iar ruşii dispuneau de cantități enorme. În realitate, problema pentru ruşi nu a fost niciodată scutul antirachetă, ci faptul că SUA îşi plasau sisteme strategice pe teritoriul polonez. Un sistem strategic trebuia apărat, iar ruşii au înțeles că scutul balistic era doar începutul unui angajament american față de Polonia.

Atunci când administrația Obama a preluat conducerea, liderii săi au vrut să „reseteze“ relațiile cu Rusia. Ruşii au spus foarte clar că, deşi nu vor să se revină la ostilitățile din Războiul Rece, lucrurile nu pot continua dacă sistemul antirachetă nu este retras din Polonia. Până în acel moment, polonezii ajunseseră să considere sistemul un simbol al implicării Statelor Unite față de ei, şi asta în ciuda faptului că sistemul balistic nu apăra efectiv Polonia, ba putea chiar să o transforme într-o țintă. Cu toate acestea, polonezii, sensibili la trădări, şi-au dorit imediat să stabilească relații cu Washingtonul. Atunci când Obama a decis să mute scutul din Polonia pe nave amplasate în larg, polonezii au intrat în panică, gândindu-se că SUA

erau pe cale să facă o înțelegere cu ruşii. SUA nu şi-au schimbat deloc poziția cu privire la Polonia, dar polonezii erau convinşi de contrariu.

Dacă Polonia ajunge să se considere un simplu pion, nu va mai fi un partener de încredere, aşa că, în decursul următorului deceniu, SUA ar putea scăpa basma curată după ce ar trăda Polonia o singură dată. O asemenea mişcare trebuie luată în considerare numai dacă oferă un avantaj copleşitor, şi este dificil de închipuit care ar putea fi acesta, întrucât menținerea unui pivot puternic între Germania şi Rusia reprezintă un interes major al Statelor Unite.

Situația țărilor baltice este cu totul alta. Acestea reprezintă o capacitate ofensivă extraordinară pentru Statele Unite, fiind îndreptate ca o baionetă spre Sankt-Petersburg, al doilea oraş ca mărime din Rusia, şi având granița estică a Lituaniei la doar 150 de kilometri de Minsk, capitala Belarusului.

Cu toate acestea, SUA nu au nici puterea, nici interesul de a invada Rusia. Şi având în vedere că poziția americană este strategic agresivă şi tactic defensivă, țările baltice devin o uriaşă răspundere. Cu o lungime de aproape 500 de kilometri şi o lățime de nici 300 de kilometri, sunt aproape imposibil de apărat. Servesc, însă, la blocarea flotei ruseşti în Sankt-Petersburg. Aşa că țările baltice rămân un bun de preț, dar unul care ar putea deveni prea scump pentru a mai merita investiția. Preşedintele american trebuie, aşadar, să pară complet dedicat balticilor pentru a descuraja Rusia, smulgând cât mai multe concesii din partea ruşilor, pentru un acord de retragere a americanilor din regiune. Dată fiind nesiguranța polonezilor, o astfel de manevră ar trebui întârziată cât se poate de mult. Din păcate, ruşii vor fi conştienți de acest lucru şi vor face probabil presiuni asupra balticilor mai devreme, generând astfel de timpuriu un punct clar de fricțiune.

Orice s-ar întâmpla cu Germania, este extrem de important pentru Statele Unite să mențină o relație bilateraltă cu Danemarca, ale cărei ape blochează ieşirea din Marea Baltică. Norvegia, al cărei Cap Nord oferă posibilitatea de a bloca flota rusească la Murmansk, este valoroasă pentru Statele Unite, la fel ca şi Islanda, o platformă ideală de pe care se poate demara căutarea submarinelor ruseşti. Nici una dintre țări nu este membră UE, iar Islanda este împotriva Germaniei din cauza măsurilor sale economice din timpul crizei financiare din 2008. Astfel, amândouă pot fi câştigate de partea americanilor pentru un preț relativ scăzut.

Restul frontierei cu Rusia va fi asigurat de munții Carpați, în spatele cărora se află Slovacia, Ungaria şi România. Pentru SUA este un imperativ strategic să rămână în relații bune cu aceste trei țări şi să le ajute să-şi dezvolte potențialul militar. Dar dat fiind obstacolul pe care munții Carpați îl reprezintă pentru inamic, capacitatea militară solicitată este minoră. Pentru că aceste țări riscă mai puțin decât Polonia şi sunt, aşadar, mai libere pentru a face manevre, va exista şi un grad mai mare de complexitate politică. Dar câtă vreme ruşii nu trec de Carpați, şi germanii nu aduc aceste țări în stadiul de dependență economică, SUA pot să gestioneze situația printr-o strategie simplă: să întărească economiile şi armatele acestor state, oferindu-le avantaje pentru a rămâne proamericane şi apoi să aştepte. Să nu facă nimic pentru a provoca Rusia în interiorul sferei sale de influență. Să nu facă nimic pentru a sabota relațiile economice ale Rusiei cu restul Europei. Să nu facă nimic care să îngrijoreze restul europenilor că SUA i-ar putea târî într-un război.

În Caucaz, SUA sunt momentan aliniate Georgiei, o țară care rămâne sub presiunea ruşilor şi a cărei politică internă este cel puțin imprevizibilă pe termen lung. Următorul rând de țări, Armenia şi Azerbaidjan, prezintă, de asemenea, probleme. Prima este un aliat al Rusiei, a doua, apropiată de Turcia. Din cauza ostilității istorice față de Turcia, Armenia este întotdeauna mai apropiată de Rusia. Azerbaidjanul încearcă să-şi mențină echilibrul între Turcia, Iran şi Rusia.

Una este ca SUA să formuleze o poziție în privința Poloniei, o țară cu 40 de milioane de locuitori, dar să rămână dedicate Georgiei, o țară cu doar 4 milioane de oameni şi mult mai slab dezvoltată decât Polonia, este un lucru mult mai dificil. Iar înfrângerea în Georgia, sub forma unui guvern prorus care ar cere consilierilor şi trupelor americane să plece, nu ar dezvălui doar poziția americană în Caucaz, ci ar crea şi o criză de încredere în Polonia.

Situația din Caucaz nu poate fi gestionată decât de Turcia. În timp ce granița Rusiei s-a mutat spre nord, descoperind cele trei state istorice, Armenia, Azerbaidjan şi Georgia, frontierele Turciei au rămas stabile. Pentru Statele Unite, nu contează până unde se întinde Rusia, atâta vreme cât acea limită este undeva în Caucaz. Singurul final dezastruos al situației ar fi o ocupație rusească în Turcia, ceea ce este de neconceput, sau o alianță ruso-turcă, un pericol ceva mai plauzibil.

Turcia şi Rusia sunt rivale istorice, două imperii la Marea Neagră, concurând unul împotriva altuia în Balcani şi în Caucaz. Iar mai important

este că ruşii văd Bosforul ca pe o poartă de acces blocată spre Martea Mediterană. Turcia ar putea colabora cu ruşii în următorul deceniu, în special din cauza dependenței lor față de petrolul rusesc, dar ideea de a-şi muta propria graniță înspre sud, în Caucaz, sau de a abandona Bosforul iese din discuție. Aşadar, prin simpla ei existență, Turcia serveşte intereselor americane în raport cu Rusia. Şi având în vedere că SUA nu au interese atât de precise cu privire la locul în care avansul Rusiei se va opri în Caucaz, atâta vreme cât *este* până la urmă oprit, înțelegem că un angajament solid al Statelor Unite față de Georgia nu are nici un sens. Georgia este o risipă de resurse pentru Statele Unite, fără să ofere un avantaj semnificativ. Aşa că strategia americană în Georgia ar trebui eliminată. Este o rămăşiță a perioadei în care americanii credeau că asemenea poziții sunt lipsite de costuri şi de riscuri. Dar într-o vreme în care acestea sunt în creştere, SUA trebuie să-şi dozeze expunerea cu mai multă atenție, recunoscând că Georgia reprezintă mai degrabă o povară decât un avantaj.

În următorul deceniu, va exista o mică fereastră de timp în care SUA se pot retrage din Georgia şi din Caucaz fără a aduce daune psihologice noii sale coaliții. Dar cel mai probabil, abandonarea Georgiei ar crea o stare de nesiguranță în Polonia şi în țările din Intermarium, care le-ar putea face imediat pe acestea să-şi recalculeze poziția. Aşteptarea unei confruntări între Polonia şi Rusia nu ar face decât să crească nivelul de tensiune. Aşadar, regândirea capitolului Georgia cât se poate de curând prezintă patru avantaje. Întâi, oferă Statelor Unite timp pentru a stabiliza psihologia din Intermarium. Apoi clarifică faptul că SUA acționează din voință proprie, nu în urma presiunii din partea Rusiei. În al treilea rând, va demonstra Turciei că SUA îşi pot schimba poziția, făcând ca turcii, din ce în ce mai încrezători în Statele Unite, să devină precauți – şi, câteodată, precauția este bună. În al patrulea rând, SUA pot solicita concesii din partea ruşilor în Asia Centrală, în schimbul retragerii din Caucaz.

Câtă vreme americanii încă luptă în Afghanistan, vor avea nevoie de acces liber la țările apropiate, pe care se bazează pentru suport logistic. Companiile petroliere americane au şi ele nevoie de acces la zăcămintele de petrol şi gaze naturale din Asia Centrală. În cele din urmă, SUA vor părăsi Afghanistanul; americanii nu pot fi o forță dominantă în regiune pe termen lung. Geografia face pur şi simplu imposibilă dominația americană, iar Rusia ştie asta.

SUA au făcut promisiuni Georgiei pe care acum nu le vor mai îndeplini. Dar atunci când privim lucrurile în ansamblu, această trădare sporeşte capacitatea americanilor de a-şi respecta alte angajamente. Georgia are o importanță foarte mică pentru Statele Unite, dar contează enorm pentru Rusia, garantând siguranța graniței sale sudice. Ruşii ar fi gata să plătească un preț substanțial pentru Georgia, iar dorința Statelor Unite de a pleca în mod voluntar şi într-un timp scurt ar presupune un beneficiu important.

Acest beneficiu va fi interdicția de a livra armament Iranului şi participarea la un regim de sancționare dacă negocierile Statelor Unite cu Iranul eşuează. Dacă negocierile dau roade, atunci americanii le pot cere ruşilor să oprească transporturile de arme în regiune, în special în Siria. Luată simultan cu negocierile din Iran, o astfel de hotărâre ar da o mai mare greutate tratativelor cu iranienii. Ar oferi Statelor Unite mai multă credibilitate şi un număr mai mare de opțiuni. Ar putea crea un interval de timp în care americanii să-şi consolideze poziția în Polonia.

Ca avanpost al Statelor Unite în Caucaz, Georgia este mult mai puțin viabilă decât Azerbaidjanul, care nu doar că are graniță comună cu Rusia şi Iranul şi întreține relații apropiate cu Turcia, ci este şi o sursă majoră de petrol. Câtă vreme Armenia este un aliat al ruşilor, şi Georgiei îi lipseşte un fundament economic solid, Azerbaidjanul are resurse economice şi poate fi o bază pentru operațiunile americanilor. Aşa că, în deceniul următor, va fi nevoie de o strategie de retragere sau de realiniere. Ambele sunt bune. Însă strategia actuală nu poate fi menținută.

Dacă SUA conving Rusia că retragerea lor din Georgia este voluntară, structurată pe etape şi, mai presus de toate, reversibilă, pot smulge concesii care să aibă o mare însemnătate, în timp ce îşi gândesc poziția strategică. Într-o oarecare măsură, este o cacealma, dar un preşedinte bun trebuie să fie capabil să blufeze şi, în acelaşi timp, să poată oferi o explicație logică pentru o trădare.

Gestionarea relației cu Rusia

Nu Rusia constituie o amenințare pentru poziția globală a Americii, ci simpla posibilitate că ruşii ar putea colabora cu Europa, şi în special cu Germania; acesta este cel mai important pericol al următorului deceniu, o amenințare pe termen lung, care trebuie ucisă din față. SUA nu se pot aştepta ca Germania să joace acelaşi rol din Războiul Rece, ca barieră în fața Imperiului Sovietic. În următorul deceniu, SUA trebuie să facă din

Polonia ceea ce Germania a fost în anii 1950, deşi ameninţarea rusească nu va fi la fel de semnificativă, puternică sau monocromă ca atunci. Între timp, confruntarea geopolitică va continua, Statele Unite şi Rusia vor fi implicate în colaborări economice şi politice externe. Aici nu mai este vorba despre Războiul Rece, pe care ni l-au povestit părinţii noştri. Cele două ţări ar putea foarte bine să colaboreze în Asia Centrală sau chiar în Caucaz, confruntându-se în acelaşi timp în Polonia sau în Carpaţi.

Pe termen lung, ruşii sunt în pericol de a nu-şi putea susţine rolul major în afacerile internaţionale. Dependenţa lor de exportul de mărfuri le asigură hrana, dar nu le consolidează economia. Populaţia este în scădere drastică. Structura lor geografică este neschimbată. Dar în geopolitică, un deceniu nu este o perioadă lungă. Simplul colaps al Uniunii Sovietice a avut nevoie de un deceniu pentru a se desfăşura. În următorul deceniu, ameninţarea Rusiei şi a Europei va persista şi îl va preocupa pe preşedintele american în timp ce acesta încearcă să restaureze echilibrul în strategia globală americană.

Capitolul 9. Întoarcerea Europei în istorie

Europa contemporană este în căutarea unei ieşiri din infern. Prima jumătate a secolului XX a fost un măcel, începând cu Verdun şi terminând cu Auschwitz. În a doua jumătate, europenii au trăit sub ameninţarea unui posibil război nuclear ruso-american, purtat pe pământ european. Epuizată de vărsarea de sânge şi de neliniştea continuă, Europa a început să-şi imagineze o lume în care toate conflictele erau de natură economică şi gestionate de birocraţii de la Bruxelles. Începuse chiar să se vorbească despre „sfârşitul istoriei“, în sensul că toate conflictele hegeliene de ideologie fuseseră rezolvate. În cei douăzeci de ani de după prăbuşirea Uniunii Sovietice, părea că îşi găsiseră utopia, dar acum, viitorul este mult mai puţin sigur. Privind înainte spre următorii zece ani, nu văd o întoarcere a tranşeelor şi a lagărelor de concentrare, dar întrevăd o creştere a tensiunilor geopolitice la nivel continental şi, alături de ele, rădăcinile unor conflicte mai serioase.

Două probleme intră în alcătuirea dilemei europene din deceniul următor. Prima este definirea relaţiei dintre Europa şi Rusia, care începe să renască. A doua este determinarea rolului pe care îl va juca Germania, cea mai dinamică ţară europeană. Paradoxul Rusiei – economie slabă şi forţă militară importantă – va rămâne actual, la fel şi dinamismul Germaniei. Restul statelor europene vor trebuie să-şi definească relaţiile cu aceste două puteri, ca premisă pentru stabilirea clară a relaţiilor dintre ele. Efortul cauzat de acest proces va da naştere unei Europe foarte diferite în următorul deceniu, ceea ce va presupune o provocare importantă pentru Statele Unite. Pentru a înţelege ce trebuie făcut din perspectiva politicii americane, va trebui să luăm în considerare evenimentele istorice care au dus la această situaţie.

Europa a fost întotdeauna un teren însângerat. După 1492, când noile descoperiri geografice au alimentat competiţia pentru imperii îndepărtate, continentul a găzduit o luptă pentru dominaţia globală în care au fost implicate Spania, Portugalia, Franţa, Olanda şi Marea Britanie, ţări care aveau ieşire ori la Oceanul Atlantic, ori la Marea Nordului. Austro-Ungaria şi Rusia au fost lăsate în afara cursei pentru imperiile coloniale, câtă vreme

Germania şi Italia au rămas sub forma unor mase de principate feudale, fragmentate şi lipsite de putere.

În timpul următoarelor două secole, Europa a fost alcătuită din patru regiuni – Europa Atlantică, Scandinavia, Europa de Sud-Est şi Rusia –, cu o zonă-tampon în centru, întinsă între Danemarca şi Sicilia. Această zonă-tampon era o regiune împărțită în mici regate şi ducate, incapabile de a se apăra singure, dar oferind fără să o ştie un grad de stabilitate Europei.

Apoi Napoleon a redefinit Europa. Când a înaintat spre est în Germania şi spre sud în Italia, a distrus echilibrul complex care se menținuse în cadrul acelor două națiuni încă neconsolidate. Încă şi mai rău, din punctul său de vedere, a fost că a resuscitat Prusia, împingând-o spre statutul de putere europeană. Prusacii, în principal, au orchestrat înfrângerea lui Napoleon de la Waterloo. Jumătate de secol mai târziu, după un război scurt împotriva Franței în 1871, din care a ieşit victorioasă, Prusia a unificat restul Germaniei într-un stat închegat. Unificarea Italiei a fost definitivată cam în acelaşi timp.

Europa – 1815

Deodată, exista o nouă realitate geopolitică, de la Marea Nordului până la Mediterană. Germania stârnea cele mai multe nelinişti, atât din cauza productivității sale enorme şi a dezvoltării rapide, cât şi din cauza faptului că geografia sa o făcea extrem de nesigură. Istoria aşezase Germania la nordul Câmpiei nord-europene, o zonă cu puține ape curgătoare care să poată fi folosite în apărare, dar unele dintre cele mai productive părți ale acestui nou stat-națiune se aflau pe malul opus al Rinului, complet

descoperite. La vest, se întindea Franța. La est, Rusia. Amândouă se bucuraseră de secolele în care Germania fusese dezbinată şi slabă, dar acum exista o nouă Germanie, înfricoşătoare, țara cu cea mai dinamică economie din Europa, cu o armată puternică şi cu o profundă senzație de nesiguranță.

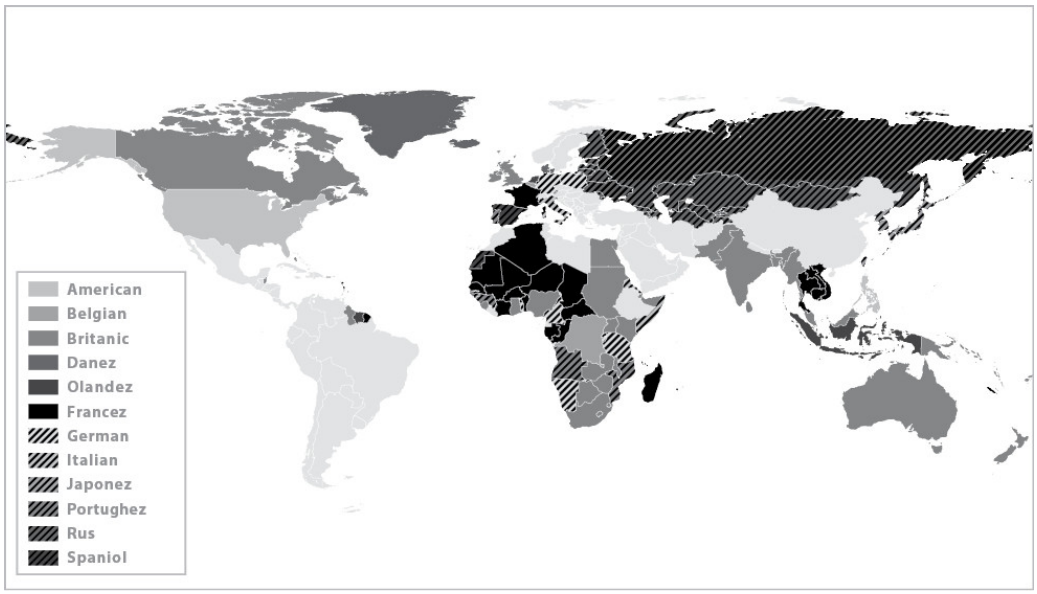
Germania era, la rândul ei, speriată de temerile vecinilor. Liderii germani ştiau că națiunea lor nu poate supraviețui unor atacuri simultane ale Franței şi Rusiei. Credeau totodată şi că, la un moment dat, aceste atacuri se vor produce, pentru că înțelegeau cât de intimidantă era Germania pentru vecinii săi. Nu puteau permite Franței şi Rusiei să înceapă un război la momentul şi în locul ales de ele, aşa că Germania, impulsionată de propriile temeri, a conceput o strategie de prevenire, susținută de alianțe.

Europa secolului XX a fost puternic marcată de aceste temeri, care, fiind impuse de geografie, erau în acelaşi timp raționale şi inevitabile. În mod previzibil, aceeaşi geografie defineşte zona şi astăzi. Europenii au încercat să desființeze consecințele topografice eliminând naționalismul, dar, după cum am început deja să înțelegem, naționalismul nu este uşor de suprimat, iar geografia trebuie să-şi joace propriul rol. Aceste probleme rămân cu atât mai actuale în cazul Germaniei, care este încă o dată, la fel ca în secolele al XIX-lea şi XX, motorul economic al Europei, profund temătoare şi înconjurată de națiuni cu interese potențial divergente. Întrebarea care urmează firesc este dacă logica geopolitică ce a dus la războaiele din trecut va avea acelaşi rezultat sau Europa va trece, în anii următori, testul de bună înțelegere pe care l-a picat de atâtea ori înainte.

Ambele războaie mondiale au fost declanşate după un singur scenariu: Germania, nesigură din cauza poziției sale geografice, a lovit Franța printr-un atac-fulger. Scopul era, în ambele cazuri, înfrângerea rapidă a Franței, pentru a putea rezolva apoi problema Rusiei. În 1914, germanii nu au reuşit să învingă Franța rapid, forțând trupele să înainteze, iar conflictul a degenerat într-un război prelungit. Germanii s-au trezit în luptă cu Franța, Marea Britanie şi Rusia simultan, atât pe frontul de est, cât şi pe cel de vest. În acelaşi moment în care părea că revoluția bolşevică avea să salveze Germania, scoțând Rusia din război, SUA au trimis trupe în Europa pentru a stăvili ambițiile germane, jucându-şi cu succes primul rol major pe scena mondială.

În 1940, Germania a reuşit să elimine Franța, descoperind apoi că tot nu putea câştiga în fața Uniunii Sovietice. Unul dintre motive a fost a doua intervenție decisivă a Americii. Statele Unite au oferit sprijin sovieticilor,

ținându-i în război până ce invazia anglo-americană a Franței, trei ani mai târziu, a ajutat la distrugerea Germaniei pentru a doua oară într-un sfert de secol.

Imperii – 1900

Germania a ieşit din al Doilea Război Mondial umilită de înfrângere, dar şi moral, de barbarismul său fără precedent, după ce a comis atrocități care nu aveau nimic de-a face cu geopolitica. Germania a fost divizată şi ocupată de învingători.

Germania era distrusă fizic, dar acțiunile sale au dus la distrugerea unui lucru mult mai important. Timp de cinci sute de ani, Europa a dominat lumea. Înaintea valului de autodistrugere care a început în august 1914, Europa controla direct zone vaste din Asia şi Africa şi domina indirect restul planetei. State minuscule, precum Belgia şi Olanda, controlau zone de dimensiunea Republicii Congo sau a Indoneziei de astăzi.

Războaiele care au urmat unificării Germaniei au distrus aceste imperii. În plus, masacrul celor două războaie, distrugerea unor generații întregi de muncitori şi a unei cantități extraordinare de capital au epuizat Europa. Imperiile s-au destrămat în fragmente pentru care s-au luptat singurele două țări ce au ieşit din conflict cu puterea şi interesul necesare pentru o dispută, Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Totuşi, ambele urmăreau în primul rând rămăşițele imperiilor mai degrabă ca sistem de alianțe şi relații comerciale decât în sensul formal al dominației imperiale.

Europa a devenit, din centrul unui imperiu mondial, potențialul câmp de luptă pentru al Treilea Război Mondial. Teama că sovieticii, ajungând până

în centrul Germaniei, aveau să pună stăpânire pe întregul continent a reprezentat combustibilul care a alimentat Războiul Rece. Pericolul era evident pentru Europa Occidentală. Pentru Statele Unite, cea mai mare ameninţare era că mâna de lucru sovietică şi resursele de care această ţară dispunea urmau să se combine cu industrialismul şi tehnologia europeană pentru a crea o putere superioară Statelor Unite. Temându-se ca interesele sale să nu fie periclitate, SUA s-au concentrat pe limitarea extinderii Uniunii Sovietice.

Două chestiuni au devenit convergente, pregătind terenul pentru evenimentele desfăşurate în decursul următorilor zece ani. Prima a fost problema rolului Germaniei în Europa, care, încă de la unificarea din secolulul al XIX-lea, a fost acela de a porni războaie. A doua a fost scăderea puterii europene. Până la sfârşitul anilor 1960, nici o ţară europeană, cu excepţia Uniunii Sovietice, nu se putea considera o putere globală. Toate celelalte ţări fuseseră reduse la statutul de puteri regionale, într-o regiune în care forţa lor colectivă era eclipsată de cea a Uniunii Sovietice şi a Statelor Unite. Dacă Germania trebuia să-şi găsească alt loc în Europa, Europa trebuia să-şi găsească alt loc în lume.

Cele două războaie mondiale, urmate de reducerea dramatică a statutului său, au avut un efect psihologic profund asupra Europei. Germania a intrat într-o fază de autodetestare, iar restul Europei părea împărţit între nostalgie faţă de coloniile pierdute şi sentimentul de eliberare de povara imperiilor şi chiar a suveranităţii autentice. Odată cu epuizarea a apărut şi slăbiciunea europeană, dar unele dintre însemnele statutului de mare putere au rămas, simbolizate de locurile permanente ale Marii Britanii şi Franţei în Consiliul de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Dar nici chiar armele nucleare deţinute de unele dintre aceste naţiuni nu însemnau mare lucru. Europa era captivă în câmpul de forţă generat de aceste două superputeri.

Răspunsul german la diminuarea poziţiei ţării a fost, la o scară mai mică, răspunsul întregii Europe: Germania şi-a înţeles problema fundamentală, aceea de jucător independent, prins între două puteri potenţial ostile. Ameninţarea din partea Uniunii Sovietice a fost rezolvată. Totuşi, dacă Germania îşi putea redefini relaţia cu Franţa şi, prin intermediul acesteia, cu restul Europei, nu avea să mai fie prinsă la mijloc. Pentru Germania, soluţia a fost să se integreze în restul Europei şi, în special, să-şi îmbunătăţească relaţiile cu Franţa.

Pentru Europa în ansamblu, integrarea era un final inevitabil – într-un sens, impus de amenințarea sovietică, în altul, de presiunea Statelor Unite. Strategia americană vizavi de rezistența împotriva sovieticilor se axa pe organizarea aliaților săi europeni pentru a se apăra singuri dacă era necesar, în acelaşi timp garantându-le securitatea prin intermediul trupelor care se aflau deja pe continent. A existat şi promisiunea suplimentării efectivelor militare în cazul în care războiul ar fi izbucnit şi, în cele din urmă, promisiunea unui atac nuclear în caz de forță majoră. Armele nucleare, însă, aveau să se afle sub control american. Forțele convenționale aveau să fie organizate de un comandament mixt, în cadrul Alianței Nord-Atlantice. Această organizație a creat pentru Europa o forță de apărare multilaterală, unită, care era, în esență, controlată de Statele Unite.

Americanii se bucurau, la rândul lor, de beneficii asigurate în urma prosperității europene. Prin Planul Marshall şi alte mecanisme, SUA au creat un mediu favorabil în care să reînvie economia europeană, punând în acelaşi timp bazele capacității militare europene. Cu cât prosperitatea generată de asocierea cu Statele Unite era mai mare, cu atât devenea mai atractivă aderarea la NATO. Cu cât era mai mare contrastul dintre condițiile de trai din blocul sovietic şi cele din Europa Occidentală, cu atât era mai probabil ca acel contrast să genereze nelinişti în est. SUA aderau ideologic şi practic la piața liberă, dar mai mult decât atât, voiau să vadă legături mai strânse între economiile europene, atât pentru interesul propriu, cât şi pentru a ține laolaltă alianța destul de precară.

Americanii considerau perspectiva unei uniuni economice europene ca pe un contrafort pentru NATO. Europenii o percepeau ca pe o variantă viabilă nu numai pentru recuperarea după război, ci şi pentru a-şi restabili poziția în lume, care îi retrogradase până la nivelul de puteri regionale, în cel mai bun caz. Dacă puterea mai putea fi recâştigată, singura cale de a obține acest lucru era prin intermediul unei federații. Aceasta era singura modalitate de a crea un echilibru între Europa şi cele două superputeri. O astfel de federație avea să rezolve şi problema Germaniei, integrând-o în Europa, făcând extraordinara maşinărie economică germană o parte a sistemului european. Una dintre întrebările esențiale din următorii zece ani va fi dacă SUA vor continua să privească întregirea europeană cu aceiaşi ochi.

În 1992, prin Tratatul de la Maastricht, a luat naştere Uniunea Europeană, al cărei concept era, de fapt, un vechi vis european. Precursorii acestui proiect se regăsesc în anii 1950 şi la Comunitatea Europeană a Oțelului şi

Cărbunelui, o organizație cu obiective clare, ai cărei lideri vorbeau despre ea ca prim pas către o federație europeană.

Este o coincidență extrem de importantă faptul că, în timp ce ideea Uniunii Europene își are originea în timpul Războiului Rece, aceasta a luat naștere ca răspuns la sfârșitul Războiului Rece. În Occident, prezența copleșitoare a NATO și controlul său asupra politicii externe și de apărare s-au atenuat într-o mare măsură. În est, căderea Zidului Berlinului și prăbușirea Uniunii Sovietice au făcut ca națiunile independente să se reafirme. În acest punct, Europa și-a recăpătat suveranitatea pe care o pierduse, dar pe care acum se luptă să o redefinească.

UE a fost concepută cu două scopuri. Primul era integrarea Europei Occidentale într-o federație cu un rol limitat, rezolvând problema Germaniei și legând-o de Franța, astfel limitându-se amenințarea războiului. Al doilea a fost crearea unui vehicul pentru reintegrarea Europei de Est în comunitatea europeană. UE s-a transformat dintr-o instituție a Războiului Rece, care servea Europei Occidentale în contextul tensiunilor între est și vest, într-o instituție de după Războiul Rece, concepută pentru a lega cele două părți ale Europei. În plus, era privită ca un pas spre revenirea Europei la poziția sa anterioară de putere mondială – dacă nu prin intermediul națiunilor individuale, atunci ca o grupare având o putere egală cu cea a Statelor Unite. Și, din cauza acestei ambiții, Uniunea Europeană a început să aibă probleme.

Criza Uniunii Europene

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atunci când treisprezece colonii britanice proaspăt eliberate au format o confederație nord-americană, aceasta fusese considerată o soluție practică la dilemele politice și economice. Dar Statele Unite ale Americii, după cum avea să fie cunoscută acea confederație, păreau a avea totodată o misiune morală, o orientare spre adevărurile supreme, cum ar fi ideea că „toți oamenii sunt creați egali și sunt binecuvântați de creator cu drepturi inalienabile“. Statele Unite își trăgeau seva și din convingerea că odată cu beneficiile unei societăți liberale veneau și riscurile și obligațiile. După cum a spus Benjamin Franklin: „Aceia care pot să renunțe la libertatea esențială pentru a obține puțină siguranță temporară nu merită nici libertate, nici siguranță“. Americanii, purtând în suflet aceste sentimente, vedeau confortul material și scopul moral îmbinându-se perfect.

SUA au fost create tot ca o federație a ceea ce s-ar putea numi țări independente, împărtășind o limbă comună, dar având diferențe importante în alte privințe. Atunci când acele diferențe au dus la secesiune, majoritatea statelor rămase în SUA au început războiul pentru a păstra Uniunea. Acea voință de sacrificiu ar fi fost imposibilă dacă SUA n-ar fi fost privite deopotrivă ca un proiect moral şi practic.

În Statele Unite, Războiul Civil a stabilit faptul că guvernul federal era suveran şi absolut independent în afacerile externe. Victoria federației a spulberat concepția statelor confederate că suveranitatea se afla în mâinile fiecărui stat în parte.

În Uniunea Europeană, în schimb, modelul confederat este încă la loc de cinste, iar suveranitatea se află în mâinile fiecărui stat-națiune. Aşadar, chiar la nivelul acestei premise primare, Uniunea Europeană îşi limitează strict autoritatea şi dreptul de a cere sacrificii în numele binelui comun. Uniunea este încă şi mai neobişnuită, prin faptul că nu toate statele europene fac parte din ea. Unii dintre membrii săi au o monedă comună; alții, nu. Nu există o politică unică de apărare, cu atât mai puțin o armată europeană. Pe lângă acestea, fiecare dintre națiunile membre are propria istorie, o identitate unică şi o relație individuală cu ideea de sacrificiu. Autoritatea militară de a acționa pe plan internațional, o parte indispensabilă a puterii globale, este de asemenea în mâinile statelor individuale. Uniunea Europeană rămâne bazată pe o relație electivă, creată pentru confortul membrilor săi, iar dacă începe să devină neconvenabilă, națiunile o pot oricând părăsi. Nu există nici o piedică pentru cei care vor să se retragă.

Statutul fundamental al UE este cel de uniune economică, iar economia, spre deosebire de apărare, este o cale de dezvoltare a prosperității. Această limitare arată că sacrificarea siguranței pentru un scop mai înalt este o contradicție în termeni, pentru că Uniunea Europeană are ca scop moral combinarea siguranței şi a bunăstării. Pur şi simplu nu există o bază pentru tipul de retorică înălțătoare care ar putea convinge pe cineva să lupte şi să se jertfească pentru a conserva idealurile Uniunii Europene.

Aruncând o privire asupra următorului deceniu, observăm că echilibrul fragil de putere stabilit pentru a îngrădi Germania se destramă – nu pentru că Germania îşi doreşte asta, ci pentru că circumstanțele s-au schimbat radical.

Începutul sfârşitului a fost criza financiară din 2008. Germania fusese una dintre principalele puteri economice începând cu anii 1960, atunci când

partea vestică a ieşit din starea deplorabilă de după al Doilea Război Mondial. Căderea comunismului în 1989 a forțat vestul prosper să asimileze estul sărăcit, o povară din punct de vedere economic. Deşi acest proces a fost dureros, în decursul următorului deceniu, Germania a absorbit rămăşițele sale secătuite şi a rămas cea mai puternică țară din Europa, mulțumită de aranjamentele politice şi economice ale Uniunii Europene. Germania a fost puterea fruntaşă, dar nu singura. Nu mai avea nici o intenție de a domina, şi nici vreo necesitate în acest sens.

Atunci când criza financiară din 2008 a lovit, Germania a avut de suferit, la fel ca şi alții, dar economia sa era suficient de stabilă pentru a atenua impactul. Primul val devastator a fost cel mai sever pentru Europa de Est, regiunea care tocmai ieşise de sub dominația sovietică. Sistemul bancar al multor țări din regiune fusese înființat sau achiziționat de țări occidentale, în special de băncile austriece, suedeze şi italiene, dar şi de câteva bănci germane. Într-una dintre țări, mai precis Republica Cehă, sistemul bancar era deținut în proporție de 96% de alte țări europene. Dat fiind faptul că UE a acceptat multe dintre aceste țări – Republica Cehă, Polonia, Slovacia, Ungaria, România şi Bulgaria, precum şi statele-națiune din zona baltică, Letonia, Lituania şi Estonia –, nu părea să existe vreun motiv de îngrijorare. Dar, cu toate că aceste țări est-europene făceau parte din UE, foloseau încă monedele proprii. Acele valute erau nu doar mai slabe decât euro, dar aveau şi dobânzi mai mari.

Într-unul dintre capitolele precedente am discutat problema creată de explozia imobiliară şi de creditele est-europene în euro, franci elvețieni şi chiar yeni. Băncile altor țări UE dețineau multe dintre băncile din Europa de Est. Acele bănci occidentale foloseau euro şi erau sub supravegherea Băncii Centrale Europene şi a sistemului bancar al UE. Țările est-europene erau într-o poziție ciudată, nefiind deținătoarele propriilor sistemelor bancare interne. În loc să fie pur şi simplu supravegheate de propriile guverne, aceste bănci se aflau sub controlul țărilor străine şi al Uniunii Europene. Membrii mai puternici, precum Germania, şi-au păstrat şi şi-au dezvoltat autonomia în timpul crizei financiare, câtă vreme națiunile mai slabe şi-au văzut autonomia în declin. Acest dezechilibru va trebui rezolvat în deceniul următor.

Întrucât Uniunea Europeană este o entitate economică unică, şi cum țările din Europa de Est aveau puține resurse şi control limitat asupra propriilor bănci, se aştepta ca țările UE cu o economie mai sănătoasă să salveze

băncile estice. Aceasta nu era doar speranța esticilor, ci şi a țărilor europene care investiseră acolo. Germania avea cea mai puternică economie şi cel mai performant sistem bancar, aşa că era de aşteptat să preia conducerea.

Dar Germania a dezamăgit. Nu voia să se aflilieze operațiunii de salvare a Europei de Est. Era vorba de mult prea mulți bani, iar Germania pur şi simplu nu voia să ia asupra sa această povară. În schimb, germanii i-au încurajat pe est-europeni să apeleze la Fondul Monetar Internațional pentru un împrumut. Această soluție ar reduce povara germanilor şi a Uniunii Europene, uşurându-le responsabilitatea prin intermediul contribuțiilor americane şi ale altor finanțatori ai FMI.

Acest final al crizei din 2008 a scos în evidență cât de departe era Europa de ideea de unitate. A atras atenția şi asupra faptului că Germania era principalul factor de decizie în Europa. Dacă Germania ar fi vrut o salvare, atunci Europa ar fi avut parte de ea.

Dar pulsațiile financiare nu s-au oprit aici. Pe măsură ce recesiunea a lovit Europa, plata impozitelor a început să scadă şi împrumuturile pentru serviciile sociale au crescut. Unele țări au fost strânse puternic cu uşa, problemelor economice adăugându-li-se presiuni politice interne. Pentru aceia care foloseau moneda euro, lipseau unele dintre instrumentele de bază în gestionarea unei astfel de probleme. De exemplu, o monedă în scădere face importurile mai scumpe şi exporturile mai ieftine şi mai competitive. Acest factor este dăunător în ceea ce priveşte consumul, dar ajută prin crearea de locuri de muncă şi creşte venitul din impozite. Ajustarea valorii monedei este un mecanism elementar pentru gestionarea recesiunii, dar țări precum Grecia nu îşi controlau moneda; nici măcar nu *aveau* propria monedă. Această asimetrie a puterii a transformat Uniunea Europeană într-un câmp de luptă. Germania nu voia să-şi asume responsabilitatea salvării țărilor mai slabe, dar acestea din urmă nu deținеau controlul complet asupra economiilor proprii, aşa că nu-şi puteau hotărî singure destinul. Întrebarea care se pune acum este dacă UE, în special în lumina istoriei europene, poate rezista acestei forțe centrifuge. Răspunsul se află parțial în mâinile germanilor.

Moneda euro serveşte unui număr de țări în stadii diferite de dezvoltare şi aflate în diferite zone ale ciclului de afaceri, iar moneda care ajută o țară nu o avantajează neapărat pe alta. În mod evident, Banca Centrală Europeană este mai îngrijorată de situația economiei Germaniei decât de cea a unei țări mai mici, iar asta afectează deciziile de evaluare.

De la fondarea sa în 1993, şi până în 2008, UE s-a bucurat de o perioadă de prosperitate fără precedent şi, pentru o vreme, acea prosperitate a pus într-un con de umbră toate problemele care nu fuseseră pe deplin rezolvate. Valoarea unei entități politice constă în capacitatea de a gestiona adversitatea, iar odată cu criza din 2008, toate problemele nerezolvate au ieşit la suprafață şi, împreună cu ele, naționalismul pe care federația intenționase să-l îngroape. În anumite momente, acest naționalism a căpătat o putere politică notabilă. Majoritatea germanilor s-au opus ajutorului acordat Greciei. O mare parte a Greciei ar fi preferat falimentul în locul respectării termenilor UE, pe care îi vedeau ca impuşi de Germania. Spiritele s-au calmat după ce criza financiară a început să dea înapoi, dar în 2010 am putut să întrezărim forțele care ard mocnit dincolo de calmul european.

Uniunea Europeană nu va dispărea, cu siguranță, în următorii zece ani. A fost fondată ca o zonă de comerț liber şi va rămâne astfel. Dar nu va evolua într-un stat multinațional, competitiv pe scena mondială. Nu există suficiente interese comune între statele membre pentru crearea unei forțe militare integrate, iar fără putere militară, Europa nu are ceea ce eu numesc „forță profundă“. Europenii s-au zbătut între autonomia națională şi o soluție europeană pentru criza economică. Felul în care problema financiară a amenințat unitatea europeană este încă un obstacol crucial în procesul de integrare a forțelor militare. În cele din urmă, există o birocrație europeană, dar nu şi un stat european.

Pe de altă parte, nu este deloc clar faptul că o mare parte a controlului economic pe care Uniunea Europeană îl deține acum va supraviețui deceniului. După cum au descoperit şi țările mai mici, acest control le-a dezavantajat profund. Acesta este dirijat printr-un sistem care se află sub conducerea țărilor mai mari. Pentru cetățenii din statele mai dezvoltate, construirea unor coaliții politice cu scopul salvării altor țări aflate în dificultate pare să nu merite efortul. Devalorizarea monedei este o metodă mult mai simplă de a face exporturile mai ieftine şi importurile mai scumpe, îmbunătățind astfel economia. Dar încă o dată, Grecia, spre exemplu, nu a avut această opțiune, pentru că nu avea propria sa monedă.

În anii imediat următori, constrângerile economice importante vor persista, fără îndoială. Greutățile nu vor fi nemaivăzute şi nici imposibil de îndurat, dar vor rămâne un factor relevant, problemele variind de la o națiune la alta. Cu siguranță tensiunile economice vor altera relațiile dintre

aceste naţiuni şi vor ridica dileme serioase cu privire la avantajele monedei unice. Nu mă îndoiesc că UE va supravieţui, dar aş fi foarte surprins dacă unii membri ai zonei euro nu s-ar desprinde, ceilalţi făcând presiuni cu privire la gradul de control pe care sunt dispuşi să-l cedeze birocraţiei de la Bruxelles.

Am asistat deja la apogeul integrării europene. Pe măsură ce ne apropiem de regres, în decursul următorilor zece ani, va ieşi la iveală înainte de toate puterea Germaniei.

Renaşterea Germaniei

Germania s-a născut în urma unui război cu Franţa şi a fost distrusă de două ori după invadarea Franţei. Hotărârea sa postbelică a fost să se alinieze Franţei din punct de vedere economic pentru a forma o nouă axă a Europei. Dar câtă vreme impulsul militar german pare să fi fost lăsat deoparte, problema dinamicii de putere rămâne de actualitate. Dacă Franţa şi Germania îşi continuă cooperarea, ele rămân centrul gravitaţional european. Dacă Germania şi Franţa intră într-un conflict, coliziunea va sfâşia întreaga Europă, lăsând naţiunile libere să se despartă şi să se alinieze într-o nouă configuraţie.

Din această ecuaţie las deoparte Marea Britanie, din motive istorice, geografice şi economice. Canalul Mânecii a permis întotdeauna Marii Britanii să stea retrasă şi să se implice selectiv în problemele europene. Dar mai presus de această realitate geografică, de la Armada spaniolă la Blitz-ul german, britanicii au privit aceste puteri continentale ca ameninţări la adresa lor şi au ales să stea deoparte. Atracţia Marii Britanii pentru ideea de imperiu derivă parţial din dorinţa de a evita dependenţa totală de Europa. În general, Marea Britanie nu s-a baricadat în afara Europei (decât în cazuri extreme), ci şi-a limitat implicarea. Geografia i-a permis acest lucru.

În vreme ce Europa, în ansamblul ei, a rămas cel mai important partener comercial pentru Marea Britanie, ţinta principală a britanicilor pentru exporturi este SUA. Atunci când Marea Britanie este atrasă puternic de Europa, cauza este în general de natură militară mai degrabă decât economică. Strategia britanică a constat întotdeauna în blocarea unificării europene, având ca scop siguranţa naţională, pentru că ideea unei Europe dominate pe plan militar de Franţa şi Germania ar fi intolerabilă. Implicarea Marii Britanii ca partener minor într-o asemenea alianţă nu este nici prudentă, nici necesară.

Din toate aceste motive, strategia supremă a britanicilor este incompatibilă cu un angajament cu final deschis față de Europa. În schimb, strategia britanică ar trebui să tindă spre o aliniere militară cu Statele Unite. Marea Britanie nu a avut niciodată ponderea necesară pentru a-i bloca pe sovietici pe cont propriu, nici pentru a gestiona evenimentele din Europa. Alinierea sa cu Statele Unite îi permite să influențeze cea mai mare putere imperială pentru un preț relativ scăzut. De-a lungul următorului deceniu, Marea Britanie va continua să parieze pe mai mulți jucători, aplecându-se în același timp, după cum spun francezii şi germanii, spre cultura şi blocul anglo-saxon.

Alinierea franco-germană impune propriile sale probleme. Există şi astăzi între Franța şi Germania două aspecte destul de tensionate, iar primul este cel de natură economică. Germania este mult mai disciplinată din punct de vedere fiscal decât Franța, ceea ce înseamnă că cele două țări se sincronizează rareori atunci când vine vorba de cooperarea financiară. A doua problemă gravitează în jurul strategiei de apărare. Francezii, şi în special gaullişti, au privit întotdeauna ideea unei Europe unite ca o contrapondere pentru Statele Unite, ceea ce ar necesita unitate europeană în apărare, adică, inevitabil o forță sub control franco-german.

Germanii prețuiesc, desigur, avantajele aduse de integrarea europeană şi de bunele relații cu Franța, dar nu au nici o intenție de a lua asupra lor nici problemele economice ale Franței, nici crearea unei forțe militare europene îndreptate împotriva americanilor. Pur şi simplu nu-şi doresc nici povara, în primul caz, nici riscurile, în cel de-al doilea.

O altă problemă cu care se confruntă Germania este că încă o dată, din cauza crizei financiare şi a războiului american din Irak, relațiile sale cu Statele Unite au intrat într-un declin. Germania este o țară exportatoare, iar SUA reprezintă un client major din afara Europei. Administrația Obama a creat un pachet de stimulente pentru a redresa economia Americii după recesiune, dar germanii nu au luat asemenea măsuri. În schimb, s-au bazat pe stimulentele americane ca să genereze cereri pentru produsele germane. Ceea ce însemna că SUA s-au îndatorat pentru a-şi pune economia pe roate, câtă vreme (cel puțin din punctul de vedere al americanilor), germanii au primit un tur gratuit. Germanii voiau şi ei ca americanii să participe la salvarea țărilor europene prin intermediul FMI. Dar dincolo de aceste dezacorduri economice între cele două țări se întindea o veritabilă ruptură geopolitică. Americanii, după cum am văzut, au probleme serioase cu ruşii,

dar germanii nu voiau să aibă de-a face cu eforturile americane de a-i ține pe aceştia în loc. Pe lângă reținerea de a încuraja încă un Război Rece, germanii, după cum am văzut deja, depind de Rusia pentru o mare parte a necesarului lor de energie. De fapt, germanii au nevoie de energia rusească mai mult decât au nevoie ruşii de banii germani.

Relațiile Statelor Unite atât cu Rusia, cât şi cu Germania vor varia în decursul următorilor zece ani, dar putem anticipa o schimbare fundamentală. Indiferent de atmosferă, prezența din ce în ce mai vizibilă a Rusiei în estul peninsulei europene amenință interesele americane. În mod similar, cu cât SUA văd cum interesele lor globale le atrag din ce în ce mai aproape de locuri precum Afghanistan, cu atât mai mult va dori Germania să se distanțeze de aliatul său din Războiul Rece. Cu cât SUA vor fi mai îngrijorate cu privire la Rusia, cu atât mai mult se va distanța Germania de Statele Unite. Relația de şaizeci şi cinci de ani, care a început la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, nu va rămâne neschimbată în deceniul următor.

Germania îşi poate permite să se distanțeze de America, parțial pentru că vechea sa problemă de a fi flancată din ambele părți a dispărut şi are acum o relație apropiată cu Franța. Germania nu se mai învecinează acum cu Rusia, având Polonia ca zonă-tampon. Germania are nevoie de gaze naturale, pe care ruşii le dețin din abundență, iar ruşii au nevoie de tehnologie şi expertiză, de care Germania dispune din plin.

În plus, scăderea semnificativă a populației va afecta în curând industria germană, sub forma unui deficit de mână de lucru, care, împreună cu îmbătrânirea populației, vor crea formula unui dezastru economic. Chiar şi în condițiile propriului declin, Rusia va dispune de mână de lucru în plus, pe care Germania o poate utiliza, atât aducând în țară muncitori ruşi, cât şi mutând unele fabrici în Rusia. Singura cale de a contracara scăderea populației este încurajarea imigrării, dar în Europa există un dezacord profund între imigrare şi identitate națională.

Dacă Germania nu vrea să aducă lucrători din afară în fabricile sale, îşi poate muta fabricile acolo unde există mână de lucru. Rusia trece şi ea printr-un val de scădere demografică, dar pentru că are o economie atât de slabă, concentrată pe materii prime, deține un surplus de forță de muncă, adică oameni care sunt fie şomeri, fie angajați în posturi neadecvate pregătirii lor. Dacă vor să depăşească faza exportului de energie şi de cereale şi să-şi dezvolte o economie industrială modernă, ruşii au nevoie de

tehnologie şi de capital, iar germanii dispun de amândouă. Germanii vor muncitori pentru fabricile lor şi resurse naturale pentru a-şi alimenta economia. Companii germane de toate mărimile sunt deja profund implicate în afaceri în Rusia, contribuind la relația dintre Moscova şi Berlin, care va fi în curând un pivot al Europei, devenind mai dinamică, dacă nu şi mai importantă, decât celelalte legături pe care le are țara.

Cum Germania beneficiază de sprijinul Franței – care depinde de germani prin prisma unor interese economice –, Rusia se va apropia de centrul Europei, impunând o nouă dinamică a Uniunii Europene. Tensiunea dintre centru şi periferie este bine cunoscută. Centrul este reprezentat de Germania, Franța, Olanda şi Belgia, nucleul dezvoltării industriale europene. Periferia este compusă din Irlanda, Spania, Portugalia, Italia, Grecia şi Europa de Est. Aflate încă în stadiile primare ale dezvoltării economice, aceste țări mici au nevoie de politici monetare mai flexibile decât vecinii lor mai avansați şi vor suferi oscilații economice mai ample, fiind aşadar mai vulnerabile.

Între timp, Franța s-a asigurat, consolidându-şi poziția atât ca putere nord-europeană, cât şi ca putere mediteraneeană, ajungând chiar să se gândească la formarea unei Uniuni Mediteraneene, în afara UE. În concepția francezilor, aceasta ar include țările europene sudice, țările nord-africane, Israelul şi Turcia. Este o idee atractivă la modul abstract, dar, în realitate, diferența între gradul de dezvoltare al Libiei şi cel al Italiei este atât de profundă, încât eclipsează diferența dintre Germania şi Grecia. Totuşi, ne putem aştepta ca Franța să intervină în regiunea mediteraneeană, încercând să compenseze pentru parteneriatul cu Germania, din nord.

Germania nu se simte confortabil în rolul care i-a fost impus în timpul crizei din perioada 2008–2010. Pe măsură ce Germania îşi revizuieşte interesele la periferia Uniunii Europene, țările periferice îşi pun întrebări cu privire la beneficiile economice ale apropierii de Germania. Acestor state nu le convine deloc să piardă controlul asupra unor zone vaste ale economiei lor, precum sistemul bancar, mai ales atunci când li se spune că trebuie să se descurce singure în eventualitatea unei crize. Faptul că se aşteaptă de la statele periferice să-şi susțină economiile cu o politică monetară concepută pentru centru creşte presiunea de ambele părți.

Vechea periferie, care se întinde din Grecia până în Irlanda, este foarte concentrată pe economie. Noua periferie, regiunea Intermarium – şi mai ales Polonia –, este intens preocupată de Rusia. Şi, după cum am văzut,

Polonia este temătoare în special din cauza poziției sale de zonă-tampon, între Germania şi Rusia, un rol care, de-a lungul istoriei, nu a avut niciodată un final fericit pentru ea.

Nici Marea Britanie nu este prea încântată de acest aranjament. Regatul Unit poate trăi cu gândul unei axe Paris–Berlin, câtă vreme aceasta este contrată de Statele Unite, Marea Britanie fiind un punct de echilibru la jumătatea distanței. Dar includerea Moscovei reprezintă o îngreunare prea mare a talerului continental european, amenințând interesele comerciale şi strategice ale britanicilor.

În timpul următorului deceniu, Germania îşi va relua locul în Câmpia Nord-Europeană, dar va fi, de data aceasta, aliată cu inamicii săi istorici, Franța şi Rusia. Marea Britanie se va apropia şi mai mult de Statele Unite. Țările de la vechea periferie vor fi nevoite să-şi rezolve singure problemele complexe, dar noua periferie – Europa de Est – va fi în centrul activității. Uniunea Europeană va continua să funcționeze, la fel ca moneda euro, dar îi va fi dificil să reprezinte principiul organizator al Europei, atunci când există atâtea forțe centrifuge.

Strategia americană

Un puternic neajuns al politicii de după căderea comunismului este acela că SUA nu au dezvoltat niciodată o strategie cu privire la Europa. Această situație se va schimba curând. În timpul anilor 1990, SUA au presupus pur şi simplu că interesele lor coincid cu cele ale europenilor, dar acea presupunere nu a fost niciodată verificată în condițiile favorabile ale deceniului respectiv. Ascensiunea Uniunii Europene nu a fost văzută niciodată ca o amenințare pentru Statele Unite, ci ca o evoluție firească şi care nu punea nici o problemă. În vreme ce Statele Unite acționau altădată prin puterea obişnuinței, următorul deceniu va impune o regândire şi o planificare atente.

Atunci când replica americanilor la evenimentele de la 11 septembrie a creat prima breşă importantă în blocul franco-german, a ieşit la iveală şi o scindare importantă în Europa. SUA voiau mult mai mult ajutor militar în Afghanistan decât au primit, şi voiau cel puțin o acoperire politică pentru războiul din Irak. Prin intermediul voturilor din cadrul NATO – precum cel pentru garantarea sprijinului acordat Turciei dacă aceasta ajuta Statele Unite în conflictul din Irak –, marea majoritate a țărilor s-au alăturat implicit Statelor Unite şi numai patru țări au votat împotriva sprijinului: Germania,

Franța, Belgia şi Luxembourg. Trebuie menționat faptul că orice acțiune NATO solicită o decizie unanimă. Cu toate acestea, multe dintre națiunile care au sprijinit hotărârea au trimis un număr simbolic de soldați în Irak, în timp ce Marea Britanie a avut o contribuție majoră.

Geografia este foarte importantă în privința acestui sprijin. Centrul Europei, excluzând Olanda, se opunea Statelor Unite. Majoritatea statelor de la periferie – în principal țările din Intermarium – au sprjinit Statele Unite, cel puțin la început. Multe dintre țările care s-au alăturat Statelor Unite nu au făcut asta pentru că susțineau realmente inițiativa americană, ci din teama față de blocul franco-german. Nu voiau să fie membri subordonați ai Europei, şi vedeau Statele Unite ca o contrapondere eficientă pentru francezi şi germani. A avut loc o confruntare foarte interesantă între preşedintele francez Jacques Chirac şi reprezentații țărilor din Intermarium, care semnaseră o scrisoare prin care îşi exprimau respingerea față de poziția franco-germană şi sprijinul pentru Statele Unite. Odată cu apariția scrisorii, Chirac i-a criticat pentru că au fost, aşa cum i-a numit el, „prost crescuți“. În acel moment, ruptura dintre aceste țări şi Franța – alături de Germania, desigur – nu putea fi mai profundă. Divizarea Europei în ceea ce priveşte războiul din Irak va deveni, în opinia mea, un cadru puternic pentru neînțelegerile strategice din Europa şi va redefini alianțele europene ale americanilor din următorul deceniu.

Tensiunea dintre Statele Unite şi Franța a fluctuat, dar chiar şi după preluarea puterii de către Barack Obama, germanii şi-au păstrat hotărârea în ceea ce priveşte confruntarea cu Islamul. Nu le-a plăcut felul în care Obama a gestionat conflictul, la fel cum nu le-a plăcut nici maniera de lucru a lui Bush, şi nu voiau să fie implicați în acest subiect. După cum ar trebui să fie evident până acum, SUA şi blocul franco-german au pur şi simplu interese diferite.

Este dificil să ne imaginăm că America i-ar putea convinge pe germani să revină la relația pe care o aveau înainte cu Statele Unite sau că Germania ar putea convinge SUA să rămână indiferente la ascensiunea Rusiei. În următorii zece ani, o soluție ideală din punctul de vedere al americanilor ar fi separarea blocului franco-german şi, de fapt, preşedintele ar trebui să se implice pentru a provoca o ruptură cât se poate de adâncă între cele două țări. Totuşi, acesta nu poate fi fundamentul strategiei sale. SUA au puține de oferit Franței, câtă vreme relația cu Germania oferă acestei țări atât siguranță, cât şi avantaje economice.

SUA trebuie să se concentreze asupra limitării puterii centrului, făcând în acelaşi timp tot posibilul pentru a dejuca planurile unei alianţe ruso-germane. Cu alte cuvinte, trebuie să aplice principiul balanţei de putere în Europa, în acelaşi fel în care a făcut-o Marea Britanie. În mod ironic, prima fază a strategiei Statelor Unite trebuie să se axeze pe menţinerea relaţiei actuale cu Marea Britanie. Cele două ţări au interese economice comune şi ambele sunt naţiuni maritime dependente de Oceanul Atlantic. Poziţia geografică de care s-a bucurat Marea Britanie poate să fie acum folosită de Statele Unite, aducând şi mai multe avantaje Marii Britanii. În schimb, britanicii oferă Statelor Unite un aliat în interiorul Uniunii Europene, precum şi o platformă prin intermediul căreia să poată influenţa alte ţări de la periferia Atlanticului, din Scandinavia până la Peninsula Iberică, unde Marea Britanie întreţine strânse legături comerciale şi politice. Printre aceste state se numără Suedia, Danemarca şi Olanda. În deceniul următor, strategia naţională americană şi cea britanică vor coincide într-o mare măsură.

Acţiunile americane de echilibrare a Europei vor impune Statelor Unite să-şi cultive relaţia cu Turcia. După cum am discutat în capitolul consacrat Orientului Mijlociu, o alianţă solidă cu Turcia ar oferi Statelor Unite influenţă în Marea Neagră şi ar contracara orice strategie mediteraneeană pe care Franţa ar putea-o dezvolta. Unul dintre lucrurile care vor ajuta această alianţă este politica europeană a imigrării. Frica europenilor de imigranţii turci îi va face să blocheze intrarea Turciei în Uniunea Europeană. Turcia va deveni cu siguranţă mai puternică în următorul deceniu, dar nu va fi pregătită să opereze pe cont propriu. Regiunea din jurul ei este prea instabilă, iar ameninţările din partea Rusiei în Caucaz o vor forţa să păstreze o relaţie strânsă cu Statele Unite. Ceea ce nu va fi întru totul pe placul turcilor, dar aceştia nu prea au de ales.

Orice ar face Statele Unite la periferia Europei, problema germană va rămâne pe primul loc şi va domina politica externă a multor naţiuni în următorii ani. SUA trebuie să încerce să nu pară ostile faţă de Germania sau indiferente faţă de Europa. Nu trebuie să abandoneze NATO, indiferent de ineficienţa acestei organizaţii, ci trebuie să trateze toate instituţiile multilaterale cu respect şi toate ţările europene ca pe nişte puteri importante. Cu alte cuvinte, Statele Unite trebuie să creeze impresia de normalitate în Europa, pentru a nu determina statele periferice să treacă în tabăra franco-germană. Dacă SUA conduc relaţia într-un punct critic prea

devreme, nu vor face decât să alimenteze puterea Germaniei asupra regiunii. Tensiunea inerentă dintre Germania (sau Franța şi Germania) şi celelalte țări europene va evolua de la sine. Nu este nevoie ca Statele Unite să grăbească lucrurile, pentru că Germania se află sub presiune, nu America.

În acelaşi timp, SUA trebuie, în acest context relativ amiabil, să facă paşii necesari pentru prevenirea unei antante ruso-germane. În acest scop, preşedintele trebuie să înceapă să se orienteze spre relații bilaterale cu câteva țări europene importante şi trebuie să facă asta în afara contextului obişnuit al relațiilor multilaterale. Modelul adecvat este Marea Britanie, membră a NATO şi UE, care are totuşi o relație bine stabilită cu Statele Unite pe cont propriu. De-a lungul următorilor ani, SUA trebuie să pună accentul pe relațiile bilaterale cu țări de la periferia Europei, trecând peste NATO şi oferindu-i false asigurări diplomatice.

Alegerea relațiilor poate să fie într-o anumită măsură aleatorie, întrucât singurul rol pe care îl au este întărirea impresiei că SUA sunt bine intenționate şi mulțumite de acțiunile Germaniei. Dar unele țări sunt cu adevărat importante pentru interesele americanilor. Danemarca are controlul asupra ieşirii ruşilor la Oceanul Atlantic, oferind în acelaşi timp acces la Marea Baltică Statelor Unite. Italia este o țară care are atât o economie bună, cât şi o poziție strategică la Marea Mediterană. Norvegia, întotdeauna mai apropiată de Marea Britanie decât de restul Europei, poate oferi avantaje strategice Statelor Unite, de la baze militare până la perspectiva unor parteneriate în industria petrolieră norvegiană. Şi, desigur, relația cu Turcia deschide Statelor Unite opțiuni în Balcani, Caucaz, Asia Centrală, Iran şi lumea arabă. Dar SUA nu ar trebui să se concentreze asupra acestor state valoroase în sine. Ar trebui să se extindă spre o mulțime de țări, unele dintre ele aducând mai degrabă poveri decât avantaje. Atât germanii, cât şi francezii îi consideră pe americani nesofisticați. SUA ar trebui să profite de această situație în următorul deceniu, pentru a face mutări oportune, ascunse printre altele ce par arbitrare. Totul trebuie făcut în scopul de a le da germanilor, şi eventual francezilor, impresia că SUA sunt necoordonate în acțiunile lor.

Aceste relații nu sunt scopuri în sine – ele servesc ca acoperire pentru premiul râvnit, reprezentat de Polonia şi de Intermarium (Slovacia, Ungaria şi România), care oferă mijloacele geografice de a controla expansiunea rusească. Aici, strategia americană trebuie să fie încă o dată în mod

conştient înşelătoare. Trebuie să liniştească Europa cu senzația că SUA se apropie doar de acele state care vor acest lucru şi că printre acestea se numără Polonia, restul zonei Intermarium şi țările baltice. Orice indicație a faptului că SUA vor cu adevărat să imobilizeze Germania sau să dea naştere unei crize cu Rusia ar genera o reacție în Europa care ar putea aduce periferia înapoi în mâinile centrului. Europa, în ansamblul ei, nu doreşte să fie atrasă în această confruntare. În acelaşi timp, va fi puternică dorința de a avea o alternativă pentru axa Paris–Berlin–Moscova, iar dacă prețul nu este ridicat, periferia va fi atrasă de Statele Unite – sau de Marea Britanie – ca reprezentant al acelei alternative. SUA trebuie să prevină cu orice preț amalgamarea geografică a Rusiei şi a peninsulei europene, întrucât aceasta ar da naştere unei puteri pe care americanilor le va fi greu să o țină în frâu.

Credibilitatea va fi un element-cheie, în special pentru Polonia. SUA trebuie să susțină două argumente pentru a ajuta Polonia să-şi depăşească traumele istorice. Pe de o parte, va trebui să argumenteze faptul că polonezii s-au mințit singuri crezând că francezii şi britanicii i-ar putea apăra în fața germanilor în 1939, fapt imposibil din punct de vedere geografic. Pe de altă parte, SUA trebuie să le aducă aminte polonezilor că nu au rezistat suficient de mult timp pentru ca un alt stat să le poată veni în ajutor – au căzut în prima săptămână a cuceririi germane care şi-a atins scopul în doar şase săptămâni. Polonia şi celelalte țări UE nu pot fi ajutate dacă nu se ajută singure.

Aceasta este provocarea cu care se va confrunta preşedintele american la intrarea în următorul deceniu. Trebuie să se acționeze intenționat greşit şi haotic pentru a nu stârni îngrijorări la Moscova şi Berlin, care ar putea intensifica relațiile dintre guvernele acestor state înainte ca SUA să poată pune pe picioare structuri care să le limiteze. În acelaşi timp, SUA trebuie să asigure Polonia şi alte țări de seriozitatea şi hotărârea cu care tratează interesele lor. Aceste lucruri pot fi făcute, dar pentru ca strategia să reuşească, este necesară lipsa studiată de sofisticare tipică lui Ronald Reagan şi ipocrizia lui Franklin Delano Roosevelt. Preşedintele nu trebuie să pară foarte inteligent, dar trebuie să fie totuşi capabil să mintă convingător. Ținta acestei şarade nu vor fi viitorii aliați, ci potențialii inamici. SUA trebuie să câştige timp.

Strategia americană ideală va consta în sprijinirea dezvoltării puterii militare autohtone, care va trebui să fie capabilă să descurajeze atacatorii sau măcar să reziste până la sosirea ajutoarelor. Ajutorul american va crea

un mediu propice dezvoltării economice, atât prin reclădirea economiei, cât şi prin accesul la pieţele americane. În timpul Războiului Rece, aceasta era calea prin care SUA au convins Republica Federală Germană, Japonia şi Coreea de Sud, printre alţii, să rişte să reziste în faţa comuniştilor.

Orice argument ar livra Statele Unite Poloniei în următorii ani, voinţa şi abilitatea polonezilor de a servi intereselor americane vor depinde de trei lucruri. Primul este sprijinul economic şi tehnic din partea Statelor Unite pentru constituirea unei forţe militare proprii poloneze. Al doilea este transferul de tehnică militară, necesar pentru a construi o industrie internă, având ca scop atât apărarea naţională, cât şi uzul civil. Al treilea este trimiterea unui număr suficient de mare de trupe în Polonia pentru a-i convinge pe polonezi că miza pe care ţara lor o reprezintă în ochii americanilor este cu adevărat credibilă.

Această relaţie va trebui să se concentreze asupra Poloniei, dar să se extindă şi asupra altor ţări din Intermarium, în special Ungaria şi România. Ambele sunt cruciale pentru susţinerea lanţului carpatic şi ambele pot răspunde eficient la tipurile de stimulente pe care SUA le pun la dispoziţia lor. Ţările baltice reprezintă un caz aparte. Acestea nu pot fi apărate, dar, dacă războiul poate fi evitat, ţările baltice sunt într-o poziţie perfectă pentru a încurca Rusia.

Scopul tuturor acestor manevre este, înainte de toate, evitarea unui război şi, apoi, limitarea relaţiei dintre Rusia şi Germania, care ar putea, în următoarele decenii, să dea naştere unei puteri care ar contesta hegemonia americană. Intenţiile actuale ale ruşilor şi germanilor ar fi mult mai modeste de atât, dar preşedintele american nu trebuie să se concentreze pe ceea ce cred alţii în momentul de faţă, ci pe ceea ce vor crede în viitor, odată cu schimbarea circumstanţelor.

Capitolul 10. Situația Pacificului de Vest

Vestul Pacificului este o regiune care nu reprezintă o grijă imediată a Statelor Unite, dar această situație fericită nu va dura la infinit. Asia a fost unul dintre punctele nevralgice ale lumii pentru o bună parte a secolului precedent, iar calmul relativ din ultimii treizeci de ani a fost excepția, şi nu regula. De aceea, sarcina preşedintelui în următorul deceniu va fi să se pregătească atent şi pe îndelete pentru crizele inevitabile care apar la orizont.

Echilibrul de putere indo-chinez este o sursă de profundă îngrijorare, dar India şi China sunt separate de un zid – munții Himalaya –, care face conflictele prelungite şi comerțul de mare volum pe cale terestră practic imposibile. Interacțiunea lor este economică şi se realizează pe cale maritimă. Cel mai vechi antagonism din regiune este de fapt cel dintre China şi Japonia, cele două națiuni care sunt la egalitate pentru titlul de a doua economie a lumii. Există o competiție economică semnificativă. Problemele economice afectează balanța de putere doar atunci când geografia permite alte tipuri de competiție. Toate celelalte puteri regionale – printre care se numără Coreea de Sud, o forță economică importantă în sine – sunt dispuse în jurul balanței China–Japonia–SUA. America îşi va defini politica următorului deceniu în termenii menținerii şi manipulării acestei balanțe.

Este dificil să ne imaginăm două națiuni mai diferite decât China şi Japonia, iar tensiunile economice au generat ostilitate între ele începând cu primul război modern sino-japonez, din 1895, atunci când Japonia a învins marina chineză. Japonia este o putere industrială maritimă, depinzând în totalitate, pentru a supraviețui, de importurile de materie primă. China, cu populația sa numeroasă şi o suprafață gigantică, este legată de sol. Din momentul în care Japonia a început procesul de industrializare, a avut nevoie de piețele chinezeşti, de materii prime şi de forță de muncă, făcând schimburi cât se poate de favorabile. Chinezii aveau nevoie de capital extern şi de expertiză, dar nu voiau să ajungă sub controlul Japoniei. Această interdependență marcată de suspiciuni a celor două țări le-a condus către un război sângeros în perioada anilor 1930 şi 1940, în timpul căruia Japonia a ocupat o bună parte a teritoriului chinezesc. Relația dintre aceste

două țări nu s-a mai refăcut niciodată după acel război, dar ostilitatea şi lipsa de încredere au fost ținute sub control, în parte şi datorită prezenței Statelor Unite.

În timpul Războiului Rece, SUA au întreținut relații complexe cu ambele țări. Aveau nevoie atât de puterea industrială japoneză pentru a alimenta Războiul din Coreea şi nu numai, cât şi de avantajele sale geografice, pentru a bloca flota sovietică la intrarea în Pacific. Japonia le-a oferit voluntar pe amândouă. În schimb, SUA au permis japonezilor accesul produselor lor industriale pe piețele americane, şi nu au impus Japoniei nici un angajament militar în ceea ce priveşte operațiunile americane din jurul lumii.

În aceeaşi epocă, SUA au afişat o ostilitate clară față de China comunistă, timp de aproape treizeci de ani. Dar după ce şi-au irosit forțele pe plan mondial în Vietnam şi având nevoie de o contrapondere pentru Uniunea Sovietică, şi-au întors privirea spre China. Statul chinez, temându-se de Uniunea Sovietică şi văzând Statele Unite ca girant al siguranței sale naționale, a acceptat această înțelegere.

Nici China, nici Japonia nu stăteau liniştite în ceea ce priveşte relația pe care cealaltă o avea cu Statele Unite, dar americanii au reuşit cu succes această triangulație, întrucât fiecare țară avea probleme mai grave asupra cărora să se concentreze. Preocupările Chinei erau de natură geopolitică: în mare măsură, teama de Uniunea Sovietică. Ale Japoniei înclinau spre economie: boomul economic postbelic. Fiecare țară avea nevoie de Statele Unite din propriile motive.

La sfârşitul Războiului Rece, natura echilibrului s-a schimbat. Perioada de creştere rapidă a Japoniei a fost întârziată atunci când China, adoptând atitudinea japoneză de concentrare asupra economiei, trecea printr-un boom prelungit. Japonia a rămas țara cu economia cea mai dezvoltată, dar China a devenit cea mai dinamică – o situație care era foarte satisfăcătoare pentru Statele Unite. Concentrându-se în primul rând asupra intereselor economice, SUA nu priveau nici una dintre țări dintr-o perspectivă într-adevăr geopolitică. În general, Asia era preocuparea Ministerului de Finanțe şi a celor care gestionau relațiile comerciale, nu a Ministerului Apărării.

Stabilitatea din vestul Pacificului şi din sud-estul Asiei, care dăinuie din anii 1980, este cu atât mai demnă de menționat cu cât întreaga regiune – de la Indochina la Indonezia, sau chiar China – părea a fi printre cele mai

instabile şi mai lipsite de perspective din lume, un focar de războaie, tensiuni interne şi grave dezechilibre în perioada anilor 1960 şi 1970.

Preşedintele trebuie să țină cont de faptul că Asia este un loc extrem de schimbător şi, în următorii zece ani, va vedea, fără îndoială, cum unele lucruri care par astăzi imuabile se vor transforma cu totul. De exemplu, economia chineză va avea de trecut prin încercări aspre, în timp ce Japonia începe să se refacă după eşecurile sale. În anii 1970, exista un consens cu privire la violența şi instabilitatea inerente Asiei; astăzi, pacea şi stabilitatea din Asia sunt un fapt unanim acceptat. Aceste afirmații contradictorii sugerează efortul tentativelor de a determina forma pe care o va lua Asia în următorul deceniu, cum vor evolua relațiile chino-japoneze şi care va fi politica americanilor cu privire la această regiune.

China, Japonia şi zona Pacificului de Vest

Atunci când vorbim despre estul Asiei, vorbim de fapt despre şirul de insule care se întinde din Kurile până în Indonezia, precum şi de relațiile pe care le au între ele şi de cele pe care le au cu țările de pe continent. Atunci când vorbim despre partea continentală, vorbim mai presus de orice despre China.

Pacificul de Vest

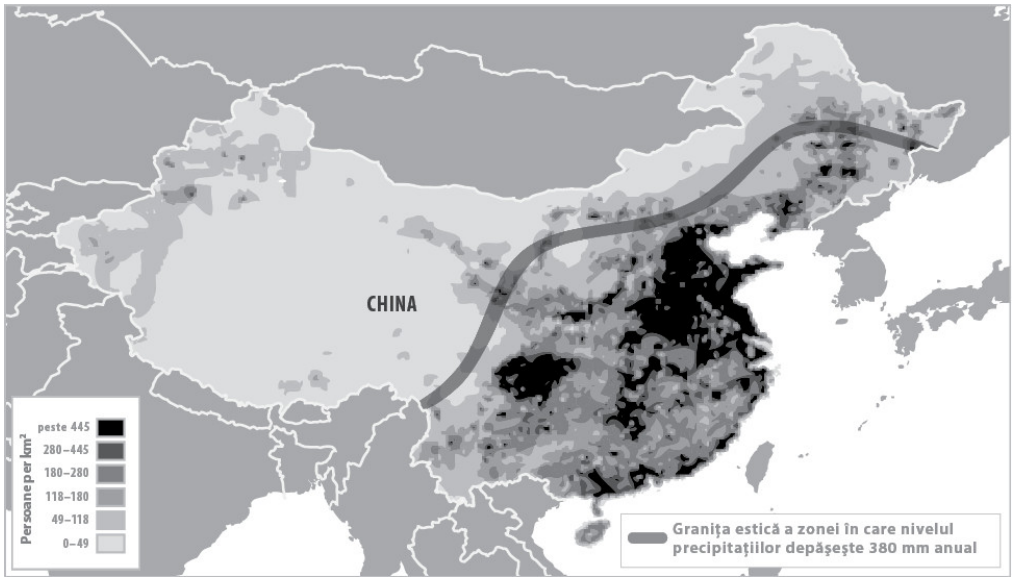
China se întinde până la o distanță de 4000 de kilometri de țărmul oceanului şi are granițe comune cu paisprezece țări. Deşi China are contact cu oceanul pe o singură latură, am putea să ne-o imaginăm ca pe o insulă relativ îngustă, agățată la marginea Pacificului, izolată în nord, vest şi sud prin bariere practic impenetrabile.

Imaginea unei insule capătă consistență atunci când ne gândim că majoritatea populației Chinei locuieşte în partea estică, până la aproape 700 de kilometri distanță de coastă. Această densitate este asigurată de disponibilitatea apei. Teritoriul cuprins între linia care împarte harta în două (pagina următoare) şi zona de coastă reprezintă zona în care nivelul precipitațiilor medii anuale depăşeşte 380 mm – minimul necesar pentru un

număr mare de oameni. Din moment ce partea vestică a Chinei este prea aridă pentru a susține populația numeroasă, peste un miliard de oameni se înghesuie într-o regiune de dimensiunea Statelor Unite la est de Mississippi, excluzând New England. Acesta este teritoriul grupului etnic Han.

China occidentală este o zonă vastă şi aproape deşertificată, înconjurată de patru state-tampon nonchinezeşti: Tibet, Xinjiang, Mongolia Interioară şi Manciuria. Acestea ancorează China la extremitățile sale geografice, lanțul munților Himalaya întinzându-se în sud-vest şi putând fi străbătut, dar cu siguranță nu de către armate şi nu pentru comerț de mare volum. Siberia se află spre nord, o imensă zonă necultivată, fără rețea de transport de la nord la sud. Junglele şi zonele deluroase aspre dinspre sud, întinzându-se de la Myanmar până la Oceanul Pacific, izolează China de Asia de Sud-Est.

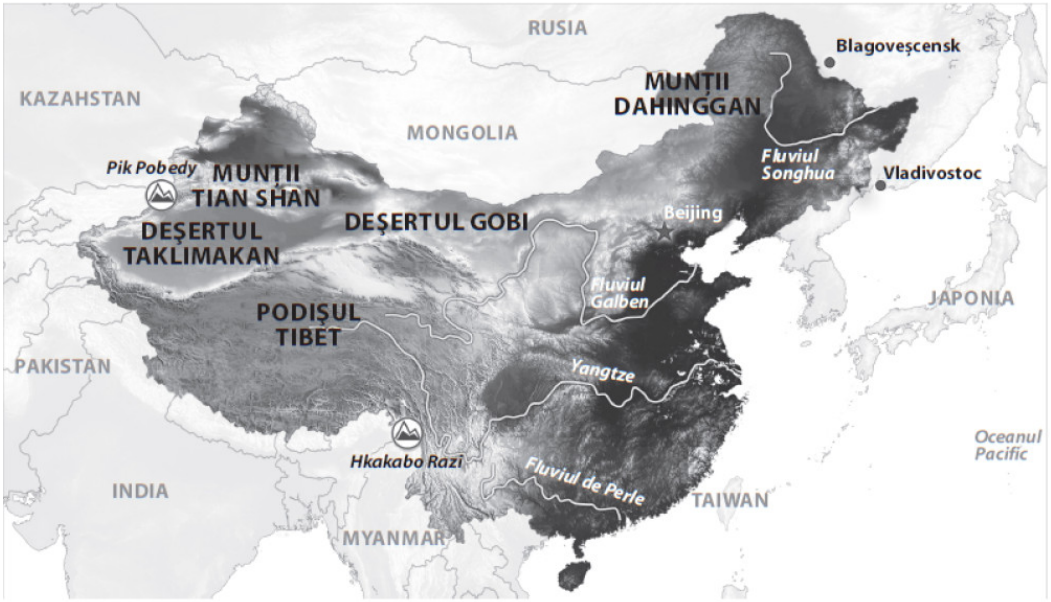
Din punct de vedere geografic, Japonia este o țară mult mai puțin complexă, fiind formată din patru insule principale şi o serie de insule mult mai mici spre nord şi spre sud. Poziția sa într-un arhipelag a impus Japoniei caracterul de națiune maritimă, fapt completat de o realitate geologică extraordinară: Japonia este lipsită aproape în totalitate de resursele minerale necesare industriei. Industrializarea a presupus întotdeauna importarea resurselor, inclusiv a petrolului, pe care Japonia îl obține în principal din Golful Persic. Aceasta înseamnă că, prin definiție, Japonia are interese globale extinse şi vulnerabilități pe măsură. Spre deosebire de China, care importă materii prime, dar are suficiente resurse pentru a supraviețui dacă este necesar, Japonia s-ar prăbuşi în termen de câteva luni dacă importurile sale ar fi întrerupte.

Datorită izolării sale şi a industrializării rapide în secolul al XIX-lea, Japonia a scăpat de experiența suferită de China din partea europenilor. Europenii au oferit Japoniei ajutor sub forma tehnologiei industriale şi a antrenamentului militar. Britanicii au organizat marina japoneză, iar germanii, armata, astfel încât Japonia a evoluat rapid într-o putere care îi putea provoca pe europeni. Şi, într-adevăr, a înfrânt Rusia în 1905.

Țara cea mai alarmată de ascensiunea bruscă a Japoniei a fost cealaltă mare putere industrială din Pacific: Statele Unite. Înainte de al Doilea Război Mondial, japonezii importau materii prime în principal din Asia de Sud-Est şi din Indiile de Est. Pentru a-şi asigura accesul la aceste resurse, Japonia avea nevoie de o forță militară substanțială, în special de o flotă navală. SUA, care au devenit o putere maritimă importantă abia la sfârşitul secolului al XIX-lea, au văzut formarea marinei japoneze ca pe un aspect care va contribui într-o zi la expulzarea Statelor Unite din Oceanul Pacific. Doar devenind o putere industrială şi navală, Japonia a părut să amenințe siguranța Statelor Unite. Prin extinderea forței sale navale pentru a se apăra de Japonia, SUA au amenințat siguranța Japoniei.

Rezultatul acestei intimidări reciproce a fost extinderea celui de-al Doilea Război Mondial în zona Pacificului. SUA au învins Japonia nu datorită bombei atomice şi a succesului strategiei sale de zboruri scurte între insule, ci pentru că submarinele sale au întrerupt transporturile de materii prime dinspre sud şi au lăsat Japonia în incapacitate de a purta războiul. Japonia a continuat să reziste, dar, odată ce intervenția submarinelor americane a strangulat conducta de materii prime, a pierdut orice speranță.

Relieful Chinei

Japonia de astăzi depinde în aceeaşi măsură de comerţul maritim ca şi în anii 1930 şi 1940. Este încă obligată să importe tot petrolul de care are nevoie şi depinde de accesul la apele controlate de marina Statelor Unite. Aceasta înseamnă că poziţia industriei japoneze depinde de voinţa Statelor Unite de a garanta rutele maritime. Japonia depinde şi de voinţa americanilor de a nu-şi asuma riscuri în ceea ce priveşte zonele străbătute de transporturile japoneze – în principal strâmtoarea Ormuz.

Aşadar, Japonia este prinsă într-o relaţie de subordonare faţă de Statele Unite. Nu-şi poate permite să se îndepărteze de SUA fără a-şi clădi întâi o forţă militară capabilă să asigure propriile linii comerciale, dar acesta este un demers mult mai ambiţios şi mai costisitor decât îşi poate permite Japonia în decursul următorilor zece ani. În orice caz, nesiguranţa sa inerentă, din cauza dependenţei de importuri, alături de caracterul imprevizibil al americanilor, vor determina Japonia să devină mai independentă şi mai puţin expusă decât a fost până acum.

La fel ca japonezii, nici chinezii nu-şi permit să se distanţeze de americani. Aceştia depind de SUA mai puţin pentru transportul de materii prime (deşi navele chinezeşti trec şi ele prin apele controlate de Statele Unite), cât pentru rolul lor de consumator al produselor industriale chinezeşti. China, la fel ca Japonia, a devenit un exportator important pentru Statele Unite, într-o asemenea măsură încât capacitatea şi dorinţa de cumpărare a Statelor Unite este una dintre bazele economiei chineze, alături

de piața europeană. China trebuie să aibă acces la amândouă. De-a lungul următorilor zece ani, China, la fel ca Japonia, se va concentra asupra pregătirilor pentru ceea ce consideră a fi cea mai rea perspectivă în ceea ce priveşte parteneriatul comercial cu Statele Unite, o decizie politică de limitare a accesului chinezilor pe piața americană.

În măsura în care echilibrul regional va dăinui, acest lucru nu se va întâmpla atât datorită relațiilor între japonezi şi chinezi, cât datorită relației fiecărei țări asiatice cu Statele Unite. Pe măsură ce China şi Japonia devin amândouă mai puternice, fiecare va observa în mod inevitabil creşterea celeilalte şi va începe să îşi facă griji.

Dacă toate celelalte lucruri rămân neschimbate, relația Japoniei cu SUA va rămâne stabilă, dar în cazul Chinei, lucrurile stau altfel. Exporturile stabilizează economia şi societatea chineză, dar nu este suficient să dispui de cumpărători; este esențial şi ca vânzările sub formă de exporturi să aducă prosperitate Chinei. Dacă exporturile către Statele Unite nu se mai potrivesc în peisajul cerințelor Chinei, atunci interesul chinezilor față de relația cu americanii se va diminua, şi China va deveni din ce în ce mai puțin dependentă. În decursul următorului deceniu, pe măsură ce China devine un agent economic din ce în ce mai liber, deşi nu tocmai prosper, Japonia va trebui să forțeze Statele Unite să garanteze că îşi vor urma interesele proprii, şi nu pe cele chineze, în caz contrar schimbându-şi la rândul ei poziția. Aşadar, echilibrul care se bazează pe relația americano-chineză depinde, în fapt, de evoluția economiei chineze din următorii ani.

China şi Japonia

O parte din motivul pentru care China a fost capabilă de o creştere atât de spectaculoasă în anii 1980 a fost faptul că Mao blocase dezvoltarea într-un mod la fel de dramatic până în acel moment. După moartea lui Mao şi înlocuirea sa cu Deng Xiaoping, simpla schimbare de ideologie a permis Chinei să cunoască o creştere bruscă, bazată pe cererea controlată, combinată cu talentul nativ şi aptitudinile poporului chinez.

De-a lungul istoriei, China a trecut de la o extremă la alta: de la izolare şi sărăcie relativă la o deschidere comercială combinată cu instabilitate socială. Începând cu anii 1840, când Marea Britanie a forțat China să-şi deschidă porturile, şi până în 1947, când comuniştii au preluat puterea, China era deschisă, prosperă cel puțin în unele regiuni, şi extrem de fragmentată. Atunci când Mao a demarat Marşul cel Lung şi a alcătuit o

armată de țărani, pentru a-i îndepărta pe vestici, a izolat țara şi a redus nivelul de trai pentru toți cetățenii, dar a creat o stabilitate şi o unitate națională cum nu mai existaseră de aproape un secol în China.

Oscilarea aceasta între deschidere şi instabilitate şi închidere şi unitate națională se bazează parțial pe natura principalei resurse economice chinezeşti, mâna de lucru ieftină. Atunci când puterilor externe le este permis să investească în China, construiesc fabrici şi deschid afaceri care să profite de capitalul uman abundent al Chinei. Şi totuşi, principalul scop al acestor fabrici nu este să vândă în China, ci să producă bunuri care pot fi vândute în alte țări. Prin urmare, atenția investitorilor se concentrează asupra porturilor mari şi a zonelor din care se pot transporta cu uşurință mărfurile spre aceste porturi. Pentru că populația este concentrată în regiunile de coastă, nu sunt motive serioase pentru a construi o infrastructură în restul țării. Într-adevăr, majoritatea acestor fabirici se întind pe o distanță de câteva sute de kilometri de coastă. Chiar şi atunci când China a devenit prosperă şi fabricile au intrat în proprietatea unor cetățeni chinezi, tiparul s-a păstrat.

Conform Băncii Populare Chineze, 60 de milioane de chinezi – o populație egală cu cea a unei țări europene mari – câştigă mai mult de 20000 de dolari pe an. Dar având în vedere că populația Chinei este de 1,3 miliarde de locuitori, 60 de milioane de cetățeni din pătura de mijloc reprezintă mai puțin de 5% din populația totală, iar majoritatea covârşitoare a acestor oameni trăiesc în zona de coastă sau la Beijing.

Circa 600 de milioane de chinezi trăiesc în gospodării unde venitul anual familial este de sub 1000 de dolari, ceea ce înseamnă mai puțin de 3 dolari pe zi pentru întreaga familie. Alte 440 de milioane de chinezi au un venit anual familial cuprins între 1000 şi 2000 de dolari, adică între 3 şi 6 dolari pe zi. Aceasta înseamnă că 80% din populația Chinei trăieşte în condiții comparabile cu țările sărace din Africa Subsahariană. Chiar şi în zona de coastă, la o distanță de mai puțin de 200 de kilometri de ocean, regiune care-i adăposteşte pe cei 15% dintre chinezi care au locuri de muncă în fabrici, China este o țară extrem de săracă. Marja sa îngustă de prosperitate creează o falie de natură atât socială, cât şi geografică. Zona din jurul porturilor profită de pe urma comerțului, pe când restul Chinei nu. Interesele regiunii de coastă sunt de fapt mult mai aproape de cele ale partenerilor comerciali externi ai Chinei decât de interesele care domină restul țării sau chiar de interesele guvernului central.

De-a lungul acestor falii a fost împărțită China în secolul al XIX-lea, şi aici se va fragmenta în viitor. Beijingul oscilează între majoritatea sărăcită şi minoritatea prosperă. Sprijiniți de interesele străinilor, chinezi îmbogățiți din zonele de coastă se vor opune guvernului central. Tentativele de a transfera bogăția ori vor slăbi guvernul central, ori îl vor forța să devină dictatorial. Dinastia Qing a fost slăbită după invazia britanică. Soluția lui Mao din perioada anilor 1940 şi 1950 a fost represiunea extinsă, alungarea străinilor şi exproprierea, urmată de redistribuirea averii zonelor sărăcite.

În perioadele de relativă prosperitate şi creştere, problema poate fi gestionată de stat. Chiar dacă inegalitățile cresc, nivelul absolut de trai pentru majoritatea chinezilor creşte şi el, iar acea creştere, oricât de mică, îndeplineşte foarte bine rolul de calmant pentru populație. Dar ce se întâmplă atunci când economia slăbeşte şi nivelul de trai scade per total? Pentru cei din clasa de mijloc şi pentru cei bogați, aceasta nu este o situație convenabilă. Pentru cei peste un miliard de chinezi care trăiesc într-o sărăcie lucie, chiar şi o mică scădere a condițiilor de trai poate fi catastrofală. În această direcție se îndreaptă China în viitorul foarte apropiat – către o scădere relativ mică a indicelui de creştere, dar care va avea puternice efecte economice şi sociale, întărind opoziția față de guvernul central.

Întrucât China are o economie de producție complet disproporționată față de economia de consum, vor apărea inevitabil probleme. Îmbrăcămintea şi iPod-urile produse în China nu sunt vândute propriei populații sărace. Totuşi, China nu mai deține avantajul salariului în fața unor țări precum Pakistan şi Filipine. Dată fiind cantitatea finită de mână de lucru semicalificată (spre deosebire de numărul nelimitat de țărani necalificați), prețul acesteia a crescut. Presată de concurență, China şi-a redus prețurile, ceea ce a redus profiturile de pe urma exportului. În fața unei concurențe în creştere şi a unei dezvoltări lente a unora dintre clienții săi, abilitatea Chinei de a concura pe piață va cunoaşte un declin, făcând plata împrumuturilor comerciale mult mai dificilă şi sporind astfel presiunea asupra întregului sistem financiar.

Realitatea crudă este că, pentru China, şomajul este pur şi simplu prea costisitor. Un număr mare de țărani s-au mutat la oraş pentru a-şi găsi locuri de muncă, iar dacă îşi pierd slujbele, ori rămân în oraş, provocând instabilitate, ori se întorc în satele lor, crescând astfel nivelul sărăciei rurale. China îşi poate păstra oamenii la locul de muncă încurajând băncile să

împrumute întreprinderile care se află în pragul falimentului, subvenționând exporturile sau creând întreprinderi deținute de stat, dar aceste eforturi ar secătui economia.

De-a lungul următorului deceniu, China va fi forțată să-şi întărească securitatea internă. Armata Populară de Eliberare (APE) este deja imensă. În cele din urmă, APE va păstra unitatea țării, dar aceasta presupune ca această forță, care se sprijină pe cele mai sărace segmente ale populației, să rămână ea însăşi unită şi loială. Pentru a stinge dușmănia de clasă, China va trebui să impoziteze regiunea de coastă şi pe cei 60 de milioane de chinezi care trăiesc bine, apoi să transfere banii către APE şi către țărani. Cei impozitați se vor opune, iar veniturile vor fi insuficiente pentru aceia pe care guvernul intenționează să-i ajute, dar ar trebui să fie îndeajuns pentru a menține capacitatea armatei.

Întrebarea pe termen lung cu privire la China, care îşi va afla răspunsul în deceniul următor, este dacă va încerca să-şi rezolve problema în maniera lui Mao – adoptând o politică izolaționistă, distrugându-i pe afaceriştii de pe coastă şi îndepărtând interesele externe – sau va urma modelul regionalismului şi al instabilității de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. Singura certitudine este că guvernul Chinei va fi absorbit de problemele interne, lucrând atent la echilibrarea forțelor concurente şi din ce în ce mai paranoic în legătură cu intențiile Japoniei şi ale Americii.

În 1990, Japonia a trecut prin acelaşi gen de declin pe care încep acum să-l resimtă chinezii. Japonia are un control social informal mult mai puternic decât cred majoritatea străinilor, marile conglomerate corporatiste, numite *keiretsu*, păstrând în acelaşi timp un grad mare de libertate. Crescând rapid după cel de-al Doilea Război Mondial, Japonia a trecut printr-o criză financiară inevitabilă în urma eşecului de a dezvolta un sistem de piață de capital. Economia japoneză a funcționat prin intermediul cooperării dintre *keiretsu* şi guvern. Această cooperare a fost concepută în scopul de a nu exista învinşi, şi aceasta a fost greşeala sa majoră.

Problema capitalului a fost exacerbată de faptul că japonezii nu aveau un plan de pensii demn de menționat, ceea ce însemna că cetățenii erau forțați să facă economii masive, plasându-şi banii în bănci poştale guvernamentale, care ofereau dobânzi foarte mici. Banii erau apoi împrumutați de guvern băncilor mari, „orăşeneşti“, legate de *keiretsu*. Acest sistem a oferit Japoniei un avantaj enorm în anii 1970 şi 1980, atunci când dobânzile Statelor Unite

aveau două cifre, iar corporațiile japoneze puteau împrumuta cu dobândă mai mică de 5%. Dar banii nu erau folosiți pentru afaceri care erau în sine profitabile. Cea mai mare parte a profitului provenea din adaosul comercial, consecință a monedei slabe. Iar nevoia japonezilor de a economisi sume mari pentru a se putea pensiona însemna că aceştia erau clienți scrupuloşi. Aşadar, nucleul economiei japoneze, asemenea economiei chineze de astăzi, erau exporturile, în principal către Statele Unite.

Văzând că sporeşte competiția din partea altor țări asiatice, japonezii au scăzut prețurile, ceea ce a redus profiturile. Profiturile mai mici făceau ca firmele să fie nevoite să împrumute bani mai mulți pentru a se putea dezvolta, după care au constatat că le era foarte dificil să restituie aceşti bani. Ce a urmat a fost un crah economic care nu a trecut neobservat de agențiile occidentale de media timp de câțiva ani.

La fel ca şi chinezii, japonezii trebuiau să evite şomajul, dar din motive diferite. În Japonia, reticența de a face reduceri de personal se bazează pe contractul social prin care un salariat se dedică pe viață unei companii, şi compania răspunde acestei dedicări. Japonezii au păstrat această tradiție menținând şomajul aproape de zero şi permițând ca rata de creştere economică să fie aproape inexistentă.

Economiştii occidentali au numit cei douăzeci de ani în care economia japoneză a stagnat „deceniile pierdute“, dar aceasta reprezintă o neînțelegere cu privire la obiectivele japonezilor sau mai degrabă impunerea unui punct de vedere occidental asupra valorilor japoneze. Sacrificarea creşterii în vederea menținerii unei rate a angajării aproape totale a însemnat pentru această societate profund unită nu un deceniu pierdut, ci păstrarea unui interes elementar.

În acelaşi timp, rata natalității în Japonia a scăzut mult sub cota de 2,1 copii pe cap de femeie necesari pentru a menține populația la un nivel constant. Acum, când fiecare generație este mai redusă numeric decât precedenta, economia nu mai poate susține pensiile. Astfel, datoriile şi factorul demografic au creat o criză enormă în Japonia.

În decursul următorilor zece ani, japonezii nu vor mai putea să mențină această rată ridicată a angajării sporindu-şi încă şi mai mult datoriile, atât pe cele publice, cât şi pe cele private. Precum chinezii, vor trebui să schimbe modelul economic. Dar japonezii posedă unul dintre cele mai importante avantaje: nu au un miliard de oameni care se zbat în sărăcie. Spre deosebire

de chinezi, ei pot absorbi regimul de austeritate, dacă va fi nevoie de el, fără să creeze dezechilibre.

Principalul punct slab al Japoniei rămâne lipsa de resurse naturale necesare industriei, de la petrol şi cauciuc până la minereu de fier. Pentru a rămâne o putere industrială, Japonia trebuie să cumpere şi să vândă la nivel global, iar dacă va pierde accesul la căile maritime, va pierde tot. Dacă apar probleme, iar Japonia nu are opțiunea de a se întoarce spre interior, cel mai probabil va deveni din nou agresivă.

Balanța de putere chino-japoneză

În ultimii treizeci de ani, relațiile dintre China şi Japonia au fost puse în umbră de relația fiecăreia cu Statele Unite. SUA au menținut balanța de putere păstrând relații reciproc avantajoase cu cele două țări, dar aceste relații se vor schimba în deceniul ce urmează. În primul rând, problemele economice ale Chinei vor modifica relația sa cu lumea, transformând în acelaşi timp mecanismele interne ale țării. În mod similar, problemele interne ale Japoniei şi soluțiile pe care le alege schimbă modul său de operare.

Chiar şi atunci când este pasivă în relația cu alte țări sau depinde de acestea pentru a-şi garanta accesul pe piețele mondiale, Japonia rămâne profund implicată în afacerile lumii. China este şi ea implicată, dar nu la fel de irevocabil ca Japonia. Pierderea importurilor de materii prime nu reprezintă o amenințare existențială pentru China, cum se întâmplă în cazul Japoniei. În mod similar, câtă vreme China se bazează pe exporturi, se poate reconfigura dacă este necesar, indiferent cât de dureros ar fi procesul.

Aşadar, China este mai puțin tentată să devină agresivă. Are şi o capacitate mai scăzută de a face acest lucru. Calea principală de acces a Chinei către restul lumii este maritimă, dar ea nu are o flotă semnificativă, raportată la geografie şi la flota Statelor Unite. Construirea unei puteri navale durează generații întregi, nu atât pentru a dezvolta tehnologia necesară, cât pentru a transmite mai departe experiența acumulată care naşte amirali de valoare. Va dura mult până ce China va putea constitui o provocare pentru Statele Unite sau măcar pentru Japonia în ceea ce priveşte marina. S-a discutat îndelung dezvoltarea flotei chineze. Cu siguranță are loc o dezvoltare semnificativă, dar există o diferență mare între efortul actual şi lucrurile pe care China trebuie să le întreprindă pentru a se putea măsura cu puterea navală a Statelor Unite, chiar şi în apele din apropierea

Chinei. Cele mai dezvoltate au fost sistemele de rachete sol-apă. Dar chinezii mai au un drum lung de parcurs înainte ca navele lor să poată spera să învingă o flotă americană. Şi chiar şi rachetele sol-apă sunt foarte vulnerabile în fața atacurilor aeriene americane şi a atacurilor cu rachete. Marina chineză nu va alunga Statele Unite din apele regionale în următorul deceniu.

Nord-estul Asiei

Japonia este astăzi în mod oficial o putere pacifistă, fiind interzis prin articolul 9 din Constituție să dețină o forță armată ofensivă; aceasta nu a oprit-o să-şi clădească cea mai puternică marină din vestul Pacificului, nici o armată numeroasă şi o flotă aeriană puternică. A reuşit, totuşi, să evite utilizarea acestor forțe, bazându-se în schimb pe Statele Unite pentru protecția intereselor sale internaționale, mai ales accesul la resursele naturale.

Supunerea japonezilor față de Statele Unite după al Doilea Război Mondial s-a dovedit folositoare întrucât SUA aveau nevoie de ajutorul Japoniei în Războiul Rece şi au vrut ca Japonia să fie cât mai puternică posibil. Între timp au avut loc unele schimbări subtile. SUA controlează încă rutele maritime ale Japoniei şi sunt încă pregătite să garanteze accesul său, dar înclinația lor spre risc în legătură cu acele rute de acces au adus Japonia într-o poziție riscantă. Până acum, în timpul războiului american împotriva jihadiştilor, SUA au avut grijă să nu pericliteze transporturile petroliere care trec prin strâmtoarea Ormuz, transporturi de care Japonia depinde, dar ar fi foarte posibil ca americanii să greşească în estimări. Cu alte cuvinte, SUA îşi pot asuma riscuri pe care Japonia nu şi le permite, aşa

că perspectivele celor două țări asupra lumii şi interesele lor naționale sunt divergente.

Problema internă a japonezilor este aceea că au ajuns cât de departe se putea în acest ciclu economic. Ei trebuie ori să accepte un regim de austeritate şi creşterea şomajului, ori să lase economia să se supraîncălzească. Principalul punct slab al japonezilor este reprezentat în continuare de pieţele de capital, care încă nu operează liber, dar, cu toate acestea, japonezii nu au o planificare centralizată eficientă. Acest ritm nu poate fi susținut. Trecerea la o piață de capital liberă ar putea rezolva problema Japoniei pe termen lung, dar doar cu costul unei instabilități în prezent. Pentru că nu-şi pot permite o economie de piață reală, se vor îndrepta spre un sistem economic în care statul impune o eficiență ridicată (niciodată la fel de mare ca eficiența pieței, dar mai ridicată decât în situația actuală) şi în care *keiretsu* scad în importanță. Aceasta înseamnă că statul japonez va concentra puterea în mâinile sale şi îşi va asuma un rol mai important în gestionarea finanțelor.

Cealaltă mare problemă a Japoniei este de ordin demografic. Este o țară care îmbătrâneşte şi are nevoie de mai multă forță de muncă, dar este incapabilă social să susțină o imigrație pe scară largă, ceea ce acționează împotriva coeziunii culturale japoneze. Soluția nu este aducerea muncitorilor în fabrici, ci aducerea fabricilor la muncitori. În decursul următorilor ani, Japonia va fi încă şi mai agresivă în exploatarea mâinii de lucru din afara granițelor sale, inclusiv din China, în funcție de evoluția situației de acolo.

Orice i-ar aştepta pe viitor, japonezii ar trebui să continue relația lor strategică fundamentală cu Statele Unite, chiar depinzând în continuare de apărarea americană pentru rutele lor comerciale maritime. Pentru Japonia, aceasta este o soluție mai puțin costisitoare şi mult mai puțin periculoasă decât afirmarea sa pe cont propriu.

Strategia americană: câştigarea de timp

SUA nu au nici resursele necesare, nici o putere politică suficient de amplă pentru a se putea ocupa de toate balanțele regionale de putere simultan. Vor fi preocupate de Rusia şi de Orientul Mijlociu, iar acestea nu le vor mai lăsa suficiente resurse pentru a se ocupa de vestul Pacificului. Aşa că, automat, strategia americană din această regiune trebuie să fie una de întârziere şi prevenire. SUA nu pot controla procesele vaste care se desfăşoară, aşa că le

rămâne să spere că le pot modifica puțin. Din fericire, aceasta este o regiune în care procesele ce se derulează implică țări care privesc în mod favorabil Statele Unite, cel puțin pentru moment. Aşadar, americanii ar trebui să tragă de timp şi să pună în acelaşi timp piatra de temelie pentru ce va urma.

Pericolul pentru americani nu ar fi o alianță între Japonia şi China. Aceste două națiuni sunt la concurență pe prea multe planuri şi sunt prea diferite pentru a putea spera la o colaborare apropiată. Ajungând la limita acestui ciclu economic, Japonia nu va mai fi uriaşul pasiv şi tăcut din ultimii douăzeci de ani. China, pe de altă parte, va avea o economie mai puțin năvalnică decât până acum. Provocarea pentru Statele Unite va fi gestionarea relației sale cu ambii jucători din zona Pacificului de Vest, fiecare cu tempoul său. În acelaşi timp, SUA trebuie să se retragă din centru şi să lase aceste două puteri asiatice să dezvolte relații mai apropiate una față de cealaltă, găsindu-şi singure punctul de echilibru.

Nici China, nici Japonia nu se vor ridica la rangul de hegemon regional în următorul deceniu. Miracolul economic chinez se va stinge încet, la fel ca toate miracolele economice, iar China se va concentra pe menținerea stabilității fără o creştere rapidă. Japonia va cunoaşte o restructurare internă, începând în acelaşi timp să îşi sincronizeze politica externă cu interesele sale globale. Dar Japonia va fi cea asupra căreia va trebui să se îndrepte atenția americanilor.

Pe măsură ce puterea Japoniei creşte, ea trebuie să-şi sporească obligatoriu capacitățile navale. Este un principiu fundamental al Statelor Unite să se opună puterilor maritime în ascensiune, dar în mod evident SUA nu vor intra în război cu Japonia din această cauză în 2015 sau 2020, la fel cum au făcut-o în 1941. Totuşi, vor trebui să conceapă o strategie pentru a se ocupa de o Japonie din ce în ce mai îndrăzneață.

Primul pas al strategiei Statelor Unite cu privire la Japonia trebuie să fie asigurarea integrității Chinei, pentru că, pe măsură ce China devine mai slabă, Japonia va fi tot mai liberă să-şi arate muşchii. Pe cât posibil, SUA ar trebui să se elibereze de sub presiunea Chinei facilitându-i exporturile către Statele Unite. Aceasta este, desigur, o răsturnare de situație, şi vor apărea serioase probleme politice în urma acestei decizii. Preşedintele va trebui să fie foarte abil în justificarea generozității sale într-un moment în care rata şomajului în America este atât de ridicată. Dar orice ar constrânge Japonia, chiar şi marginal, are valoare pentru Statele Unite.

Doar o Chină stabilă poate controla investițiile străine în economia sa, iar atât stabilitatea, cât şi controlul vor fi necesare pentru a bulversa planurile japoneze legate de fabricile şi lucrătorii chinezi. Constrângerea expansiunii Japoniei va întârzia, ca urmare, răspunsul japonezilor la problemele lor, iar orice încetineşte resuscitarea economică a Japoniei avantajează Statele Unite, fie şi doar câştigând timp.

Al doilea pas care trebuie făcut în strategia Statelor Unite este păstrarea unor relații cât se poate de cordiale cu japonezii. Cu cât Japonia este mai încrezătoare în accesul său la materii prime, cu atât mai puțin motivată va fi să-şi constituie o marină proprie. Japonezii, conştientizând perfect dezechilibrul balanței de putere, nu s-au simțit niciodată atât de confortabil cum au părut în relația lor bazată pe respect reciproc cu Statele Unite. În acelaşi timp, nu şi-au dorit niciodată să țină piept costurilor astronomice şi riscurilor pe care crearea unei alternative le-ar impune.

Pe termen lung, o țară atât de vulnerabilă şi cu o economie atât de amplă precum Japonia va trebuie să găsească o cale prin care să-şi asigure interesele proprii. Însă aceasta nu trebuie să se întâmple în deceniul următor, iar strategia americană trebuie să țintească prelungirea dependenței Japoniei cât de mult posibil. Cu cât Japonia rămâne mai mult timp dependentă de Statele Unite, cu atât acestea vor avea o mai mare influență asupra politicii japoneze. Dacă este împinsă prea departe, Japonia ar putea alege un nou traseu, întorcându-se la politicile distructive din anii 1930, atunci când era o națiune cu o economie dirijată de stat şi era interesată mai ales de apărarea națională. SUA trebuie să aibă grijă să nu împingă lucrurile prea departe.

Două lucruri vor face această strategie asiatică mai uşor de vândut opiniei publice americane. Mai întâi, faptul că atenția sa va fi distrasă. Apoi faptul că mişcările americane din vestul Pacificului vor fi treptate, şi nu bruşte. Preşedintele va avea de câştigat pentru că nu este obligat să declare modificările politicii sale, iar acțiunile sale nu vor avea un efect decisiv, pentru că SUA sunt importante, dar nu esențiale pentru fiecare dintre aceste puteri asiatice.

În acelaşi timp, SUA trebuie să clădească relațiile din următoarea etapă a istoriei, în care vor putea să-şi dorească recrutarea Japoniei, Chinei sau a amândurora pentru a coopera împotriva amenințărilor din partea Rusiei sau a altor puteri. Apetitul pentru risc al acestor două țări nu este prea mare, iar

SUA trebuie să realizeze că, făcând presiuni asupra lor fără a le oferi nici un fel de stimulente, probabil că nu vor ajunge nicăieri.

Aici, Coreea de Sud ar putea juca un rol crucial. Este deja o preocupare de ambele părți ale balanței chino-japoneze, dar îndeosebi pentru japonezi. Din motive istorice, Coreea de Sud disprețuieşte Japonia şi nu are încredere în China. Nu se simte foarte liniştită nici în privința Statelor Unite, dar cel puțin geografia a făcut-o să depindă de americani.

Pe măsură ce puterea Japoniei creşte, iar cea a Chinei scade, coreenii vor avea nevoie de Statele Unite mai mult ca oricând, iar SUA se vor bizui pe Coreea de Sud pentru a-şi înmulți opțiunile de care dispun în cazul ambelor țări. Din fericire, există deja o relație între Statele Unite şi Coreea de Sud şi, de aceea, extinderea ei nu va stârni valuri nici în Japonia, nici în China.

Coreea de Sud a devenit în acelaşi timp un centru tehnologic important. China, în special, va râvni la acea tehnologie, iar controlarea într-o anumită măsură a vitezei de transfer va mări influența Statelor Unite asupra Chinei. Pe de altă parte, coreenii vor avea nevoie de ajutor pentru a se descurca în fața Coreei de Nord, în special în ceea ce priveşte aspectele financiare ale reunificării, atunci când aceasta va avea loc. O Coree unită va dori oportunități comerciale speciale de la Statele Unite, şi, deşi Coreea nu are alternativă, preşedintele american ar trebui să facă o asemenea concesie, pentru că, în decursul următorilor zece ani, Coreea are multe şanse să devină cel mai important partener al Statelor Unite din vestul Pacificului. Dar reunificarea nu este problema principală. Coreea de Nord, în ciuda amenințărilor sale, este schilodită, iar centrele sale nucleare există numai în măsura în care ceilalți o permit. Programul său nuclear i-a câştigat timp, îndepărtând presiunea. Dar acesta nu poate stabiliza permanent Coreea de Nord. Coreea de Sud, însă, rămâne o putere dinamică pe cont propriu şi va rămâne o putere dinamică indiferent de ce se petrece în nord.

A doua relație importantă a Statelor Unite din această regiune va fi cea cu Australia. Fiind unul dintre ultimele teritorii căzute sub dominație europeană, Australia se află cu siguranță la marginea lumii din punct de vedere geografic, iar majoritatea populației este înghesuită într-o zonă relativ mică în sud-estul țării.

În plan geopolitic, Australia este prost înțeleasă şi se înțelege pe sine greşit. Pare izolată şi sigură, totuşi izolarea sa este o iluzie, iar vulnerabilitatea sa rămâne o realitate. Spre exemplu, cel mai apropiat vecin al său este Indonezia, o țară profund fragmentată şi slabă, separată de

Australia prin sute de kilometri de ocean. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Indonezia şi vecinul său dinspre est, Noua Guinee, au jucat un rol strategic important pentru Australia, absorbind atacul japonezilor şi slăbindu-i pe japonezi prea tare pentru a se mai putea gândi la extinderea înspre sud. Este interesant că al Doilea Război Mondial şi zona-tampon insulară din nordul ei au întărit sentimentul de siguranță al Australiei, deşi au dat naştere unei temeri față de invadatorii dinspre ocean.

În ciuda aparentei înstrăinări şi securități, Australia depinde, de fapt, într-o mare măsură de comerțul internațional, în special de vânzarea produselor sale alimentare şi a minereurilor industriale, precum fierul, pentru a-şi susține economia. Aceste mărfuri sunt transportate pe cale maritimă, iar Australia nu are deloc control asupra securității rutelor navale. Dintr-un anumit punct de vedere, Australia pare un organism ale cărui artere şi vene se află în afara corpului său, neprotejate şi într-un constant pericol.

Strategia australiană împotriva acestei vulnerabilități a fost alierea cu puterea navală dominantă din zona vestică a Oceanului Pacific – odinioară Marea Britanie, acum Statele Unite. Toate alianțele se traduc prin costuri, iar britanicii şi americanii au vrut aceeaşi compensație: participarea Australiei la războaiele lor. Australienii au făcut sacrificii masive în războiul cu burii, în ambele războaie mondiale, în Coreea şi în Vietnam. Între 1970 şi 1990, australienii s-au retras din rolul de parteneri militari, dar în această perioadă nu se cerea atât de mult participarea lor. În 1990, odată cu Operațiunea Furtună în Deşert, s-au întors la strategia lor de asistare în operațiunile militare şi au luptat atât în Afghanistan, cât şi în Irak.

Pe lângă apărarea rutelor maritime, bunăstarea Australiei depinde şi de un regim comercial internațional, cu termeni la care se poate adapta. Politica Australiei de a fi de ajutor rudelor sale anglo-americane i-a adus un loc la masă alături de aceste mari puteri. Aceasta a făcut operațiunile sale comerciale mai influente şi mai sigure, un lucru pe care Australia nu l-ar fi putut obține pe cont propriu.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Australia a ajutat Marea Britanie trimițând trupe în nordul Africii. A ajutat Statele Unite funcționând ca bază de alimentare pentru forțele americane în teatrul Pacificului. Cu siguranță au luptat şi forțele australiene, dar chiar dacă nu ar fi avut trupe disponibile, poziția Australiei era un bun foarte valoros în sine, ea fiind situată în spatele unui scut constituit din Indonezia şi Noua Guinee. Dacă orice mare putere ar apărea în zona vestică a Oceanului Pacific pentru a

provoca Statele Unite, Australia ar fi din nou fundamentul strategiei din Pacific a Americii. Îngrijorarea principală este că o infrastructură pentru un depozit logistic de linia a doua a avut nevoie de câțiva ani pentru a fi construită, în cel de-al Doilea Război Mondial, iar un conflict viitor ar putea să nu lase un asemenea răgaz.

Pentru Statele Unite, păstrarea unei relații cu Australia n-ar trebuie să fie o sarcină dificilă. Australia are doar două opțiuni în ceea ce priveşte strategia. Una este renunțarea la angajamentele acestei alianțe şi presupunerea că interesele sale vor fi îndeplinite din mers. Cealaltă este participarea la alianță şi asumarea unor datorii formale față de Statele Unite. Prima este mai ieftină, dar mai riscantă. A doua, mai costisitoare, dar mai sigură.

Dacă va apărea o amenințare majoră, este foarte probabil că Australia se va întoarce sub aripa americanilor. Dacă o putere din vestul Pacificului va prelua brusc controlul asupra rutelor maritime, însă, există întotdeauna şansa ca Australia să caute o înțelegere dacă, după estimările sale, o astfel de supunere ar ajuta-o să-şi atingă scopurile implicând un risc mai mic decât lupta umăr la umăr cu americanii. Aşadar, angajamentele anterioare şi sistemele instalate în Australia servesc intereselor americane prin limitarea opțiunilor Australiei.

Chiar dacă Australia este ostatica protectorilor americani, importanța sa strategică este atât de mare, încât SUA ar trebui să fie cât se poate de generoase şi de seducătoare. Este, de asemenea, indicat să nu aibă cereri exagerate în ceea ce priveşte datoriile militare ale australienilor, întrucât Statele Unite ar putea avea nevoie de Australia mai mult – şi pe mai multe planuri – pe viitor decât are acum nevoie de trupele australiene.

O importanță strategică similiară are pentru Statele Unite oraşul Singapore, creat de britanici în vârful peninsulei Malacca, pe post de bază din care să controleze strâmtoarea Malacca. Acest pasaj îngust este în continuare ruta principală între Oceanele Indian şi Pacific, folosit în special pentru petrolul livrat Chinei şi Japoniei din Golful Persic. Navele americane de război care se îndreaptă spre Golful Persic trebuie să treacă, la rândul lor, prin această strâmtoare. Împreună cu Gibraltarul şi Canalul Suez, este unul dintre cele mai mari puncte de strangulare maritime din lume. Oricine o controlează poate opri comerțul după voința proprie sau poate garanta tranzitul.

Culoarele maritime ale Indoneziei

Singapore este acum un oraş-stat independent, extrem de prosper datorită poziției sale geografice şi a industriei sale tehnologice. Are nevoie de Statele Unite pe post de client, dar şi pentru a-şi proteja autonomia. Atunci când Malacca şi-a câştigat independența, Singapore, cu o populație majoritară de origine chineză, s-a despărțit de Malaysia predominant musulmană. Relațiile au fost schimbătoare şi nu a existat o amenințare serioasă de anexare, dar Singapore înțelege două realități geopolitice: că cel mai rău lucru din lume este să fii bogat şi slab şi că securitatea nu este niciodată un lucru sigur. Intențiile Malaysiei, precum şi ale Indoneziei din următoarele două generații, să spunem, nu pot fi prezise.

SUA nu pot să controleze pur şi simplu Singapore; trebuie, în schimb, să întrețină relații de cooperare cu acest stat. La fel ca şi în cazul Coreei de Sud şi al Australiei, preşedintele trebuie să fie mai generos față de Singapore decât este nevoie pentru a păstra alianța. Prețul este mic, iar miza este foarte mare.

India

Tot în contextul Pacificului de Vest ar trebui luată în considerare şi India. În ciuda dimensiunii sale, a economiei în creştere şi a ideii tot mai des vehiculate conform căreia India ar putea fi noua Chină, pur şi simplu nu pot să privesc India ca pe un personaj semnificativ, cu o „forță profundă“ în următorul deceniu. În multe privințe, India poate fi înțeleasă ca un fel de Australie foarte mare. Ambele țări au economii puternice – în direcții

diferite, evident – şi, din acest punct de vedere, ar trebui privite cu foarte mare atenție.

Precum Australia, India este un subcontinent izolat geografic, deşi izolarea Australiei, aflată la mii de mile marine de alte țări, este mult mai evidentă. Dar India este o insulă în felul ei, înconjurată de bariere terestre poate chiar mai dificil de străbătut decât oceanele. Accesul este blocat atât dinspre nord de munții Himalaya, cât şi dinspre est de junglele deluroase. În sud, este înconjurată de Oceanul Indian, care este dominat de marina Statelor Unite.

Cea mai mare amenințare a Indiei vine dinspre vest, unde se află o întindere deşertică şi Pakistanul. Această națiune islamică a dus multe războaie împotriva Indiei predominant hinduse, iar relațiile oscilează între răceală şi ostilitate. După cum am văzut în discuția despre Afghanistan, balanța de putere dintre Pakistan şi India este trăsătura de bază a subcontinentului. Păstrarea acestei balanțe de putere este un obiectiv semnificativ pentru Statele Unite în următorul deceniu.

India este supranumită China democratică, ceea ce, în măsura în care este adevărat, impune un preț în privința puterii regionale. Una dintre marile limitări ale creşterii economice indiene, oricât de impresionantă ar fi fost, constă în faptul că, deşi India are un guvern național, fiecare dintre statele componente are propriile reglementări, iar unele dintre acestea blochează dezvoltarea economică. Aceste state îşi apără cu înverşunare drepturile, iar conducerea îşi apără prerogativele. Regiunile acestea sunt legate între ele în multe privințe, dar girantul suprem este armata.

India menține o forță militară substanțială, care îndeplineşte trei funcții. Prima este echilibrarea Pakistanului. A doua, protejarea frontierei nordice împotriva unei invazii chinezeşti (perspectivă pe care factorii geografici o fac destul de neverosimilă). A treia şi cea mai importantă este garantarea siguranței interne a națiunii, în mod similar cu armata chineză – un aspect deloc neglijabil într-o țară guvernată de diversitate, cu regiuni profund dezbinate. Are loc în prezent o rebeliune importantă a maoiştilor din est, spre exemplu, exact tipul de acțiune pe care o armată trebuie s-o prevină sau s-o înăbuşe.

Pe mare, indienii au fost interesați să-şi dezvolte o flotă care ar putea juca un rol important în Oceanul Indian, protejând rutele maritime ale Indiei şi demonstrând forța statului indian. Dar SUA nu au nici un interes în a vedea India continuându-şi demersurile în această direcție. Oceanul Indian este un

drum al petrolului din Golful Persic către Oceanul Pacific, iar SUA vor face o importantă desfăşurare de forțe în zonă indiferent cât de mult le va reduce acest lucru prezența pe uscat.

Pentru a menține dezvoltarea navală a indienilor sub pragul de unde ar putea începe să amenințe interesele americane, SUA vor încerca să vireze costurile pentru apărare ale Indiei de la marină către armată şi tactica aviatică. Cel mai ieftin mod de a face asta şi de a preveni o potențială problemă pe termen lung a Statelor Unite este să sprijine Pakistanul, ținând astfel atenția strategilor indieni îndreptată spre apărarea terestră, şi nu spre cea maritimă.

Relieful Indiei

În aceeaşi manieră, India este interesată de subminarea relației SUA–Pakistan sau, cel puțin, de blocarea Statelor Unite în Afghanistan cu scopul destabilizării Pakistanului. Dacă eşuează în acest scop, India poate cere ajutorul altor țări, cum a făcut în cazul Uniunii Sovietice în Războiul Rece. Pakistanul nu reprezintă o amenințare existențială pentru India, nici chiar în cazul, puțin probabil de altfel, al unui duel nuclear. Dar Pakistanul nu se va

prăbuşi pur şi simplu, rămânând aşadar o problemă persistentă, în jurul căreia va pivota politica strategică a Indiei.

India a rămas în urma Chinei în privinţa dezvoltării sale economice şi, de aceea, nu are încă de înfruntat dificultăţile Chinei. În următorul deceniu, economia Indiei se va lansa puternic, dar forţa economică în sine nu înseamnă siguranţă naţională şi nici nu o poate transforma în tipul de putere care să domine Oceanul Indian. Nu este în interesul americanilor să insufle Indiei un sentiment prea puternic de siguranţă. Aşadar, relaţiile indo-americane se vor deteriora în decursul următorilor zece ani, chiar dacă Statele Unite îşi retrag trupele din Afghanistan, şi comerţul între SUA şi India continuă.

Jocul asiatic

În deceniul care urmează, câtă vreme SUA sunt preocupate de alte probleme, cele două mari puteri asiatice, China şi Japonia, vor fi supuse doar minimal influenţelor externe. Vor acţiona după cum le dictează procesele interne. Dat fiind acest ritm, SUA nu ar trebui să investească masiv în gestionarea relaţiei chino-japoneze. În măsura în care este posibil, SUA ar trebui să ajute la menţinerea stabilităţii Chinei şi să acţioneze în aşa fel încât să-şi păstreze relaţiile cu Japonia.

Cu toate acestea, pacea din vestul Pacificului nu se va menţine la infinit, iar Statele Unite ar trebui să lucreze pentru a consolida relaţiile cu trei jucători-cheie: Coreea de Sud, Australia şi Singapore.

Aceste trei ţări se vor dovedi a fi aliaţi de bază în eventualitatea unui război în orice ţară din vestul Pacificului, în special Japonia, iar pregătirile trebuie începute; niciodată nu este prea devreme pentru a întreprinde astfel de acţiuni. Consolidarea armatei Coreei de Sud, construirea bazelor militare în Australia şi modernizarea trupelor din Singapore sunt gesturi care nu vor părea ameninţătoare. Dacă aceşti paşi vor fi urmaţi în acest deceniu, se va crea un sistem viabil de gestionare a oricărui conflict care s-ar putea ivi.

Capitolul 11. O emisferă sigură

Deoarece SUA au în comun atât o emisferă, cât şi o parte a istoriei cu America Latină şi Canada, s-ar presupune că această regiune are o mare importanță pentru Statele Unite. Într-adevăr, mulți latino-americani, în special, au senzația că SUA sunt obsedate de ideea de a-i domina sau cel puțin de a le obține resursele. Dar, cu câteva excepții – în principal Mexic şi Cuba –, evenimentele din America Latină au o importanță minoră pentru Statele Unite şi această regiune a avut rareori un rol semnficativ în gândirea americană. Una dintre cauze este distanța. Washingtonul este mai departe de Rio de Janeiro decât de Paris cu câteva mii de kilometri. Şi, spre deosebire de puterile europene şi de cele asiatice, SUA nu au purtat niciodată un război de lungă durată cu lumea latină de la sud de Panamá. Să nu se creadă că nu există sentimente reciproce de neîncredere şi ostilități ocazionale. Dar în final – din nou, cu excepția Mexicului şi a Cubei –, interesele fundamentale ale Statelor Unite pur şi simplu nu se intersectează cu cele ale Americii Latine.

SUA nu şi-au făcut prea multe griji în privința acestei regiuni, unul dintre motive fiind fragmentarea zonei, care a împiedicat ascensiunea unei puteri transcontinentale. America de Sud arată ca o singură entitate geografică, dar, de fapt, ea este divizată de bariere topografice importante. În primul rând, la nord şi la sud se află Anzii, un lanț muntos mult mai înalt decât Munții Stâncoşi sau Alpii şi cu puține trecători accesibile. Apoi, în centrul continentului, vasta junglă amazoniană reprezintă, de asemenea, o barieră naturală impenetrabilă.

Există, de fapt, trei regiuni distincte în America de Sud, fiecare fiind separată de celelalte până în punctul în care comerțul de bază pe uscat este dificil, iar unitatea politică, imposibilă. Brazilia este un arc de-a lungul coastei Atlanticului, cu inospitalierul Amazon la interior. O regiune separată se află la sud de Brazilia, de-a lungul Atlanticului, compusă din Argentina, Uruguay şi Paraguay, cea din urmă neaflându-se pe coastă, dar făcând parte din acest bloc de națiuni. La vest se află națiunile andine Chile, Bolivia, Peru, Ecuador, Columbia şi Venezuela. În afara continentului, şi nu în totalitate latino-americane sunt, desigur, insulele Caraibe, platforme importante, dar fără greutate în sine.

Singura legătură dintre Brazilia şi naţiunile din sud este o punte de uscat, prin Uruguay. Naţiunile andine sunt unite doar în sensul că împărtăşesc aceeaşi geografie impenetrabilă. Regiunea de sud, de-a lungul Atlanticului, ar putea fi integrată, dar singura ţară importantă este Argentina. În plus, nu există nici o punte utilizabilă între America de Nord şi America de Sud, din cauza terenului dificil al Americii Centrale, şi chiar dacă aceasta ar fi existat, doar Columbia şi eventual Venezuela ar fi putut profita de pe urma ei.

Cheia politicii americane în America Latină a fost întotdeauna următoarea: pentru ca SUA să înceapă să se implice, ar trebui să se reunească două elemente. O zonă cu importanţă strategică (şi sunt puţine în această regiune) ar trebui să fie în mâinile unei puteri capabile să o folosească spre a reprezenta o ameninţare. Doctrina Monroe a fost proclamată cu scopul de a evidenţia faptul că doar un asemenea caz de dezvoltare geopolitică ar fi de neacceptat din punctul de vedere al Statelor Unite.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, prezenţa agenţilor şi simpatizanţilor germani în America de Sud devenise o problemă serioasă pentru strategii de la Washington, care îşi imaginau trupele germane ajungând din Dakar în Brazilia, traversând Atlanticul. În mod similar, în timpul Războiului Rece, SUA deveniseră cu adevărat îngrijorate de influenţa sovietică din regiune şi au intervenit când au avut ocazia pentru a o bloca. Dar nici germanii, nici sovieticii nu au depus un efort strategic susţinut pentru a domina America de Sud, deoarece au înţeles că, în multe privinţe, continentul era irelevant pentru interesele Statelor Unite. În schimb, eforturile lor aveau simplul scop de a irita Washingtonul şi de a devia resursele americane.

Bariere geografice în America de Sud

Singurul loc în care implicarea din afară a fost văzută ca o ameninţare demnă de luat în serios este Cuba, şi importanţa sa deosebită se bazează pe amplasarea sa strategică deosebită.

La începutul secolului al XIX-lea, prosperitatea americană era fondată pe sistemul de râuri care le permitea fermierilor din statele Louisiana şi Ohio să trimită din producţia agricolă pe Coasta de Est şi în Europa. Toate aceste bunuri treceau mai întâi prin oraşul New Orleans şi erau apoi transferate de pe barje pe nave oceanice. SUA au luptat pentru a menţine siguranţa oraşului New Orleans, mai întâi în bătălia de la New Orleans, din 1814, şi apoi în timpul războiului de independenţă texan. New Orleans şi porturile din apropiere au rămas în continuare cele mai mari din Statele Unite în privinţa tonajului, permiţând exportul de grâu din Vestul Mijlociu şi importul de oţel şi alte bunuri industriale.

Deoarece o forță navală în Cuba ar putea controla culoarele maritime dinspre şi către Golful Mexicului şi astfel şi oraşul New Orleans, americanii au fost întotdeauna fascinați de insulă. Andrew Jackson a vrut să o invadeze şi, în 1898, SUA au intervenit pentru a-i izgoni pe spanioli. Jumătate de secol mai târziu, odată cu guvernul prosovietic condus de Fidel Castro, Cuba a devenit piesa centrală a strategiei Statelor Unite. O Cuba antiamericană fără sovietici era o chestiune neimportantă. O Cuba antiamericană cu rachete sovietice era o amenințare mortală.

Privind către deceniul care urmează, Cuba nu se află sub patronajul nici unei mari puteri, aşa că preşedintele îşi poate construi propria politică cubaneză ca răspuns la opinia politică americană. Dar el trebuie să țină cont de faptul că dacă SUA vor avea de înfruntat un competitor global, Cuba va fi punctul geografic în care acesta va putea exercita cea mai mare presiune asupra Statelor Unite. Ceea ce va face din Cuba premiul spre care va ținti.

Cuba şi Caraibe

Pe termen lung, readucerea Cubei sub influența Americii este o politică rațională, preventivă, şi este de dorit ca aceasta să se întâmple înainte să apară un competitor global care să ridice miza şi prețurile. Fidel şi Raúl Castro vor muri sau se vor retrage în timpul deceniului la care ne referim, iar elitele politice şi cele din serviciile de informații care controlează insula sunt şi mai tinere, şi mai cinice decât generația fondatoare a regimului Castro. Decât să rişte să vadă dacă pot supraviețui morții fondatorilor, ei vor fi deschişi reacomodării şi se vor supune aranjamentelor care să le permită păstrarea poziției şi în acelaşi timp vor acorda Americii o mai mare putere

asupra politicii lor externe. Tranziția aceasta va fi momentul în care America trebuie să încerce să ajungă la o înțelegere. Înainte de plecarea de la putere a susținătorilor lui Castro, aceştia ar putea fi deschişi unui aranjament care să le mențină moştenirea, cedând în acelaşi timp influenței Americii. Dacă această variantă dă greş, climatul nesigur al tranziției ar putea fi momentul în care să se apropie de succesorii lor. Interesul american este simplu şi nu are de-a face cu drepturile omului sau cu schimbarea de regim politic. Este vorba despre garanția că, indiferent de încercările viitoare, Cuba nu va deveni o bază pentru nişte puteri străine. Dacă îşi va atinge acest scop, America va face un mare pas înainte.

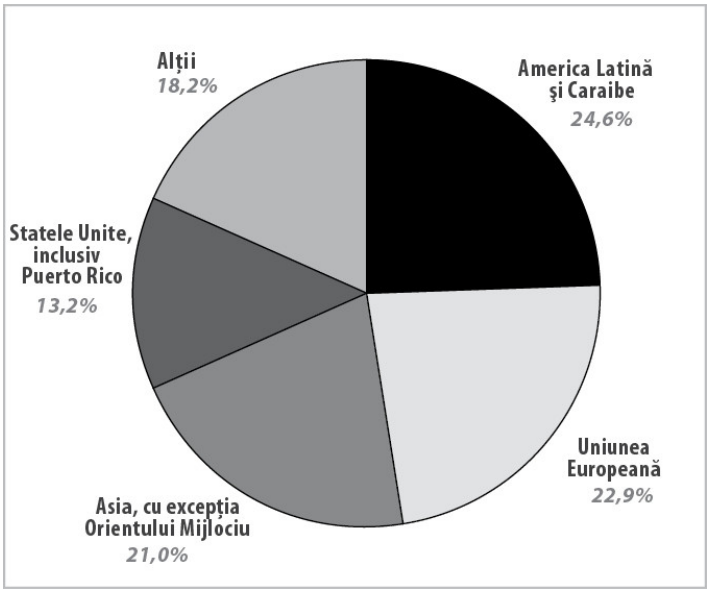
Venezuela este o altă țară din America Latină care a reuşit să atragă atenția, dând senzația că reprezintă o amenințare pentru Statele Unite. Nu este aşa. În primul rând, economia Venezuelei depinde de exporturile de petrol, iar datorită realităților geografice şi logistice este inevitabil ca Venezuela să exporte petrol în Statele Unite. În al doilea rând, izolarea fizică a Venezuelei – cu Amazonul în sud, Caraibele în nord (dominate de marina SUA) şi Columbia ostilă şi stabilă în vest, de cealaltă parte a munților şi a junglei – face țara irelevantă, chiar şi în situația în care teroriştii islamişti, de exemplu, ar apărea şi ar încerca să exploateze falia actuală cu Statele Unite. Chiar dacă un nou adversar global ar încerca să se alieze cu Venezuela şi s-o folosească pe post de punte de lansare pentru diverse şicane, localizarea țării nu permite baze aeriene sau navale semnificative. Evident, ar fi de preferat ca Venezuela să-şi schimbe perspectiva strategică până în anii 2030, dar acest lucru nu este esențial pentru interesele Statelor Unite.

Venezuela este un caz în care politica externă a Statelor Unite ar trebui să se autodisciplineze spre a ignora ideologia şi neplăcerile şi a se concentra pe strategie. Cel mai probabil, Hugo Chávez va pierde puterea din cadrul regimului pe care l-a creat. Într-adevăr, dacă SUA ar face o înțelegere cu statul cubanez la momentul oportun, o parte din înțelegere ar presupune retragerea susținerii lui Chávez. Dar chiar dacă rămâne la putere, Chávez nu reprezintă o amenințare pentru nimeni altcineva decât propriul său popor.

Brazilia şi strategia argentiniană

O singură țară din America Latină are potențialul de a deveni un adevărat competitor pentru Statelor Unite, şi anume Brazilia. Este prima țară

semnificativă, independentă economic şi cu potenţial de putere globală care s-a dezvoltat în America Latină, şi şi-a jucat bine cărţile.

Relaţiile comerciale ale Braziliei

Brazilia are a opta economie a lumii şi este a cincea ţară la nivel mondial, atât ca dimensiune, cât şi ca populaţie. Ca majoritatea ţărilor în curs de dezvoltare, este orientată puternic spre export, dar exporturile sale sunt bine echilibrate. Două treimi sunt materii prime (agricole şi minerale), iar restul, produse finite. Repartiţia geografică a exporturilor este şi ea impresionantă, exporturile fiind distribuite în mod egal între America Latină, Uniunea Europeană şi Asia. O cantitate relativ mică, dar nu neglijabilă, merge în Statele Unite. Datorită acestui export echilibrat, Brazilia este mai puţin vulnerabilă în faţa riscului încetinirii creşterii economice regionale decât ar fi economiile mai concentrate.

În acest moment, Brazilia nu este o putere cu adevărat ameninţătoare sau importantă pentru Statele Unite şi nici SUA nu reprezintă o provocare pentru Brazilia. Fricţiunea economică este minimă, iar geografia nu permite Braziliei să provoace Statele Unite. Expansiunea braziliană în nord ar fi iraţională, deoarece relieful din nord este extrem de greu de traversat şi nu se află nimic acolo care să prezinte interes pentru Brazilia. Petrolul venezuelean, de exemplu, nu poate fi transportat uşor în Brazilia din cauza terenului, iar Brazilia are oricum propriile rezerve bogate.

Singura problemă pe care Brazilia ar putea s-o pună Statelor Unite ar fi ca expansiunea sa economică să continue suficient încât să permită dezvoltarea unei forţe aeriene şi navale destul de mari încât să domine

Atlanticul între coasta sa şi Africa de Vest, regiune care nu este prea intens patrulată de Statele Unite, spre deosebire de Oceanul Indian şi Marea Chinei de Sud. Nu se va întâmpla în următorul deceniu, dar pe măsură ce rata salariilor creşte, factorii geografici sunt de aşa natură încât investiţiile braziliene în Africa ar putea costa mai puţin în ceea ce priveşte transportul, decât ar costa investiţiile în alte părţi ale Americii Latine. Astfel, ar fi avantajos pentru Brazilia să-şi dezvolte relaţiile cu ţările subsahariene, în special cu Angola care, ca şi Brazilia, este ţară vorbitoare de limbă portugheză. Asta ar putea duce nu doar la dominarea Atlanticului de Sud de către Brazilia, dar şi la prezenţa unor forţe navale braziliene, cu baze atât pe coasta braziliană, cât şi pe cea africană.

Cu toate că Brazilia nu reprezintă încă o ameninţare pentru interesele americane, strategia de bază a Americii de creare şi menţinere a unei balanţe de putere în toate zonele determină necesitatea ca SUA să înceapă să creeze o putere care să asigure contraponderea. Nu există nici un motiv pentru care să se grăbească să încheie această strategie, dar este în interesul lor s-o pornească.

În următorul deceniu, SUA ar trebui să menţină o relaţie de prietenie cu Brazilia, dar în acelaşi timp să se concentreze asupra întăririi Argentinei, singura ţară care ar putea să servească drept contrapondere. Este bine de amintit că, la începutul secolului XX, Argentina a fost puterea majoră a Americii Latine. Slăbiciunea actuală nu este inevitabilă. SUA ar trebui să dezvolte o relaţie specială cu Argentina în contextul unui plan de dezvoltare generală a Americii Latine, care să includă şi alocarea de resurse Uruguayului şi Paraguayului.

În această regiune, sume modeste de bani pot aduce beneficii substanţiale pe viitor. Geografia Argentinei favorizează dezvoltarea; populaţia este suficientă şi poate să mai crească. Ţara se bazează puternic pe agricultură, iar forţa de muncă este capabilă să dezvolte şi o bază industrială. Este protejată de orice incursiuni militare, în afară de cele dinspre Brazilia, ceea ce ar trebui să constituie un stimulent pentru a juca rolul în care SUA vrea să o distribuie.

Provocarea, în ceea ce priveşte Argentina, este de ordin politic. Din punct de vedere istoric, guvernul central s-a concentrat pe rezolvarea problemelor sociale în moduri care subminează dezvoltarea economică. Cu alte cuvinte, politicienii tind să obţină popularitatea cheltuind bani pe care nu-i au. Argentina a trecut de asemenea prin perioade de dictatură militară şi de alte

tipuri cu austeritate impusă, un ciclu prin care nu diferă fundamental de alte țări din America Latină, inclusiv Brazilia.

Pe termen lung, brazilienii vor percepe sprijinul Statelor Unite pentru Argentina ca pe o amenințare, dar ideal ar fi ca ei să fie mai preocupați de propria lor dezvoltare şi de tensiunile interne pe care le va genera. Cu toate acestea, SUA trebuie să fie pregătite pentru situația în care brazilienii vor oferi Argentinei stimulente economice în scopul creării unei legături mai strânse între cele două economii. Însă doi factori sunt în favoarea americanilor: în primul rând, Brazilia trebuie să mențină în continuare capitalul de investiții pentru a fi folosit pe plan intern. În al doilea rând, Argentina s-a temut de mult de dominația braziliană şi, dacă va fi pusă în situația de a alege între Brazilia şi SUA, o va alege pe cea din urmă.

Scopul americanilor ar trebui să fie întărirea capacităților economice şi politice ale Argentinei, în aşa fel încât dacă peste douăzeci până la treizeci de ani, Brazilia se va dovedi a fi o amenințare pentru Statele Unite, dezvoltarea Argentinei să rivalizeze cu cea a Braziliei. Pentru aceasta, SUA trebuie să stimuleze companiile să investească în Argentina, în special în domenii din afara agriculturii, unde sunt deja destui investitori. SUA trebuie de asemenea să fie pregătită să aducă mai aproape forța militară americană de cea argentiniană, dar prin intermediul guvernului civil, pentru a nu provoca temeri cum că SUA favorizează armata argentiniană ca forță în politica internă a țării.

Preşedintele american trebuie să aibă grijă să nu-şi dezvăluie adevăratele intenții în această chestiune şi să nu se grăbească. Un program special pentru Argentina ar putea genera un răspuns prematur din partea Braziliei, de aceea, Brazilia ar trebui inclusă în orice program american, dacă îşi doreşte să participe. La nevoie, acest efort caritabil poate fi prezentat ca o încercare de a-l controla pe Hugo Chávez în Venezuela. Planul acesta va costa, cu siguranță, dar va fi mai ieftin din toate punctele de vedere decât o confrunatare în anii 2030 sau 2040 pentru deținerea controlului asupra Atlanticului de Sud.

Mexic

Ca şi Cuba, Mexicul este un caz special în cadrul relațiilor americane, motivul fiind, evident, faptul că are graniță comună cu SUA, din Texas până în California. Şi, cu toate acestea, Mexicul este în cu totul alt stadiu de dezvoltare decât Canada, vecinul de la nord, şi de aceea interacționează cu

totul altfel cu Statele Unite. Nicăieri altundeva nu se intersectează atât de direct şi atât de violent politica internă şi geopolitica cum se întâmplă de-a lungul frontierei deşertice la sud şi la vest de El Paso.

De-a lungul istoriei, aceste două țări au avut o relație complexă şi violentă. La 1800, dacă o persoană rațională s-ar fi întrebat care va fi puterea dominantă în America de Nord peste două sute de ani, răspunsul logic ar fi fost Mexic, care era pe atunci mult mai dezvoltat şi mai sofisticat (şi mai bine înarmat) decât Statele Unite. Dar după ce şi-au extins mult teritoriul prin Achiziția Louisianei, SUA au împins Mexicul până la granițele actuale, mai întâi prin ocuparea Texasului şi apoi prin Războiul Mexicano-American, în urma căruia Mexicul a pierdut teritorii din nord, care se întindeau până la oraşele Denver şi San Francisco de astăzi.

Succesul american în apropierea acestor teritorii vestice a avut în final cauze geografice. În comparație cu zona din jurul Ciudad de México, partea de nord a țării este subpopulată, şi era şi mai puțin populată în secolul al XIX-lea. Motivul este că pământul, atât la nord de graniță, în Statele Unite, cât şi la sud, în Mexic, este foarte arid, deosebit de neprimitor mai ales de partea Mexicului. Din această cauză, era foarte dificil pentru Mexic să stabilească şi să întrețină o populație la nord de deşert şi era şi mai greu să mute armate spre nord. În timpul răscoalei coloniştilor anglofoni din Texas, preşedintele şi liderul militar mexican Santa Anna a condus o armată formată din țărani la nord, prin deşert, spre San Antonio. Din pricina vremii reci numeroşi soldați care erau din junglele din sud şi nu aveau încălțări s-au accidentat grav. Armata lui Santa Anna era epuizată la sosire şi, cu toate că a reuşit să-i învingă pe cei care apărau Alamo, a fost învinsă mai apoi la San Jacinto, aproape de oraşul actual Houston, de nişte trupe care dispuneau de două atuuri: nu erau epuizate şi aveau încălțări.

Stabilirea unei noi granițe între SUA şi Mexic a dus la apariția unei noi realități, în care locuitorii ambelor state pot circula dintr-o parte în alta, beneficiind de oportunități economice şi făcând contrabandă cu mărfuri care sunt ilegale de cealaltă parte. Aceste zone de frontiere turbulente există în toată lumea între țări ale căror granițe politice şi culturale nu coincid, de obicei, ca în acest caz, pentru că granița s-a mutat. Uneori, ca în cazul Germaniei şi al Franței, problema frontierei duce chiar la războaie. Alteori, ca între Statele Unite şi Canada, problema frontierei este neimportantă. Situația Mexicului şi a Statelor Unite se va situa undeva între aceste două extreme în următorul deceniu.

Mexicul este o țară de 100 de milioane de locuitori, majoritatea trăind la sute de kilometri distanță de Statele Unite. Are a paisprezecea economie a lumii – luând în considerare doar comerțul legal –, cu un PIB de peste un trilion de dolari. Anual Mexicul exportă bunuri în valoare de circa 130 de miliarde de dolari către SUA şi importă de circa 180 de miliarde de dolari, fiind al doilea partener de tranzacții al Statelor Unite, după Canada. Evident, SUA nu-şi permit să se detaşeze de Mexic, cu siguranță nu în următorii zece ani. Şi nici nu îşi doresc acest lucru.

Dar SUA au de înfruntat două probleme: exportul mexican ilegal de muncitori imigranți şi exportul mexican ilegal de droguri. În ambele cazuri, problema de bază este apetitul sistemului economic american pentru bunurile în cauză. Fără acest apetit, exporturile n-ar avea nici un rost. Îndeosebi în ceea ce priveşte drogurile, din cauza caracterului lor ilegal, exporturile aduc beneficii mexicanilor, la nivel individual, dar şi întregii țări.

Trebuie înțeles că emigrarea din Mexic diferă în mod fundamental față de emigrarea din țări îndepărtate, cum ar fi China sau Polonia. În aceste cazuri, oamenii rup legătura cu țările de origine aflate la mii de kilometri distanță. Un anumit grad de asimilare este inevitabil, deoarece alternativele ar fi izolarea sau viața într-o comunitate segregată cultural. Cu toate că americanii au fost înspăimântați de imigranți, începând cu scoțienii şi irlandezii care au neliniştit negustorii şi mica nobilime din America secolului al XVIII-lea, există un motiv fundamental geopolitic pentru care aceste precedente nu pot fi comparate cu imigrația mexicană.

Nu numai că Mexicul se învecinează cu Statele Unite, dar, în multe cazuri, teritoriul pe care îl ocupă imigranții a aparținut Mexicului. Când mexicanii se mută la nord, ei nu rup neapărat legăturile cu țara natală. Într-adevăr, în zona de graniță, care se poate întinde pe sute de kilometri în ambele țări, mutarea spre nord impune o adaptare culturală minimă. Când mexicanii se mută în oraşe mai îndepărtate, ei se comportă ca imigranții tradiționali şi se integrează. În zona de graniță, au opțiunea de a-şi păstra limba şi identitatea națională, diferită de identitatea legală pe care o adoptă. Această stare de fapt poate crea tensiuni între granița legală şi cea culturală.

Aceasta este cauza anxietății americanilor în legătură cu imigranții mexicani. Criticii spun că grijile americanilor reprezintă de fapt o aversiune către toți imigranții mexicani, şi fără a fi întru totul greşită, această analiză nu ia în calcul adevărata sursă a acestor temeri. Nonmexicanii din zona de

graniță şi chiar şi cei de dincolo de ea se tem să nu fie copleşiți numeric de imigranți şi să se trezească trăind, din punct de vedere cultural, în Mexic. De asemenea, ei se tem că, mutându-se spre nord, mexicanii vor încerca să recupereze teritorii care au făcut odată parte din Mexic. Aceste temeri pot fi exagerate, dar nu sunt iraționale şi nici nu pot fi evitate.

Ironia în acest caz este că economia americană depinde de aceşti imigranți ca forță de muncă ieftină. Singurul motiv pentru care aceste persoane riscă să vină în Statele Unite ilegal este certitudinea că vor găsi aici locuri de muncă. Dacă nu ar fi nevoie de ei ca să ocupe aceste locuri de muncă, pur şi simplu nu ar mai veni.

Contraargumentul – că imigranții ocupă locurile de muncă ale americanilor sau că cererea de servicii sociale depăşeşte beneficiile economice aduse de ei – nu este întru totul frivol, dar are anumite slăbiciuni. În primul rând, o rată a şomajului de 10% în Statele Unite înseamnă circa 15 milioane de oameni fără loc de muncă. Centrul Hispanic Pew estimează că în Statele Unite se află circa 12 milioane de imigranți ilegali. Conform teoriei înlocuirii, dacă s-ar scăpa de imigranții ilegali, s-ar crea 12 milioane de locuri de muncă, ar rămâne doar 3 milioane de şomeri, iar rata şomajului ar scădea la 2%. Acest scenariu al înlocuirii este în mod intuitiv ilogic, dat fiind faptul că forța de muncă ieftină şi necalificată nu concurează cu forța de muncă preexistentă. Economia americană are nevoie de muncitori suplimentari, dar nu vrea să mărească substanțial numărul de cetățeni. Economia mexicană are un surplus de forță de muncă pe care trebuie să-l exporte. Rezultatul este previzibil.

Şi această problemă nu poate decât să se adâncească, deoarece fertilitatea femeilor nonimigrante a scăzut sub rata înlocuirii, şi asta într-o perioadă în care speranța de viață a crescut. Ceea ce înseamnă că vom avea o populație din ce în ce mai îmbătrânită şi o forță de muncă tot mai scăzută – o stare care afectează toate țările avansate din punct de vedere industrial. Asta înseamnă că țările vor fi nevoite să importe lucrători atât pentru a avea grijă de vârstnici, cât şi pentru a creşte forța de muncă. În loc să scadă, presiunea de a importa muncitori va creşte. Chiar şi în timp ce Mexicul îşi va îmbunătăți economia pe plan intern, tot va avea suficientă forță de muncă exportabilă.

Turbulențele acestea de-a lungul graniței au drept cauze, în parte, şi legea cererii şi a ofertei, şi costul aplicat apetitului american pentru narcotice. Heroina, cocaina şi marijuana sunt la origine produse agricole extrem de

ieftine – buruieni, în fond, care nu necesită aproape deloc cultivare. Deoarece aceste droguri sunt ilegale în Statele Unite, regulile normale ale cererii şi ofertei nu se aplică. Datorită riscurilor legale ale comercializării drogurilor, competitorii eficienți sunt împinşi în afară pieței, permițând organizațiilor criminale să creeze în mod violent monopoluri regionale care suprimă şi mai mult concurența, crescând şi mai mult prețurile drogurilor.

Ilegalitatea înseamnă că, doar prin transportarea produsului cu câteva sute de kilometri din Mexic la Los Angeles, prețul la cumpărător va creşte exponențial. Conform estimărilor oficiale cu privire la tranzacțiile cu narcotice, în Mexic intră anual sume între 25 şi 40 de miliarde de dolari. Estimările neoficiale plasează suma la valori mult mai mari de 40 de miliarde, dar presupunând că cifra de 40 de miliarde este corectă, suma efectivă este oricum imensă. Privind veniturile de pe urma unui produs, nu contează suma pentru care îl vinzi, ci profitul obținut. Pentru un bun fabricat, cum ar fi componentele electronice pe care le exportă Mexicul în Statele Unite în mod legal, un profit de 10% ar fi destul de mare. Să presupunem că aceasta este marja de profit pentru toate bunurile importate în mod legal din Mexic de către Statele Unite. Dacă Mexicul exportă bunuri în valoare de peste 130 de miliarde de dolari, asta ar genera profituri de circa 13 miliarde de dolari.

Marja de profit în cazul vânzării drogurilor este mult mai mare de 10%, deoarece costul mărfii este foarte mic. Marijuana nu are nevoie de procesare, iar costurile de procesare pentru heroină şi cocaină sunt nesemnificative. O estimare de bun-simț şi chiar conservatoare pentru marja de profit a narcoticelor este undeva în jurul valorii de 90%, ceea ce înseamnă că din cele 40 de miliarde de dolari obținuți de pe urma vânzării narcoticelor, profitul este de 36 de miliarde. Drogurile generează un profit de aproape trei ori mai mare decât exporturile legale ale Mexicului, în valoare de 13 miliarde de dolari.

Chiar dacă Mexicul ar câştiga doar 25 de miliarde de dolari pe an, cu o marjă de profit de 80%, asta ar înseamna că ar avea un profit de 20 de miliarde de dolari anual, cu 7 miliarde de dolari mai mult decât profitul generat de exporturile legale. Puteți să întoarceți cifrele cum doriți – puteți să demonstrați chiar şi că drogurile aduc doar jumătate din profiturile generate de exporturile legale –, dar acest fapt rămâne în continuare adevărat: banii proveniți de pe urma drogurilor ajută enorm la menținerea lichidității sistemului financiar mexican. Mexicul este, de exemplu, una

dintre puținele țări care fac în continuare împrumuturi pentru construcția de spații comerciale, chiar şi după criza financiară din 2008.

Prin urmare, ar fi o prostie ca guvernul mexican să încerce să oprească aceste exporturi. Desigur, războaiele dintre carteluri produc multe violențe, dar acestea sunt concentrate de-a lungul graniței, nu în zonele populate din centrul Mexicului. În linii mari, beneficiile aduse de sumele enorme de bani intrate în țară – care ajung toate în sistemul bancar şi în economia generală, într-un fel sau altul – depăşesc cu mult prejudiciile produse de violență şi anarhie. În consecință, abordarea rațională a guvernului mexican ar fi să încerce să dea impresia că doreşte oprirea exporturilor de droguri, dar în acelaşi timp să se asigure că nu se depune nici un efort semnificativ în acest sens. Astfel, SUA ar fi ținute într-o stare de calm şi, în acelaşi timp, banii ar continua să intre în țară.

Strategia Americii față de Mexic

Economia americană este mult prea strâns legată de cea a Mexicului ca să permită o întrerupere a comerțului legal, ceea ce înseamnă că un număr foarte mare de camioane vor circula între cele două țări, pe o perioadă nedeterminată. Volumul de trafic este mult prea mare ca să permită agenților de frontieră să inspecteze toate transporturile şi, în consecință, chiar dacă granițele ar fi zidite, imigranții ilegali şi drogurile tot ar putea trece prin punctele de frontieră internaționale sau prin alte locuri. Dat fiind costul atât de scăzut al narcoticelor până la sosirea în Statele Unite, interceptarea transporturilor ar avea un impact nesemnificativ asupra traficului de droguri. Încărcătura este imediat înlocuită, cu un impact minim asupra veniturilor.

Ar trebui să fie mult mai uşor de oprit imigranții ilegali decât drogurile, deoarece aceştia sunt uşor de detectat odată ajunşi în țară. Cea mai simplă măsură ar fi implementarea unor carduri naționale de identitate, din material special şi securizate, care să fie extrem de dificil de falsificat. Nimeni nu ar putea fi angajat până când angajatorul nu va fi verificat cardul printr-un sistem de tipul celor folosite acum pentru tranzacțiile cu cărți de credit. Orice imigrant fără un asemenea card ar fi deportat. Orice angajator care l-ar angaja în aceste condiții ar fi arestat şi acuzat penal.

Dar este puțin probabil că această metodă simplă va fi folosită, dat fiind faptul că cei care se tem cel mai mult de imigranții ilegali nu au prea mare încredere nici în guvernul federal. Cardul național de indentitate ar putea fi

folosit să urmărească bani şi oameni – să detecteze atât sustragerea de la plata taxelor, cât şi pe taţii abuzivi, dar şi să monitorizeze organizaţii politice –, ceea ce ar putea duce la abuzuri din partea guvernului. Disensiunile din cadrul coaliţiei antiimigraţioniste asupra acestor subiecte exclud susţinerea unui asemenea sistem.

Dar există şi un motiv mai profund pentru care acest pas relativ simplu nu va fi făcut: segmentul social care beneficiază de pe urma acestei forţe de muncă ieftine este mult mai mare şi mai influent decât cel care are de suferit. Aşadar, ca şi în cazul Mexicului cu drogurile, cea mai bună strategie a SUA este să pară că fac ceva pentru a stopa mişcarea imigranţilor, având grijă, în acelaşi timp, ca aceste demersuri să dea greş. Aceasta a fost strategia Americii în ceea ce priveşte imigraţia ilegală de mulţi ani, creând tensiuni între interesele economice pe termen scurt şi mediu şi interesele politice pe termen lung. Problema pe termen lung este schimbarea demografică – şi a potenţialei loialităţi – în zonele de graniţă. Preşedintele trebuie să aleagă între aceste opţiuni, şi singura variantă este să lase lucrurile să vină de la sine. Având în vedere forţele care doresc menţinerea acestei stări de fapt, orice preşedinte care ar face demersurile necesare pentru oprirea imigranţilor ilegali ar pierde rapid puterea. În consecinţă, cea mai bună strategie pentru un preşedinte este continuarea celei actuale: ipocrizia.

În mod similar, problema drogurilor are o soluţie relativ simplă, care nu va fi implementată: legalizarea. Dacă drogurile ar fi legale şi s-ar face demersuri de a se importa masiv narcotice, preţurile ar scădea dramatic, economia de contrabandă s-ar prăbuşi, iar violenţele de-a lungul graniţei ar intra într-un declin vertiginos. Pe lângă asta, ar scădea şi violenţele de pe străzi, provocate de narcomani care încearcă să facă rost de bani pentru o doză.

Dezavantajul acestei strategii este că ar genera o creştere imposibil de estimat în ceea ce priveşte consumul de droguri şi numărul consumatorilor. Cei care deja consumă droguri, nemaifiind constrânşi de preţ, îşi vor permite să consume mai mult, şi cu siguranţă că unii care nu ar consuma droguri în mod ilegal vor începe să le folosească după ce vor fi scoase de sub incidenţa legii.

Preşedintele – şi în acest caz şi Congresul, deci, în fond, nu este o decizie de politică externă – ar trebui să ia în calcul beneficiile aduse de oprirea fluxului de bani către Mexic şi de limitarea violenţei în zonele de graniţă, în

opoziție cu creşterea consumului de droguri şi, mai rău, ar trebui să se pronunțe în favoarea sau măcar să se arate dezinteresat de această creştere. Nici o coaliție politică importantă din Statele Unite nu se arată pregătită să adopte principiul distrugerii contrabandei cu droguri prin legalizare. Deci, ca şi în cazul cardurilor de identitate, legalizarea pur şi simplu n-o să meargă din motive de ideologie internă.

Presupunând că nu o să apară nici o soluție magică care să tempereze apetitul național pentru narcotice, preşedintele trebuie pur şi simplu să accepte trei realități: drogurile vor continua să intre în Statele Unite, sume uriaşe de bani vor continua să plece spre Mexic şi violențele vor continua în Mexic până când cartelurile vor ajunge la o pace stabilă, aşa cum s-a întâmplat cu crima organizată în alte țări, sau până când o singură grupare le va extermina pe celelalte.

Cealaltă strategie pe care ar putea s-o aplice Statele Unite este intervenția. Fie că este vorba despre o mică incursiune a FBI sau despre o vastă ocupație militară a nordului Mexicului, aceasta este o idee extraordinar de proastă. În primul rând, este puțin probabil că o să funcționeze. SUA nu pot să controleze problema drogurilor pe plan intern, cu atât mai puțin într-o țară străină. Cât despre ocupația militară, SUA au înțeles mult prea bine că, deşi forțele lor armate sunt extrem de bine poziționate ca să distrugă armatele inamice, în schimb, nu sunt deloc adaptate pentru a face față luptătorilor de gherilă care îşi apără teritoriul.

O intervenție americană ar instiga cartelurile cu spirit naționalist, o idee deja prezentă în unele sectoare ale Mexicului, şi astfel acestea ar putea deveni o amenințare de ambele părți ale graniței. Dintr-odată, atacurile asupra forțelor americane nu ar mai fi doar nişte fapte mărunte de banditism, ci acte patriotice. Având în vedere complexitatea situațiilor cu care are de-a face SUA în restul lumii, ultimul lucru de care are nevoie acum este un război la granița mexicană.

Pentru preşedinte, prioritatea trebuie să fie ca violențele din nordul Mexicului şi corupția oficialilor forțelor de ordine să nu treacă în Statele Unite. În consecință, el trebuie să se folosească de o forță substanțială în partea de nord a regiunii de graniță pentru a suprima violențele, cu toate că aceasta este o strategie defectuoasă. Principalele neajunsuri constau în faptul că astfel se permite inamicului să se adăpostească de cealaltă parte a graniței, ceea ce, aşa cum s-a dovedit în Vietnam, este o idee foarte proastă. De asemenea, este o strategie pur defensivă, care nu permite Statelor Unite

controlul asupra evenimentelor din Mexic. Dar dat fiind faptul că este greu de crezut că SUA vor putea să influențeze în vreun fel evenimentele din Mexic, o postură defensivă este probabil cea mai bună variantă pe care o au la dispoziție.

Strategia americană va continua să fie în mod inerent necinstită, prin aceea că nu se intenționează oprirea imigranților ilegali sau a traficului de droguri, deşi preşedintele trebuie să pretindă că este hotărât să le facă pe amândouă. Mulți americani au senzația că aceste probleme au o importanță majoră şi că le afectează viața personală. Ei nu trebuie să afle că în compoziția de ansamblu a lucrurilor nu contează ce consideră ei că este important sau că SUA nu sunt capabile să atingă scopurile pe care ei le consideră a fi importante.

Este mult mai bine ca preşedintele să pară hotărât în atingerea acestor scopuri şi, dacă ele nu sunt atinse, să dea vina pe eşecul unor subordonați de a acționa în forță. Ocazional, ar trebui demişi membri ai cabinetului său ori ai FBI, CIA, DEA (Departamentul Antidrog) sau membri ai forțelor armate şi ar trebui întreprinse investigații pentru a identifica erorile din sistem care au permis ca drogurile şi imigranții ilegali să treacă frontiera. În următorii zece ani, preşedintele se va implica în investigații constante, pentru a da iluzia că acest proiect, care nu are nici o şansă de reuşită, este activ în continuare.

Oprirea răspândirii violenței la nord de graniță este o chestiune atât de importantă, încât ar putea îndepărta de la putere orice preşedinte care dă greş. Din fericire, este şi în interesul cartelurilor ca violența să nu se răspândească. Membrii acestora înțeleg că violențele semnificative vor determina SUA să reacționeze şi, deşi măsurile lor vor fi ineficiente, ar putea totuşi să perturbe bunul mers al afacerilor. Dându-şi seama că SUA nu vor avansa în sud şi nici nu vor interveni în afacerile lor într-un mod eficient, ar fi irațional din partea cartelurilor să răspândească violența în nord, iar contrabandiştii care au de-a face cu sume enorme de bani nu sunt câtuşi de puțin irționali.

În final trebuie spuse câteva cuvinte şi despre Canada, care are, desigur, cea mai lungă graniță cu Statele Unite şi este cel mai mare partener economic al Americii. Canada nu a mai fost în centrul atenției Statelor Unite de când britanicii şi-au pierdut interesul pentru partea continentală a

Americii de Nord. Asta nu înseamnă că nu contează pentru Statele Unite, dar este ţintuită în loc de propria geografie şi de puterea Americii.

Uitându-ne pe hartă, Canada pare o ţară vastă, deşi, din punct de vedere al teritoriului ocupat de locuitori, este un stat mic, populaţia sa fiind dispusă pe o fâşie de-a lungul graniţei cu Statele Unite. Multe părţi ale Canadei sunt orientate pe o axă de la nord la sud, nu de la est la vest. Cu alte cuvinte, viaţa lor economică şi socială este orientată către Statele Unite, nu spre Canada, care operează pe un sistem de la est la vest.

Problema Canadei este că SUA reprezintă în acelaşi timp şi o uriaşă piaţă de desfacere şi o enormă sursă de bunuri de larg consum. Există şi o profundă afinitate culturală. Această situaţie le creează probleme canadienilor, care se percep ca o naţiune distinctă, cu o cultură proprie. Dar, ca şi în restul lumii, Canada se află sub presiunea culturii americane şi întâmpină dificultăţi în a-i opune rezistenţă.

Canadienii au numeroase falii în confederaţia lor, cea mai importantă fiind ruptura dintre Québecul francofon şi restul Canadei, care este predominant anglofon. În perioada anilor 1960 şi 1970 a avut loc o amplă mişcare separatistă, care a câştigat importante concesii în ceea ce priveşte limba, dar nu a obţinut niciodată independenţa. În ziua de azi, această mişcare este moderată, iar independenţa nici nu intră în discuţie, deşi s-ar putea pune problema extinderii autonomiei.

Pentru Statele Unite, Canada nu pune nici un fel de probleme. Cel mai mare pericol ar fi dacă statul canadian s-ar alia cu o putere globală majoră. Se poate concepe un singur scenariu plauzibil, în cazul fragmentării Canadei. Dat fiind gradul de integrare economică şi socială, este greu de imaginat o situaţie în care o provincie canadiană ar putea să-şi mute relaţiile fără consecinţe dezastruoase, sau una în care SUA ar permite dezvoltarea unor relaţii strânse dintre o provincie şi un stat inamic, menţinând totuşi relaţiile economice. Singurul caz în care s-ar putea întâmpla aşa ceva ar fi dacă provincia Québec şi-ar dobândi independenţa şi ar renunţa la relaţiile economice, din motive culturale sau ideologice.

În următorul deceniu, desigur, nu există puteri globale care să poată exploata vreo breşă şi este puţin probabil că vor apărea astfel de breşe. Asta înseamnă că relaţiile dintre cele două ţări vor rămâne stabile, Canada întărindu-şi poziţia pe măsură ce gazele naturale concentrate în vestul ţării vor deveni din ce în ce mai importante. Relaţiile americano-canadiene au o mare importanţă pentru ambele ţări, Canada fiind mult mai vulnerabilă faţă

de Statele Unite decât invers, doar datorită dimensiunii şi a opțiunilor oferite. Dar oricât ar fi de importantă această relație, ea nu va impune prea mare atenție sau luarea unor decizii din partea Statelor Unite în următorul deceniu.

Relațiile americane cu emisfera din care fac parte se concentrează în trei direcții: Brazilia, Canada şi Mexic. Brazilia este departe şi izolată. SUA pot implementa o strategie pe termen lung pentru a o ține în loc, dar acest lucru nu reprezintă o necesitate. Canada nu pleacă nicăieri. Mexicul, cu dubla problemă reprezentată de droguri şi de imigranți, este o chestiune presantă pentru Statele Unite. În afară de legalizarea drogurilor care ar determina scăderea prețurilor, singura soluție este ca SUA să lase războaiele între carteluri să se stingă de la sine, aşa cum se va şi întâmpla în mod inevitabil. O intervenție ar fi dezastruoasă. Cât despre imigrație, actualmente aceasta este o problemă, dar odată cu schimbarea demografică, se va transforma într-o soluție.

SUA au o poziție sigură în cadrul emisferei vestice. Marca unui imperiu este siguranța regională, conflictele petrecându-se departe de țară şi fără a o pune în pericol. În mare parte, SUA au reuşit să facă acest lucru. În cele din urmă, cea mai mare amenințare la adresa emisferei este cea prevăzută de Doctrina Monroe, şi anume că o mare putere din afară se va folosi de regiune ca bază pentru a pune în pericol Statele Unite. Aceasta înseamnă că principala preocupare a strategiei americane ar trebui să vizeze Eurasia, acolo unde apar asemenea puteri, mai degrabă decât America Latină.

Mai presus de orice, guvernele din emisfera vestică nu trebuie să aibă senzația că SUA se amestecă în treburile lor interne, această percepție generând sentimente antiamericane, care în timp pot deveni problematice. Desigur, SUA se vor implica în treburile interne ale Americii Latine, în special în Argentina. Dar această strategie trebuie mascată de discuții interminabile despre drepturile omului şi progresul social. De fapt, mai ales în cazul Argentinei, amândouă vor fi promovate. Motivația privind Brazilia trebuie însă ascunsă. Dar toți preşedinții trebuie să disimuleze în toate chestiunile adevăratele lor scopuri şi să nege vehement adevărul în cazul în care cineva realizează ce plănuiesc să facă de fapt.

Pe parcursul istoriei, SUA au neglijat problemele care țineau de emisferă, cu excepția cazurilor în care a fost implicată o putere globală sau problema în cauză afecta în mod direct interesele americane, cum s-a întâmplat cu Mexicul în secolul al XIX-lea. În afară de asta, America Latină este doar o

arenă a relațiilor comerciale. Scenariul de bază nu se va schimba în următorul deceniu, în afară de faptul că trebuie adoptată o strategie în privința Braziliei şi, la nevoie, trebuie pregătit un plan de îngrădire pe termen lung.

Capitolul 12. Africa: un loc care trebuie lăsat în pace

Strategia americană de a menține forțele statelor-națiune în echilibru în toate regiunile lumii presupune două lucruri: mai întâi, că există state-națiune în acea regiune şi apoi că unele au potențialul de a se afirma. În absența acestor factori, nu se poate pune problema unor puteri regionale controlabile. De asemenea, nu există un sistem pentru stabilitatea internă sau coerență. Aceasta este situația Africii, o regiune care poate fi divizată în multe feluri, dar nu poate fi nicicum unificată.

Din punct de vedere geografic, Africa poate fi împărțită uşor în patru regiuni. În primul rând, Africa de Nord care formează țărmul de sud al bazinului mediteraneean. În al doilea rând, țărmul vestic al Mării Roşii şi Golful Aden, cunoscut sub numele de Cornul Africii. Urmează regiunea dintre Atlantic şi sudul Saharei, cunoscută ca Africa de Vest şi în final o mare regiune sudică, extinzându-se de-a lungul unei linii de la Gabon, Congo, Kenya până la Capul Bunei Speranțe.

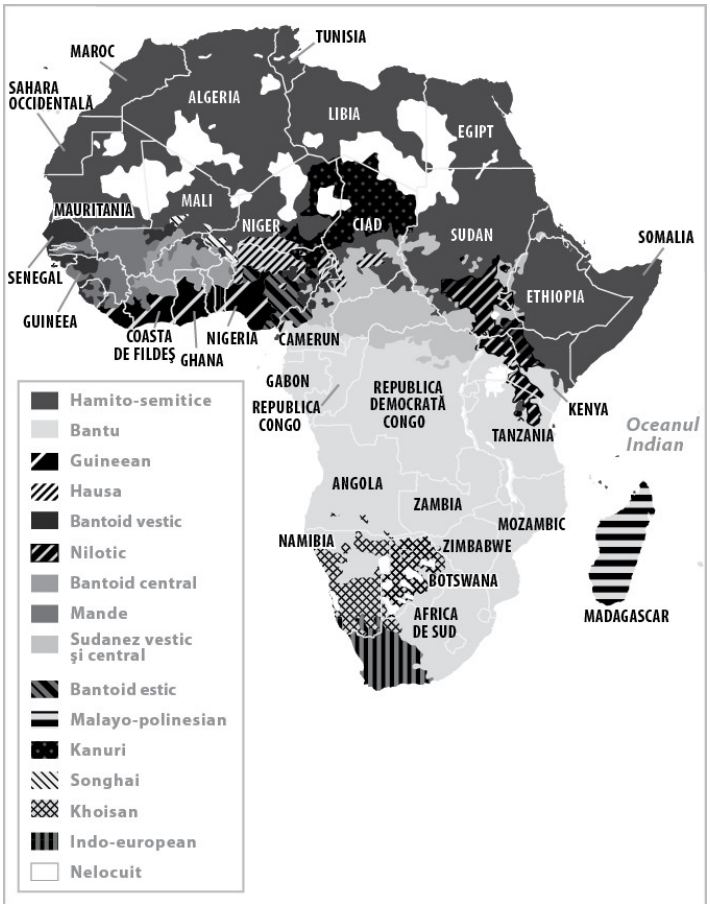
Folosind drept criteriu religia, Africa este împărțită între musulmani şi nonmusulmani. Islamul domină Africa de Nord, nordul Africii de Vest şi coasta vestică a bazinului Oceanului Indian până în Tanzania. Islamul nu domină coasta nordică a Atlanticului în Africa de Vest şi nici nu a avansat foarte mult în conul sudic, dincolo de coasta Oceanului Indian.

Harta lingvistică ne oferă cea mai bună imagine a regiunilor vaste ale Africii. Dar limba este un mod de a privi Africa infinit mai complex, deoarece sunt folosite în mod curent sute de limbi şi sunt vorbite mult mai multe de către grupuri mai mici. Având în vedere această diversitate lingvistică, este ironic faptul că limba vorbită în mod curent în cadrul națiunilor este în mod frecvent cea a imperialiştilor: araba, engleza, franceza, spaniola sau portugheza. Chiar şi în nordul Africii, unde spiritul arab domină, sunt zone în care s-au păstrat rămăşițe anacronice ale limbilor europene vorbite de imperiile din trecut.

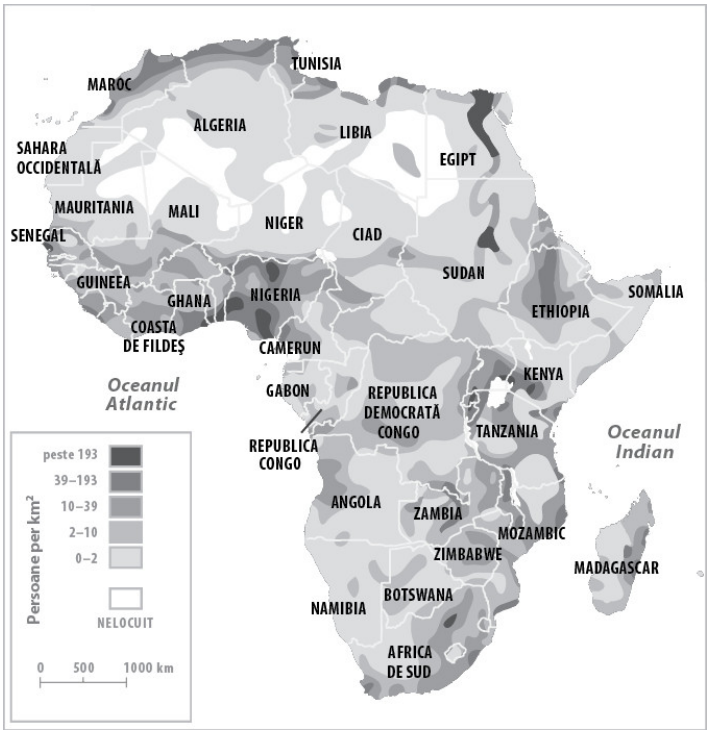

Islamul în Africa

O ironie similară se petrece atunci când încercăm să privim Africa din punctul de vedere al granițelor contemporane, cea mai ineficientă metodă de a încerca să înțelegem Africa. Multe dintre aceste granițe sunt rămăse de pe urma diviziunilor imperiilor europene care s-au retras, lăsând în urmă hotarele administrative. Adevărata dinamică a Africii apare atunci când realizăm că aceste hotare definesc nu doar state care încearcă să conducă multiple națiuni ostile din interiorul lor, dar de multe ori divizează națiunile între două țări contemporane. Astfel, deşi există state africane, sunt – cu excepția Africii de Nord – puține state-națiune.

Grupuri etnolingvistice în Africa

Densitatea populației în Africa

În cele din urmă, putem privi Africa din punctul de vedere al distribuției populației. Populația Africii se concentrează în jurul a trei mari centre demografice, şi anume bazinul Nilului, Nigeria şi regiunea Marilor Lacuri din centrul Africii, care include Rwanda, Uganda şi Kenya. Ceea ce ar putea da senzația că Africa este suprapopulată şi este adevărat că, dat fiind nivelul de sărăcie se poate să fie prea mulți locuitori care încearcă să trăiască de pe urma modestei economii a Africii. Dar, de fapt, cea mai mare parte a continentului are un număr scăzut de locuitori în comparație cu restul lumii. Acest fapt este inevitabil, datorită topografiei Africii, cu deşerturi şi păduri tropicale.

Chiar privind aceste centre demografice, descoperim că granițele politice şi cele naționale au puține în comun. În acest caz, densitatea populației, în loc să pună bazele puterii, duce la creşterea instabilității şi a slăbiciunilor. Instabilitatea apare atunci când populații divizate ocupă acelaşi teritoriu.

Nigeria, de exemplu, ar trebui să fie puterea majoră din această regiune, având în vedere că este un important exportator de petrol şi, în consecință, ar dispune de veniturile necesare ca să-şi consolideze puterea. Dar tocmai prezența petrolului în Nigeria a dus la conflicte interne; câştigurile nu se duc spre o infrastructură centrală sau spre piața de afaceri, ci se pierd în cadrul rivalităților locale. În loc să constituie baza unității naționale, banii din petrol au dus doar la finanțarea haosului generat de diferențele culturale, religioase şi etnice ale poporului nigerian. Asta face ca Nigeria să fie un stat fără o națiune. Mai precis, statul nigerian îşi exercită autoritatea asupra multor națiuni ostile, dintre care unele sunt despărțite prin granițe statale. Grupurile de populație din Rwanda, Uganda şi Kenya sunt divizate într-un mod similar, în loc să fie unite, de identitățile naționale care le-au fost conferite. Ocazional, războaiele au creat state nesigure, cum ar fi Angola, dar stabilitatea pe termen lung este greu de găsit mai peste tot.

Doar în Egipt, națiunea şi statul coincid şi, din această cauză, din când în când, Egiptul se afirmă ca o putere majoră. Dar dinamica Africii de Nord, care este predominant o parte a bazinului mediteraneean, este cu totul alta decât cea din restul continentului. De aceea, de acum înainte când voi folosi termenul de „Africa“ voi exclude Africa de Nord, despre care s-a vorbit într-un capitol anterior.

Ironic este şi faptul că, deşi Africa are un intens sentiment al comunității – pe care Vestul îl denigrează de multe ori ca având la bază ideea de trib sau de clan – sentimentul acesta al unui destin comun nu s-a extins niciodată la

o comunitate mai mare de cetățeni, şi asta din cauza faptului că statul nu a crescut organic dintr-o națiune. În schimb, aranjamentele instituite de imperialismul arab şi european au lăsat continentul într-o stare de haos.

Singura cale de ieşire din haos este puterea, iar puterea eficientă trebuie să fie localizată într-un stat care să derive dintr-o națiune coerentă, pe care s-o controleze. Asta nu exclude posibilitatea statelor multinaționale, cum ar fi Rusia sau state care să reprezinte doar o parte din națiune, cum ar fi Coreea de Nord şi Coreea de Sud. Dar cu siguranță trebuie să stăpânească peste un popor care să aibă realmente sentimentul unei identități comune şi al unui interes reciproc.

Există trei consecințe posibile care merită luate în considerare în privința Africii. Prima este calea actuală a filantropiei globale, dar sistemul de ajutor internațional care domină atât de mult viața publică a Africii nu poate avea un impact de durată, deoarece acesta nu vizează problema fundamentală a granițelor irationale. În cel mai bun caz, poate ameliora anumite probleme locale. În cel mai rău caz, poate deveni un sistem care să intensifice corupția atât în rândul beneficiarilor, cât şi al donatorilor. Aceasta se întâmplă cel mai frecvent în cazul donatorilor, dar adevărul este că puțini donatori cred realmente că ajutorul oferit de ei rezolvă problemele.

A doua cale ar fi reapariția unui imperiu străin care va pune fundațiile unei vieți stabile, dar este puțin probabil ca acest lucru să se întâmple. Motivul pentru care perioadele imperiilor arabe şi europene s-au încheiat atât de brusc este că, deşi se putea profita de pe urma Africii, costurile erau mult prea mari. Produsul principal al economiei africane sunt materiile prime, şi există metode mai simple de a obține aceste bunuri decât cu ajutorul forțelor armate şi al administrațiilor coloniale. Corporațiile pot încheia contracte cu guvernele deja existente sau cu ajutorul liderilor militari pentru a le obține mult mai ieftin şi fără asumarea responsabilității conducerii guvernamentale. Imperialismul corporatist al zilelor noastre permite puterilor străine să vină, să ia ce le trebuie la cel mai mic preț posibil şi să plece atunci când şi-au terminat treaba.

A treia şi cea mai probabilă cale este aceea a câtorva generații de război, care vor da naştere unui continent ale cărui națiuni vor forma state legitime. Pe cât de dur sună, pe atât este de adevărat: națiunile se nasc din conflicte, şi prin experiența războiului oamenii capătă sentimentul unui destin comun. Este adevărat nu doar în ceea ce priveşte întemeierea unei națiuni, dar şi de-a lungul istoriei acesteia. Statele Unite, Germania sau Arabia Saudită sunt

toate naţiuni care au fost călite prin lupte ce au dus la naşterea lor. Războiul nu este suficient, dar tragedia condiţiei umane este că trăsătura care ne face umani – sentimentul de comunitate – îşi are originile în lipsa de umanitate a războiului.

Războaiele Africii nu pot fi prevenite, iar acestea s-ar produce şi fără imperialismul străin. Şi trebuie să ne amintim că ele aveau loc şi înainte ca imperialismul să le întrerupă. Formarea unei naţiuni nu are loc la întâlnirile Băncii Mondiale sau în timpul construirii unei şcoli de către ingineri militari străini, pentru că naţiunile sunt clădite prin sânge. Harta Africii trebuie redesenată, dar nu de un comitet de oameni atenţi şi grijulii, care stau într-o sală de conferinţe.

Până la urmă, Africa se va împărţi într-un număr mai mic de puteri majore şi un număr mai mare de puteri minore, ceea ce va stabili cadrul pentru dezvoltare economică şi, peste câteva generaţii, va crea naţiuni cu potenţial de puteri globale, dar nu într-un ritm care să afecteze următorul deceniu. Apariţia unui singur stat-naţiune ar putea introduce un imperialism local în Africa, iar acesta ar grăbi procesul, dar toţi candidaţii la rangul de putere imperială sunt atât de divizaţi pe plan intern, încât este greu de imaginat o evoluţie rapidă. Dintre toate, Africa de Sud prezintă cel mai mare interes, îmbinând competenţa europeană cu o structură politică tipic africană. Este cea mai competentă ţară africană. Dar tocmai acest fapt dă naştere unor diviziuni care probabil că o vor împiedica să devină o putere regională, odată cu trecerea anilor.

În final, SUA nu au prea mult interes în Africa. Evident, atenţia americanilor este atrasă de petrolul din Nigeria sau Angola şi de controlarea influenţelor islamiste, atât în nord, cât şi în Somalia sau Ethiopia. Aşadar, SUA sunt preocupate de stabilitatea Nigeriei şi a Kenyei, puteri care ar putea ajuta în aceste probleme. Dar implicarea intensă a Statelor Unite în Africa din timpul Războiului Rece – războiul civil congolez de la începutul anilor 1960, războiul civil din Angola din anii 1980, Somalia şi Ethiopia – a fost doar o tentativă de a bloca penetrarea sovieticilor. Acel nivel de intensitate nu mai există.

În ultimii ani, China a început să se implice în Africa, cumpărând mine şi alte resurse naturale. Dar aşa cum am discutat, China nu reprezintă o ameninţare atât de mare cum au fost sovieticii, atât din pricina limitării proiecţiei puterii, cât şi a slăbiciunii interne. China nu poate exploata poziţia strategică a Africii, aşa cum au făcut sovieticii odată, şi nici nu poate duce

minele acasă. Principalul efect al investițiilor chineze este o expunere mai largă la instabilitatea din Africa, ceea ce permite Statelor Unite să păstreze distanța.

În acelaşi timp, corporațiile americane sunt destul de abile încât să încheie afaceri care să le permită să obțină petrol, alte resurse minerale şi produse agricole fără un angajament major din partea Statelor Unite în regiune. Date fiind celelalte interese ale Statelor Unite, este un mare beneficiu strategic faptul că există o regiune în care nu trebuie să se implice, măcar pentru a-şi conserva resursele.

Dar, cu toate acestea, există o oportunitate în Africa. Din cauza nevoii strategice a Statelor Unite de a se implica în manipulări sistematice în multe părți ale lumii, SUA nu beneficiază de popularitate sau de o încredere prea mare. Acest fapt nu poate fi evitat prin politică, dar lucurile pot fi făcute să pară neclare sau chiar detensionate, iar Africa este locul ideal pentru acest scenariu.

SUA, ca toate națiunile, sunt extrem de egocentrice. Dar este important să nu pară aşa, să ştie să se facă plăcute şi admirate, atâta timp cât nu se crede că acesta ar fi scopul principal. Imaginea Americii poate fi mult îmbunătățită prin ajutoarele oferite Africii. Într-un deceniu în care SUA vor trebui să cheltuiască sute de miliarde de dolari pentru apărare, 10 sau 20 de miliarde pentru ajutorarea Africii ar reprezenta o tentativă de cumpărare a admirației echitabilă şi rezonabilă.

Din nou, ajutoarele nu vor rezolva problemele Africii, dar le-ar putea ameliora pe unele dintre ele, cel puțin pentru o vreme. S-ar putea să producă şi pagube, având în vedere că multe programe de ajutorare au avut, neintenționat, efecte negative, dar gestul ar avea un impact în favoarea Americii, la un preț relativ scăzut.

Faptul ca preşedintele nu-şi poate permite să se lase distras de la război nu înseamnă că nu trebuie să acționeze inteligent. Una dintre ideile lui Machiavelli este că binele apare ca urmare a căutării neabătute a puterii, nu din încercarea de a face bine. Dar dacă grație câtorva acte de binefacere, Europa se lasă convinsă să trimită în continuare trupe la următoarea intervenție a Statelor Unite, investiția va fi meritat.

Capitolul 13. Dezechilibrul tehnologic şi demografic

Această carte se referă la dezechilibrele puterii americane din următorul deceniu şi la efectul acestor dezechilibre asupra lumii. M-am concentrat asupra problemelor economice şi geopolitice şi am susținut ideea că dezechilibrele de pe aceste planuri sunt trecătoare şi pot fi corectate. Dar cartea ar fi incompletă dacă nu aş lua în considerare două probleme majore care se ivesc la orizont în deceniul următor, şi anume demografia şi tehnologia.

Ciclurile economice – boomul şi recesiunea – pot fi conduse de speculă şi manipulare financiară, aşa cum s-a întâmplat în deceniul care tocmai se încheie. Dar la un nivel mai profund, expansiunea şi contragerea economică sunt alimentate de forțe demografice şi de inovații tehnologice.

În decursul următorului deceniu, vom asista la retragerea valului demografic care a contribuit la prosperitatea din perioada ce a urmat războiului. Generația cunoscută ca *baby boom* – copiii născuți în timpul mandatelor lui Truman şi Eisenhower – va avea în jur de şaizeci de ani, va începe să se pensioneze, va deveni inactivă. Ca urmare, aceeaşi explozie demografică ce a contribuit la abundența de acum jumătate de secol va crea o povară economică în anii următori.

În anii 1950, aceşti *baby boomers* au ajutat la crearea unei cereri pentru milioane de cărucioare, locuințe în ansambluri imobiliare, maşini break, biciclete şi maşini de spălat. În perioada anilor 1970, aceştia au început să-şi caute locuri de muncă într-o economie care nu era pregătită pentru ei. În timp ce aplicau pentru slujbe, se căsătoreau şi făceau copii, cumpărau şi împrumutau, comportamentul lor colectiv făcea ca dobânzile, inflația şi rata şomajului să crească.

Pe măsură ce economia i-a absorbit pe aceşti oameni în anii 1980 şi pe măsură ce s-au maturizat, în anii 1990, *baby boomers* au împins economia spre un nivel nemaiatins de dezvoltare. Dar pe parcursul următorilor zece ani, impulsurile enorme de creativitate şi productivitate pe care care le-au adus în viața americană vor scădea, iar economia va începe să simtă primele semne ale crizei demografice. Dispariția generației *baby boom* scoate puternic în evidență o criză adiacentă în domeniul inovațiilor tehnologice,

care ar putea să fie, în ultimă instanță, mai proeminentă. Odată cu îmbătrânirea *baby boomers*, nu numai că va creşte consumul şi va scădea producția, dar ei vor avea nevoie de servicii medicale şi de îngrijire a vârstnicilor la un nivel nemaivăzut.

Următorul deceniu va fi o perioadă în care tehnologia va rămâne în urma necesităților de zi cu zi. În unele cazuri, tehnologiile existente îşi vor atinge limitele, dar tehnologiile care să le înlocuiască nu vor fi încă lansate. Asta nu înseamnă că nu va exista o amplă schimbare tehnologică; maşinile electrice şi telefoanele mobile de ultimă generație vor fi la ordinea zilei. Vor lipsi, însă, realizările tehnologice care să îndeplinească nevoile crescânde sau deja presante, genul de realizări care ar putea produce o adevărată creştere economică.

Prima problemă este de ordin financiar, pentru că dezvoltarea unor tehnologii noi aduce cu sine riscuri, atât în ceea ce priveşte implementarea unor concepte noi, cât şi la nivelul adaptării produselor la piață. Criza financiară şi recesiunea din 2008–2010 a redus capitalul disponibil pentru dezvoltare tehnologică, împreună cu apetitul pentru risc. Primii câțiva ani ai următorului deceniu vor fi marcați nu doar de criza de capital, ci şi de o tendință de a distribui capitalul disponibil către proiecte cu risc scăzut, banii disponibili fiind virați către tehnologii deja consacrate. Această tendință se va atenua la nivel global în a doua jumătate a deceniului, mai întâi în țări precum Statele Unite. În orice caz, dată fiind perioada de timp necesară dezvoltării tehnologice, următoarea generație de inovații tehnologice notabile nu va ieşi la iveală decât în anii 2020.

A doua problemă a acestui ritm al inovației vine, în mod ciudat, din sfera militară. În secolul al XIX-lea, dezvoltarea motorului cu aburi şi consolidarea marinei britanice (şi a razei sale imperiale de acțiune) au fost sincronizate. În secolul XX, SUA au fost motorul unei dezvoltări tehnologice globale, şi o mare parte dintre acele inovații au fost finanțate şi duse mai departe prin achiziții militare, aproape toate putând fi adaptate pentru uz civil. Dezvoltarea aviației şi a tehnologiei radio a fost puternic subvenționată de armată şi a dus la naşterea industriei aviatice şi a celei de radiodifuziune. Sistemul de autostrăzi interstatale a fost conceput inițial ca un proiect militar pentru a facilita transportul rapid al trupelor în cazul unui atac sovietic sau al unei catastrofe nucleare. Microcipul a fost creat pentru a fi folosit în micile calculatoare digitale care ghidau rachetele nucleare şi rachetele lansate pentru plasarea sateliților în spațiu. Şi, desigur, internetul,

care a intrat în atenția publicului în anii 1990, a fost la început un proiect de comunicații militare datând din anii 1960.

Războaiele sunt perioade de intense transformări tehnologice, pentru că societățile investesc – uneori împrumutând extrem de mult – în momentul în care apar probleme de viață şi de moarte. Războiul americano-jihadist a ajutat la realizarea anumitor progrese în ceea ce priveşte mijloacele de supraveghere neasistate de om şi aeronavele de luptă, precum şi tehnologia bazelor de date, dar transformările profunde aduse de al Doilea Război Mondial (radarul, penicilina, motorul cu reacție, armele nucleare) şi Războiul Rece (computerele, internetul, fibra optică, materialele complexe) lipsesc. Motivul este că, în ultimă instanță, conflictele din Afghanistan şi Irak sunt războaie duse de infanteria uşoară, care au avut nevoie de extrapolări ale tehnologiilor existente, dar de puține inovații majore.

Odată ce finanțarea acestor războaie va scădea, bugetul pentru cercetări şi dezvoltare va fi primul afectat. Acesta este un ciclu normal pentru achizițiile programului defensiv american, iar creşterea nu va reîncepe până ce nu vor fi identificate noi amenințări, în decursul următorilor trei sau patru ani. Cum există doar câteva alte țări care lucrează la dezvoltarea unor tehnologii militare de impact, acest motor tradițional al inovației nu va începe să dea roade pentru publicul larg decât în anii 2020.

Miza existențială care ar trebui să alimenteze inovația tehnologică din următorul deceniu este criza demografică şi costurile asociate acesteia. Scăderea populației, despre care am scris în *Următorii 100 de ani*, va începe să-şi facă apariția în câteva locuri în cursul acestui deceniu. Cu toate acestea, precursoarea sa – îmbătrânirea populației – va deveni un fapt omniprezent. Forța de muncă va scădea, nu doar ca urmare a pensionării, ci şi a faptului că cerințele educaționale din ce în ce mai mari vor ține oamenii departe de piața muncii până la vârsta de douăzeci–douăzeci şi cinci de ani.

În completarea efectelor economice ale unei populații în îmbătrânire va veni o creştere a speranței de viață, însoțită de o mai mare frecvență a bolilor degenerative. Atunci când din ce în ce mai mulți oameni vor trăi mai mult, boli ca Alzheimer, Parkinson, problemele cardiace cronice, cancerul şi diabetul vor deveni o povară copleşitoare pentru economie, din ce în ce mai mulți oameni solicitând îngrijiri care pot implica o tehnologie foarte sofisticată.

Din fericire, o zonă de cercetare puternic finanțată este cea medicală. Coalițiile politice fac ca finanțarea federală să ofere o bază suficient de

solidă pentru trecerea de la simpla cercetare la aplicare tehnologică în industriile farmaceutică şi biotehnologică. Totuşi, dezechilibrul rămâne posibil. Descifrarea genomului uman nu a oferit remedii rapide pentru bolile degenerative, şi nici altceva nu a avut acest rezultat, aşa că, în următorii zece ani, accentul va fi pus pe măsurile paliative.

Oferirea acestor servicii de îngrijire ar putea aduce cu sine costuri de personal care vor avea un efect simțitor asupra economiei. O alternativă ar fi robotizarea, dar dezvoltarea roboticii depinde de realizările tehnologice din două domenii care nu au mai evoluat de multă vreme: microprocesoarele şi bateriile. Nişte roboți care ar putea oferi îngrijire de bază pentru bătrâni ar solicita o capacitate de procesare extraordinară, precum şi o mobilitate sporită, dar cipurile din silicon îşi vor atinge în curând limitele miniaturizării. Între timp, programele de bază pentru ghidarea unui robot, pentru procesarea datelor senzoriale şi desemnarea sarcinilor sale nu pot fi susținute de platformele de calcul actuale. Există un număr de soluții potențiale, de la materialele biologice până la calculatoarele cuantice, dar demersurile din aceste domenii nu au depăşit cu mult nivelul cercetării de bază.

Două alte filoane tehnologice convergente vor ajunge în impas în următorul deceniu. Primul este revoluția în comunicații, care a început în secolul al XIX-lea. Această revoluție a luat naştere dintr-o mai profundă înțelegere a spectrului electromagnetic, o dezvoltare ştiințifică dirijată parțial de ascensiunea imperiilor şi a piețelor globale. Telegraful a permis o comunicare aproape instantanee pe distanțe considerabile, dacă exista o infrastructură – linii de telegraf. Comunicațiile vocale analogice au fost următorul pas, reprezentat de telefon, după care sistemele de comunicații care nu aveau nevoie de o infrastructură s-au dezvoltat sub forma radioului fără fir. Această inovație s-a împărțit ulterior între voce şi video (televiziune), fapt care a avut un impact profund asupra felului în care funcționa lumea. Aceste medii au creat relații politice şi economice noi, permițând comunicații duplex şi comunicații radiodifuzate, un mediu de tip „de la unul la mai mulți“, care aducea cu sine o putere semnificativă pentru oricine controla sistemul. Dar hegemonia radiodifuziunii s-a sfârşit, depăşită de posibilitățile mai largi ale erei digitale. Următorul deceniu va marca sfârşitul unei perioade de şaizeci de ani de creştere şi inovație chiar şi în această tehnologie digitală extrem de avansată şi de explozivă.

Era digitală a început cu o revoluție în procesarea datelor impusă de provocările imense ale coordonării personalului în al Doilea Război Mondial. Datele despre fiecare soldat în parte erau stocate sub forma unui cod binar neelectronic pe cartele perforate pentru sortare şi identificare. După război, Ministerul Apărării a impulsionat transformarea acestei forme primitive de procesare în sisteme electronice, dând naştere unei cereri pentru calculatoare mainframe masive, construite în jurul unor tuburi cu vid. Aceste calculatoare mainframe au intrat pe piața civilă prin intermediul forței de vânzare a companiei IBM, servind companiilor pentru orice, de la facturare la întocmirea statelor de plată.

După dezvoltarea tranzistorului şi a cipului pe silicon, care permiteau reducerea dimensiunilor şi costului computerelor, domeniul de inovație s-a mutat pe Coasta de Vest şi s-a concentrat asupra computerului personal. În timp ce calculatoarele mainframe aveau ca scop manipularea şi analiza datelor, computerul personal a fost folosit în primul rând pentru a crea echivalente electronice ale unor lucruri deja existente – maşinile de scris, foile de calcul, jocurile, şi aşa mai departe. Acestea au evoluat la rândul lor în calculatoare portabile miniaturale, iar cipurile de computer au început să fie introduse în tot felul de aparate.

În anii 1990, cei doi afluenți tehnologici, comunicațiile şi bazele de date, s-au unit într-un singur fir, informațiile fiind prezente într-o formă binară electronică ce putea fi transmisă prin intermediul circuitelor telefonice deja existente. Internetul, pe care Ministerul Apărării îl dezvoltase pentru transmiterea datelor între calculatoarele mainframe, s-a adaptat rapid computerului personal şi transmiterii datelor prin liniile telefonice cu ajutorul modemului. Următoarea inovație a fost fibra optică folosită pentru transmiterea unor cantități mari de informație binară, precum şi a fişierelor grafice extrem de mari.

Odată cu încorporarea imaginilor şi datelor în site-urile web, transformarea a fost completă. Lumea informației radiodifuzate controlat evoluase într-un sistem cu o difuzie infinită a transmiterii de informație „de la mulți către mulți“, iar simțul formal al realității, impus de ştirile şi tehnologia comunicațiilor din secolul XX au lăsat loc unei cacofonii de realități.

Computerul personal devenise nu doar o unealtă pentru îndeplinirea mai eficientă a unei serii de funcții tradiționale, ci şi un dispozitiv de comunicație. Prin aceasta a devenit un înlocuitor al poştei şi al telefoniei

tradiționale, precum şi o unealtă de cercetare. Internetul a devenit un sistem care combină informația cu vânzarea şi marketingul, de la datele despre astronomie la ultimele obiecte vândute pe eBay. Webul a devenit o piață publică şi un centru comercial, unind societatea şi fragmentând-o în acelaşi timp.

Computerul portabil şi telefonul celular analogic oferiseră deja mobilitate anumitor aplicații. Atunci când au fost unite sub forma PDA-ului, cu capacitate de calcul, acces la internet şi la aplicațiile pentru mesaje vocale şi scrise, plus sincronizare instantă cu computere personale mai mari, ne-a fost permis accesul instantaneu şi global la informații. Atunci când aterizez în Sydney sau Istanbul, BlackBerry-ul meu îmi descarcă automat e-mailurile primite din toată lumea, după care îmi permite să citesc ultimele ştiri în timp ce avionul rulează pe pistă. Revoluția în comunicații a atins un punct extrem.

Suntem acum într-o fază de extrapolare şi avans progresiv în care accentul cade pe extinderea capacității şi găsirea unor noi aplicații pentru tehnologia concepută cu ani în urmă. Aceasta este o poziție similară calmului care s-a instalat în domeniul computerelor personale la sfârşitul perioadei de înflorire a *dot-com*. Structura de bază era la locul ei, de la hardware la interfață. Microsoft crease un set cuprinzător de aplicații de birou, conexiunile wireless îşi făcuseră apariția, comerțul electronic funcționa pretutindeni prin Amazon, iar Google îşi lansase motorul de căutare. Dar este foarte greu de identificat o inovație tehnologică majoră în ultimii zece ani. Atenția nu a fost dedicată deschiderii unor noi domenii, ci dezvoltării unor aplicații noi, cum ar fi cele de *social networking*, şi transpunerii capacităților preexistente pe platfome mobile. Aşa cum a demonstrat iPad-ul, acesta este un efort continuu. Dar, în ultimă instanță, aceasta este mai degrabă mobilarea unei case vechi decât construirea uneia noi. Microsoft, care a transformat economia în anii 1980, este acum o corporație destul de austeră, care îşi protejează câştigurile. Apple inventează noi dispozitive care ne ajută să facem într-un mod mai eficient ceea ce ştim deja să facem. Google şi Facebook găsesc noi căi de a vinde reclamele şi de a scoate un profit prin internet.

Inovațiile tehnologice radicale au fost înlocuite de o luptă pentru împărțirea pieței – găsirea unor căi de a face bani prin prezentarea unor mici îmbunătățiri pe post de evenimente majore. Între timp, creşterile dramatice de productivitate care impulsionau odinioară tehnologia, care ajuta la rândul

ei economia, sunt în declin, ceea ce va avea un impact semnificativ asupra provocărilor cu care ne vom confrunta în deceniul următor. Industriile de cercetare şi dezvoltare fiind la pământ şi eforturile corporațiilor fiind îndreptate spre îmbunătățirea progresivă a tehnologiei centrale a generației precedente, imboldul principal al creşterii globale este limitat la aducerea tehnologiilor deja existente în mâinile cât mai multor oameni. Din moment ce vânzările telefoanelor mobile au ajuns deja la saturație, iar corporațiile ezită să investească în upgrade-urile care nu sunt necesare, aceasta este o sugestie problematică de creştere.

Asta nu înseamnă că lumea tehnologiei digitale este pe moarte. Dar procesarea este în esență pasivă, limitată la manipularea şi transmiterea de date. Următoarea fază necesară este ca ea să devină activă, folosindu-se de date pentru a schimba realitatea, principalul exemplu în acest sens fiind robotica. Trecerea spre acea fază activă este necesară pentru obținerea saltului imens de productivitate care va compensa pentru schimbările economice asociate modificărilor demografice ce sunt pe cale să aibă loc.

Ministerul american al Apărării lucrează de mult timp la roboți militari, iar japonezii şi sud-coreenii au făcut progrese în ceea ce priveşte aplicațiile civile. Totuşi, mai este mult de lucru în sfera ştiințifică şi tehnologică pentru ca aceste proiecte să fie pregătite atunci când va fi neapărată nevoie de ele, în anii 2020.

Chiar şi aşa, pentru a ne baza pe roboți în ceea ce priveşte rezolvarea problemelor sociale, trebuie să ne gândim la o altă chestiune supărătoare – alimentarea acestor maşinării. Munca manuală nu consumă în sine atât de multă energie. Maşinile care imită munca manuală vor avea nevoie de cantități mari de energie şi, pe măsură ce vor prolifera în economie (în acelaşi fel ca telefoanele mobile şi computerele personale), creşterea consumului de energie va fi enormă.

Chestiunea alimentării inovațiilor tehnologice naşte dezbateri aprinse despre efectul consumului crescut de hidrocarburi asupra mediului şi schimbările climatice aferente. Deşi această discuție tinde să devină vehementă, nu este cea mai pregnantă problemă. Chestiunea schimbărilor climatice ridică alte două probleme care cer o gestionare abilă din partea preşedintelui: în primul rând, este posibil să reducem consumul de energie? Şi, în al doilea rând, este posibil să continuăm creşterea economiei folosindu-ne de hidrocarburi, în principal de petrol?

Există o explicație adânc înrădăcinată în politicile publice, conform căreia ar fi posibil să rezolvăm problema energiei prin conservare. Dar o mare parte din creşterea recentă a consumului de energie provine din partea țărilor în curs de dezvoltare, ceea ce face ca soluționarea situației prin reducerea consumului să fie cel mult un vis frumos.

Țările proaspăt industrializate din Asia şi America Latină nu intenționează să folosească mai puțină energie pentru a rezolva aceste probleme şi a salva anumite națiuni insulare de la inundațiile ce ar urma încălzirii mărilor. Din punctul lor de vedere, conservarea le-ar arunca pentru totdeauna în Lumea a Treia, din care s-au zbătut atât de mult să scape. Şi tot din punctul lor de vedere, lumea industrială avansată a Statelor Unite, a Europei Occidentale şi a Japoniei ar trebui să-şi reducă propriul consum de energie pentru a compensa mai mult de un secol de risipă.

În 2010 s-a organizat un summit la Copenhaga pentru a rezolva chestiunea folosirii energiei sau, mai precis, problema emisiilor de dioxid de carbon. S-a propus reducerea emisiilor. Într-un moment în care consumul de energie este în creştere, o reducere cât de mică a emisiilor reprezintă o mare provocare. Exceptând descoperirea unei noi şi excepționale surse de energie, o asemenea reducere nu poate fi îndeplinită decât prin scăderea substanțială a consumului de combustibil fosil. Mersul la muncă pe bicicletă şi reciclarea nu vor fi suficiente.

Inițiativa de la Copenhaga a căzut pentru că nu putea fi susținută politic. Nici unul dintre liderii țărilor avansate industrial nu ar putea să convingă opinia publică să accepte deprecierea simțitoare a condițiilor de viață pe care ar impune-o reducerea utilizării de combustibil fosil. Împotrivirea oamenilor nu este irațională. Ei pun în balanță o certitudine şi o probabilitate. Certitudinea este că viețile lor vor fi constrânse de asemenea scăderi ale consumului, care ar duce la o amplă dislocare economică. Probabilitatea – pusă la îndoială de unii – este că schimbările de climă vor avea loc, consecințele fiind devastatoare. Faptul că schimbările de climă vor avea urmări negative mai degrabă decât benefice ar putea foarte bine să fie adevărat. Dar întrebarea este dacă efectele probabile sau posibile asupra copiilor şi nepoților noştri cântăresc mai mult decât certitudinea consecințelor imediate. Acesta este, poate, un fapt neplăcut, dar explică rezultatul întrunirilor de la Copenhaga şi Kyoto, cu privire la schimbările climatice, care nu au reuşit să producă strategii pentru reducerea efectului de seră.

Trebuie să ne aşteptăm ca în următorul deceniu consumul de energie să fie la fel de ridicat, aşa că problema nu este reducerea consumului de combustibil fosil, ci dacă vor fi suficienți combustibili fosili pentru a răspunde cererii în creştere. Combustibilii nefosili nu ar avea cum să se ridice la acelaşi nivel suficient de repede pentru a înlocui pe termen scurt acest tip de consum. Construcția unei centrale nucleare durează mai bine de zece ani. Energia eoliană şi hidroenergia ar putea susține doar o mică parte a consumului. În aceeaşi situație este şi energia solară. În deceniul care urmează, indiferent de soluțiile pe termen lung existente, problema va fi găsirea combustibilului potrivit pentru consumul de energie în creştere, într-un caz ideal stopând emisiile de carbon.

Utilizarea energiei se împarte în patru mari categorii: transporturile, generarea energiei electrice, activitățile industriale şi uzul casnic nonelectric (încălzirea şi aerul condiționat). În decursul următorului deceniu, energia necesară pentru transport va continua să fie bazată pe petrol. Costul îndreptării flotei globale existente către o altă sursă de energie este astronomic şi acest lucru nu se va întâmpla în doar zece ani. O parte din mijloacele de transport vor fi alimentate electric, dar aceasta nu ar face decât să transfere consumul de combustibil fosil de la vehicul la uzina electrică. Generarea electricității este mai flexibilă, permițând folosirea petrolului, cărbunelui sau gazelor naturale. Acelaşi lucru este posibil şi pentru uzul industrial. Încălzirea locuințelor şi aerul condiționat pot fi convertite, la acelaşi preț.

Se vorbeşte la nivel global despre faptul că debitul de petrol a ajuns la o cotă istorică şi este acum în declin. Cu siguranță, producția de petrol a fost mutată în zone din ce în ce mai puțin primitoare, cum ar fi apele adânci şi şisturile moi, care necesită o tehnologie relativ scumpă. Aceasta ne spune că indiferent dacă extracția de țiței şi-a atins sau nu apogeul, dacă toate celelalte elemente ar rămâne constante, prețul petrolului tot ar continua să crească. Operațiunile de foraj în larg întâmpină probleme în ceea ce priveşte costul şi întreținerea utilajelor. După cum am văzut în cazul recentului dezastru al British Petroleum în largul coastei Louisianei, un accident petrecut la mai bine de un kilometru adâncime este dificil de reparat. Dar chiar excluzând daunele aduse mediului, puțurile sunt foarte costisitoare. Instalațiile aşezate pe roci moi sunt, la rândul lor, costisitoare, iar atunci când prețul petrolului scade sub un anumit prag, extracția devine profitabilă şi investiția este ori blocată, ori pierdută. Dar lăsând la o parte chestiunile

mai complicate privind prețurile care ating cote fulminante, consumul crescut de energie pe care îl vom vedea în următorul deceniu nu poate fi alimentat cu petrol, sau cel puțin nu în totalitate.

Aşadar, rămân două variante pentru cei zece ani care ne stau înainte. Una este cărbunele; cealaltă, gazele naturale. Conservarea pe scară largă la un nivel suficient cât să scadă consumul de energie, în termeni absoluți, nu se va întâmpla în Statele Unite, cu atât mai puțin în întreaga lume. Abilitatea de a produce mai mult petrol este limitată, iar vulnerabilitatea unei economii petroliere în fața interdicțiilor unor țări precum Iranul o transformă într-o propunere foarte riscantă. Capacitatea surselor de energie alternativă de a avea un impact decisiv în acest deceniu este în cel mai bun caz minimală. Nici o centrală nucleară începută acum nu va putea fi dată în folosință în termen de cinci sau şase ani. Dar preşedintele nu va vrea să aleagă între suplimentarea cărbunelui şi suplimentarea gazelor naturale. Va vrea să găsească un glonț de argint disponibil imediat, care să nu afecteze mediul şi să coste puțin. În acest deceniu, însă, va fi forțat să găsească un echilibru între ceea ce ne trebuie şi ceea ce este disponibil. În cele din urmă, le va alege pe amândouă, gazele naturale înregistrând o creştere mai dramatică.

Aplicarea fracturării hidraulice, sau *fracking*, în producția de gaze naturale deschide posibilitatea unor creşteri dramatice ale cantității de energie disponibile. Această tehnologie recuperează gazele naturale de la o adâncime de până la 400 de kilometri sub scoarța terestră, unde sunt închise într-o rocă atât de densă, încât nu pot fi eliberate. Fracturarea rocii permite gazelor să se scurgă şi să fie recuperate, dar această metodă, la fel ca tot restul producției de energie de pe Pământ, presupune pericole pentru mediu. Valoarea sa pentru Statele Unite constă în faptul că există deja provizii consistente, iar bazându-se pe această sursă de energie se reduc şansele izbucnirii unui război. Gazele naturale sunt un substitut viabil pentru multe dintre utilizările petrolului şi în multe cazuri la un preț relativ scăzut. Aceasta reduce nevoia de a importa petrol, ceea ce, apoi, reduce posibilitatea ca o putere străină să blocheze accesul la țiței, declanşând astfel un război.

Tehnologia de fracturare face de asemenea posibilă obținerea unei cantități suficiente de gaze naturale într-o perioadă de timp îndeajuns de scurtă pentru a controla costul şi disponibilitatea energiei în decursul acestui deceniu. Ne-am aştepta ca alte tehnologii să fie făcute disponibile după

cincizeci sau şaizeci de ani, dar în următorii zece ani, opțiunile rămân cărbunele şi gazele.

Va fi o perioadă în care problemele ce nu s-au transformat încă în crize vor trebui rezolvate şi în care vor trebui căutate soluții care încă nu există. Să ne gândim la problema disponibilității apei. Industrializarea sporită şi creşterea numărului de locuitori ai planetei care se bucură de standarde ridicate de viață generează deja o criză a apei. Aceste secătuiri au dus uneori la confruntări politice între națiuni, care ar fi putut foarte uşor degenera în războaie. Dacă adăugăm la asta posibilitatea ca schimbarea climei să modifice ciclurile meteorologice şi ca aceste schimbări să reducă precipitațiile din zonele populate, atunci ne-am putea confrunta cu o adevărată criză.

Desigur, nu suferim încă de pe urma unei lipse de apă. Apa este pur şi simplu amestecată cu sare şi plasată inconvenabil, dar există în cantități extraordinar de mari. Tehnologia trebuie îmbunătățită, dar ştim totuşi cum să desalinizăm apa. Ştim şi cum să transportăm apa prin conducte. Problema este că desalinizarea şi transportul apei sunt extrem de costisitoare şi necesită cantități enorme de energie. Acel tip de energie nu va putea fi găsit în rândul soluțiilor disponibile. După cum am spus în *Următorii 100 de ani*, vom avea nevoie de energie solară captată din spațiu sau de alte abordări foarte radicale pentru creşterea exponențială a cantităților disponibile de energie.

Atunci când analizăm problemele majore pe care trebuie să le rezolvăm, precum îmbătrânirea populației, diminuarea mâinii de lucru şi lipsa apei, observăm un şablon care se repetă cu consecvență. În primul rând, problema îşi face apariția în acest deceniu, dar nu va deveni o povară de nesuportat decât mai târziu. În al doilea rând, tehnologiile de care trebuie să ne ocupăm – începând cu remediile pentru bolile degenerative şi terminând cu robotica sau desalinizarea – există sau pot fi concepute, dar nu sunt încă folosite în mod eficient. În al treilea rând, implementarea celor mai multe dintre ele (în afară de remediile pentru bolile degenerative) necesită atât o soluție pe termen scurt pentru consumul de energie, cât şi una pe termen lung.

Pericolul este că se va crea un dezechilibru între problemă şi soluția ei – problema va ajunge la statutul de criză înainte ca soluțiile tehnice să poată fi implementate. Sarcina preşedintelui în legătură cu aceste probleme nu va fi una dificilă, în următorul deceniu. Va consta în facilitarea soluțiilor pe

termen scurt, punând în acelaşi timp piatra de temelie pentru soluțiile pe termen lung şi, mai presus de orice, va trebui să le realizeze pe amândouă şi nu doar una dintre ele. Va avea tentația de a privi soluția pe termen lung şi de a se preface că problema poate să aştepte sau că soluția va veni mai repede decât este posibil. Soluțiile pe termen lung sunt mai atractive şi stârnesc mult mai puține controverse decât soluțiile pe termen scurt, care îi afectează pe oamenii în viață, cu drept de vot. Problema pe care o vor avea preşedinții acestui deceniu constă în faptul că această criză nu va avea loc în timpul mandatului lor, ci în deceniul care urmează. Tentația de a neglija subiectul va fi considerabilă. Aici îşi găseşte locul o altă idee din înțelepciunea lui Machiavelli: conducătorii de succes vor să facă mai mult decât să conducă, ei vor să fie ținuți minte pentru totdeauna. John Kennedy nu a avut timp să facă prea multe, dar cu toții ne aducem aminte de hotărârea lui de a ajunge pe Lună.

Pe termen scurt, cea mai importantă problemă va fi crearea bazei necesare pentru cerințele în materie de energie ale deceniului următor. În acest scop, trebuie să se întrunească două aspecte. Preşedintele trebuie să aleagă echilibrul dintre cele două tipuri disponibile de combustibili fosili: cărbune şi gaze naturale. Apoi trebuie să spună populației că acestea sunt singurele variante. Dacă nu reuşeşte să convingă publicul de acest lucru, nu va exista energie pentru tehnologiile care îşi vor face apariția în următorul deceniu. Trebuie, desigur, să-şi justifice argumentația în contextul încălzirii globale, al schimbărilor climatice şi al dorinței de conservare a tuturor speciilor. Mişcările de protecție a mediului l-au sprijinit pe Obama, iar fiecare preşedinte trebuie să-şi păstreze simpatizanții. Dar deşi a atras de partea sa alegătorii ecologişti, Obama trebuie să susțină utilizarea extinsă a gazelor naturale şi a cărbunelui pentru generarea electricității. Ar putea foarte bine să-şi susțină alegerea prin sporirea numărului de maşini electrice, dar oricare ar fi soluția aleasă, aceasta este sarcina sa. Altfel, se va considera că a neglijat o criză care putea fi prevăzută.

În acelaşi timp, trebuie să se pregătească pentru creşterile pe termen lung în ceea ce priveşte generarea de energie din alte surse decât hidrocarburile – surse mai ieftine şi localizate în zone pe care SUA vor trebui să le controleze prin efective militare. În opinia mea, alegerea cea mai bună este energia solară captată din spațiu. Aşadar, ceea ce ar trebui făcut, şi chiar se face, este dezvoltarea sectorului privat în materie de rachete de lansare ieftine. Mitsubishi a investit în această variantă de colectare a energiei

solare aproape 21 de miliarde de dolari. Consorțiul european EAB investeşte şi el, iar compania californiană Pacific Gas and Electric a semnat un contract pentru achiziționarea energiei solare din spațiu până în 2016, deşi eu cred că respectarea termenului este puțin probabilă.

Cu toate acestea, indiferent dacă vorbim despre energia solară captată din spațiu sau despre implementarea altei tehnologii, preşedintele trebuie să se asigure că dezvoltarea de-a lungul câtorva axe este în desfăşurare şi că probabilitatea construirii lor este ridicată. Este nevoie de cantități enorme de energie suplimentară, iar sursa cea mai probabilă a tehnologiei necesare, conform istoriei, este Ministerul american al Apărării. Aşadar, guvernul va absorbi costul dezvoltărilor timpurii şi investitorii privați vor culege roadele.

Ne aflăm într-o perioadă în care statul este mai puternic decât piața şi dispune de mai multe resurse. Pieţele sunt ideale pentru exploatarea ştiinței deja existente şi a tehnologiei incipiente, dar nu sunt nici pe departe la fel de bune în domeniul cercetării de bază. De la aviație la energia nucleară, de la zborul pe Lună la internet şi la sistemul de poziționare globală, statul este mult mai priceput în a investi în inovațiile pe termen lung. Guvernul este ineficient, dar această ineficiență, împreună cu abilitatea de a-i absorbi costurile constituie miezul activității de cercetare. Atunci când privim proiectele de care va trebui să ne ocupăm în următorul deceniu, organizația care pare cea mai capabilă să le implementeze cu succes este Ministerul Apărării.

Această îmbinare între tehnologie, geopolitică şi bunăstare economică nu este chiar o noutate. Filistenii au dominat coasta levantină pentru că erau maeştri în confecționarea armurilor. Pentru a-şi conecta şi controla imperiul, armata romană a construit drumuri şi poduri care sunt încă folosite. În timpul unui război pentru dominația globală, armata germană a pus bazele tehnologiei moderne a rachetelor; drept răspuns, britanicii au inventat radarul. Puterile fruntaşe şi țările care aspiră la putere se află constant sub presiune militară şi economică. Răspund la ea inventând aceste extraordinare tehnologii noi.

SUA întruchipează, în mod evident, acest tip de putere. Americanii se află momentan sub presiune economică, dar presiunea militară este din ce în ce mai mică. Statele Unite nu s-ar arunca într-o astfel de aventură într-un asemenea moment. Guvernul finanțează deja puternic un domeniu pe care l-am discutat, vindecarea bolilor degenerative. Ministerul Apărării finanțează

o mare parte a cercetării în domeniul roboticii. Dar pentru problema fundamentală, energia, nu s-a găsit încă o soluție. Pentru acest deceniu, deciziile sunt unele de moment. Riscul este că preşedintele îşi va risipi autoritatea pe proiecte precum conservarea, energia eoliană şi energia solară terestră, care nu pot aduce rezultatele scontate. Problema principală a gazelor naturale este că nu durează la infinit.

Dar, la fel ca în cazul multora dintre lucrurile care se vor întâmpla în acest deceniu, este nevoie în primul rând de acceptarea banalului şi a evidenței – urmată de visuri mărețe, exprimate discret.

Capitolul 14. Imperiul, republica şi deceniul

Discutând problema politicii externe a Americii, am examinat fiecare continent în parte şi numeroase ţări la rând, dar în nici un caz nu am fost exhaustiv. Datorită naturii globale a imperiului american, toate ţările din lume sunt într-un fel sau altul importante pentru Statele Unite. De la ameninţarea islamistă nigeriană la efectul pe care l-ar putea avea Nepalul asupra echilibrului chino-indian şi până la rolul Ecuadorului în războaiele drogurilor, este greu de imaginat că există o ţară faţă de care SUA îşi permit să rămână total indiferente.

Sunt mulţi cei care ar putea susţine că SUA s-au extins prea mult şi că aceste implicări internaţionale complexe nu sunt, în final, în interesul Americii. Acesta nu este un argument neconvingător, doar că nu este foarte clar cum ar putea SUA să se elibereze din reţeaua intereselor sale globale. În următorul deceniu, trebuie să gestioneze haosul lumii islamice, reascensiunea Rusiei, o Europă divizată şi o Chină imensă, dar şi profund tulburată. În plus, trebuie să găsească o cale să depăşească problemele economice actuale, nu doar pentru naţiunea americană, ci şi pentru restul lumii.

Ar trebui să reţinem că, deşi economia americană este acum într-o stare proastă, ea reprezintă totuşi aproape 25% din economia lumii, iar investiţiile şi împrumuturile americane s-au revărsat pe pieţele mondiale. Simplul fapt de a fi Statele Unite creează complicaţiile omniprezente care trebuie coordonate. Se prea poate ca SUA să se fi supraextins şi poate că ar fi fost de preferat să nu fi atins niciodată statutul de imperiu sau să se retragă acum. Dar dorinţele nu fac o politică. Politica se naşte din realităţi, iar realitatea a ceea ce a fost creat acum, intenţionat sau nu, nu poate fi abandonată fără consecinţe dezastruoase. SUA au intrat pe calea către putere globală odată cu Războiul Hispano-American din 1898. Se află pe această traiectorie de mai bine de un secol. La viteza cu care merge, schimbarea traiectoriei nu este o opţiune pentru Statele Unite. Nu este realist să ceri aşa ceva.

Singura opțiune este să se organizeze ceea ce s-a creat deja. Şi ar trebui să se înceapă cu reconcilierea dintre principiile morale şi exercitarea puterii. Cel mai practic ar fi să se pornească de la principiile morale. Mare parte dintre conflictele interne cu privire la războaie au la bază lipsa de claritate asupra relației dintre moralitate şi putere. Este nevoie de o înțelegere comună a realității şi a moralității.

Exercitarea puterii este întotdeauna ambiguă din punct de vedere moral, dar principiile morale ale Statelor Unite nu vor avea nici o valoare dacă țara este distrusă. Urmărirea drepturilor universale necesită mai mult decât discursuri. Necesită putere. „Nimeni nu va fi rănit“, este un principiu nerealist, şi cel mai bun lucru pe care putem să-l facem este să reuşim să luăm decizii dificile privind cine şi când este rănit. Lincoln a trebuit să susțină sclavia în Kentucky. Nu a fost corect, dar avea de ales între această opțiune şi înfrângerea în război şi, dacă ar fi pierdut războiul, atunci întregul proiect moral ar fi fost distrus.

În acelaşi timp, simpla urmărire a puterii, fără un scop moral, nu duce nicăieri. Nixon a exercitat puterea fără moralitate şi, din cauza lipsei de perspectivă morală, s-a ajuns la afacerea Watergate şi la distrugere. Una este să justifici mijloacele prin scop. Este cu totul altceva ca mijloacele să se substituie scopului.

În timpul următorului deceniu, SUA trebuie să treacă peste dorința de a simplifica, doarece nu există o singură frază sau formulă care să rezolve problema. Problema moralității se află în miezul exercitării puterii şi se repetă la infinit în moduri neaşteptate, care trebuie rezolvate de fiecare dată. Nici un lider nu le poate rezolva cum trebuie de fiecare dată. Tot ce se poate spune despre un lider, oricare ar fi el, este că, per total, s-a descurcat bine în situația dată.

Pentru a ajunge în acest punct, poporul american trebuie să se maturizeze. Suntem un grup adolescentin, care aşteaptă soluții la probleme care nu se pot rezolva şi solicită perfecțiune de la liderii săi. Churchill nu ar fi putut ajunge niciodată preşedinte al Americii: era un alcoolic şi cu siguranță un elitist, în sensul snob al termenului. Este evident că Roosevelt a avut cel puțin o aventură amoroasă în timpul mandatului şi alta înainte. Lincoln se pare, conform unor biografi, că ar fi suferit de sindrom bipolar, o boală mintală. Reagan avea probabil un început de Alzheimer în ultimii ani de preşedinție. Aceştia au fost cu toții oameni care, în contextul dat, s-au descurcat bine. Dacă poporul american nu reuşeşte să ajungă la acel grad de

maturitate pentru a se autodisciplina cel puțin în aceeaşi măsură, republica nu va supraviețui. Solicitările unui imperiu neintenționat şi faptul că ne aşteptăm la lucruri infantile din partea liderilor noştri vor duce, înaintea militarismului sau a corupției, la prăbuşirea regimului.

Evident, societatea americană este copleşită de discursuri răzbunătoare. Nu este o noutate. Lucrurile care s-au spus despre Andrew Jackson şi Franklin Roosevelt nu au fost plăcute. După disputele cu privire la drepturile civile, Vietnam şi Watergate, nu putem susține că am atins un nivel nou de lipsă a civilizației. Dar în urma Irakului, a Afghanistanului şi a recentei crize financiare s-a pus problema intereselor globale ale elitei americane şi dacă nu cumva acestea au subminat interesele publicului larg. Răufăcătorii şi sfinții sunt uneori greu de deosebit, aşa că problema nu poate fi abordată într-un mod simplu. Defăimarea lui Obama de către Mişcarea „Tea Party“ şi defăimarea Mişcării „Tea Party“ de către Obama nu contribuie la crearea unei hărți coerente a itinerarului politic.

Ultimul deceniu a pus probleme Statelor Unite, provocări pentru care nu erau pregătite şi pe care nu le-au gestionat bine. A fost, să spunem, o experiență didactică, valoroasă pentru că greşelile nu au pus în pericol supraviețuirea SUA. Dar amenințarea care va apărea mai târziu în acest secol va fi cu mult mai mare decât cea din ultimul deceniu. Privind în urmă, către mijlocul secolului XX, ne putem imagina ce o să se întâmple cu Statele Unite pe viitor.

SUA au la dispoziție următorul deceniu pentru a face tranziția de la o politică externă obsesivă la exercitarea puterii într-un mod mai echilibrat şi mai nuanțat. Prin asta nu vreau să se înțeleagă că scopul este de a folosi diplomația în locul forței. Diplomația îşi are locul ei, dar atunci când este necesar, SUA trebuie să învețe să-şi aleagă duşmanii cu grijă, să fie sigure că aceştia pot fi învinşi şi să ducă un război eficient, în urma căruia inamicii să fie forțați să capituleze. Este important să nu ia parte la războaie pe care nu le poate câştiga şi să participe la războaie pentru a învinge. Pentru o țară cu o putere şi cu interese atât de vaste nu este permisibil să se implice în războaie din furie.

SUA şi-au petrecut şaisprezece din ultimii cincizeci de ani luptând în Asia. După experiența din Coreea, Douglas MacArthur, nu tocmai un pacifist, a avertizat America să evite aventurile de acest gen. Motivul era simplu: în secunda în care americanii vor pune piciorul în Asia, vor fi deja depăşiți numeric. Problemele de ordin logistic de aprovizionare la mii de

kilometri distanță de casă şi lupta cu un inamic care nu are unde să se ducă şi este familiarizat cu terenul sunt o provocare şi aşa destul de mare. Dar SUA continuă să intre în conflicte, sperând de fiecare dată că va fi altfel. Dintre toate lecțiile acestui ultim deceniu, aceasta ar fi cea mai importantă pentru deceniul care vine.

Lecția pe care ar fi trebuit s-o învățăm de la britanici este aceea că există metode mult mai eficiente şi mai cinice de a organiza războaie în Asia şi în Europa. Una ar fi aceea de a devia resursele potențialilor inamici de la Statele Unite înspre un vecin. Menținerea unei balanțe de putere ar trebui să fie la fel de fundamentală pentru politica externă a Americii cum este Constituția pentru politica internă. America ar trebui să intre în război cu emisfera estică doar în cel mai grav caz, în care forțe teribile amenință să cotropească teritorii vaste şi nu a mai rămas nimeni altcineva care să le opună rezistență.

Baza puterii americane se află în oceane. Prin controlul asupra oceanelor, SUA pot preveni atacurile din partea altor națiuni, ceea ce le-ar permite Statelor Unite să intervină atunci când trebuie şi să dețină controlul asupra comerțului internațional. SUA pot să nu se folosească niciodată de această putere, dar nu trebuie să permită altcuiva să o dețină. Comerțul global depinde de oceane. Cine controlează oceanele, în final, controlează comerțul global. Strategia balanței de putere este forma de război naval care îi împiedică pe competitori să-şi construiască forțe care ar putea amenința controlul american asupra mărilor.

Armata americană este obsedată să-şi construiască o forță care să poată lupta cu lumea islamică. Unii spun că s-a ajuns în punctul în care orice război ar fi inegal. Unii descriu viitorul în termenii „războiului lung“, un conflict care se va întinde pe generații întregi. Dacă este adevărat, SUA au pierdut deja, pentru că este imposibil să pacifice peste un miliard de musulmani.

Dar eu aş susține că o asemenea evaluare este nechibzuită şi că un asemenea scop este un eşec al imaginației. Generalii, după cum se spune, întotdeauna duc ultimul război, şi este uşor de ajuns în timpul unui război la concluzia că toate războaiele în viitor vor arăta ca acesta în care lupți acum. Nu trebuie uitat că războaiele sistematice – războaie în care forțele majore luptă pentru a redefini sistemul internațional – au loc aproape în fiecare secol. Dacă punem la socoteală Războiul Rece şi subrăzboaiele sale, în secolul XX au avut loc trei războaie sistematice. Este mai mult ca sigur că

vor fi războaie sistematice şi în secolul XXI. Este important de reținut că poți câştiga zeci de războaie mici, dar dacă pierzi unul mare, ai pierdut tot.

Forțele americane ar putea fi chemate să lupte oriunde. Era greu de crezut în 2000 că SUA vor petrece nouă din următorii zece ani luptând în Afghanistan, dar aşa s-a întâmplat. Formarea unei armate care să continue să lupte în aceste războaie ar fi o greşeală imensă, la fel cum ar fi ca SUA să decidă că nu mai vor să continue să lupte şi să reducă brusc fondurile destinate apărării.

Atenția trebuie direcționată în primul rând spre mare. Marina americană este baza strategică a Statelor Unite, urmată îndeaproape de forțele spațiale americane, deoarece cu ajutorul sateliților aflați în recunoaştere vor putea fi ghidate rachetele antinavale în următorul deceniu, şi la puțin timp după, rachetele vor fi trimise în spațiu. Într-o epocă în care dezvoltarea unui nou sistem de armament poate dura douăzeci de ani, deceniul acesta trebuie să fie o perioadă de pregătiri intense pentru orice ar urma. Următorul deceniu este momentul potrivit pentru tranziție.

Britanicii aveau Biroul Colonial, romanii aveau proconsulul. SUA au o mulțime haotică de instituții care se ocupă de politica externă. Există 16 organizații de servicii secrete ale căror responsabilități se suprapun. Departamentul de Stat, Departamentul Apărării, Consiliul Național al Securității şi directorul național al serviciilor secrete ajung să se ocupe de aceleaşi chestiuni, coordonate de preşedinte doar în măsura în care acesta reuşeşte să le organizeze pe toate. Este greşit să spui că sunt prea mulți bucătari în bucătărie – problema este că sunt prea multe bucătării care servesc aceeaşi mâncare. Conflictele birocratice interne de la Washington fac deliciul comedianților, dar au potențialul de a distruge vieți în întreaga lume. E mai uşor s-o lăsăm aşa cum este, dar doar pentru Washington. Aparatul de politică externă american trebuie pur şi simplu raționalizat. Preşedintele îşi petrece prea mult timp încercând să-şi controleze propria echipă. Asta trebuie să se schimbe în următorul deceniu, până nu scapă lucrurile de sub control.

Americanilor le place să dea vina pe toată lumea pentru problemele Statelor Unite. Se spune că problema este *Fox News*, interesele speciale sau presa liberală. La baza acestor probleme este faptul că SUA nu ajung la un consens cu privire la statutul lor de imperiu şi la ce să facă în această situație. Americanii preferă defăimările reciproce în loc să accepte situația: preferă să se certe în legătură cu ceea ce ar trebui să fie în loc să se certe cu

privire la ceea ce este. Ce am încercat eu să arăt este realitatea aşa cum o văd eu, atât în ceea ce priveşte regimul actual, cât şi privind următorul deceniu. Susținând că SUA au devenit în mod neintenționat un imperiu, am argumentat şi faptul că imperiul reprezintă un pericol pentru republică. Dacă s-ar pierde acest fundament moral, imperiul nu ar mai avea nici un rost.

De asemenea, am susținut ideea de ceea ce eu numesc preşedinte machiavelic, un lider care înțelege noțiunea de putere, dar are şi fibră morală. Preşedintele este singurul bastion de apărare practic al republicii, pentru că el este singurul ales de către întreg poporul. Este de datoria lui să conducă astfel încât să coordoneze, dar el nu poate conduce singur, indiferent cât de priceput ar fi. El trebuie să asigure celorlalte instituții pe care Părinții Fondatori le-au oferit republicii o funcționare matură, şi, mai presus de toate, trebuie să se asigure un public matur care să-şi asume răspunderea pentru stat şi națiune. Noul Testament conține pasajul: „Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil. Dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului“. SUA au crescut. Şi poporul american trebuie să facă acelaşi lucru.

Lincoln, Roosevelt şi Reagan au condus cu toții națiuni refractare. Fiecare era destul de abil încât să creeze coaliții suficient de puternice încât să reziste furtunii. Dar mergând înainte, avem nevoie nu doar de lideri inteligenți, ci şi de o opinie publică inteligentă. O femeie l-a întrebat pe Benjamin Franklin după Convenția Constituțională despre tipul de guvernământ pe care delegații l-au dat țării. El i-a răspuns: „O republică… dacă puteți s-o păstrați“.

Cred cu convingere că SUA sunt mult mai puternice decât cred majoritatea oamenilor. Problemele Statelor Unite sunt reale, dar mărunte în comparație cu puterea lor. De asemenea, mi-e realmente frică, nu pentru supraviețuirea Americii, ci pentru capacitatea Statelor Unite de a menține republica dată de Părinții Fondatori. Solicitările şi tentațiile imperiului pot distruge cu uşurință instituții deja luate cu asalt de un popor care şi-a pierdut atât considerația, cât şi capacitatea de a privi lucrurile în perspectivă, şi de politicieni care nu sunt capabili să conducă pentru că nu au nici capacitatea de a-şi exercita puterea, nici pe aceea de a urmări un scop moral.

Este nevoie de patru lucruri. În primul rând, de o națiune care înțelege situația fără o implicare emoțională. În al doilea rând, de lideri pregătiți să

ducă povara reconcilierii realității cu valorile americane. În al treilea rând, de președinți care înțeleg puterea și principiile și care știu locul fiecăruia. Dar, mai presus de toate, este nevoie de un popor american matur, care își dă seama care sunt mizele și de cât de puțin timp are la dispoziție să dezvolte cultura și instituțiile de care are nevoie pentru a conduce republica, aflată într-un rol imperial. Fără acest lucru, nimic altceva nu este posibil. Situația nu este nici pe departe lipsită de speranță, dar este nevoie de un mare act de voință pentru ca țara să se maturizeze.

Mulțumiri

Fiecare autor al fiecărei cărți este îndatorat multor oameni pe ale căror gânduri şi scrieri se întemeiază propriile sale gânduri şi scrieri. Datoriile mele cele mai mari sunt către Rodger Baker, Peter Zeihan, Colin Chapman, Reva Bhalla, Kamran Bokhari, Lauren Goodrich, Eugene Chausovsky, Nate Hughes, Marko Papic, Matt Gertken, Kevin Stech, Emre Dogru, Bayless Parsley, Matt Powers, Jacob Shapiro şi Ira Jamshidi. Toți m-au ajutat să fac această carte mai bună decât ar fi putut fi altminteri. Aş vrea să le mulțumesc şi lui Ben Sledge şi T.J. Lensing pentru realizarea hărților – o sarcină nu tocmai uşoară, după cum am aflat. Mulțumirile mele Bibliotecii Clubului Armatei şi Marinei din Washington DC, pentru tot ajutorul acordat.

Îi mulțumesc în mod special lui Jim Hornfischer, agentul meu literar, pentru sprijinul şi încurajarea sa; redactorului meu de la Doubleday, Jason Kaufman, pentru încrederea sa nestrămutată în mine şi pentru criticile sale mereu constructive; şi lui Rob Bloom. Bill Patrick m-a ajutat să-mi transform proza afectată într-una mult mai bună. Susan Copeland m-a ajutat să mă concentrez şi să mă organizez. Le sunt recunoscător tuturor celor de la STRATFOR, inclusiv cititorilor noştri, pentru sprijinul şi criticile însuflețite. Şi, mai presus de toate, îi mulțumesc soției mele, Meredith, care, ca întotdeauna, m-a susținut şi m-a îndrumat.

Table of Contents

Nota autorului
Introducere: Reechilibrarea Americii
Capitolul 1. Imperiul neintenționat
Capitolul 2. Republica, imperiul și președintele machiavelic
Capitolul 3. Criza financiară și renașterea statului
Capitolul 4. Crearea balanței de putere
Capitolul 5. Capcana terorii
Capitolul 6. Redefinirea strategiei: cazul Israelului
Capitolul 7. Schimbarea strategică: Statele Unite, Iranul și Orientul Mijlociu
Capitolul 8. Întoarcerea Rusiei
Capitolul 9. Întoarcerea Europei în istorie
Capitolul 10. Situația Pacificului de Vest
Capitolul 11. O emisferă sigură
Capitolul 12. Africa: un loc care trebuie lăsat în pace
Capitolul 13. Dezechilibrul tehnologic și demografic
Capitolul 14. Imperiul, republica și deceniul
Mulțumiri